

Mud. 399d

Mieg

Ex bibliotheca
Steph. Quatreméri.

הלכות עבד עברי

HOC EST,

CONSTITUTIONES
SERVI HEBRAEI

EX

SCRIPTURA, ET RABBINO-
RUM MONUMENTIS, COLLECTAE,

NEC NON

CUM CAETERARUM GENTIUM CONSUE-
TUDINIBUS HINC INDE COLLATAE,

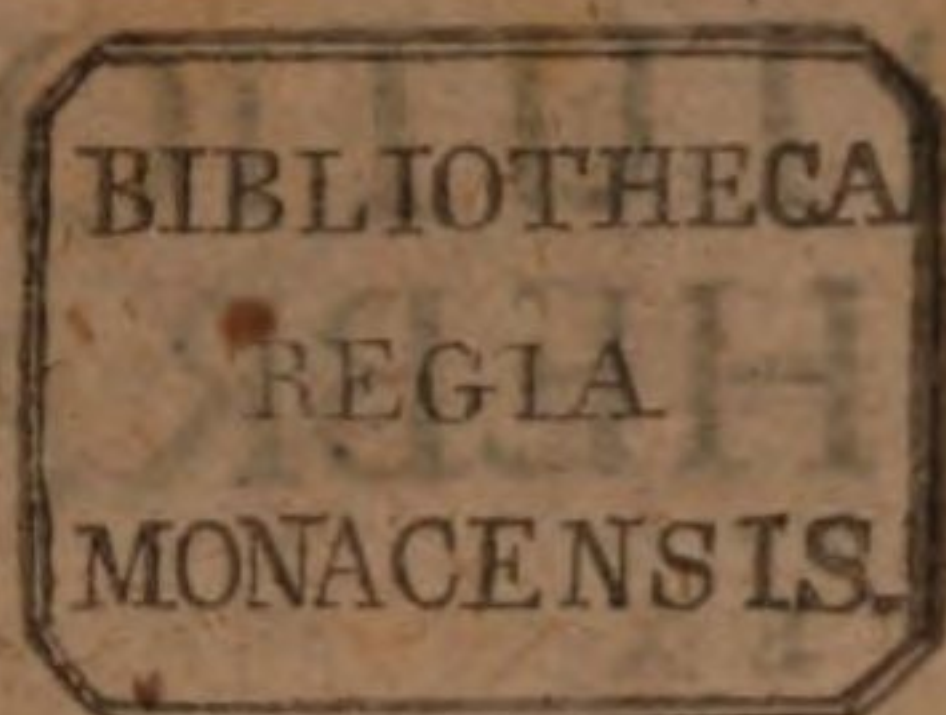
OPERA ET STUDIO

JOANNIS CASIMIRI MIEGII
PROF. PHILOS. ORD.

HERBORNÆ NASSAVIORVM,
TYPIS B. JOANNIS NICOLAI ANDREAE
ACAD. NASSAV. TYPOGRAPHI VIDUAE,

ANNO MDCCXXXV.

VIRO. PLURIMUM
VENERANDO

JOANNI. JACOBO
HOTTINGERO

TIGURINO

S. S. THEOLOGIAE. PROFES-
SORI. LONGE. CELEBERRIMO
SUO. E. SACRO. BAPTISMATIS
FONTE. SUSCEPTORI. NUN-
QUAM. SATIS. HONORANDO
DE. ECCLESIA. ET. ORBE
LITERATO. OPTIME. MERITO
PARENTIS. AMICO. OPTIMO
SUOQUE. PATRONO
DEXTERRIMO

HAS. DE. SERVIS. HEBRAEIS. THESES
DEVOTA. MENTE. SACRAS
FACIT

JOANNES. CASIMIRUS. MIEGIUS
) (2 PRAE-

PRÆFATIO.

Quantum vel ornamentum, vel emolumentum ex prudenti societatis domesticæ tum institutione, tum administratione accedat rei publicæ, sana ratio & quotidiana experientia evidenter nos edocent. Eam proinde pro suis adjuvare viribus, uti cujusvis boni civis, ita præcipue Patrum & Matrum familias, Principum, atque Doctorum officium est. Priores suo rite funguntur munere, quando, quid sibi, quidve caeteris dictæ societatis membris vere prodesse queat, sollicite explorant, & huic scopo singula singulorum negotia, quantum pote, adcommodare student. Principes rei familiari prospiciunt, ubi leges statui domestico salutare promulgant, easdemque præmiis & poenis muniunt. Doctorum partes sunt, utrisque parare viam, eumque in finem regulas oeconomicas tradere, easque tum rationibus firmare, tum exemplis inlustrare. Huc redit præsens institutum meum, quo insigne prudentiæ domesticæ specimen vestris, Lectores, expono oculis. Facillime potuissent leges de servis

servis Hebraeis ad amussim & normam artis politicae probari, earumque utilitas ad oculum demonstrari, sed tempori & spatio parcendum fuit. Aliae tamen rationes accedunt, quae mihi praesentem imperarunt laborem. Multa S. Scripturae loca hinc suam mutuuntur lucem. Quare mihi, qui Theologiae me totum consecravi, hoc Scripturae genus haud poteris vitio verti. Praesens denique thema Antiquitatum pars est, quas me profiteri SERENISSIMI PRINCIPES quam clementissime voluerunt, atque jusserunt. Et tandem nulli non obvium esse puto, quam varii, variaque eruditione referti tractatus de servis reliquarum gentium publicam conspexerint lucem. Ne quid proinde servorum historiae deesse videatur, pauca de servis Hebraeis proferre malui, quam prorsus tacere. Et licet Cel. CREMERVS (a), & Cl. LABICHT (b) huic materiae suam quodammodo commodarint operam, neminem tamen novi, qui (N) statum servitutis antequam relegalem accurate delineaverit, quique (N) histo-

(a) In Exercitationibus Prophetico Typicis.
 (b) In Diss. de acquisitione servorum Hebraeorum.

historiam servorum sub lege absolutam tradiderit, quique (2) Rabbinorum dogmata de omnibus, quae servos concernunt, nobis exposuerit. Vidi equidem SELDENI tractatum de servis Hebraeis alicubi allegatum, verum si hic differat a brevi illo capite, quod hac de materia Iuri Naturae & Gentium inseruit, fateor me satis infelicem fuisse, quod mihi eundem consulere haud licuerit. Ordine & nexu naturali potissimum delector, prout tractatio ipsa testabitur. Ceritadini, quantum fieri potuit, studui, ea-que de causa Magistrorum testimonia a Scripturae dogmatibus separavi, quae methodus Doctissimo GOVSSETIO jam antequam maxime arrisit. Quae futura sint mei libelli fata, mea praevideo mente. Plerique enim in rebus dijudicandis ignorantiam, Auctoritatem, adfectus, temperamentum, saeculi gustum, & illud studio-rum genus, quod callent, sequuntur duces. Rari sunt in gurgite nantes, qui dictamen sanae rationis & regulas artis constituunt iudicii normam. Verum his placuisse sufficit.

) 1 (30

DE STATU SERVITUTIS
ANTELEGALI.

NUllam fuisse gentem, puta mansuefactam, & ad elegantiores vitam excultam, quae non suos aluerit servos, inter Historiographos indubitatae constat esse sententiae. Quid aliud declarant servilia nomina; Romanorum Statii, Dyonisi, Stichi, & Herae; Atheniensium Dauis & Getae; Syrorum Damae; Paphlagonum Tybii; Phrygum Manes & Midae; Lacorum Helotae; Argiuorum Gymnetae; Cretensium Epharmiotae & Callyrii; Mariandinorum Doriphori; Lycioniorum Corynephori? Hinc Veterum scripta innumeris servorum ministeriis & suppliciis referta sunt, prout nos luculenter edocet tersissima PIGNORII Praefatio Tr. de Servis Romanorum praemissa. Nec minus moderni Scriptores, qui veterum & recentiorum gentium Historias conderunt, servorum ubique mentionem

A

infe.

inferunt. Indis equidem & Taprabonae incolis nullam fuisse servitutem, omnesque una ingenuitate teneri ALEX. ab ALEX. testatur (a). Sed interpretis ad instar ARRIANUS nobis erit, qui clarius hac de re suam expressit mentem (b) : εἶναι δὲ, inquit, καὶ τὸ δὲ μέγα ἐν τῇ Ἰνδῶν γῇ πάντας Ἰνδοὺς εἶναι ἐλευθέρους. ὅδε τὶνα Ἰνδόν εἶναι δόξαν. Τῆτο μὲν Λακεδαιμονίοισιν ἐς ἑαυτοὺς συμβαίνει καὶ Ἰνδοῖσιν. Λακεδαιμονίοις μὲν γὰρ οἱ εἰλωτοὶ δόλοι εἰσὶ, καὶ τὰ θεῶν ἐργάζονται. *Hoc etiam memorabile est, omnes Indos liberos, nec ullum ex ipsis servum esse, qua quidem in re Indis cum Lacedaemoniis convenit. Lacedaemoniis enim Helotes tantum servi sunt, serviliaque munia obeunt.*

II. At non par fuit ubique servorum numerus. Gentes prae caeteris bello insignes, voluptati obsequentes, & rei mercatoriae operam navantes numerosam, variisque officiis descriptam, familiam habuerunt. Hinc Romae, cujus incolae sub initium nullos habuerunt servos (c),
in

(a) Dier. Gen. L. III. c. 20. f. 158. (b) In Tr. de rebus Iudicis p. 529. Ed. Blancardi (c) Ipsi enim fuerunt servi & exules LIV. Ant. Roma. L. I. p. 8. PLUT. in vit. Rom.

in progressu paucis fuerunt contenti (a), post everfam Carthaginem & Corinthum tanta propter luxum irrupit servorum copia, ut numerus venalium in Deliaco expositorum ad paradoxon videretur accedere (b), ipsique contra civitatem tam amplam bellum subinde fuerint meditati (c). Athenis, quum Demetrius Phalereus servorum censum ageret, numeratae sunt quadraginta servilium capitum myriades (d). Persis nimiam fuisse servitutem varii produnt Authores (e). Lacones tot servos habuerunt, ut ipsis plurimum negotii fuerit in illis custodiendis (f). In Sicilia propter servorum multitudinem seditio fuit exorta (g). Volsinenses, a servis oppressi, coacti fuerunt auxilia petere a Romanis (h). Ty-

A 2

rio.

Rom. p. 22. nec victos subjugare ipsis licuit Id. Ibid. Conf. TAC. Annal. L. XI. c. 24. p. 123. & DION. HALIC. Ant. L. II. p. 38. Ed. Sylb. (a) L. VI. de ipnos p. 270. VAL. MAX. L. IV. c. 3. (b) STRABO L. XIV. p. 460. (c) LIV. A. R. L. III. c. XV. p. 102. & 103. (d) ATHEN. L. VI. p. 272. (e) ALEX. ab ALEX. dier. Gen. L. III. c. XX. f. 158. XENOPH. L. VIII. p. 134. (f) THUCYD. L. VIII. p. 581. (g) ATHEN. l. cit. conf. DIOD. Sic. in excerptis Peiresc. p. 262 & APPIANVS bell. civ. L. I. p. 354. (h) FLORVS L. I. c. XX. p. 41. Ed. Graev.

riorum Lares occuparunt servi, qui simul Dominos interfecerunt, conjugesque mortuorum duxerunt (a). Solos Hebraeos, gentem utut bellicosissimam, non tanta circumfretit servorum privatorum turba (b), qua nec indigebant. Regio non fuit magna, cives fuerunt numerosi, non in luxum effusi, sed laboriosi, qui liberos a teneris unguiculis ad labores sollicitarunt, quorum fidei sua fidentius commiserunt negotia, quibusque alimenta debuerunt, etiamsi nihil praestitissent. Ad haec facilius erat pascere paucos ventres bene institutos, & nihil aliud desiderantes, quam impleri.

III. Nec eadem apud gentes domnandi ratio obtinuit. Severi Lacones intemperanter & proterve laxatis omnibus pudoris habenis in servos suos debacchati fuerunt. Unde Proverbium erat *δραλότερος Μερσηνης*, quod, ERASMO teste (c), de minime libero dicitur. Et patet exinde, quo jure PLVT. ipsis hanc

(a) JUSTIN L. XVIII. c. 2. (b) Vid. M. FLEURY van de Zeden der Israeliten. p. 59. (c) in coll. Proverb. Francof. t. 404.

hanc Tyrannidem exprobret dicendo (a):
 ὅς τε τὰς λεγούσας ἐν Λακεδαιμονίᾳ καὶ τοῦ ἐλευ-
 θεροῦ μαλιστα ἐλευθεροῦ εἶναι, καὶ τοῦ δούλου
 μαλιστα δούλου, καὶ φανλῶς τεθεωρηκεῖναι τὴν
 διαφορὰν. *Quare, qui ajunt, liberum lacedae-
 mone maxime liberum, & servum maxime
 servum esse, non male considerant discrimen.*
 Similiter Romani in suos servos
 fuerunt crudelissimi, superbissimi, & con-
 tumeliosissimi teste SENECA (b); &
 judicat POTTERVS (c), duriorē
 fuisse sortem servorum Romanorum,
 quam Graecorum. Aliquoties tamen
 natura hanc caliginem discussit, prout vi-
 dere est apud PRISCVM in excerptis
 legationum, qui Romanos Scythis & Bar-
 baris praeferre non dubitavit. Paululum
 leniores fuisse Persas, Babylonios & Ger-
 manos ALEX. ab ALEX. observat.
 Prae caeteris tamen laudem merentur
 Athenienses, apud quos solos plus erat
 clementiae quam crudelitatis; quare
 PLAVTVS servum ita loquentem in-
 troducit (d):

A 3

Ho-

(a) In vita Lycurgi p. 57. (b) Epist. XLVII. p.
 126. (c) In Archaeol. graeca L. I. c. X. p. 55. (d) In Stich.
 Act. III. sc. I. v. 37.

• • • • • *Homines Servulos*
Potare, amare, atque ad coenam condicere.
Licet hoc Athenis nobis.

IV. Israelitae Atheniensibus clementia non cesserunt, verum in sapientie ejus administratione & justa temperatione eos superarunt, cujus rei non alia censi debet ratio, quam quod ad justissimi Legislatoris legem suam in servos composuerint dominium. Lubet hic in medium proferre ABARBANELIS testimonium (a): אין ספק שבניהם מי שקנה עבד קנה גופו עד יום מותו ולא יהיו מזונות אשתו ובניו מוטלות על ארון העבד אבל משפטי יהוה הם מוסדים על הרחמים והטוב בלי ספק. *Nullum est dubium, quin inter gentiles qui servum emit, corpus ejus emat, nec alimentatio uxoris & liberorum servi Hero incumbat, sed judicia lehorae dabo procul in misericordia & benignitate sunt fundata.* Quare cum Viri eruditi ex usu esse judicarint, ut caeterarum gentium servi ad illustrationem profanorum Authorum in lucem protrahantur, spero lectorem

(a) Exrat in Par. Mischp. f. 144. c. a. Ed. Hanov.
 Conf. HENR. HOTTING. de Hebr. leg. p. 55.

rem boni consulturum, si praestantissimum fervorum Exemplum ex ea re publica, qua nulla praestantior, nulla sanctior, nulla bonis Exemplis ditior unquam extitit, ipsius a me subiiciatur oculis, non alio fine, quam ut variis Scripturae locis lux adfundatur.

V. Servus Hebraeis dicitur עֶבֶר, cuius mihi nunc origo & causa dicenda erit. עֶבֶר designat primario hominis actiones (a), illas in specie, quae in usum alterius, ad ejus honorem & testandam submissione instituantur, & quia fervorum opera ita sunt comparata, hinc nomen illud ipsis impositum fuit. Non desunt, qui ab Hebraeo עֶבֶר derivant germanicum Knecht כ mutantes in כ & ר in ת. At nobis videtur vox germ. descendere vel a קָנָה acquisivit ita, ut significet ministrum pretio vel alio modo acquisitum. Haud in frequens enim est permutatio ה in ת, quod si deinde addas terminationem t, habes Knecht / vel a כָּנָה ita ut Knecht appelletur, is qui circa aliquem discurret, coram aliquo stat ad

A 4

man-

(a) Eccl. V. 11.

mandata excipienda paratus. Sed redeamus ad nomen Hebraicum, & dispiciamus, quam notionem usus huius vocis junxerit. In Sacris paginis עבדים vocantur omnes Ministri, tam honorati (a), quam subiecti (b). Frequentius tamen de conditione duriori sumitur, opposita ad Hebraeorum שמש, aut Chaldaeorum שמש, quae significant servitium voluntarium (c), levius (d), & in praesentia Domini praestitum (e), qua de causa שרר non raro cum פנים conjungitur (f).

VI Plures servi, qui sub unius dominio vivunt, veniunt sub nomine עברה Gen. XXVI. 14. Haud equidem ignoro, quod Arabs, Targum, LXX. & R. ISAACIDES hanc vocem vertant per agriculturam, sed omne punctum mihi ferre videntur, qui significatum famulitii eligunt. Etenim (n) Isaacus, qui in terra Ca-

(a) Ex. V. 21. VII. 10, Conf. GEYER. in Ps. 139. & HEESER in Prodr. crit. ad vocem עבד (b) Mich. VI. 4. Exod. XX. 2. Ineptit NOVARINVS, qui per עבדים etiam Dominos intelligit. Phrasis עבד בשר hoc non evincit, utpote in qua concretum pro absolutoponitur (c) 1. Reg. XIX. 21. (d) 1. Reg. I. 4. 15. Est I. 10. &c. (e) Gen. XXXIX. 4. (f) 1. Sam. II. 11.

Canaan peregrinus fuit, nec fixam ibi sedem habuit, agris haud ita dives esse potuit (a). (ב) De vitiae, quas Isaacus ex agricultura sibi paravit, supra memorantur, quod si proinde hic denuo earum inferretur mentio, scriptor sacer vel ταυτολογίας, vel confusionis postulari posset. (ג) Aliis in locis, quae Patriarcharum facultates exhibent, servorum mentio nunquam non fuit facta (b). Quidni & hic illi commemorentur? (ד) Quando Job. I. . . ad divitias Jobi refertur עבדו רב, haud improbabile est, designari magnum famulitium, quia in reiteratione earum divitiarum, quae sub finem, c. i. facta est, de agricultura altum silentium, cum contra recenscantur נערים pueri, pastores, servi, quos in prima cap. parte vel nupiam vel per עבדו notatos fuisse oportet. (ה) Quia scriptor pecoris in praesenti loco meminit, a vero non abludit, eundem per עבדו ejus pastores, Isaaci servos indigitare voluisse. Accedit (ו)

A 5

con-

(a) Agri, de quibus v. 12. agitur, non fuerunt Isaac proprii. sed videtur illos ad certum tempus conduxisse (b) Vid, Gen. XII, 16. XX, 14. XXX, 41.

convenientia hujus vocis cum Graecorum *ὑπαπαντα*, qua plures ministri unius Domini notantur (*a*), & Latinorum famulatio (*b*), servitio; quae postrema vox a Scriptoribus mediis aevi hoc sensu adhibetur. Nam observante du FRESNE (*c*) servitium Charisio est multitudo servorum.

VII. Restat, quod primo loco nominandum fuisset, nomen *נַעֲרִים*, quod, si sensum spectamus, & a Graecis, & a Latinis Scriptoribus tam Sacris, quam profanis, servis tribuitur (*d*). Varias sunt rationes hujus denominationis. Primam nobis subministrat KIM-CHIVS

(*a*) Vid. Luc. XII. 42. AELIAN. Var. Hist. L. II. c. 2 p. m. 63. & Cel. ELSNERVM in Obs. ad loc. modo cit. p. 235. (*b*) Vid. PIGNOR. in tract. de Serv. Rom. p. 41. 42. (*c*) In Gloss. ad Script. med. & inf. lat. T. III. p. 82B. (*d*) In V. T. Gen. XIV. 12. XXII. 3. 2. Reg. IV. 22. & LXX. fere ubique Gen. IX. 26. 27. XII. 16. &c. in N. T. Matth. VIII. 6. coll. Luc. VII. 2. ad quem l. vid. DOUTGT. in Anal. Sac. N. T. exerc. 33. & ELSNERVM. A Graecis Authoribus ut POLLUCE Onom. III. 8 &c. A Latinis vid. BULENGER. conviv. L. IV. 7. GONSAL. ad Petr. p. 72. SPANH. ad Callim. p. 52. Etiam a Germanis olim servus nuncupatus fuit knave, quod a Saxonico cnapa vid. HENR. SPELMANNI Gloss. Arch. p. 346.

לפי שדרך הקטון לשרת (a): ארץ הגדול נקרא המשרת נער ואף על
 Quia moris est ,
 ut minor serviat majori, vocatur servus
 puer, quamvis annis sit provectior. Quo-
 cum convenit, quod ATHENAEVS
 tradit (b) Ἐθις γὰρ ἐν τοῖς οἰκίαισι δια-
 κονεῖν τὰς νεώτερας τοῖς πρεσβυτέροις. Consue-
 tum est inter domesticos, ut junior serviat se-
 niori. Nescio annon lux hinc ad fundi possit
 loco Paulino Rom. IX. 12. Altera ratio in-
 de petitur, quod juvenus horrida bra-
 chiis ut ad militiam (c), & ministerium sa-
 crum (d), ita ad commune servitium ma-
 xime idonea fuerit visa. Hinc Galatis non-
 nisi pueri juniores aetate tenera ministra-
 runt (e), & Julius Caesar servitia recen-
 tio-

(a) In Sepher Scharfchim voce נער (b) In L. VI.
 p. 264. (c) Vid. MASSON dans l'Histoire Criti-
 que de la Republique des Lettres T. 2. Art. II. p. 54.
 (d) Ex. XXII. 5. ad quem locum ABARB. f. 100.
 בחורים אשר כח בהם לעמוד לשרת
 באותו הזכחים שהיו מקריבים פרים
 גדולים. Juvenes electos, qui sufficienti robore
 instructi erant ad ministrandum in sacrificiis, eo
 quod offerrent magnos juvencos. (e) DIOD.
 Sic rer. Ant. L. VI. c. 9.

tiora, politioraque magno pretio comparavit (a). Idipsum suo quoque testimonio confirmat VLPIANVS (b), qui mancipia novitia, tamquam ad ministerium aptiora veteranis praefenda esse censet. Hanc excipit tertia, quod veteres ἀφαιρῶντες τὸ πικρὸν τῆς περσσυορίας ad declinandam invidiam nomen non tam a servitute, quam aetate petere amarint (c); quamvis, TERTULLIANO teste (d), servorum conditionem nomina meliorem non reddant. Si enim communio nominum praecipuat, quantum nequam servi regum nominibus insultant. (sunt ejus verba.)

VIII. Nominibus delibatis servitutis origo investiganda. Pauca alibi hac de re monui. Sed nonnulla addenda judicavi. Primum qualiscunque servitutis vestigium in historia lapsus deprehendisse mihi videor; DEUS enim, quum viro semel a muliere seducto videret, quam miser sit homo sub imperio

vi-

(a) SVETON. in vita Jul. Caes. c. 47. p. 63. (b) L. XXXVII. De aedil. edict. (c) Vid. GROTI. I. B. & P. L. III. c. XIV. §. 5. & in Comm. ad Marth. VIII. 6. (d) Adv. Marc. L. I. p. 368. Ed. Rigaltii.

vivens uxorio, foeminam omni potestate exuit, eique praeter obsequii laudem nihil reliquit, dicendo (a): תְּשׁוּקָתְךָ וְהוּא יִמְשַׁל בְּךָ *Accursatio tua erit ad virum tuum, & ipse dominabitur tibi.*

IX. In verbis laudatis servitium mulieri denuntiatum fuisse, nullus dubito.

(N) Ea certe est emphasis vocis תְּשׁוּקָה, quae a שׁוּק jugiter ambulare derivata, notat accursum foeminae ad virum, tum appetitus (b), tum cohabitationis (c), tum servitii ergo (d)

(ב) In verbis annexis וְהוּא יִמְשַׁל בְּךָ viro expresse Dominium tribuitur, quod sine auctoritate viri ab una, & subjectione-

(a) Gen. III. 16. (b) Cant. VII. 10, & hinc Targ. vertit per תְּשׁוּקָה KIMCHI per תְּשׁוּקָה

(c) Ita Rabbini Jevamot. f. 62. b. reddunt וְהוּא יִמְשַׁל תְּשׁוּקָה desiderium concubitus (d) Hinc ABEN-

ESRA תְּשׁוּקָתְךָ מִשְׁמַעְתְּךָ וְהִטְעָם שֶׁהִשְׁמַעִי כָּל אֲשֶׁר יִצְוֶה עָלֶיךָ כִּי אֶת תְּשׁוּקָתְךָ h. c. בְּרִשְׁוֹתָי לַעֲשׂוֹת חֶפְצִי

Obedientia tua, sensus proinde est: Obedies ipsi in omnibus, quae tibi praeceperit, eo quod subiecta his ejus potestati ad faciendum ejus beneplacitum.

Etione mulieris ab altera parte concipi vix potest. Nec est, cur dicas, indigitari servitium ex amore praestitum; Ad illud enim uxor in statu naturali aequae ac post lapsum fuit obligata. Verum officium naturale poenae vicem sustinere non potest; (1) Quam causam allegabimus reverentiae a probatissimis foeminae marito praestitae, si huc non deveniamus? Constat PETRUM hoc nomine Saram laudasse, quae Abrahamum Dominum suum vocavit (a), & REBECCA Polona hoc exemplo similiter foeminas Iudaicas ad submissionem excitulat, dicendo (b): Und auch lernen wir von unser Mutter Sara, daß sie ihren Mann hat geheissen: Mein Herr/ wiewohl sie is mehr in der נביאָה gewesen als er &c. (c) Haec denique opinio sedit PAVLO & PETRO, qui huc respicientes, mulieribus in mandatis dederunt, ut propriis viris subiectae sint (c), in omnibus (d), omni sub-

(a) 1. Petr. III. 5. 6. (b) In מִקְוֵה רַבָּקָה Part. 2. f. 14. Ed. Prag. (c) 1. Cor. XIV. 34 (d) Eph. V. 22. 24.

subiectione (a), eo quod mulier sit ex viro (b), propter virum (c), viro posterior condita (d), & prior lapsa (e). Hinc quoque derivandum videtur, quod mulier velamen in signum servitutis super capite habere debuerit (f). Unde manifestum esse puto, quam vere dicat AUGUSTINUS (g) : Recte accipi potest, hanc servitutem significatam, quae conditionis est potius, quam dilectionis, ut etiam ipsa talis servitus, qua

(a) 1. Tim. II. 11. (b) 1. Cor. XI. 8. (c) Ib. v. 9
 (d) 1. Tim. II. 13. (e) Ib. v. 14. (f) 1. Cor. XI. v. 5, &c. Non possum hic subscribere Doct. CREMERUS qui in prodr. Typ. p. 82. per *ἐξουσίαν* eomam intelligit eamque pro signo potestatis non quidem in foemina sed in viro habet. Nam 1. quod *ἐξουσία* non eomam denotet inde apparet, quia Apostolus κεφαλὴν ἀπατακαλυπτον a τῇ ἐξουσίᾳ distinguit, & non tam calvum quam nudum caput prohibet, nec patrocinantur ipsi v. 14. 15. in quibus argumentum a pari continetur. 2. Nihil obstat, quo minus pro signo submissionis habeatur. Nam (a) notatur velamen mulieris, quod differt a pileo; salva proinde manet ipsius aliorumque sententia, qua pileus pro signo libertatis habetur (β) notatur tale velamen, quo ipsa facies simul obtegatur; haec enim emphasis est vocis ἀπατακαλυψασθαι, jam vero nec ipse negat tale velamen submissionem significasse, nec negare potest ob Ex. III. 16. Jes. VI. 11. (g) In comm. ad Gen. L, XI. c. 37.

qua homines postea servi esse coeperunt, de poena peccati reperiatur exorta.

IX. Haec tamen servitus personae libertatem non sustulit, nec fuit hactenus societas Heros inter & servos instituta. Quem itaque huic assignabimus ortum? Honesta Sethi soboles ex naturae consortibus servos facere nescivit, sed forte Caino scelerato illi capiti servitus accepta ferenda est, eo magis, quod profugus factus in terram Nod sibi novam nequitiae officinam, omniumque flagitiorum domum paraverit. Quod aliis ita visum fuit, mihi minus probabile videtur. Cainum diffidentia eremitam fecit, nec alio fine civitatem exstruxit, quam ut securus ibi delicescat. Cui prima vice Tyrannis male cessit, is altera experiri noluit, quam periculosum sit, alios injuria afficere, bello lacerare, & in Deorum, hominumque offensionem incurrere. Liberis proinde vindicamus, quod Parenti denegamus; *Κακὸν κατὰ κακὸν κακὸν ὥν*; Naturae sequitur semina quisque suae. Nephilaci,
po-

posterii Caini, primi coaetaneis injustam & molestam servitutem imposuisse videntur.

XI. Ad ea progredior tempora, quae diluvium tum praecesserunt, tum subsequuta sunt. Assumam hic para, mi lector, & accipe auream Rabbiorum fabulam, quae primo statim intuitu se nobis offert. Referunt Judaei (a), Ogum vixisse ante diluvium, & ne fides huic dicto derogetur, ex eo, quod praeter Noachi familiam nemo arcam intraverit, hoc fingunt commentum; Og, ajunt, insedit ligno cuidam ex arcae scalis, & quo facilius a Noacho admitteretur, ei promisit, se fore ipsi filiiisque suis in servum perpetuum. Quaeres procul dubio, unde miser hic janitor sibi vitam reperierit? Respondent Magistri: Noachus fecit in arca foramen quoddam, & singulis diebus ei cibum suum porrigebat; Hinc Og fuit diluvio superstes

Hoc ne locutos sine mercede existimes? verum, quotusquisque eris, mi lector, mirari desine. Si enim Judaeorum documenta vel a limine salutaveris, exploratissimi-

B

tissi-

(a) Vid. Pirke R. ELIESER c. XXIII. p. 52. ex vers. Vorst. Fabula ibi R. Tzadok adscribitur.

tissimum habebis, hanc gentem fabulis anilibus penitus emancipatam esse. In-
primis hoc ipsis in more positum est, ut
si quando loca Scripturae sint difficiliora,
fabulares excogitent historias, quibus
concessis nihil restet difficultatis^(a). Has
autem recitasse est refutasse, & insanae
temeritatis arguisse.

XII. Post diluvium servitus poenalis
fuit introducta, siquidem Noachus filio
& nepoti, qui Parentis nuditatem aspexe-
runt, eaque propter ipsum deriserunt,
hanc portendit poenam : ארור כנען
עבד עבדים יהיה לאחיו : ויאמר ברוך
יהוה אלהי שם ויהי כנען עבד למו : יפת
אלהים ליפת וישכן באהלי שם ויהי כנען
עבד למו *Maledictus sit Canaan, sit ser-*
vus servorum fratribus suis ; Benedictus sit
lehova DEVS Semi, & Canaan sit servus ejus.
Mittat DEVS Iaphetum, ut habiter in ten-
toribus Semi, & sit Canaan servus ejus. Haec
verba Interpretes jam dudum exercue-
runt, quare nec lectori ingrata, nec ab
insti-

(a) Hoc bene observavit CONSTANT. L'EM-
PEREUR ad Iach. ad. in Dan. p. 186. (b) Vid. Gen. IX.
25, 26, 27.

instituto meo alienam fore existimavi paulo fusio-rem eorum elucidationem. Postulat autem ordo naturalis, ut attendamus [א] ad servitutem Canaan denuntiata[m], [ב] ad Dominos Canaan s [ג] ad poenam & maledictionem in servitute latentem, [ד] ad iustitiam hujus poenae a parte tam Canaanis, qui illam perpessus fuit, quam Noachi, qui ipsam intenuit.

XIII. Qui in licentiam convertit libertatem, libertatis poenam pependit servus factus a Noacho: עבד עבדים יהיה. *Sit servus servorum &c.* (a). Turpiter sibi aliisque imponunt, qui per עבדים Canaanis fratres Aegyptios atque

B 2

Æthio-

(a) Injuriam faciunt Pontifici Romano, qui ipsius titulum ex hoc loco derivant. Nam [א] Pontifices non simpliciter se vocant servos servorum, sed servos servorum DEI, ut bene observat CORN. a LAPIDE ad Gen. IX. p. 135. [ב] Patres etiam usi sunt hoc titulo ita AVGVSTINVS in Ep. ad Vitalem de orando se servum CHRISTI, & per ipsum servum servorum ipsius vocavit. Conf. BARTHIVS advers. L. 19. c. X. p. 1373. [ג] Quivis optimus verborum suorum interpres iam vero ipsi nunquam de servitute maledicta, sed humili, fideli, titulum illum interpretantur, quoad historiam vid. Diss. MAYERI de hoc titulo & du FRESNE in Gloss. Med. & inf. lat. T. III, p. 841, ad tit. servus servorum DEI.

Æthiopes intelligunt (a), quibus Esaiam servitutem varicinatum fuisse perhibent (b). Ubinam prostant documenta Historica, quae Ægyptios ac Æthiopes Cananaeis dominatos fuisse evincant? Quo tempore dicemus, Cananaeos hoc servitio fuisse functos? Quis non ut inconcinne dicta haec rejiceret, sit Canaan servus fratrum suorum fratribus suis? Sed hunc sensum verba fundunt, quando per עבדים Ægyptios atque Æthiopes per אחיו vero Semitas & Japetitas intelligimus. Nec minus a vero aberrat ABENESRA, qui verba laudata ita explicat: יהודה עבד כאחד העבדים. *Sic servus sicut unus ex servis.* Num enim Ellipsis voculae כ citra praegnantem rationem admittenda, maledictio a spiritu DEI dictata contra ejus intentionem extenuanda, frigida denique, & inutilis in re clara τавтоλογία fingenda sit, penes cordatum lectorem, qui verum a falso discernere potis est, judicium esto. Mihi talem simplicissima, & genio

lin-

(a) V. d. ABARB. Par. Noach. f. 39. b. & PETR. MARTYR in comm. ad h. l. (b) El. XX. 3.

linguae sanctae adcommodatissima videtur expositio R. SAL ben MELECH (4):
 עֶבֶר עֲבָדִים עֲבָדוֹת חֹק וּנְפִלָא וְהוּא כְמוֹ
 קִדְשֵׁי קִדְשׁ *Servitium durum ac stupen-*
dum indigitatur his verbis עֲבָדִים
similiter ac dicitur sanctum sanctorum.
 Adeoque notatur hac Phrasi servus ab-
 jectissimus, servilissimus, sit (venia voci a
 FAGIO adhibitae,) mediastinus, qui
 medius quasi in acdibus stat paratus ad
 omnia obsequia, ita, ut quisquis in eum
 incidat, eo pro servo abutatur, perpe-
 tuus denique, qui nunquam manumit-
 titur.

XIV. Servus non est, qui Dominum
 non habet; Canaani debebant dominari
 Sem & Japhet : בְּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי שָׁם
 וּבִנְעֵן יְהִי עֶבֶר לְמוֹ וְעַיִן
Benedictus sit lebova
DEVS Semi & Canaan sit servus ejus. &c.
 Recutitae gentis Magistri hic denuo no-
 dum in scirpo quaerunt; Observant
 B 3 acu-

(4) In Michlal. Jophi Par. Noach. f. 5. c. a. Edit.
 Amstel. Notandum enim est, quod apud Hebraeos sub-
 stantivum se ipsum vel aliud ejus Synonymum regens
 auxesin & superlativam locutionem inferat. Vid. Andr.
 SENNERI. Diss. de Idiomaticis linguarum Orient. Sect.
 I. can. X.

acutissimi Grammatistae, vocem לָמוּ, quae est numeri pluralis, respectum habere ad Sem, quod est nomen singulare; Hoc, nisi alia subesset ratio, impingeret in regulas Grammaticas. Ne proinde sacer scriptor vitium grammaticum commisisse existimeretur, varia pro more suo fingunt ad nodum solvendum. ABAR-BANEL denuo Canaanis fratres subintelligit dicendo (a):

וְהָנָה אָמַר עֲבָד לָמוּ : בְּלִשׁוֹן רַבִּים כִּהְיוֹת שָׁם לִשׁוֹן יָחִיד לְמַגִּיד שִׁיחִיָּה הַכֹּנֶעַן עֲבָד לָשָׁם וְעֲבָד לְאַחֵי וְגו'

Et ecce dixit : sit servus ipsis in numero plurali, cum Sem sit nomen singulare ad indicandum, Canaanem servum fore tum Semo, tum fratribus suis. Quantum huic sententiae sit deferendum ex praecedenti §. satis liquere puto. Nec ABENESRA, utut M COCCII auctoritate & consensu stipatus (b), hic audiendus est, qui לָמוּ illud ad Iehovam & Semum simul refert. Optime enim R. MOSE ben NACHMAN monet (c):

פִּי

(a) In Par. No. ch. I. cit. (b) In not. ad h. l. & Job. XX. §. 10. (c) In התורה על ביאור Par. Noach. f. 16. c. 6. Edit. Wilmersd.

פי' ר"אכ' למו שיהיה כנען עבד לאלהים
 ולשם כי הוא יכריחנו לעבד האל ובשני
 פירש שיהיה העבד ליפת ולשם ואם כן
 לקוב אויביו בא והנה בדרך שיהיה כנען
 עבד לאלהים *Explicat R. ABENEIRA*
allud למו, quod Canaan servus sit futurus
DEO & Semo, eo quod hic ipsum sit coactus
ad serviendum Deo. Et alterum למו
exponit, quod servus futurus sit Iapheto &
Semo. Si res ita se habet, Noachus ad
maledicendum venit, & reipsa benedixit,
cum futurus esset servus DEI. Certe quis
grave putaret servitium, obsequi DEO?
DEI servum esse potius gloriae loco
habetur, & omnium benedictionum co-
ronis est. Nihil itaque superest, quam
ut dicamus voce למו simul respici
ad posteros Semi & Japheti (4),
nec carnales duntaxat, sed & spiri-
tuales.

XV. Proprio pane vesci & federe melius
est, quam aureo cingulo accinctum servitio
adstare, ut scribit SADI (6). Servitu-
tem maledictionis fructum esse, docent

B 4

ver-

(4) Vid. R. SAL. B. MELECH. Par Noach. f. 5.

(6) In Rosario Ferlico c. 1. p. 134. & 135. Edit. Amst.

verba praemissa: *מאדיתוס ארור כנעו* *Maledictus sit Canaan.* Nec hoc inficias ibit, qui perpendit infimam semper servorum fortunam fuisse. Imperantis ira subdito jus est, & ad libitum Domini vocem non habet conditio servitutis. Raro evenit, ut, quod PAVLVS Jure Consultus tradit (a), difficile sit dignoscere liberum a ser-vo. Plerumque servus habetur pro pecude (b), pro nullo (c), & pro mortuo (d). Quare ABARB. dixit (e): *והראשון מין הרצחיה הוא כשיקנה אותו לעבדות בהשתעבוד בו כל ימיו כיון* *Prima homicidii species est, si quis alterum emit ad servitium, ita ut eum cogat servire in perpetuum, quia hoc ipsum est homicidium in vita.* Quinimmo, ab alieno pendere arbitrio, cum tui Dominus esse possis, corpus in nervum ac supplicia dare, capite obstipo a diluculo ad vesperam & quidem vili mercede operam navare, humeris saepe majores labores, non qui tibi, sed domino pla-

(a) L. 5. ff. de contr. emt. (b) SEN. Epist. XLVII. (c) L. 2. §. 2. ad Legem Aquiliam. (d) L. 59 ff. de condit. & demonstr. (e) In Par. Mischp, f. 144. a.

placeant, exantlare, tot privilegiis privari, tot tormentis subjici, quot ARISTOPHANES recensuit (a), simulque ab omnibus contentim haberi, quis haec omnia ingravate ferret? Nec modo quoad corpus statu servili nihil miserabilius est, sed & ipsa anima ex eo maculam contrahit teste Poeta (b):

Ἡμῖν γὰρ τῆς ἀρετῆς ἀπολαμβάνεται ἔνδοξος
 πρὸς Ζεὺς

Ἄνερος ἐντ' αὖ μὲν κατὰ δελιον ἡμᾶρ ἐλυσιν.
 Dimidium enim virtutis aufert late sonans Iupiter.

Viro quando ipsum servilis dies occupat. Hinc libertas omnibus rebus favorabilior (c), immo inaeestimabilis habetur (d), ejusque aestimatio infinita judicatur (e). Nec alia de causa cato mori, quam uni parere maluit, & LVCANVS censuit (f):

B s

Quam

(a) Βατρᾶχ. Αἰ. II. sc. VI. v. 15. &c. p. 469.
 (b) HOMERVS Odyss. L. XVII. v. 323. 314. p. 502.
 Conf. LONGIN. de subl. Sect. 43. p. 211. Edit. Toll.
 (c) L. 121. de R. I. (d) Inst. L. 1. t. 6. §. 7. L. 106. ff. de
 R. I. (e) L. 176. ff. §. 1. cod. l. Conf. l. 56. §. 3. C. de Episc.
 & Cler. (f) L. IV. 576.

*Quam sit non ardua virius,
Servitium fugisse manu.*

Inde quoque derivari debet, quod libertas nulli non grata, servitus vero omnibus invisa nullo non tempore fuerit visa (a).

XVI. Iusta tamen fuit haec peccati poena. Imprudenti expedit esse sub imperio, & aequum est, ut servili subjectione prematur, qui filialem, suavem & naturalem subjectionem violare non dubitavit, *oculumque ejus, qui Parentem subsannat, eruant colli vallus* (b); quibus verbis B. LAMPE ad Chamum respici opinatur (c). Hinc mirari non satis potui, quod Doctissimus JURIEV (d), & Hermannus van der HARD (e) proportionem inter peccatum Chami & poenam videre vel non potuerint, vel noluerint, cum ipsi pagani irrisum parentum, qualis hic non potest non intelligi, com-

(a) Vid. REINHARD ad Lips. Pol. l. 2. c. 2. §. 11. n. 4. & ad ejusd. l. 5. c. 19. §. 15. n. 3. (b) Prov. XXX. 17. (c) in foedere gratiae Tom. 2. p. 372. (d) Dans l'Histoire Critique Liv. 1. ch. XI. (e) in Ephemerid. Sacraearumque vind. p. 205.

commemorent inter gravissima scelera.

Ita HESIODVS (a): 'Ὅς λεγόμενα γέροντα

κακῶ ἐπὶ γῆρας ἔδωκε κείνη, χαλεποῖσι καὶ ἀ-

πλομενός ἐπεσσεύετο τῶ δὲ τοι Ζεὺς αὐτὸς ἀγαιέτοι ἐς

δε τελευτῇ ἐργῶν ἀνδ' ἀδίκων χαλεπὴν ἐπέθηκεν

ἀμύβην. Qui parentem senem misero in

senectutis limine probris affecerit, gravibus

incessans verbis, huic cerie Iupiter ipse irasci-

tur, tandem vero pro operibus iniquis gra-

vem dabit talionem. Caeterum non du-

bito, attento lectori idem quoque suc-

cursurum, quod mihi hanc historiam

percensenti miraculo fuit, cur a Canaa-

ne, non Chamo peccante, poenas repe-

tient Noachus. Simile veri est, hoc fa-

ctum fuisse, non propter cognationem

sui (b), nec propter benedictionem a

Deo in filios Noachi pronuntiatam (c),

sed quia Canaan correat, huiusque pec-

cati confors fuit, atque ex justo DEI

judicio in filio puniri debuit, qui ipse pro-

bi Parentis filius degener fuit (d), inpri-

mis

(a) *egz. v. 329.* (b) Hoc placuit IOSEPHO *Art. Iud. L. I. c. VI. §. 4. p. 31.* (c) Ita sentiunt ABVLENSIS, CHRYSOSTOMVS, alii (d) Vid. GENNAD. in *Cat. Gracc. Fumani ad h. l.*

mis tamen, quod Noachus occasione
peccati a Chamo commissi atrocissima
posterorum scelera praevidens, ea per-
stringere & vindictam ipsis imminentem
notare voluerit. (4)

XVII.

(4) Potissimam hanc rationem allegat Cel. D.
MELCHIOR in Diss. IV. de muliere adulterii suspecta
Th. 3. §. 6. Lubet hic pauca subicere ad vindicandam
justitiam poenarum haereditarium. Putamus autem
sequentia notanda. I. In iudiciis d. vinis esse severita-
tem non saevitiam II. Severitatis Exempla in N. T.
fuisse data Rom. IX. & alibi. III. Hanc severitatem esse
sine omni injustitia, quia iudicium DEI est secundum
veritatem. IV. Aliam esse poenam sensus, aliam poe-
nam damni, priorem in posteris rarius habere locum.
V. In poenis damni aliam, quae bono temporali.
aliam, quae spiritali privat. VI. In spiritalibus
aliam, quae necessaria ad salutem, aliam quae media
externa aufert. VII. Aliud quid esse poenam, ubi prae-
ter dolorem ex parte DEI vindicta in peccata, quam
ordo iustitiae postulat, & ex parte hominis in totum
contraria voluntas accedunt, aliud esse damnum in bo-
num finem tendens Hebr. XIII. 10. 2. Sam. XII. 23.
VIII. Neminem esse sine peccato, saltem originali.
Gen. VI. 5. IX. Accedere saepius malum actuale &
habituale, quod oritur ex concupiscentia carnis, mala
educatione, malove exemplo. X. Aliud esse damnum
illatum sine peccato, aliud ex peccato. XI. Distin-
guendum esse inter causam impulsivam & occasiona-
lem. Peccata liberorum causam impulsivam, paren-
rum vero occasionalem tantum esse eorum iudiciorum,
quae liberos manent.

XVII. Non minus iuste Noachus hanc poenam intentavit, utpote qui hoc non vitio, aut rancore quodam fecit, sed laudando iustitiae zelo, agitatus spiritu Prophetiae. Etenim haec paterna, heroica, inimitabilis maledictio non tam mali imprecatio, quam futuri status Prophetica denuntiatio fuit (a). Quod ut pateat in tabella quadam analytica implementum exhibebo.

DEUS

I. Benedixit Semo filio Noachi charissimo, in posteris tum;

α Carnalibus, quos

α ex servitute Aegyptiaca redemit,

β in deserto custodivit,

γ in Canaane portavit, bajulavit & quidem

δ Omnibus diebus vitae. Eccl. LXIII. 9.

ζ Spiritualibus, sive filiis promissionis, quorum

A DEVS

(a) Notari hic meretur canon, quem viri docti in Prophetiarum interpretatione commendant. Futura quandoque praenuntiantur forma optandi & imprecandi vid. Auth. cit. a Cel. RAMBACHIO in Inst. Herm. Saer. L. IV, c. I. in not. ad §. 9. p. 745.

A DEVS & summum bonum Jehovah factus est in CHRISTO,
Jer. XXXI. 31 quibusque

B Benedixit, ἐν πασῇ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπερρωμένοις ἐν Χριστῷ
Eph. I. 3.

II Japhetum ad tentoria Semi allexit in posteris

4 Carnalibus, iisque tum

1 Proximis, ut Melchisedeco, Japetita, qui ut rex justitiae, & Sacerdos Altissimi Hierosolymae, quasi in medio Tabernaculorum Semi habitavit, seque cum Abrahamo in fide conjunxit.

2 Remotis, quando Hittaei Japheti posteris adducti sunt Num. XXIV. 25. quod factum ubi

N Graeci, ex Japheto oriundi, sub Alexandro ejusque successoribus Syriae regibus Canaanem possederunt, & inhabitarunt.

3. Romani similiter Japetitae magnam Asiae partem occuparunt, imo ipsam Judeam sibi obnoxiam habuerunt.

6 Spi-

b Spiritualibus, quatenus gentes Europae & septentrionalis Asiae ex Japeto ortae ad fidem CHRISTI, & in tentoria SEMI, veram Ecclesiam, fuerunt adductae. Vid. Ps. II. 8. LXX. 11. LXXXVI. 9. Jes. XLIII. 5. XLIX. 3. & conf. Acta Apostolorum.

III Canaani maledixit in posteritate
x carnali, eaque

o subjecta semitis, quippe qui

a Cananaeos maximam partem ex regione ejecerunt,

b Eos ultimo supplicio adfecerunt, Deut. XX. 17. XXV. 19. conf. IOS, Ant. Iud L. IV. c. 8.

c Caeteros ad infima & abjectissima servitia destinarunt, ut Gibeonitas. Jos. IX. 21. 26. conf. EPIPHANIUS haer. LXVI.

oo Subjecta Japetitis, quando post plurimum saeculorum tractum Tyrus, Thebae, & Carthago, in quibus rebus publicis Phoenicum reliquiae a funesta clade servatae in-

insigniter floruerunt, a Graecis & Romanis Japeti posteris deletae destructaeque sunt. Vid. SPONDANUS ad AN. c1515CLXIX. n. 3.

xx Spirituali, nempe Judæis infidelibus, qui terrestri Canaan tantum inhiantes, & Cananaeorum vestigia prementes similia cum ipsis fata experiri debuerunt. Quapropter in exemplum divinae maledictionis constituti, servique omnium gentium miserrimi facti sunt. Vid. Cel. VITRINGA in Comm. ad Apoc. c. l. v. 20. §. 28. 29. p. m. 53. 54.

XVIII. Posito uno alterum non tollitur. Manserunt post diluvium praeter servitutem poenalem bellica atque spontanea jam ante, ut visum fuit, consuetae. Non defuerunt, qui Nephilaeorum vestigiis insisterent. Hos inter prae caeteris caput extulit Nimrod, qui Sacris literis attestantibus fuit גבור ציד לפני יהוה *Potens venator coram Domino* (a); nimirum venator primo animalium, post etiam

(a) Gen. X. 9.

etiam hominum. Animalium enim venationem saepe praeludium fuisse artis bellicae jam dudum observarunt POL-LVX qui τὴν κυνηγίαν εἰρηνικῆς τε καὶ πολεμικῆς τολμῆς μελέτημα, id est, *venationem tam placidae fortitudinis quam militaris audaciae specimen vocat*. PHILO; juxta cujus testimonium (a) *bruta praebent materiam exercitii tam belli, quam pacis tempore*; & PLVTARCHVS, qui refert de Romulo (b), *quod in pascendo & venando omnibus, quibuscum commercium haberet, magnam de se opinionem prae-buerit, se ad imperandum, quam parendum, natum potius esse* (c). Hominum autem venationem hic excludi non posse, sequentia evincunt. (N) Verba valent, + quantum valere possunt. Jam vero vox τῆς in Sacris tabulis utramque venationem designat (d), nec pugna inter eas

C in-

(a) In I. de vita Mos. p. 612. (b) In vita Romuli. p. 20. (c) Proinde ineptiunt SARESBERIENSIS & Thom. MORVS, quando prior L. IV. Policrat. posterior L. II. Utop. p. 198. venationem vix homine, necum Christiano, minus Principe dignam censent. (d) De venatione animalium Gen. XXI. 3, hominum Thren. III. 52. IV. 18, adhibetur.

intercedit. Sed potius sibi invicem subordinatae sunt, nulla denique circumstantia in textu, antecedentibus & consequentibus occurrit, quae vocis significatum restringat. Nihil itaque obstat, quo minus utraque venatio intelligatur.

(ב) Subjecti notionem ex adjunctis praedicatis eruendam esse omnes fatentur:

Nimrod autem vocatur potens venator

לפני יהוה *coram Domino*, quibus verbis

haud obscure docetur, factum Nimrodi

fuisse publicum, nefandum & cum con-

temptu DEI conjunctum (א), quae prae-

dicata soli animantium venationi haud

commode conveniunt. (ג) *Nimrod po-*

rens fuit in terra juxta versum praece-

dentem. Verum an is potens dici me-

retur, cujus imperio nonnisi animalia sub-

sunt. Ante diluvium Nephilaei audiebant

גבורים. Post diluvium Nimrod coepit esse

גבור, certe non alia ratione, quam prio-

res, nimirum homines subjugando, do-

miniumque suum longe lateque exten-

dendo. (ד) Fructus venationis fuit ac-

qui-

(א) Vid. Gen. VI, 11. & conf. MART. DELRIO
in adag. Sacr. p. 17.

quĩsitio regni Babel, quod suae potestati subjecit ; Nollem equidem negare, Nimrodum animalium venatione sibi insignem parasse famam, & Babylonis tum metum tum amorem hac via inspirasse, quod Cl. PERIZONIUS maxime urget (a), gratis tamen assumitur, hac sola ipsum efficere potuisse, ut caeteri omnes se ipsi dedant. Etenim divino quodam naturae instinctu omne iugum potius averfamur & depellimus, quam sponte suscipimus. Alia quoque venationis suae specimina dedisse videtur, quando in *Assyriam processit* eam nimirum bello oppugnaturus (b), nec non excelsam turrim magnis molibus atque caementis aedificare adgressus est, ut se muniret subditosque extenuaret. Si quis tamen mavelit autoritate quam rationibus pugnare, ei opponimus autoritatem ABARBANELIS (c), aliorumque.

XIX. Utut autem per *TY* venationem

C 2

nem

(a) In Orig. Bab. Diss. 7. ubi contendit, verba de sola animalium venatione explicanda esse. (b) Vid. 2. Sam. II. 1. & conf. FULLERUS in Misc. Sacr. l. 1. c. IV. (c) In Comm. ad Pentat. Par. Noach. f. 40. c. 4.

nem hominum pariter ac animalium intelligamus, non ea tamen nobis cum JOSEPHO (a), & R. ISAACIDE (b) sedet mens, ac si animas hominum venatus, easque a DEO alienas reddere conatus fuerit. Non interpono, Nimrodum suo consortio multorum bonos corrupisse mores, suoque Exemplo varios religionis contemtores effecisse. Illud tamen a me impetrare non possum, ut credam, omnem ejus operam in eo sitam fuisse, aut ex nostris verbis ejusmodi animarum venationem exsculpi posse. Ferox ille venator religionem curae non habuit, parumque ei visum fuit, an quis DEVM colat, an minus; contentus, modo jugo, quod imposuit, submiserit
 + collum. Ad haec robur & venatio de corporibus proprie, de mentibus improprie
 + dicuntur. A proprio autem vocum significatu tamdiu recedendum non est, donec
 + necessitas quaedam nos urgeat. Regnum denique statuitur consequens hujus venationis; At quid regno cum animarum venatione

(a) Ant. Jud. L. l. c. IV. p. 22, (b) In comm. ad Legem Par. Noach. f. 7. c. 6,

natione commune est? Haec aliave me adducunt, ut phrasin cum AUGUSTINO (a) *de oppressione & captivitate hominum*, quibus servitus ut plurimum comes it, exponam.

XX. Non videbor Nino injuriam facere, si ipsum pariter naturae consortes subjugasse dicam. Fuit natura ~~bellico-~~ sus, nec dominandi cupiditate nec potentia Nimrodo cessit; res secundae ipsi ingesserunt majorum cupiditates, hinc bella finitimis intulit, omnesque maritimas ac propinquas gentes suo imperio subiecit (b). Quis proinde dubitaret ipsum bello captos sub potestatem suam rede- gisse & ad servitutem volentes nolentes ad egisse? De uxore ejus Semiramide DIOD. SICVLVS refert (c), quod *insulas ac urbes in flumine sitas ceperit ad centum millia hominum in servitutem re- dactis*, quibus postmodum metallo- rum, quae prima invenit, & magna col- legit copia, tractationem mandavit. Hinc liquere puto, quot servos Ninus ac

C 3

Semi-

(a) L. XVI. de civit. DEI, c. IV. (b) Vid. DIO-
DORVS SICVLVS Rer Ant. L. III, c. 1. p. 128. & p. 129.
(c) Vid. Idem ibidem p. 149.

Semiramis vi belli sibi comparaverint. Neque tamen cum iis facio, qui a Nimrodo & Nino servitutis primordia ducenda esse existimarunt (a).

XXI. Superest, ut pauca de regimine domestico hujus aetatis moneamus. Sed prospectu opus erit, ne certa amittamus, dum incerta petimus. Familiis post exstructam turrem babylonicam dispersis, singulas juxta fines a se intentos peculiarem regiminis formam adoptasse haud improbabile est. Posteriores Chami sub initium feroces & bellicosi videntur & plures habuisse servos & majorem in ipsos adfectasse tyrannidem. Si enim fides habenda DIOD. SICULO (b), ipsi integros populos sibi subjecerunt, & in eos potestate *αὐτοκρατορικῇ καὶ ἀνυπεύθυνῳ* usi sunt. Excipit quidem ibi memoratus Author Aegyptios, sed sine ratione: Nam *comae*, LVCIANO teste (c), *ab omni tempore Aegyptiacae nobilitatis & liber-*

(a) Ita sentiunt JOH. SARESBERIENSIS L. I. Policrat. c. IV. p. 13. & L. VIII. p. 559. PERERIVS L. XV. in Gen. RITTERSHVSIUS in scholiis ad Oppianum alique (b) Vid. Rer. Ant. L. I. p. 61. 62. 63. (c) Dial. t. 2. in navig. seu vet. p. 667.

libertatis signum fuit. Quare Reges fere ab incunabulo hujus regni nomine Pharaonis, quod a פֶּרַע caesarie siue capillo promisso descendit, insigniti fuerunt eis τεκμηριον suae libertatis. Contra populus extra casum luctus barbam & caput tondere solebat (a). Quod argumento est, solum regem fuisse liberum, populum ipsi obnoxium servum. Caeterum constat ex S. S. absolutam & plenariam potestatem Reges Aegyptiorum non ante tempora Josephi obtinuisse. Semi posteros simpliciore vixisse vitam, nec tot servos aluisse, nec ita in eos desaevisse existimamus. Maximam enim partem pecoris pastores fuerunt, bella finitimis raro intulerunt, a Tyrranide magis alieni, ad clementiam econtra proni fuerunt. Quare nullum est dubium, ipsos servis suis per totam vitam τὰ ἐπιτηδεύματα suppeditasse.

XXII. Quae fuerint servitutis primordia a mundo condito ad diluvium, quis ejus progressus a diluvio ad Patriarcharum tempora, haecenus exposui, res quum

C 4

vetu-

(a) HEROD. in Euterpe L. II, c. 15. p. 103. Edit. Iungermann.

vetustate nimia obscuras, velut, quae magno ex intervallo loci vix cernuntur, tum quod Sacra Scriptura, una fidelis custodia rerum gestarum, de multis fileat. Clariora deinceps certioraque de servis Patriarcharum exponentur.

XXIII. Patriarchae usi sunt familia, si numero judicandum est, satis ampla; si utilitate, optima; si forma, vix mediocri. Isaaco fuit עבדיו גדלו *famulatum magnum* (a). Jacobus possedit ingentem servorum & ancillarum copiam (b). Solus Abrahamus aluit 318. vernas suae potestati subiectos (c), ex quo haud immerito CAJETANUS colligit, numerosam admodum fuisse Abrahami familiam, cum praeter hos, qui armati fuerunt, dubio procul adhuc senes, mulieres, parvulos ad bellum ineptos & ad curam animalium domi relictos habuerit. Ne vero numerus ille Luciano aut Porphyrio cuidam incredibilis videatur, notentur sequentia: I. Abrahamus revera non tam privatus, quam Princeps sua
aetate

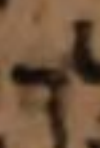
(a) Gen. XXVI. 14. (b) Gen. XXXII. 15. coll. XXXIII. 11. (c) Gen. XIV. 14.

aetate fuit, atque a caeteris regibus non nisi in eo distulit, quod propriae familiae rex esset, nec superbum ejusmodi titulum adfectaret. 2. Illa servorum copia fuit fructus divinae benedictionis, ut bene observavit Eliezer Gen. XXIV. 35. 3. Numerus servorum haud parum adauclus fuit per prolem servilem. DEUS enim ventri ancillarum benedixit. 4. Abrahamus admodum dives fuit pecore, quare multis indigebat servis. 5. Exstant etiam apud alias gentes exempla privatorum, qui magnam possederunt famulitium, velut ex PIGNORII praefatione luculenter adparet. Nullam tamen rationem video, quae jubeat hunc numerum amplificare, ut fecit JOSEPHUS (a), qui vernas illos militum duces fuisse statuit. Neque etiam cum BARTHIO (b) censemus, alios in exercitatos simul in aciem processisse. Caeterum nugae Judaeorum, qui solum Elieserem cum Abrahamo exiisse contendunt, eo quod illud nomen per Gematriam numerum 318. vernarum efficiat

(a) Ant. jud. VI. 11. (b) In Advers. p. 2169.

ciat (a); & Christianorum, qui in illo numero signum crucis CHRISTI (b), vel typum 318. Episcoporum in Synodo Nicaena praesentium (c) inveniunt, derideri potius, quam refutari merentur, utpote quas nemo, nisi qui cum ratione insanit, probabit.

XXIV. Status servitutis Patriarchalis conformis fuit dictamini sanae rationis, id est, juri naturae. Nemo in alios pro lubitu dominatur nisi insipiens aut injustus fuerit. Justus enim est, suum cuique tribuere, adeoque non quod placet, sed quod competit; sapientis est, non ex mero bene-

(a) Vid. Pirkef R. ELIESER. c. 27. p. 61. ex vers. Vorst. Jalk. Par.   f. 29. c. b. & R. SAL ISAAC. ead Par. f. 9. c. 4. Ed. Venet. (b) Ita CLEM. ALEX. Strom. L. VI. XI. p. 781. & 782. Verba latina dabo: *Dicunt Dominici quidem signi typum, quod ad figuram attinet, esse elementum, quod significat trecentos nempe T, iuxta autem ΕΝΤΑ (quae denotant octodecim) significare nomen salutare ΙΗΣΟΥ significari ergo eos esse Abrahae domesticos, ΕΝΤΑ ei conjunctos, quod ad salutem attinet, qui ad signum ΕΝΤΑ nomen Domini confugerunt, ΕΝΤΑ superasse eos, qui in captivitatem adducebant plurimas gentes infideles, quae eos sequebantur.* (c) Vid. PERERIVS in Gen. XXVI. 14.

neplacito, sed iusta ex ratione agere. Verum quis Patriarchas stultitiae vel iniustitiae accusare vellet? Dicendum potius, eos ad certam normam suam in servos composuisse dominium. Norma esse debuit vel hominis vel DEI voluntas. Hominis potestati in his terris subiecti non fuerunt. Homo proinde ipsis leges ferre, aut dominandi rationem praescribere non potuit. Divina itaque voluntas fuit, ut caeterarum actionum, ita domini Patriarchalis mensura. Verum nec DEI voluntas obligat hominem, nisi manifestata. Manifestatur autem vel intus in corde per insitas boni atque mali, turpis & honesti notiones, vel extus per scripturam, aut adlocutionem oralem. Leges a DEO Patriarchis de iusto dominandi modo latae non exstant, nec prostat testimonium, quod evincat DEVM oraliter hunc ipsis revelasse. Ex adverso lex naturae omnium animis digito DEI inscripta est. Unde conficitur, hanc legem communem fuisse normam domini, quo Patriarchae in servos suos usi sunt. PHILONEM testem habemus, quide Patriarchis

archis afferit, quod a se ipsis instituti, doctique ordinem naturae secuti sint, quae lex est omnium antiquissima (a). Caeterum non negamus, ex consuetudine gentium multa Patriarchis priva fuisse, quae frustra quaeres apud alias gentes. Eo tantum tendit haec nostra thesis, ut in dubiis normam habeamus, ad quam dijudicari possint.

XXV. Aetas, quae homines acuit, fervorum usum magis magisque perspectum reddidit. Hinc tempore Patriarcharum servi divitiis accenseri coeperunt. Etenim, ubicunque sacer Scriptor ovium, boum, caeterorumque animantium mentionem intulit, ibi servos, ut partem bonorum adjecit. Hoc observare licet in Historia Abrahami (b), Isaaci (c), Jacobi (d). Verum ex nullo loco evidenti-
 us illud claret, quam ex Gen. XXIV. ubi Elieser Rebecca Isaac sponfam petiturus refert, quod DEVS Abrahamo benedixerit, eumque maximis auctarit opibus,

(a) Vid. ejus opera & in illis l. de conf. ling. p. 350. (b) Gen. XII. 5. & 16. (c) Gen. XXVI. 14. (d) Gen. XXX. 43.

bus, & ne ipsos lateat, quatenam fuerit divina benedictio, speciatim divitias recenseret dicendo (a): ויתן לו צאן ובקר וכסף Et dedit ipsis oves, boves, argentum, aurum, servos & ancillas. Nec apud Hebraeos duntaxat, sed & alias gentes mancipia haud postremam constituerunt opum partem. ita Aegyptii (b), incolae Gerari (c), Syri (d) praeter alia bona multos servos possederunt. Nec mos ille posthac abrogatus fuit, sed indies invaluit. Hinc Elifaeus, quando puerum suum ob divitias a Naamane petitas & acceptas reprehendit, servorum & ancillarum oblitus non fuit. Audiamus ipsum loquentem (e): הערת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וברמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות An tempus fuit accipiendi argentum, aut accipiendi vestes, aut oleas, aut vineas, aut greges & armenta, aut servos & ancillas. Et quis ignorat a Graecis, Romanis, aliisque servos non modo magno numero fuisse compara-

(a) v. 35. (b) Gen. XII. 16. (c) Gen. XX. 14.
 (d) Gen. XXXV. 2. (e) 2 Reg. V. 26.

paratos, sed & nutrimentum atque alimentum superbiae magis magisque evassisse (a). Immo adhuc hodie a Turcis viri cujusdam facultates ex multitudine mancipiorum aestimantur, & adduxit BVSBEQVIVS (b) Turcarum proverbium, quo docetur, neminem pro inope habendum esse, qui vel unum possidet mancipium. Nec est, cur miremur veteres servos magni aestimasse. Eorum operae aequivalent argenti pretio. Ipsi dominorum vitam famamque tuentur. Per eos bona nostra maximam partem acquiruntur, conservantur, administrantur, augentur. Quidni igitur servi in bonis nostris sibi primas vindicent partes?

XXVI. Servi, qua pars divitiarum, in dominorum proprietate fuerunt. Esse in alterius proprietate proprius mancipiorum character est, quo a mercenariis distinguuntur (c). Mancipia proinde, non mercenarii fuerunt Patriarcharum servi.

(a) Vid. MARC. ANTON. de rebus suis L. 1. §. 16. & MER. CASAUB. in not. adh. l. (b) In Epist. Exot. 3. p. 265. (c) Vid. Diff. meam 1. de Serv. §. 23. Add. ABARBAN. f. 153, c. 1.

servi. Potuerunt Patriarchae de servis & ancillis pro lubitu disponere, eorum liberis serviendi necessitatem imponere, utrosque ex familia ejicere (a). Sed quis haec aliave Domino in mercenarios licere putaret?

XXVII. Haud ignoro, quod MALDONATUS & שכיר δαλον και μισθωτον promiscue habeat (b). Verum in eo υποθεςαι δαλευει. Rectius CORN. a LAPIDE differentiam inter utrumque agnovit (c). Mercenarius conducitur, servus emi vendique solet (d). Prior nonnisi interdiu, posterior etiam nocte servitium praestare tenetur. Hinc Rab-
 שכיר אינו עובד אלא ביום עבד עברי עובד בין ביום בין בלילה וכי תעלה על דעתך שעבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה והלא כבר נאמר כי טוב לו עמך כמאכל עמך במשתה וא"ר יצחק מכאן שרבו Mercenarius מוסר לו שפחה כנענית
non servit nisi interdiu, servus Hebraeus autem servit tam die, quam nocte. Sed quomodo tibi

(a) Vide de his juribus infra quaedam notata. (b) In comm. ad Luc. XVII. 10. (c) In comm. ad Ex. XXI. 2. (d) Matth. XX. 1. coll. Ex. XXI. 2.

tibi in mentem venire potest servum die & nocte servire, cum supra dictum sit ipsum prospere acturum tecum tam in cibo quam in potu? (adde etiam in lecto) Responderi R. *Ichak*, eatenus, quatenus Dominus ipsi adjungit ancillam Cananaeam. Mercenarius ad breve tempus hero operas suas addicit praetereaue nihil, servus praeter operas etiam corpus vel ad supremum vitae diem vel ad diuturnum temporis spatium domino subjicit (a). Servum, occidente sole, nil nisi umbra & virium recollectio, mercenarium merces, qua dignus judicatur, manet (b). Christiano proinde oculatior fuit paganus (c), qui utrisque distincta nomina imposuit, homines liberos, qui pro mercede aliis operam spondent *ἡμέτεροι*, servos autem *δμοῦτοι* *παρὰ δαμασθαί* vocando.

XXVIII. Fuerunt ex praestantissimis oeconomis nonnulli, qui in communi,
aliis

(a) Lev. XXV. 39. Hinc mercenarii a Judaeis distinguuntur in diurnos, nocturnos, mercenarios horarum septimanae, mensis & anni (b) Job. VII. 2. conf. Deut. XXIV. 14. 16. & MAIM. hilch. Schechirut. c. XI. §. 2. (c) HOMERVS, ut docet EVERARD. FEITH, Ant. Hom. l. 2. c. 17.

aliis tamen obnitentibus, ad promovendam rem ruralem mancipia prae mercenariis praestare judicarunt (a), quod ita omnia minori pretio haberi possint dum servi viliori aluntur victu, durioribus laboribus tolerandis assueti sunt, ad dominorum nutum omnia sive grata, sive ingrata, sive facilia, sive difficilia, praestare tenentur, nullam denique mercedem accipiunt. Putem ego hanc thesin pro differentia regionum, nationum, temporum, conditionis limitandam & in Germania hoc imprimis saeculo utrique statui tum mancipiorum, tum mercenariorum servitutem temporariam praeferendam esse, quamvis ea suis non careat abusibus.

XXIX. Illud tamen haud difficulter ab unoquoque impetrabo, oeconomiae Patriarchali servos magis fuisse adcommodatos, quam mercenarios. (N) Patriarchae pastoritiam egerunt vitam, & hinc bonae frugis pastoribus indiguerunt.

Μισθωτοὶ αὐτὴν φέρει, καὶ οὐ μέλει περὶ τῶν
D προ-

(a) Wilh. Baro a SCHROEDER in seiner Fürstl. Erbk. und Kents. Kammer & alii.

πρῶτον (a), proinde huic muneri tam idoneus non est, quam servus. (2) Sancti illi Patres divinae vocationi obsequiosi, patria terra relicta, per varios terrarum tractus vagabundi oberrarunt, nec ubique fidos mercenarios reperire potuerunt, quare servos sibi parare consultius duxerunt, quod illi heris, quocunque etiam tendunt, indivulso nexu conjuncti maneant juxta illud jure consultorum : Accessorium sequitur suum principale. (3) Patriarchae non minus boni Patres familias, quam religiosi DEI cultores fuerunt habiti. At signum non solum continentiae, sed & diligentiae est servos habere dominatos, domique tactos (b). Viro vere religioso ea potissimum incumbit cura, ne familia maculam contrahat ex frequenti consortio cum idololatriis, nisi spes conversionis supersit. Sed hocne cavissent Patriarchae, si homines Polytheismo infectos mercede conduxissent, qui nec sponte Patriarcharum religionem in se suscepissent, nec
 ad

(a) Joh. X. 12. (b) Sunt verba CORN. NEP. in vita Attici c. XIII.

ad eandem cogi potuissent? Quanto proinde satius fuit acquirere servos, quos nullo labore fecere profelytos.

XXX. Alios homines natura servos non habemus, sed facimus, eos nimirum comparando, quod ipsum R. ABEN TYBBON suo confirmat calculo, dum scribit (a): *וכן תאמר בארון ובעבר ששנוי דהארונת אינו לו בטבע רק מפני שהוא מיוחד לדבר אחר והוא עבר* *Sic quoque dici potest de Domino & servo, quoniam mutatio Domini non est in natura ipsius, sed propterea modo convenit, quia ipse ad aliam rem comparatur videlicet servum, quem pecuniis suis emit.* Id ipsum in Sacris literis observatur, quando de Abrahamo dicitur, (b): *לקח אברם ארם הנפש אשר עשו בחרן* *Assumpsit Abrahamus secum animas, quas fecerunt in Charane.* Per animas illas Rabbini maximam partem intelligunt profelytos. Prolixe hanc sententiam nobis exponit R. SIMEON dicendo (c):

D 2

Ani-

(a) In Phys. Hebr, cui titulum fecit *רוח החרן* c. XI. p. m. 144. (b) Gen. XII. 5. (c) in Jalkut. f. 17. conf Sanh. c. 11. & Beresch. Rabba ad loc. cit.

Animae sunt profelyti, quos fecerunt.

Cur autem dicit Moses **וַיַּעַבְדוּ** ? ad docendum te, quisquis gentilem adducit, vel convertit, de eo Scripturam loqui, ac si ipsum genuisset. At dicendum videtur **וַיַּעַבְדוּ** cur itaque in plurali **וַיַּעַבְדוּ** fecerunt ? Dixit Raf Huna : Abrahamus profelytos fecit mares, Sara profelytas fecit foeminas. Verum enim vero adversatur huic hypothesei authoritas tum Scripturae, tum Grammaticae. Quare aliis placuit **וַיַּעַבְדוּ** explicare de servis & ancillis (a), quibus favere videtur, quod non modo Ezech. XXVIII. 13. Apoc. XVII. 13. , sed & in scriptis profanorum Authorum haec animae notio occurrat. Ita EPICLETUS (b) : *ἄλοπον γὰρ ὀλίγοις σιβάσειν πολλάς δουλεύειν ψυχὰς*. Absurdum enim est, ut exiguis toris multae inserviant animae. PLATO (c) : *ὕγιες ἄδεν ψυχῆς δ' ἄλλης*. Nihil sani inest animo servili. TACITVS (d) : Vos

(a) Ita R. Bechai. Par. **לעבד לעבד** f. 22. c. 6. edit. Cracov. similiter, GROTIUS & VITRUS in Comm. ad Apoc. XVII. 13. (b) Apud Stobaeum Tom. 1. tit. 5. (c) L. VI. de legibus. (d) L. IV. Hist. c. XXXII.

Vos Treveri & caeterae servientium animae. Nobis tamen videntur hac voce simpliciter notari homines. Hoc enim sensu נפש & ψυχή frequentissime adhibentur. Quare DAVID de POMIS Medicus Hebraeus נפש explicat per נשמה ונף עם נשמה Italice *significa anima, corpo animato* (a). Nec video, cur citra necessitatem significatus alicujus vocis sint multiplicandi. Caeterum cum subjectum tale sit quale a praedicatoro suo esse permittitur, ex adjunctis demum colligi potest & debet, quales homines heic intelligentur.

XXXI. Quia proinde adnexa descriptio נפש עשר כהן demum declarat, quos homines Sacer Scriptor notare voluerit, eam phrasin ut enodemus, necesse est. Si Abrahamo fuissent tum temporis liberi, forte nemo dubitaret, eorum mentionem hic fieri, sed cum adhuc improles esset, quando ex Charane profectus est, de alia vocis נפש notione cogitandum erit. Observamus autem in Sacris non minus quam profanis

(a) In Zemach DAVID f. 996.

fanis scriptis, quod facere subinde idem sit ac comparare, acquirere. Ita Jacobus (a): *מתי אעשה גם אנכי לביתי*

Quid faciam & ego (id est, acquiram) domui meae. Laban (b): *עשה את כל*

הזוה comparavit sibi omnem gloriam istam. Graecis *ποσει ἀργυρου*, *βιον*

est comparare argentum, victum. Similiter ~~CICERO~~ dixit (c): *Maximam*

uno anno pecuniam facere posses. Quid

quaeso ibi facere designat, quam aggerare, undique colligere. Et quando

QVINTILIANVS longe florentissimus Author scripsit (d): *Vires faciamus;*

Quid aliud significat, nisi vires nobis paremus? Proinde *נפש אשר עשו בחרן*

sunt homines, quos acquisiverunt in Charane nimirum ad servitium, adeoque mancipia, id est, servi & ancillae.

XXXII, Ad rem ipsam veniamus propius, & speciales acquirendi modos perlustremus. Patriarchae servos suos acquisiverunt. (N) Em-

(a) Gen. XXX. 30. (b) Gen. XXXI. 1. (c) Orat. in Verrem. (d) Lib. X, c. III. Similiter PHAEDRVS L. III, Fab. VII. 7. 5.

Ane quo cibo fecisti tantum corporis.

(N) Emptione. Ita ex historia circum-
 cisionis & aliis locis evidenter adparet,
 inter servos Abrahae fuisse **מקנה כסף**
per aere emptos (a). Et si conjecturae lo-
 cus est, tales maximam partem fuerunt
 animae quas Abrahamus ex Syria aspor-
 tavit. Nam T. H. ibi **נפש** transtulit
 per **מלוכים**. Maluch autem & Malchus
 non a **מלך** sed **מלך** vendere descendunt,
 adeoque servum pecunia acquisitum de-
 notant. Quapropter adhuc hodie ser-
 vus emptus, & in disciplinam turcicam
 traditus vocatur Mammeluch.

(ב) Donatione. Patriarchae & ob
 summam, qua valebant, auctoritatem,
 & ob divinam benedictionem, quae
 aliorum perstrinxit oculos, varia acce-
 perunt munera, & in his servos atque
 ancillas. Sic Pharaon & Abimelech
 Abrahamo servos dono dederunt (b),
 quos recte appellaveris **נתינים** sive
נתינים donantios, dono dados,

(ג) Bello. Qui enim vietas dederunt
 manus vel sponte vel necessitate coacti,

D 4

in

(a) Gen. XVII. 12. & 23. (b) Gen. XII. 16. &
 XX. 14.

in colendis agris & id genus aliis ministeriis operam navare tenebantur. Quare Gen. XLIX. 15. *היה לזמן עבד* *esse tributum serviens*, id est, servum tributarium a LXX. redditur esse *עבד אדני* *γάργος* hominem agricolam. Rabbini per *ס* ibidem intelligunt *עבד בנה* *Servitium corporale aequae ac subsidarium*. His mancipiis a nonnullis adnumerantur foemellae Sichemiticae a Simone & Levi abductae (a). Verum non certo constat, an Jacobus eas dimiserit, nec ne. Illud interim manifestum est, Patriarchis saepius juri suo renunciasse, & quos juxta victoriae leges ad servitium cogere potuerunt, liberos dimisisse, cujus exemplum praebet generosus ille heros Abrahamus, qui, cum justo adortus esset bello reges vindicandi fratris ergo, & victoriam reportasset, generose magis, quam ex debito praedam oblatam recusavit, neminemque servum fecit (b).

(γ) Titulo nativitatis. Proles enim servilis cessit Patriarchis, quia accessorium sequitur suum principale. Hinc in histo-

(a) Gen. XXXIV. 29. (b) Gen. XIV. 23.

historia Abrahami mentio infertur וְיָלְדוּ בְנֵי *vernarum* (a), quales etiam fuerunt tyrones milites, quos Abrahamus secum in bellum eduxit (b). Nescio, an non in horum numerum referri debeant נְעָרִים *sive pueri*, quos Abrahamus secum assumpsit, quando Isaacum mactare voluit (c).

(ה) Titulo dotis. Mos enim erat mulierum tum temporis enubentium, ut inter caeteras res dotales dotale quoque famulitium e domo paterna adducerent, quorsum respexit TERTVLLIANUS, qui animam vocavit (d) *dotale carnis mancipium*, quod in resurrectione adiectitiae dotis instar animae associabitur. Prostant quoque exempla, veluti quando Laban primogenitae suae Silpam & Racheli Bilham ancillas suas dotis dedit. (e). Judaei hos servos dotales distinguunt in עֲבָדֵי צֵן *ברזל* & עֲבָדֵי מְלֹג. Per priores intelligunt servos, quorum opera

D 5

& offi.

(a) Gen. XVII. 12. & 23. (b) Gen. XIV. 14. (c) Gen. XXII. 3. & 5. (d) L. de anima c. 41. conf. DOUGT. in Anal. Sacr. V. T. exerc. XVIII. (e) Gen. XXIX. 24 & 29.

& c. iis dominus uti potuit, sed quos nec alienare nec divendere licuit. Postiores autem Rabbini sunt illi servi, quos maritus certa pecuniae summa in literis matrimonialibus designata, si morerentur, redimere debuit (a) Num illa distinctio ante legem, vel sub lege introducta, an potius a Judaeis excogitata fuerit, in praesentiarum non disquiremus.

(1) Haereditate, quandoquidem liberi vel ab intestato, vel legatione parentum omnia eorum bona & hinc etiam servos atque ancillas acquisiverunt (b).

XXXII. Verum non ubique Patriarchis commoda fuit occasio servos acquirendi. Una regio, quam altera, servilibus ingeniis fertilior est, & nationes aliae aliis ad servitutem aptiores sunt. Quare ULPIANUS praesumentum esse ait (c), quosdam servos bonos esse, quia natione sunt non infamata, quosdam vero malos videri,

(a) Jevamot. f. 64. 1. & Bava kama f. 86. 1. conf. MAIM tr Jevamot. c. VII. §. 1. & 2. (b) Gen. XXV. 5. (c) L. Quod si § qui mancipia ff. de Edil. Edict.

deri, quia ea natione sunt, quae magis infamis est. Aetate Patriarcharum praecipua servorum officina fuit Syria. Ita ex Sacris tabellis constat Abrahamum multas animas serviles ex Charane adduxisse (a). Charan autem fuit urbs Mesopotamiae inter Chaboram & Euphratem sita. Mesopotamia autem pars erat Syriae, utpote quae tum temporis in duas partes divisa fuit regionem cis Euphratem & Mesopotamiam. Similiter Elieser servus Abrahami fuit Syrus origine. Erat enim Damascenus (b), id est, ex Damasco oriundus. Damascus autem fuit urbs Syriae. Mancipia Jacobi ex Syria ortum traxisse nemo ignorat (c). Nec desit memorata regio post haec communis servorum taberna esse. Quare XENOPHON (d), LIVIVS (e), & CICE-RO (f) Syros nationem servituti natam vocarunt & alibi Flaminius apud eundem LIVIUM testatur (g): Syros omnes esse
haud

(a) Gen. XII. 5, (b) Gen. XV. 2. (c) Gen. XXXII. 6.
 (d) L. 2. de dictis & factis Socr. (e) Ant. Rom.
 L. XXXVI c. 17. (f) Orat. de Provinc. Cons. c. 5. T. 5.
 P. 455. Ed. Graev. (g) L. XXXV. c. 59.

haud paulo mancipiorum melius propter ingenia servilia, quam militum genus. Immo observat Oratorum Princeps varias servilis conditionis notas in Syris, quando in Lucium Pisonem ita invehitur (a): Nemo queritur Syrum nescio quem de grege novitiorum factum esse consulem. Non enim nos color iste servilis, non pilosae genae, non dentes putridi deceperunt. Adauxit autem Abrahamus mancipiorum suorum numerum in Aegypto (b); prout e.g. Hagar ancilla fuit Aegyptia (c). Caeterum & post illa tempora servos frequentissime ex Aegypto fuisse advectos docent STATIVS quando scribit (d):

*Non te Barbaricae versabat turba caestae,
Non mixtus Pharius venalis mercibus
infans.*

Et JUVENALIS, cui Crispinus dicitur
Pars Niliacae plebis. Verna Canopi (e).
Huc

(a) Orat. in Luc. Pison. c. i. p. 398. t. cit. Addi potest, quod PETRONIVS MARTIALIS PLAVTVS aliique servorum ex Syria adductorum frequentissime mentionem faciant. (b) Gen. XII. 16. (c) Gen. XVI. 1. (d) L. II. Sylvar. 1. v. 72. 73. (e) Sat. I. v. 26.

Huc quoque respexit MARTIALIS in verbis (a)

Cum tibi Nilivus portet chrystalla Castus.

Canaanem quoque Patriarchis haud pauca mancipia subministrasse haud improbabile nobis videtur.

XXXIII. Servi Patriarcharum in Sacris tabellis distinguuntur in יהודי בירר & חכר מקנא domi natos & aere emtos, quod discrimen non modo ante legem (b), & sub lege (c), sed & post CHRISTVM natum receptum fuit.

Quapropter PHILO scribit (d) :

Ἀνελόντες ἐν ἐκ ποδῶν τὰς προφασίσιας ἐλευθερίας, καὶ τὰ φύσεως μὲν ἀλλοτρίας, δοξῆς δ' ἡγελημένα ὀνόματα ἐκποιρῶν καὶ ἀργυρονητῶν αἰχμαλώτων τοῦ αἰψυδῶς ἐλευθεροῦ ἀναζητῶμεν. Omissis igitur alieta illa libertate fortuita, & alie-

(a) L. XII. Ep. 75. conferri potest Capit. in vero, qui tam de Syria quam Aegypto idem refert verbis sequentibus: *Adduxerunt secum & fidicinas, & bibicines, & histriones, scuttrasque mimarios & praestigiatores & omnia mancipiorum genera, quorum Syria & Alexandria pascitur voluptate.*

(b) Gen. XVII. 23. & 27. (c) Lev. XXIII. 15 (d) In L. quod omnis probus liber sit p. 867. Edit. Francof.

& alienis a natura, pendentibusque ex sola opinione nominibus vernarum, venalitorum, captivorum vere liberum quaeramus. Nec aliis gentibus haec differentia ignota fuit. Hinc QUINTILIANUS (a): *Servus est aut dominatus, aut haereditate relictus, aut emptus.* Et BRACTONIUS (b): *Servi nascuntur, aut fiunt.* De singulis pauca notasse juvabit.

XXXIV. Verna Hebraeis vocatur בֶּן כֶּסֶן (c) opposita ad בֶּן כֶּסֶן sive ad בֶּן כֶּסֶן & בֶּן כֶּסֶן (d), Graecis nuncupatur οἰκογενής (e), οἰκογενής, οἰκογενής (f) item ὁ δούλος ἡν (g), ὁ δούλος καὶ ἐκ δούλων ἐστὶ (h), ἐκ γένους δούλου (i) &c. Singula nomina nos edocent, vernam esse, quem ex mancipiis nostris natum in propria domo & familia educavimus. Quaeri solet, num servorum liberi aequae ac proles ancillarum ad vernas pertineant?

(a) Declam. CCCXI. p. 563. (b) L. I. c. 6. §. 4. apud du FRESNE in Gloss. inf. & med. Lat. T. 2. in voce naivus p. 725. (c) Job. XIX. 17. (d) Prov. XXXI. 1. (e) AELIANUS var. hist. l. xx. c. 15. p. 572. (f) In Glossa Cyrilli. Veruntamen Thomas το οἰκογενής & Phrynichus το οἰκογενής damnat. (g) AELIAN. L. XII c. 43. p. 609. (h) LYSIAS Orat. contra Agorat. (i) ILLICO in lib. modo cit. p. 270.

tineant? Negant Rabbinī, quare ABAR-
 BANEL scribit (a): כֹּל יְלִידֵי בֵיתוֹ
 שֶׁפָּחוּתָיו שְׁעָלָדוֹ בְּבֵיתוֹ *Omnes*
vernae ipsius fuerunt liberi ancillarum, qui
nati erant in domo Abrahæ. Nos con-
 tra existimamus distinctione opus esse.
 Si Pater fuerit incertus, filius conditio-
 nem matris secutus est. Si vero suffi-
 ciens praesumptio patrem indicasset, pa-
 terna sorte filius gaudere debuit. Haec
 sanæ rationis dictamini sunt conformia,
 jus naturæ autem tempore Patriarcha-
 rum Dominiū normam fuisse supra ad-
 struxi. Observant præterea recutitæ
 gentis magistri, quod si mater jam gra-
 vida fuerit, priusquam Dominus illam
 conduxerit, gnatus ad מִקְנָה כֶּסֶף,
 si vero in domo demum conceperit, ad
 יְלִידֵי בֵיתוֹ pertineat (b). Non dubi-
 to, quin hæc observatio multis videatur
 subtilis, sed vereor, ut æque soli-
 da sit, siquidem in hoc servorum discrimi-
 mine

(a) In Comment. ad legem f. 52. c. 4. (b) Vid.
 MAIM. Iad Chafaka t. 1. וְלִבְנוֹת מִלֵּדָה t. 1.
 f. 128. c. b. & Joreh Deah וְלִבְנוֹת עֲבָדִים t. 1, 6.
 c. a. & b.

mine non tam conceptionis, quam nati-
vitatís tempus respicitur. Quare uter-
que in domo domini natus ad vernas
referendus erit.

XXXV. Alteram servorum speciem
constituunt ære emti, Hebraeis עֲבָדִים
אֲרָמִי, graecis ἀργυροπῆτοι dicti. Hic acqui-
rendi modus (nimirum emtio) prae
cæteris antiquitatem redolet, nec tan-
tum Hebraeis sed & Graecis fuit usu re-
ceptus. HOMERVS ejus meminit di-
cendo (a) :

ὦ φίλε τις γὰρ σε πείστω κ'εἰπέσιν ἐοίσιν.

O amice, quis te emit rebus suis?

Non defuerunt autem tum temporis, qui
mancipiis negotiarentur. Etenim invi-
di Josephi fratres, quam primum vide-
runt negotiatores ea via transeuntes,
protinus de fratre vendendo cogita-
runt (b), quos profecto certos fuisse
oportet, quod illi hominum mercatu-
ram exerceant. Proinde PHILO ipsos
pro rei veritate ἀνδραποδῆς voca-
vit, quos in alienos homines conspirasse
asse-

(a) Odyss. L. XIV. v. 115. p. m. 402. conf. Iliad.
L. XXI, v. 39. & 40. p. m. 738. (b) Gen. XXXVII. 18. &c.

asserit (a). Experimentum quoque suae negotiationis fecerunt, quando in continenti Josephum Midianitis, Midianitae hunc ipsum paulo post Eunuchus Regis vendiderunt, quo utrique testati sunt, se hunc puerum non in proprium usum, sed ut quaestum ex ejus venditione faciant, comparasse. Ejusmodi mercatores autem ante omnia de pretio cum emtoribus suis convenerunt. Quanti servi ea aetate fuerint aestimati, ex S. S. haud satis liquere puto. Nonnulli 30. alii 20. Siclis servos veniisse statuunt. Verum nec priores illud ante legem obtinuisse evincunt, nec posterioribus favet historia Josephi, quem fratres pro 20. argenteis venum dedisse legimus (b). Locus sua difficultate non caret, quare LXX. hoc pretium nimis vile existimantes temerario ausu pro argenteis posuerunt aureos, parique audacia JOSEPHUS substituit 20. minas (c). Qui hoc pretium fuisse juvenum ejus aetatis contendunt, siclos Sacros

E cum

(a) In Lib. de JOSEPHO p. 129. (b) Gen. XXXVII. 28. (c) Ant. Jud. L. II, c. III. §. 3. p. m. 87.

cum vulgaribus confundunt. Maxime credibile est, Josephum infra pretium fuisse venditum, ut mercatores ipsum illico emant (a). Remotis proinde aliorum conjecturis meam de pretio servorum depromam sententiam. Videtur illud pacto demum fuisse constitutum, quia jus naturae, quod, ut supra monui, norma fuit Status servitutis antelegalis, illud pretium non determinat, sed liberae paciscentium voluntati relinquit, quinimmo pro diversis personarum qualitatibus, statura, aetate, sexu, donis modo augendum modo imminuendum esse docet. Et quis inficias iret, servos hac in parte ob rationis paritatem mercenariis comparari posse? Mercedem autem, quae mercenariis fuit eroganda libero dominorum arbitrio tum temporis permissam fuisse suo comprobavit exemplo Laban, qui Jacobi mercedem

הם שמכרוהו (a) Ita in Baal. Hatt. יפֿה (nem-
fratres Josephi), quia Josephum in occulto venum
dederunt, coacti sunt viliori pretio eum vendere,

dem decies immutavit (a). Pretium, quod quis sponpondit, statim solvit. Graeca enim fide mercari olim fuere soliti, prout ex Josephi historia conjici potest. Addunt nonnulli servorum venditores antiquitus coactos fuisse emtori sponfionem dare, quod ipsos furati non sint, & sub his sponfionibus Potipharema ab Ismaelitis Josephum emisse (b). Verum nobis supra id, quod scriptum est, sapere nec licet, nec libet.

XXXVI. Vernae non minus, quam *αἰγυπτίους* dominorum potestati fuerunt subiecti. Quis proinde Patriarchis denegaret jus disponendi de servorum actionibus? Sane dominus sine tali auctoritate & servus sine obedientia concipi non possunt, quinimmo de coelo Patriarchis haec potestas fuit confirmata, quando Angelus DEI Hagarem a Sara ob severitatem aufugientem protinus redire, Matronaeque in ingratis non minus quam gratis patienter obsequi iubet (c).

XXXVII. Frustra injungitur obedientia,

E 2

tia,

(a) Gen. XXXI. 41. (b) Vid. Berelch. Rabba. Sect. 86. (c) Gen. XVI. 9.

tia, nisi contumaciam poenis arcere liceat. Proinde Patriarchae etiam jus habuerunt eos, qui obsequium exuerunt, castigandi. Gratis a Judaeis assumitur, fuisse tum temporis dicasterium a Semo constitutum, quod ut caeteras lites ita quoque controversias domesticas dijudicaverit (a). Scriptura non modo ejus non meminit, sed & causae decisionem Patriarchis relinquit, qui servos pro facinorum diversitate debitis potuerunt adficere poenis. Primas autem mariti in castigatione servorum vel ancillarum fuisse partes ex colloquio Sarae cum Abrahamo liquet, ubi marito committit emendationem Hagaris dicendo (b) : *למה יסו עליך* quorum verborum hic sensus esse videtur. Ancilla mea me despicit ob sterilitatem, atque ita injuria afficit. Vides, sed silentio premis. In quo inique agis. Quae silendi causa? Nullane in te injuria redundat? Tu caput es, ego corpus, Tu Dominus hujus ancillae. Hoc ne capitis, mariti, domini officium est? An non potius tibi incumbit inju-

(a) Vid. Talm. Bab. Bava kama c. 8. (b) Gen. XVI. 5.

jurium mihi uxori tuae illatam propulsa-
re ? Notandum autem hic est, quod no-
bis particula על jus & obligationem
maxime designare videatur. Hoc enim
sensu in Sacris literis (a), & a Rabbinis
adhibetur, quibus familiare est illud
Ita הרי עלי נזירות v. g. (b) הרי עלי
in Talm. (c) quis operarios condu-
cens eis hanc proposuit conditionem.
על מנת שאין לכם עלי אלא פת וקטניות
*Hac conditione vos condux, ut vobis non sit
super me praeter bucellam panis & legumen.*
Licuit tamen foeminis ex mariti conces-
sione mancipia propter admissum crimen
castigare, inprimis si fuerit ancilla eaque
vel dotalis vel dono uxori data. Hinc
Abraham Sarae respondet (d): הרי
אמתך עשה לך אשר טוב בעיניך
quasi diceret: En tibi ancillam, tua est
dominio, (post patrem enim matrifami-
lias maxime competit dominium in do-
mesticos) donatione, Tui enim causa mi-
hi donata fuit. Tua quoque sit disposi-
tione

E 3

tione

(a) Jer. I. 35. Ps. LVI. 3. (b) Conferri poterit
phrasis illa in N. T. ἀπὸς αὐτὸς ἐφ' ἑμᾶς (c) Bava
Mezia c. 7, (d) Gen. XVI. 6.

tione, fac ipsi, quod bonum videbitur in oculis tuis, servata saltem justitiae & aequitatis ratione.

XXXVIII. Non licet tamen hanc potestatem eousque extendere, quasi ipsum jus vitae & necis in se complectatur. Hoc nec DEVS nec natura ipsis concessit, nec sine temeritatis & tyrannidis macula sibi propria auctoritate illud arrogare potuerunt. An verosimile est severius a Patriarchis in servos fuisse statutum, quam ab Aegyptiis, penes quos ultimum servorum supplicium tum temporis fuit carcer (a).

XXXIX. Quos non interficere, eos saltem alienare potuerunt Patriarchae. Ad bona ipsorum pertinuerunt servi. Sed bona mea quo minus vendam, nemo prohibere potest. Nec injustitiae idcirco adcusari possunt, cujus alias non minus se reos fecissent servos coemendo. Tam ille peccat, qui malum perpetrandi occasionem praebet, quam qui ipsum scelus committit. Nec infrequens fuit, eo tempore aliis mancipia donare. Ita Jacobus
cobus

(a) Gen. XXXIX. 20.

cobus Esavo servos & ancillas dono dedit (a). Donatio autem aeque est alienandi modus quam venditio.

XL. Dominorum jura excipiunt servorum operae. Omnes enumerare non licet, quia innumerae & libero dominorum arbitrio relictæ fuerunt. Operam tamen dabo, ut præcipua & ordinaria fere eorundem ministeria breviter, & quantum pote, accurate, recenseam. Gægis curam pastionemque primo collocamus loco, quia maxima divitiarum pars ex ovibus, bobus aliisque animalibus constitit. Et fuerint Dominorum filiae atque filii (b) (illi in primis, quos DEVS per animalium pastionem explorare constituit) (c), subinde pecoris custodes, non

E 4

fu-

(a) Gen. XXXIII. 17. coll. v. 29. &c. (b) Gen. XXXIV. 5. Gen. XXXVII. 12. Gen. XLIX. 9. (c) Schemoth Rabba Sect. II. §. 2. 7. וְלִמִּי כֹחֵן לְצִדִּיק יְהוֹה צִדִּיק יִכְחֹן וּבִטְחָה הוּא כֹחֲנוּ בְּמִדְעָה צִחֵן כִּדֵּק לְרוּד כְּצִחֵן וּמִצִּחוּ רֹעֵה וְגו' *Quem explorat? justum. Nam (dicitur) Dominus explorat justum. Quomodo explorat eum? Pastione ovium, ita de Davide experimentum cepit grege ipsi commisso & invenit ipsum pastorem dignum (pulchrum) &c.*

fuerunt tamen soli. Etiam servis haec cura commissa fuit, quare CHRISTVS ait (a) : *Quis vestrum habet servum pascentem aut arantem.* Nec est cur ad CHRISTI aetatem hoc restringamus. Etenim ex Sacris tabellis constat Abrahami, Isaaci, Jacobi servos maximam partem fuisse gregis pastores (b). Judaei pastores distinguunt in primarios & secundarios ; primarii plerumque secundariis suum detulerunt officium דאורחיהו לטימסר לברזיליהו quia consuetudo pastoris est, ut gregem tradat discipulo sive vicario suo (c). Multa fuerunt pastorum negotia. Gregem suae fidei creditam primo mane ad vesperam pastum (d), bis de die, in primis ante vesperam aquatum (e), ipso meridie ad quietem sub umbra capiendam ducere

(a) Luc. XVII. 7. (b) Gen. XIII. 7. 8, XXVI. 20. XXXII. 16. (c) Vid. בנא קמא c. 6. §. 2. & commentatores ad illum locum. Tales primarii pastores Pharaonis in Aegypto fuerunt Jacobus ejusque filii, qui hinc Gen. XLVIII. 6 שרי מקנה vocantur. (d) Gen. XXIX. 7. (e) Ibid. conf. Ex. II. 16. 17.

re (a), de nocte excubias agere (b), pecus tondere non deglubere (c), cuique suum tribuere debuerunt (d). Maxima eorundem molestiae fuerunt, quas in compendio exhibet Jacobus (e): *Artes gregis non comedi, discerptam pecudem non retuli ad te, ego illud luebam, de manu mea reposcebas furto mihi sublatum interdium, furto mihi sublatum noctu. Fui, quum interdium me absumeret aestus, & gelus noctu, profugeretque somnus ab oculis meis.*

XLI. Pastores ovium militiae quoque fuerunt adhibiti, nec sine ratione. Quid non illi, qui pro conservatione gregis projecerunt animam, pro dominorum vita tentarent? Cur non, quaeso ii, qui lupos leonesque subjugarunt, feras dominis infestas propulsare auderent? Prudenter itaque Patriarchae, ut se ab interitu, suaque a spolio & deprædatione

E 5

ne

(a) Ps. XXIII. 2. Cant. I. 6. (b) Ezech. XXXVI. 26. Conf. Luc. II. 8. & Hebr. XIII. 17. (c) Gen. XXXI. 19. Sic tritum est illud Titi ad Vespas. *Boni pastoris est tondere pecus, non deglubere.* (d) Hoc nomine Rabbini Davidem laudant vid. Schemet, Rabba Sect. II. §. 2. (e) Gen. XXXI 38. & seqq.

ne vindicarent, amicis denique & agnatis in casu necessitatis auxilium ferre possint, servos suos rem militarem non tam per regulas quam exercitium docuerunt. Huc spectat quod de Abrahamo dicitur (a) : וַיִּדֶן אֲבִירָה אֶת חֲנִכּוֹ יָדָיו בֵּיתוֹ :
 CLERICVS inverecundus sacrarum literarum interpretes loco חֲנִכּוֹ legendum esse יָדָיו & vocem בֵּיתוֹ in dativo sumendam conjicit, unde postmodum hunc sensum exculpit : Dedit Abrahamus vernis suis hastas (b). Verum an adserti rationem habet vel adducit ? Nullam. An testimonio Authoris fide digni confirmat ? Nullo. Num ejus varietatis aliquod in exemplaribus authenticis, vel in Masora keri & Ketibh, Tikkun Sopherim aliisque Hebraeorum Criticis reperitur vestigium ? Nullum. Quare itaque voces permutat & h notam dativi citra rationem supponit ? Latet anguis in herba. Scripturam corruptionis arguere ei animus fuit. Absit proinde, ut ejus explicationi nostrum addamus calculum. Quaerit equi-

(a) Gen. XIV. 14. (b) Vid. ejus comm. ad h. l.

equidem in eo temeritates suae praesidium, quod diversae sint interpretum sententiae de vocum significatu & genuino loci sensu. Sed an propterea Scripturae verbis sui cerebelli phantasmata substituere & ex Sacris literis nasum cereum conficere licet? Id potius nobis incumbit, ut inquiramus in verum verborum significatum atque sensum. Sed videamus, num quid certi possit statui. Vocem עלמורי Onkelos per חניכים pueros ejus, Arabs per מצודא fidos, LXX. per ἐκδοται, vulgatus per expeditos milites, Judaei per חכמים vertunt (a). Cum postremis quodammodo facit BOHNERVS, qui hanc initiationem refert ad Catechetica eorum institutionem (b). BOLDULVS (c) explicat de familiae suae religiosae in DEO genitis sive de alumni sodalitatis Hebraeorum, & proselytis. Verum quisquis eas versiones ad unam omnes accurato subjiciet examini, observabit illas

(a) Vid. Massechet Nedarim c. III. §. 2. (b) In institutionibus Theologiae Catecheticae (c) In tract. de Ecclesia ante legem. L. III. 3.

illas vel contextui atque connexioni, vel vocis emphasi & usui adversari, vel nimis contortas & ex hypothesis enatas esse. Quodsi econtra haec tria notentur, primo in loco vexato sermonem esse de militia, hisque verbis non posse non militarem Abrahami expeditionem designari, cum ejus in seqq nulla fuerit illata mentio. 2. voce חָנִיכִים ordinario notari initiationem & primum rei usum. 3. eandem pro variis subiectis, quibus tribuitur, diversis quoque modis sumendam esse, unde si ad domum refertur, ejus consecrationem, si de homine adhibetur, primum ejus tentamen dicit, tum sua sponte patefcit חָנִיכִים vocari tyrones milites, juvenes prima vice militiae adhibitos, prout bene observat GOVSETIVS. Sed magis adhuc interpretes exercuit altera vox חָנִיכִים. Arabs transtulit per חָנִיכִים concivit, Onkelos per חָנִיכִים expedivit armavit LXX. per ἡξιδμνε & vulgatus per numeravit. Nos cum paucis aliis ad primarium & generalem vocis significatum recurrendum esse censemus. חָנִיכִים nimirum significat evacua-
tio-

tionem, quae postea de variis rebus praedicatur. Hic possunt commode subintelligi aedes, quas Abrahamus vacuas & destitutas reliquit partim hominibus, partim instrumentis bellicis : unde hic verborum sensus enascitur. *Abrahamus* *tyrones milites suos vernas armavit (a), & ex aedibus ad bellum eduxit (b).*

XLII. Patriarchae denique servorum ministerio usi sunt in suscitandis atque eliciendis fontibus. Etenim regio Canaan fuit admodum sicca, prout Scriptura praeceunte (c) veteres & recentiores historiographi uno fatentur ore (d). Pluviae perraro deciderunt, nec multi putei sub initium fuerunt reperti. Maxima proinde aquae penuria laborarunt, quae eo molestior fuit, quo magis hoc elemento indigebant ad gregem potandam, suamque familiam sustentandam. Hunc tamen timorem ratione minuerunt, dum servis subinde negotium

(a) Conf. Mal. III. 10. Lev. XXVI. 33. (b) Vid. ABBNESRA in comm. ad h. l. (c) Jud. I. 15. (d) Joh. Baptista TAVERNIER in Itiner. P. I. l. II. c. III. p. 60. & 62. J. Vinc. STOCHOVE Itiner. p. 415.

rium dederunt, ut reliquis operibus intermissis ad fodiendos puteos animum conferrent (*a*), qui postmodum aqua inventa dominis suis hoc renuntiaverunt, quo puteis effossis imponerent nomen, ut ita a caeteris fontibus distinguantur (*b*). Hoc facto servi ingentem lapidem super os putei posuerunt, si loci natura situsque postularent (*c*), & ad latus aquaticulum collocarunt, in quod aquam hydra haustum infuderunt, ut armentum, quod huc aquatum duxerunt, eo commodius potari possit (*d*). Casas quoque juxta fontes videntur extruxisse (*e*), tum ut homines se ab injuria coeli tueri queant (Aquam enim haurire cupientibus per saepe propter populi multitudinem diu expectandum fuit, quare etiam de ordine aquationis sortiti sunt (*f*), tum custodis gratia, qui observare teneba-

(*a*) Gen. XXI. 25. XXVI. 20. &c. (*b*) Gen. XXVI. 32. 33. & alibi (*c*) Gen. XXIX. 1. 3. (*d*) Gen. XXIV. 20. (*e*) Huc refert ALMFLOVEENIVS Gen. XXXVIII. 14. ubi per פתח עיני januam talis casae intelligit, ast Camp, VITR. in Obs. S. L. I. c. IV. §. 10. vertit per aperturam fontium (*f*) Vid. Ccl. SCHVLTENS animadv. in Job. p. 173.

nebatur, ne praeter illos, quibus jus erat ad aquandum, venirent (Certi enim homines eo jure gaudebant, qui ad unum omnes dicebantur *Φεα ογες* (a))

XLIII. Unicum adhuc servorum officium notatu dignum restat, videlicet procreatio sobolis in usum & servitium Domini. Haud memini quidem expressam ejus ante legem mentionem fuisse factam. Nihilominus per legitimam consequentiam ex Scripturae verbis inferitur. Etenim in Historia Patriarcharum inter alios servos commemorantur vernae (b). Vernae sunt & servorum liberi & servi. Adhaec jus naturae prolem servilem addicit dominis, eo quod ad accessoria parentis spectet, & hinc ejusdem sortis cum parente particeps fieri debeat. Patriarchas autem hoc salutari naturae privilegio gavisos fuisse quis negare auset? His aliisque praesidiis instructa positio nostra non indiget pugione plumbeo Judaeorum, qui ex conditione ancillarum (quas foeminae steriles maritis eum in finem ad-

(a) Conf. CASSAUB. ad Aristoph. equit. p. 79.

(b) Gen. XIV. 14. XVI. 27.

adjunxerint, ut sibi per ipsas excitetur semen) inferunt, Domino multo magis potestatem fuisse servos cum ancillis conjungendi, gnatisque servitutum imponendi.

XLIV. Herus hero, servoque servus est prior, prout alia servitia sunt honoratiora, alia magis necessaria. Hoc Stagiritae enuntiatum (a) merito servis antelegamus. Domini namque ejus aetatis singulis sua distribuerunt munera, & universis praefecerunt Atriensem quendam, quod institutum laudari meretur. Mancipia sunt genus hominum gratuito malum, & vulgus servorum heros dolis deludere non dubitat (b), quare inspectiore opus est, qui absente domino attentum omnibus adjiciat oculum, rei que familiaris curam gerat. Hanc spartam ornarunt in domo Abrahami Elieser Damascus.

(a) Vid. ARISTOTELES, Pol. l. i. p. m. 425. qui scribit τα μεν ἐντιμότερα ἔργα τα δ' ἀναγκασιότερα καὶ κατὰ τὴν παροίμιαν δούλος πρὸ δούλου. *Alia ministeria sunt magis honorata, alia magis necessaria*
 Et juxta commune proverbium servus servo prior.
 (b) TERENCE. Andr. Act. III. sc. IV. v. 3.

masceus (a); in domo Potiphari Josephus (b); in domo Josephi האיש אשר על בית יוסף *Vir qui familiae Iosephi praefectus erat* (c).

XLV. Ad hanc praefecturam ex omni fervorum numero delecti fuerunt (N) Scenes, nec male; COLUMELLA quippe monente (d) requiritur, ut is, qui villicus instituendus, transcenderit aetatem primae juventae, ne auctoritatem ei detrahat ad imperium, cum majores dedignentur parere adolescentulo. Hinc Elieser fuit & audit זקן בית *Senior domus* (e), id est non modo שליט senior respectu dignitatis, sed & ratione aetatis, quia olim in dignitatis collatione potissima aetatis habebatur ratio. (ב) Prudentes. Quod si prudentis est το δυναθαι καλως βουλευσασθαι (f), nemo sanus negabit, hanc bene consultandi artem in praefecto maxime desiderari, eandemque prae caeteris caluisse illos atrienses. Declarant profecto

F Elie-

(a) Gen. XV. 2. 3. coll. XXIV. 2. (b) Gen. XXXIX. 4. (c) Gen. XLIII. 19. (d) L. I. de re rust. c. 8. (e) Gen. XXIV. 2. (f) ARISTOT. Eth. Nicom. VI. 9.

Elieferis sermones, facta, legatio in Mesopotamiam, eum fuisse vere *Φρονιμον*, & servile ingenium longe superasse. De Josephi prudentia quid multa commemorem? Ea in juvene adparuit, in viro pelluxit. *Quod si gubernator praecipua laude fertur, qui navem in hyeme marique scopuloso servat, cur non singularis ejus existimetur prudentia, qui ex tot tamque gravibus procellis ad incolumitatem pervenit (a).* Nonne plurima ejus specimina praebuit solerti granarii cura e praevisa septennali annonae caritate, non voto penuriae, sed antidoto, non aggravationi, sed subsidio in conservationem boni publici, non compendii privati, nomine Regis, non suo dispensanda pretio aequo, non veteratorio, nec non mancipatu subdiorum regi acquisito, quo Niloticorum luxum, ignaviam, futurique incuriam mulctavit. Verum mea laude superior est, qui suae prudentiae encomiastas habet PHARAO-NEM,

(a) Sunt verba CORNELII NEPOTIS in vita Attici c. X.

NEM (a), JOSEPHVM (b), PHILO-
NEM (c), aliosque (d) Homines explo-
ratae fidei & probitatis. Exempla fidelita-
tis subministrant Elieser, qui polliceri
noluit, de quo dubitavit, an praestare
possit, (d) & Josephus, qui respuit foeda mi-
nisteria ab impudica muliere delegata di-
cendo: Non esse justum, hujusmodi sibi
imponi servitium, unde emtorem, a quo
tanta dignitate fuerat honoratus, con-
tingeret injuriam sustinere (e).

XLVI. Atriensis servus esse non de-
siit. Elieser enim & Josephus nominan-
tur servi (f), & prior plus una vice
Abrahamum Dominum suum vocavit (g).
Nihilo tamen minus inter caeteros emi-
nebat, ut luna inter stellas minores.
Immo caeteris omnibus fuit praepositus
F 2 qui

(a) Gen. XLI. 38. הַנִּמְצָא כֹה אִישׁ אֲשֶׁר
בו רוח אלהים Ubi reperitur Vir sicut hic
divino spiritu afflatus & v. 39. אֵין נָכוֹן וְחָכָם
כְּמֹךְ Non est vir tam prudens & sapiens, quam tu.

(b) Ant. Jud. L. II. c. IV. p. 88. (c) In tr. de Iosepho.
p. 543. (d) Gen. XXIV. 5. (e) Gen. XXXIX. 9. 12.
conf. IOSEPH. Ant. Jud. L. II. c. IV. p. 89. (f) Gen.
XXIV. 2. XXXIX. 17. (g) Gen. XXIV. 27. 35. 37.
& alibi.

qui proinde ut servi ejus spectantur. Ita Jacobi filii se servos vocarunt Atrienfis Josephi, qui ipse non respuit, sed sibi vindicavit hoc dominium dicendo (a):

שֵׁן יִמְצֵא אֶתוֹ יְהוָה לִי עֲבֵד
Penes quem invenietur poculum, is mihi servus erit. CLERICO equidem hic servus heri nomine loqui videtur, quod probabile non sit, Atriensem hoc sibi juris tribuisse, ut servos haberet, qui furati essent heri utensilia. Verum cur non, quaeso, is, qui Dominus erat omnium facultatum, etiam hanc facultatem partem sibi subjectam haberet? Annon servi inferiores omnia ad hujus nutum praestare tenebantur? Hoc ipsum autem servitutis essentiam constituit. Regeris ei saltem titulum Domini non fuisse dari solitum, adeoque caeteros servos non posse vocari ejus servos. De priori non disputabo. Illud saltem subinde accidit, ut servis tribuantur servi. Ita THEOPHILVS Romanorum ordinarios vocat τῆς πρῶτης οἰκίας, vicarium

(a) Gen. XLIV. 10.

riuma autem *יון תז ויכלז ויכלהן* (a). Ex illa atriensis eminentia derivamus, quod honestiori conditione gavissus sit, quae proinde per *תש* exprimitur (b), quodque in majori honore, quam reliqui, fuerit habitus, prout Josephus de se ipso testatur (c) : *אנינו גר בביה חיה* Nemo me major est in hac domo. Utrumque de Josepho refert JOSEPHUS (d) : *Ἰωσηπον δὲ πωλημένον ὑπὸ τῶν ἐμπορῶν ὠνήσαμενος Πετεφρες ἀνὴρ Ἀιγυπτίος ἐπὶ τῶν Φαραῶθ μαγικῶν τῆ βασιλεως εἶχεν ἐν ᾧπασι ἱμῃ, καὶ παιδείαν δὲ τὴν ἐλευθερίον ἐπαιδεύη, καὶ διαίτη χρησασθαι κρείττονι τῆς ἐπὶ δαλῶ λυχῆς ἐπέειπεν.* *Iosephum autem venditum a negotiatoribus comparans Petephres Vir Ægyptius, qui erat super coquos Pharaonis Regis, habebat in omni honore, doctrinamque liberalium artium edocebat, & eum meliori uti cibo, quam fortunae servili conveniret, jubebat.* TERENCEIUS eleganter ejusmodi prae-

F 3 festum

(a) Vid. ΡΟΓΜΑ de Operis servorum p. 14.
 (b) Gen. XXXIX. 4. (c) Ibid. v. 9. (d) Ant. Jud. L. II. c. IV. p. 88.

fectum *familiae columnen* vocat (a). Nam ut *columnen* in aedificio totius culminis fastigium occupat, ita servus primarius proxime & secundum herum ipsum supremum in familia administranda locum obtinet, & ut omnes cantherii ab extremo tecto ducti undique in unum culmen conveniunt, ita familia universa ad servum primarium assidue recurrit, ventitat, illum respicit, & ex ejus consilio ac moderamine pendet.

XLVII. Primatus Atriensis ex operis potissimum, queis defungi tenebatur, elucebat. Malo hanc thesin ABARBANELIS quam meis explicare verbis. Ita autem scribit de Josepho (b):

הגדיל אדוני עבודתו בשלשה דברים הא' שהיה משרת את פני אדוניו ר"ל מלבישו ומאכילו וזהו ישרת אותו והב' שהפקירו על כל הבית שהוצא הפקיד ומצוה לכל עבדי הבית לעשות כל אחד העבודת הראויה לו לעבוד והשלישי שכל אשר לו נתן

(a) Ita enim in Phorm. Act. I. Sc. II. v. 57. p. m. 802. scribit:

Bone custos salve columnen vero familiae.

(b) In Comm. ad legem. Par. f. 85. b. וישב יעקב

נתן בידו כי עשאו שומר אוצרותיו
ועשאו והיה מהשגחת השם שמאד
הפקיד אותו בביתו על כל אשר יש לו
*In tribus Iosephi herus ejus servitium emi-
nere fecit ; primo in eo, quod domino im-
mediate a servitio fuerit, eum nimirum
induendo atque cibando & hinc dicitur :
Serviit ipsi ; 2do, quatenus ipsum toti fa-
miliae praefecit (i.e.) ipse eum praeposuit
(caeteris) & servis suis domesticis universis
praecepit, ut singuli eo fungantur ministe-
rio, quod ipsi fuerit visum ; tertio quod
omnia, quae possedit, in ejus tradiderit
manus, eumque custodem fecerit thesauri sui
& divitiarum suarum, & fuit, ut DEO pro-
vidente eum adhuc ulterius praeficeret domui
suae, iisque omnibus quae ad ipsum per-
tinere.*

XLVIII. Fugiat honorem, qui odit
onus. Honore suo Atrieneses fuere digni,
siquidem molesto Oeconomorum mu-
nere defungi tenebantur. Oeconomi
namque dicuntur, οὗς κατεστησεν ὁ κυριος
ὑπερ θεραπειας αὐτῶν τε διδοναι αὐτοῖς τῆν
τροφὴν ἐν καίρῳ, quos Dominus constituit
super famulitium suum, ut singulis (servis)

alimenta praebeant justo tempore (a), quique parva rueri, ne auferantur, meliorare, ne quid decrementi, sed incrementum capiant, prospicere, ne quid desit ad munditiam & vitae necessitatem, nihilque supersit ad luxum, rotam denique domum circumire, ne ignorent, quid fiat, quidve fieri debeat, servis suas assignare operas, bonorum diligentiam remunerari, petulantium malitiam vel emendare vel frangere debuerunt. Sunt, qui huc referunt nomen Elieseri impositum *בן משק* (b). Derivant enim vocem *משק* a *קשקש* ita, ut hac phrasi notetur *בן הולך ובו* qui domi egreditur, ingreditur, ultro citroque com meat, dum rei familiaris curam agit. Sed obstat non modo significatus verbi *קשקש* quod assiduitatem in officio non exprimit, ac *πολυπραγμοσίαν*, sed & contextus. Quare aliis alia videntur, quorum sententias recenset KUHNIUS (c). Duae conjecturae mihi in mentem venerunt, quas cum orbe

(a) Matth. XXIV, 45. (b) KIMCHI & alii Rabbini. Vid. EULLERVS Misc. Sacr. L. III. c. XV. p. m. 421. (c) In Quaest. Philol. Pentate 2. Q. 1.

orbe litterato eo fine communico, ut accuratiori examini, ad quod mihi, nec vires, nec tempus, nec media suppetunt, subjiciant. Juxta primam verba illa hunc fundunt sensum; *בן כשק ביתי הוא דמשק* *Filius irrigans domum meam* (qui liberis suis eam foecundam reddit & per quem prole abundat) *is est Eliezer Damascenus.* Hunc vocis significatum postulare videtur textus. DEVS enim Abrahamo semen promisit. Abrahamus liberis hactenus orbis dubium quoddam obmoveret dicendo : Quomodo illa promissio impleri potest, cum hactenus fuerim infaecundus, nec liberos habeam nisi ex servo meo prognatos ? Radix quoque ejusmodi significatum admittit. Sive enim a *שוק* sive a *שקה* derivetur, utrumque irrigandi notione gaudet, nec grammatica adversatur, siquidem per acropopen *משק* pro *משקה* legitur ut *הרה* pro *הרפה*. Nec metaphorica illa locutio, qua irrigare adhibetur pro foecundare inusitata prorsus est. Etenim Esai. l. 3. *Judaei steriles comparantur cum horto, cui nulla est aqua, & sponsa cum scaturigine*

confertur. Cant. IV. 12. Cui haec minus arident, ei perpendendum relinquimus, annon per **בן משק** possit filius deliciarum designari, ita ut hunc verba exhibeant sensum: Filius in quo familia & domus mea delectatur est &c. **משק** enim percommode originem suam mutuari potest, a **משקק** sicut **מכס** a **כסס** & **מר** a **מרר**. Verbum **משקק** autem non modo discurrere sed & appetere, in re quadam delectari notat. Connexio pariter hunc sensum non respuit, dum Abrahamus DEO proponit sibi hactenus non alias esse delicias, quam in servo suo. Phrasis denique similis de pueris atque servis adhibetur, ita Jer. XXXI. 20 DEVS Ephraimum appellat **יְהוָה טַעֲשׂוּעִים** ex translatione Targ. Hieros. *puerum delicatum*, sive ut Graecis vocatur, *παῖδιον ἐν-σπουδων*. Conf cum hoc loco Prov. VIII. 13. A profanis quoque authoribus pueros minutos & servos delicias fuisse vocatos probat CASAUBONVS (a).

XLIX. Alia denique Atrienarium officia accesserunt. Fuerunt enim (N) domi-

(a) In not ad Suet. in Vit. Aug. c. 83, p. 256.

minorum amanuentes, quos ad manus, id est, promptos paratosque ad cultum usumque suum habuerunt, quare Dominos vestire, amictum diloricare, cibum potumque iis praebere debuerunt. Haec est emphasis illius phrasos quae in historia Josephi occurrit (a) : וַיַּעַבְדוּ אֹתוֹ & serviit ipsi nimirum immediate atque coram (ב) Thesaurarii, quorum fidei domini pretiosa aeque ac viliora bona, quae ruri domique possederunt, ut paucis dicam omnes facultates suas commiserunt. In Josephi historia plus una vice hoc tradit ut veluti Gen. XXXIX. 4. כָּל־יִשְׂרָאֵל בָּרָא בְיָדוֹ *Quicquid ei fuit, in manum ipsius tradidit* v. 5. כָּל־אֲשֶׁר־יִשְׂרָאֵל מֵהָאֲדָמָה *Magis adhuc eum praefecit omnibus, quae possedit.* conf. v. 9. &c. (ג) Arcarii, siquidem expensa & recepta retulerunt. Hinc Josephi fratres argentum pro frumento praefecto domus obtulerunt, quod mandato domini illis restituit (d) (ד) legati. Quoties enim dominis negotia pon-

(a) Gen. XXXIX. 4. (b) Gen. XLIII. 20. & seqq. conf. XLIV. 1.

ponderosa inprimis cum absentibus intercesserunt, hos atrienses tanquam legatos miserunt ad illa peragenda. Hinc Elieser ab Abrahamo in Syriam fuit ablegatus ad desponsandam ipsius filio unam ex agnatis (a); tandem (7) tricliniarchae, qui hospites excipere, necessaria subministrare, eorumque negotia curare debuerunt (b).

L. Servilis industriae fomes est pietas. Hujus positionis Patriarchas gnaros fuisse ipse effectus atque eventus demonstrat. Sui enim officii esse quam maxime existimarunt, ut nexu sibi deditos ad veritatis agnitionem perducant, & convertant. Signa & sigilla proselytismi, externa videlicet, fuerunt ea aetate circumcisio atque baptismus. Primus, qui servos domi natos aereque emptos circumcidit, fuit Abrahamus (c). Controversia agitur inter eruditos, num coactioni locus fuerit, quando servi sponte ad foedus cum DEO transire noluerunt. Parti affirmanti praeter alios Judaeorum Magistros acce-

(a) Gen. XXIV. (b) Gen. XLIII. 24. (c) Gen. XVII. 27.

accedit quoque R. ELIESER (a): Servi, ait, non circumciduntur in ipsorum commodum, neque ex illorum beneplacito. Ad quaestionem illam ita decidendam, ut ab una parte excessus, ab altera defectus evitetur, sequentia notanda videntur. (א) DEVS Abrahamo mandatum universale dedit de circumcidendis omnibus masculis sive liberi, sive servi fuerint (b): כְּשִׁמוֹנֵת יָמִים נִמּוֹל לָכֶם כָּל זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם יְלִיד בֵּית וּמִקְנֵת כֶּסֶף מִכֹּל נָכָר אֲשֶׁר לֹא מִזֶּרַע הוּא *Natus octo dies circumcide-
tur vobis, omnis masculus per vestras aetates,
domi natus & aere emtus de quibuscunque
alienigenis qui non (erit) ex semine tuo.* (ב) Abrahamus non potuit citra transgressionem praecepti divini quendam praeputiatum in familia sua tolerare. Integra enim & sincera non est ejus obedientia, qui mandato non in totum sed ex parte obsequitur (ג) vernae juniores invitis parentibus ab Abrahamo & Patriarchis circumcidi potuerunt, quia proles servilis non tam parentis, quam heri

(a) C. 29. p. 66. ex vers. Vorst. (c) Gen. XVII. 12.

heri potestati fuit subiecta. (7) Ἀργυρω-
 ντες econtra & adultos vi externa ad cir-
 cumcisionem admittendam adigere non
 licuit, cum ita peccandi necessitas fuisset
 imposita. Quem quis colit invitus non me-
 lior est eo, qui sponte idolis servit: & bene
 monuit TERTULLIANVS (a). *Videte
 ne & hoc ad irreligiositatis elogium concur-
 rat, adimere libertatem religionis & inter-
 dicere optionem divinitatis, ut non liceat
 mihi colere, quem velim, sed cogar colere,
 quem nolim. Nemo se ab invito cogi vellet
 ne homo quidem. Quodsi proinde (7)
 nonnulli circumcisioni nullum prorsus
 locum voluissent dare, reliquum nihil
 erat, quam ut in familiam non recipian-
 tur, vel ex illa ejeciantur: Unde (7)
 manifestum esse puto, Abrahami servos,
 quos ad unum omnes circumcisos fuisse
 legimus, sponte hoc foedus iniisse.
 Frustra denique Judaei negant, ser-
 vos hac circumcisione foederi fuisse
 initiatos & populo Israelitico adscri-
 ptos*

(a) In Apoc. c. XXIV.

ptos (a). Scriptura namque in ipsa circumcissione foedus constituit (b). Circumcisum itaque foederatum esse dubitare non licet. Ad mandatum DEI omnis praeputatus ex populo excindi debuit (c). Quis proinde inficias ire ausit, circumcisum populo fuisse accensendum? Baptismi originem acceptam ferimus Jacobo, qui familiae suae sequens praescripsit mandatum (d): **הסירו את אלהי הנכר אשר בתכם והטהרו** *Remove a vobis DEOS alienos, qui in medio vestro, & purificate vos.* Postremam vocem non male ABENESRA interpretatur **שירצחו הגוף** *ut corpus lavent,* nimirum per baptismum. Quos Patriarchae

(a) Huc spectant, quae traduntur in Jalk. f. 23. c. 2. **כל העבדים שנמולו עם אבינו אברהם לא נתקיימו לא הם ולא זרעם בישראל ולמה מלן בשביל טהרה שלא יטמאתו אדוניהם במאכליהם ובמשתייהם** *Omnes servi, qui cum patre nostro Abrahamo circumcisi sunt, non fuerunt in Israele stabiliti, nec ipsi, nec semen eorum. Quare itaque eos circumcidit? propter puritatem ne polluant dominum cibis suis & potu suo,*
 (b) Gen. XVII. 10. (c) Ibid v. 14. (d) Gen. XXXV. 2.

chae intercedentibus his signis in foedus cum DEO miserunt, iis pariter praeceperunt, ut observent viam Jehovae exercendo justitiam & jus. Nec minus spectat ad religionem, quod servos in actionibus majoris momenti adjurarint. Posuerunt autem adjurati manum sub femore dominorum (a), quod factum vel in signum submissionis, vel ad honorem circumcisionis vel in testimonium, quod si scientes fallant per gladium femori adjacentem, sive per sterilitatem aliosve morbos puniri velint. Suppetunt quoque specimina fervilis fidei & probitatis. Ita Elieser ardentissimo affectu DEUM veneratur, quo velit susceptum iter in Mesopotamiam, legationemque secundare. Nec minus Hagar supremum Numen hunc in modum fuit adlocuta (b): *וְעַתָּה אֵלֹהִים רַחֵם וְיִשְׁמַע* *Tu es DEVS fortis providens omnibus &c.*

LI. Pietatis fructus fuit divina benedictio. Non dubitamus hanc famulitii probitatem inter praecipuas referre causas

(a) Gen. XXIV. 2. conf. DITMARI Praef. ad tract. de juramentis. (b) Gen. XVI. 13. 14.

fas quatum ope Patriarchae tantis abundarunt divitiis, omniaque eis feliciter cesserunt. Non fugit hoc ipsum Labanem, qui Jacobi pietati suas adscripsit opes dicendo (a): *יְהוָה בִּרְכָנִי בְנִלְלָךְ* *Benedixit mihi DEVS propter te.* Immo Aegyptius, Potiphar scilicet, non potuit non reale ejus rei testimonium deponere, quandoquidem Josephum familiae suae praefecit, eo quod viderit *כִּי יְהוָה אִתּוֹ* *lebo-*
vam ei adesse, atque omnia, quae fecit, se-
cundare in ejus manu (b).

III. Servi, quos honore Dominos, fide fratres, eos amore & dilectione habuerunt Patres. Mite admodum & lene fuit Patriarcharum regimen (N) quoad labores. Non intolerabiles, aut minus necessarias ipsis injunxerunt operas, nec iis ad luxum vel pompam, a qua maxime fuerunt alieni, sed ad rei domesticae & pecuariae curam usi sunt. Ipsi subinde manus admoverunt. Ita Abrahamus, qui satis amplam servorum familiam aluit, ipse

G

divi-

(a) Gen. XXX. 27. (b) Gen. XXXIX. 3.

divinis hospitiis aquam ad pedes lavandos attulit, cibos praeparavit, adposuit, atque convivis aperto capite servit (a), quo ipso tamen suam hospitalitatem simul commendare voluit. (ב) quoad *תא עני-
ישראל* victum & amictum nec non caetera, quorum usus est in vita, quae omnia ipsis abunde suppeditarunt (b). (ג) Quoad ius servorum, quod aequalitate naturae & iudicii permotum non spreverunt, prout JOBUS, qui circa illa tempora vixisse videtur, de se testatur (c). (ד) Quoad castigationes.

Haud

(a) Gen. XVIII. 6. & seqq. (b) Vid. MAIM. Jad. Chafaka, T. IV. הלכות עבדים c. 9. f. 148.

(c) Job. XXXI. 13. quem locum MAIM. loco cit. explicat:

לא יכזהו ביד ולא בדברים
לעכרות מסרן הכתוב ולא לבושה
ולא ירבה עליו צעקה וכעס אלא
ידבר עמו בנחת וישמע טענותיו וכן
מפורש בדרכי איוב הטובים שהשתכח
בהן אם אמאם משפח עבדי וגו'

Non confunder eum vel potestate sua, (sive facto) vel verbis. Ad servitium enim, non pudorem Scriptura eum tradidit (aut ejus additionem permisit) nec multiplicabit ejus clamores & indignationem sed loquetur cum ipso suaviter (sive submisce) & audiet rationes ejus, veluti exponitur in bonis Jobi viis, ob quas laudatus fuit: Si sprevero iudicium servi mei &c.

Haud equidem nullo remedio contra contumaciam usi sunt: veruntamen castigationes & modicae & moderatae fuerunt. Delicta suppliciis coercuerunt, veluti Sara Hagarem adflixit (a), id est castigavit ad superbiam ejus imminuendam & contumaciam emendandam; ultima nihilo minus, qua eos adfecerunt, poena fuit ejectio ex familia (b). Neminem interfecisse leguntur. (c) quoad eorum bona, quae ipsis non abstulerunt sed adauxerunt partim donationibus, partim legationibus. Patriarchis enim in more positum fuit, nulla prole relicta servos, seniores in primis, haeredes instituere, eorumque liberis legata relinquere (c).

LIII. De duratione servitutis antelegalis pauca dicenda supersunt. Servitus ea aetate perpetua fuisse videtur. Nam Patriarcharum servi mancipia fuerunt, quae in dominorum potestate ad supremum vitae halitum permanere tenentur. Nec manumissio legalis tum temporis obtinuit, quippe quae postea demum fuit instituta? Veruntamen, cum quilibet suo juri

G 2

pro

(a) Gen. XVI. 6. (b) Gen. XXI. 14. (c) Gen. XV. 2. 3.

pro lubitu renuntiare possit, manifestum est, servos a Patriarchis manumitti potuisse & quidem sine libello dimissionis sola voluntatis declaratione, qua ipsos liberos pronuntiarunt. At fuit subinde manumissio non tam praemium quam poena prout ex Hagaris exemplo constat, quae propter petulantiam Ismaelis ex domo Abrahami fuit ejecta (a). Jus manumittendi vel ejiciendi mancipia penes viros, non foeminas fuit, nisi forte servi ad uxoris dotem pertinerent. Hinc Sara Abrahamum rogavit, ut Hagarem ejiciat, quod sub initium renuit, postea tamen ex mandato DEI fecit (b). Caeterum & illud notatu dignum est, nonnisi hoc unicum dimissionis exemplum extare, siquidem hoc ipsum declarat tam servorum probitatem, quam Dominorum clementiam & lenitatem.

CAP.

(a) Gen. XXI. v. cit. (b) Ibid. v. 10. & seqq.

C A P. III.

DE STATU SERVITUTIS LEGALI.

SECTIO I.

Continens Observationes quasdam generales.

§. I.

Servitutis facies per legem paululum fuit immutata, prout reipublicae ratio & utilitas postulavit. Ex paucis Patriarcharum familiis ingens populus fuit enatus. Crescente numero crevit malitia, nec potuisset integra omnium potestate vel fratrum dignitas, vel salus reipublicae salva factaque manere. Sui proinde juris esse meruerunt Patriarchae, qui sponte officium fecerunt, non posterius, quos libertate abusueros esse probabile fuit. Horum tyrannis per Magistratum vel emendari vel frangi debuit. Prioribus sat normae fuit ratio, ad quam suum unice composuerunt Dominium. Sed cum rationi praevalerent affectus, lex fuit ferenda improbis, qua ad justitiam

tiam & acquitatem exstimulentur. Frustra Patriarchis prohibita fuisset fratrum oppressio, quorum nulla tum fuit subjugatio, sed instituta republica, in qua populares nativam libertatem potuerunt amittere, servorum cura supervacua censi non debet.

II Quis fuerit servorum sub lege status, leges a DEO latae & a Mose consignatae nos edocent. Parum interest, ad quam classem illas referamus. Occurrunt in illis, quae ad mores spectant, veluti lex de lenitate & clementia erga servos observanda &c. Possunt aliae caeremoniales dici, ut leges de servi perforatione & privilegio Jubilaei. Maximam tamen partem forenses fuisse quis inficias irer? **JOBUS** appellat jus servorum (a). Sed jura ad forum spectant. Alibi vocantur משפטי (b), qua voce ut in genere judicandi actus (c), vel judicii norma, sive lex, (d) ita in specie judicia forensia (e) no-

(a) Job. XXXI. 13. (b) Ex. XXI. 1. (c) Ps I. 5. & alibi. (d) Jer. LII. 9. (e) Non est, cur a sententia BEZAE, COCCEII, BURMANNI aliorumque discedamus. Vid. Deut. IV. 8. 13. 14. II Chron. XIX. 10.

notantur. Iis enim, qui nullam inter דקין מצור & משמים differentiam agnoscunt (a), accedere religioni duco, quia omnes *ταυτολογίας* ex sacris literis eliminandas esse iudico.

III. Digitum DEI vel in eo agnoscimus, quod in judiciis primo compareat loco jus servi Hebraei. Errat LVTHE-RVS, qui Moſen conſuſe, nullo certo ordine leges tradidiſſe putat, ejuſque rei hanc rationem allegat, *quod liber Moſis ſit firma & imago politicae vitae, & in eo omnia ita deſcribantur, prout in politia geri ſolent* (b). Accuratiuſ inſpecta lege ordinem obſervamus, & hinc DEUM authorem ordinis, ejuſque ſapientiam de- praedicamus. Vidit hoc ipſum ABAR- BANEL, qui propterea quaerit (c), cur jura ſervi praeferantur reliquis? & duas ibidem adducit rationes 1. mora- lem, nimirum ut Judaei ex domo ſervi- tutis a DEO educti meminere ſervos

G 4

He-

(a) ut DEYLING Obſ. ſacr. p. 2 Obſ. 24 & Joh. Jac. CRAMER in לוי ישראלי L. I. c. I. (b) In Praef. ad Libros V. T. (c) In Comm. ad legem Par. Miſchp. f. 178.

Hebraeos ad perpetuum servitium cogendos non esse 2. mysticam, quia hoc iudicium est fundamentum innovationis mundi. Mihi videtur illud iudicium ideo praemissum esse, ut homines videant, quantum de servis despectis ad Deorum summum curam pervenerit; iudices discant jus omnibus aequè dicere nec ingenuos servis praeferre iuxta illud monitum supremi Legislatoris (a): *לֹא תִכִּירוּ פְנִים בְּקֶטֶן בְּגָדְךָ תִּשְׁמַע* *Non esto te προσποληπτοι in iudicio, aequè parvum ac magnum auditote.* Denique ut Israelitae servitutis Aegyptiacae & divinae ab ea liberationis memores tyrannidem exuant, suaeque libertatis vindicem imitentur; tandem ut servi injuria ab Heris affecti, se iudicem in coelis habere cogitent, seque hoc ipso solentur, quod ejus cura & providentia praecae caeteris digni sint.

IV. Prima hominum apud Judaeos divisio erat in liberos servos & libertos (a). Liberi dicuntur, qui qua privati

(a) Deut. I. 17. (b) Aliis quoque gentibus hoc discrimen
re-

vati sui fuerunt juris, nec alterius imperio paruerunt. Proinde subditi regum, licet eorundem mancipia fuerint (a), qua privati tamen manserunt liberi. Servi audiunt, quotquot privati cujusdam imperio & voluntati corpus vel actiones suas subjecerunt. Liberti appellantur, qui iusta servitute finita pristinam libertatem recuperarunt.

V. Hebraei nullo non tempore libertatis tam publicae, quam privatae maxime fuerunt studiosi. Quot querulas voces ejus causa ad DEVM miserunt (b) & quot praelia susceperunt pro libertate communi (c) ? Quantum de illa gloriati sunt sub ipso Romanorum dominatu ? *Liberi sumus*, ad CHRISTUM dixerunt (d), *nec ullius servi unquam fuimus*. Quam sollicita fuit mulier-

G S cula

receptum fuisse docet JUSTINIANUS Inst. tit. de libert. *Jure gentium tria hominum genera esse coeperunt, liberi; & his contrarium servi; & tertium genus, libertini, qui servi esse desierunt.* (b) 1. Sam. VIII. 11. &c. Conf. Illustris THOMASIVS in Diss. de hominibus propriis & liberis Germanorum §. 35. p. 19. (c) Vid. Iud. III. 9. 15. IV. 3. VI. 7. & alibi. (d) Liber Judicum illis refertus est. (d) Joh. VIII. 33.

cula illa in tuenda libertate filiorum suorum? Non habuit, quo sibi suisque filiis reperiret vitam, nihilominus miseram libertatem aureae servituti longe praetulit (a).

VI. Justum fuisse hoc libertatis desiderium quis dubitaret? Omnes perfectionem & dignitatem nostri status conservare & promovere studemus. Nulli genti conveniens visum fuit, ut citra rationem natura pares fiant fortuna impares. Judaei inprimis mala servitutis fuerunt in Ægypto experti. Jugum hominum DEI servis, semini Abrahæ non potuit non intolerabile esse (b). Privilegia libertati annexa nemo citra facinus spernere potuit. Tandem libertas temporalis praefiguravit spirituales. Prioris neglectus fuit posterioris contentus.

VII. Verum justo huic desiderio non fuit adcommodatum Judaeorum ingenium plusquam servile. Mendicitas & assentatio quid sunt nisi servilis animi notae

(a) 2. Reg. IV. 1. & seqq. (b) Vid. LIGTFOTVS in horis Hebr. ad Joh. VIII. 33. & SELDENUS in Jur. Nat. & Gent. L. VI. c. 19 p. 816. & seqq.

tae & characteres ? His fuisse Hebraeos notatos JUVENALIS refert (a). Pro-
diderunt quoque ingenium suum, quan-
do prae minimis molestiis libertatis in de-
serto sociis praeoptarunt servitutem
Ægyptiacam, seque suis sceleribus plus
una vice libertate, quam maxime vo-
luerunt restitutam, indignos reddiderunt;
& libertatis pertaesi Regem postularunt.
Nullam proinde injuriam ipsis facit CL-
CERO, quando *gentem* vocat *servi-
tuti natam* (b). Nam & ipse Apostolus
gentium Judaeos cum Hagare ancilla Æ-
gyptiaca comparavit (c), & DEVS huic
indoli suum attemperavit Dominium.

VIII. Vides proinde rationem, cur
DEVS servitutem in re publica Israeliti-
ca justis potius cancellis circumscribere,
quam penitus interdicare voluerit, quod
ipsum luculentius apparebit, quando ad
varia servorum genera, beneficia, officia,
incommoda, diversos acquirendi &
manumittendi modos nostros conver-
timus oculos.

IX Ser-

(a) Sat. VI. (b) In Orat. de Prov. conf. c. 5. p. 455.
T. 5. cu. Graev. (c) Gal. IV. 25.

IX. Servi Hebraeorum a Gentilium pedissequis fortuna (a); ab ancillis sexui a ministris publicis quoad statum, negotia, & dominos, a se invicem, variis differunt modis. Primaria tamen eorum distinctio est, qua distinguuntur in servos Hebraeos, qui ex Hebraeis parentibus prognati fuerunt, & exteros, qui aliunde suum traxerunt ortum (b): Ab Hebraeis incipiemus & postea de Cananaeis quaedam adnotabimus.

SECTIO II.

*De Servis Hebraeis & quidem privatis juxta
S. S. delineatis.*

§. I.

Quinam fuerint modi servos Hebraeos acquirendi primo καὶ ἀπὸν secundo κατὰ θεσιν demonstrabo.

II. Israelitae in bello hostili capti ab exteris ad servitium subeundum iuste poterunt obligari. Hic enim valet commun-

(a) Vid. ABARB. Par. Mischp. f. 177. (b) Vid. Ex. XI. & conf. Lev. XXV. 39. 44.

munis victoriae lex a PAVLO & PETRO proposita (a): *A quo quis vincitur, ejus servus esse tenetur.* Quocum convenit, quod legatus Atheniensium apud THUCYDIDEM (b) dixit: *Ἡ γὰρ τοῦ θεοῦ δοξὴ, τοῦ ἀνθρώπου τε σαφὲς διαπάρτος ὑπὸ φύσεως ἀναγκαιᾶς, ἢ ἀν' ἡμετέρας, ἀρχεῖν.* Existimamus autem, & divinius constitutum videri, & ita rationem comparatam esse vitae naturaeque humanae, ut is haud dubie ei dominetur, quem vicerit. Et quis negaret, quod juxta jus naturae & gentium par pari referre liceat? Jam vero licuit Israelitis gentiles captos facere servos, quidni idem licuerit aliis gentibus in Israelitas. Prostant quoque Exempli. Puella enim ex terra Israelis a Syris abducta ministra fuit uxori Naamanis (c).

III. Econtra Israelitae in bello civili devicti nec in captivitate diu retineri, nec ad servitium populari addici potuerunt. Idcirco Propheta Hoded nomine DEI Israelem ex bello contra Judam victo-

(a) Rom. XIII. 5. 2. Petr. II. 19. (b) L. V. fere circa finem. (c) 2. Reg. V. 2, 3.

Etorem redeuntem hunc in modum adloquitur (a): **השיבו השבירה אשר שבתם מנחמכם** *Restituite praedam* (id est , tum captivam multitudinem, tum ejus bona) *quam abduxistis ex fratribus vestris.* Huic mandato Israelitae promte non minus ac generose fuerunt obsecuti, ut subsequens historia docet. Et oportet hanc legem de captis fratribus non subjugandis jam ante Achazi tempora innuisse. Alias non potuisset Propheta citato loco eos, qui tale facinus meditati fuerunt, tanto zelo coarguere, & divinae indignationis reos agere. Nam lex non publicata neminem obligat. Expressa quidem ejus mentio in Pentateu-
cho

(a) 2. Chron. XXVIII. 11. Ex posteris Judaeorum Esseni maxime a fratrum subjugatione alieni fuerunt Jos. A. I. XVIII. 2. p. 618. Romani in bello civili captos nonnisi proscripserunt VELLEIUS PATERC. Hist. II. 28. *Graecum Graeco servire prohibuit* Plato; vid. EUSEB. in Praepar. Evang. L. XII. c. 24. Similiter Illyrii, Triballi & Bulgari a violenta popularium subjectione abstinerunt, ut ex Gregora refert GROT. in I. B. & P. III. VII. 9. Nec Muhamedani Sodales bello captos servire cogunt BUSBEQUIUS Epist. Exot. III. Christianos a Christianis devictos non amplius servos fieri constat ex Rec. Imp. de A. 1570. Art. 95.

cho non exstat ; Sed quid obstat , quo minus dicamus eam inclusam fuisse generali mandato (a) : **לֹא יִמְכְּרוּ מִמְכָּרָת** : *Ne vendas eum venditione servi, neve affligas ipsam per potentiam* id est, vel violenta subjugatione vel saevo dominio.

IV. Quisquis in rationem legis sedulo inquirat, & legis acquitatem & Legislatoris prudentiam demirari tenetur. Aequum profecto fuit, ut DEI servi quantum pote a iugo hominum liberi, & fratres, qui unum duxerunt sanguinem, statu permaneant aequales. Salutarem quoque fuisse hanc legem, non est, cur negemus. Multitudo servorum (b), discordia fratrum, intolerabile popularium dominium (c) ad ruinam reipublicae viam ster-

(a) Lev. XXV. 41. 43. (b) Pirke Avot. c. 2. §. 7. **מְרִבָּה שְׂפָחוֹת מְרִבָּה זְמוּה מְרִבָּה עֲבָדִים מְרִבָּה גֹזֵל** *Qui multiplicat ancillas, adauget malas machinationes, qui servos multiplicat, promovet rapinam.* (c) CHRYSOSTOMVS L. II. de providentia. *Οὐδὲν δὲ ὅτι πανταχὲ μὲν ἡ δαλεια πικρὸν ὅταν δὲ τις παρὰ τοῖς ἐμοσθηνοῖς τὰ τῶν οἰκετῶν ὑπομεινὲν ἀναγκάζεται, ἀφορη-*
τορ

sternunt. Ea proinde praecavere prudentis legislatoris est.

V. Hebraei quatuor modis nativam libertatem amiserunt, & in servilem statum pervenerunt (N). Spontanea sui mancipatione (a), (ב) fori additione (b), (ג) Patris venditione (c), (ד) servili natiuitate (d).

VI. Hebraeis permissum fuit seipsos in casu extremae necessitatis popularibus addicere (e): כִּי יִמָּכַר אֶחָד עַמּוֹ וְנִמְכַּר לֵךְ

τοῦ γυναι. Nosti autem servitutem, cum semper molesta sit, tum demum videri molestissimam, quando quis propinquus & paribus servire cogitur.

(a) Lev. XXV. 39. coll. Deut. XV. 12. (b) Ex. XXII. 2. (c) Ex. XXI. 7. (d) Ex. XXI. 4. (e) Lev. XXV. 39. Graecis antiquitus spontaneam venditionem non fuisse receptam testatur Tymaeus Tauromenites apud Athenaeum. Οὐκ ἦν πατρίων τοῖς ἱλλήσιν ὑποαεγυρῶντων διακονεῖσθαι Non fuit usitatum Graecis ab aere emptis ministrari. Primi Chii barbaros servos pecunia numerata mercati sunt, quare iram Deorum contraxisse dicuntur. Postea tamen in Graecia idem invaluisse narrat DIO PRUSAEENSIS Orat. XV. μὲντοι δὴ πρὸς ἀποδιδόναι ἑαυτοὺς ἐλευθεροὶ ὄντες, ὥς δὲ λέγουσι κατὰ συγγραφὴν Innumeri, cum liberi sint se in servitutem dant ut ex contractus formula servant. Romanis spontaneam sui additionem permissam fuisse SELDENUS in I. N. & G. L. VI. c. 7. p. 738. & SIGON.

74 Si *attenuatus*, h. e. ad extremam paupertatem redactus fuerit; מֵרַם enim significat attenuatum esse tum potentia, tum facultatibus, & convenit cum דָּלָה, דָּלָה *Frater tuus tecum* (id est, qui tecum in una republica degit,) & *tibi venditus*. Hac permissione DEVS declaravit & misericordiam suam, qua pauperi medium vitam conservandi superesse voluit, & justitiam, qua negligentiae & ignaviae poenam statuit servitutem, quo sensu SALOMO scribit (a): עשיר ברשעים ימשך *Dives pauperibus dominabitur.*

VII. At nemo gratis intolerabile servitutis jugum in se suscepit; pro certa pecuniae summa seipsum vendere fuerunt soliti. Hinc servus כֶּסֶף *argentum domini* (b).
H קנין

A. R. I. 6. observant. Germanis idem licuisse refert TAC. de mor. Germ. L. XXIV. De Gallis audiamus IUL. CAESAREM L. VI. p. m. 209. *Plerique ex plebe, quum aut aere alieno, aut magnitudine tributorum, aut injuria potentiorum premuntur sese in servitutem dicant nobilibus. In hos eadem omnia sunt iura, quae Dominis in servos. Ex his omnibus constat apud alias quoque gentes hoc paupertati reliquum fuisse remedium.*

(a) Prov. XXII. 7. (b) Ex. XXI. 21.

כסף קנין argento emtus (a) dicitur, & cum domino suo ממכרו מכסף de argento venditionis suae subtrahere iubetur (b), ad quem postremum locum respexisse videtur Jesaias dicendo (c):
 חנם נמכרתם ולא בכסף רגנאלו
gratis venditi estis, gratis proinde vindicabimini (redemptio enim fieri debuit subtrahendo de argento venditionis, quo retento ab hero non potuit non ea gratuita esse). Pretium in Sacris tabellis non exprimitur, ordinario tamen 30. siclos argenteos fuisse, ex eo conjicitur, quia Domino, cujus servus ab alterius bove percussus fuit, 30. sicli debuerunt rependi (d). Quare Zacharias cum allusione ad pretium servi 30. siclos pro CHRISTO solutos per ironiam *magnificum sive egregium pretium* vocat (e). Subinde tamen hoc pretium adauctum vel imminutum fuisse inde claret, quia servus non tanti fuit aestimatus Jubilaeo in-

a) Lev. XXII. 11. (b) Lev. XXV. 50. (c) c. LII. 3. conf. ad h. l. SANDERSON in Serm. 7. ad Aulam, ubi aliarum gentium consuetudines simul confert. (d) Ex. XXI. 32. (e) c. XI. 13.

instante, quam si adhuc remotum fuerit, quorsum spectat sequens Legislatoris mandatum (a). אל תונו איש את אחיו במספר השנים אחר היובל. *Ne frater fratrem decipiat. Iuxta numerum annorum a Iubileo (res quasvis) emes a proximo tuo.*

VIII. Illud servis Hebraeis & quidem prae caeteris peculiare fuit, quod ultra 6. annos nec se addicere, nec a Domino in servitio potuerint retineri. Hinc legimus Exod. XXI. 2. כי תקנה. *Si emeris servum Hebraeum, 6. annos tibi serviet (b).* Nec est, cur miremur. Servitus enim humana perpetua esse non potuit, nec debuit in illis, quos DEVS libera- vit, sibi quae vindicavit (c).

IX. Deus, qui paupertati Israelitarum subvenit permittendo servitutem spontaneam, eorum quoque dignitati pro-
H 2 spexit

(a) Lev. XXV. 14. 15. (b) Conf. Deut. XV. 12. Quia Scriptura non restringit, hinc nec nos illud privilegium restringimus, & omnibus servis tam spontaneis, quam propter furtum addictis tribuimus (c) Lev. XXV. 42.

spexit arcendo servitutem indignam. Huc referimus praeceptum de redimendis servis Hebraeis sub exterorum potestatem redactis (a), ad cuius illustrationem pauca adferre mihi constitutum est.

X. Personae ministerio Israelitarum haud dignae fuerunt sequentes (נ) *גר תושב* *Profelytus portae*, id est gentilis, qui Judaicam fidem quidem in se non suscepit, veruntamen praeceptis Noachicis debitum obsequium praestitit, qua de causa ipsi habitatio in Judaea concessa, nec commercium cum caeteris denegatum fuit (ב) *עקר משפחתו גר* id est, *gentilis, qui in familia profelyti radices egit*, vel quatenus antea fuit membrum hujus familiae & profelytus fieri recusavit, vel postea huic familiae affinitate conjunctus fuit & ita gentilis permansit. Hanc vocis *עקר* emphasin esse colligo tum ex radice *עקר* quae significat radicare, radicem agere tum ex contextu, qui haud obscure docet de pagano, gentili, & quidem non extraneo, sed domestico agi, tum quia Targum reddit

(a) Lev. XXV. 47-55.

dit לארמי Nemo enim ignorat per ארמי
in versione N. T. & alibi designari genti-
lem, Ethnicum (ג) omnes pagani, qui ex-
tra Judaeam in aliis quoque regionibus
commorati sunt. Expressa quidem eorum
mentio facta non est, quia Hebraeorum
potestati subjecti non fuerunt, & hinc ad
illas leges obligari non potuerunt. Ve-
rosimile nihilominus videtur servos He-
braeos, qui in exterorum potestatem per-
venerunt, cum bona dominorum venia
fuisse & redimendos & subinde redemptos.

XXI. His se vendere nefas fuit, nec
licuit ulli Hebraeo. Notanter enim dici-
tur (a): כי ימכר לך Si venditur tibi
non alienigenae. Deinde idem per
קד id est argumentationem a
majori ad minus conficitur. Si redem-
tio venditorum mandata est, multo ma-
gis venditio liberorum prohibita censi
debet. Et cur, quaeso, negaremus id
singulis dictum, quod toti Israel injunxit
DEVS Deut. XVII. 15. לא תוכל לתור
עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא
Non poteris tibi praeficere virum extraneum,
H 3 quæ

(a) Deut. XV. 12.

qui non sit frater tuus. Accedit tandem viri gravissimi JOSEPHI testimonium (a).

XII. Si quis tamen hoc non obstante aere alieno aut paupertate oppressus se addixerit profelyto aut gentili, redimendus fuit (b). Possumus autem hic attendere (N) ad personas redimentes, (2) ad modum redimendi (3) ad consequens redemptionis (7) ad casus, qui exceptionem patiuntur.

XIII. Ante omnia ipse fuit obligatus ad se redimendum, si facultates ad redemptionem necessarias ministerio, hereditate, vel alio modo fuerit nactus, quod indigitatur verbis *השיגה ידו ונגאל* *si fuerit affecutus, se ipsum redimet, & tum caeteri ab officio suo fuerunt exempti. Verum, si ipsi deesset nervus rerum gerendarum, proximi ejus agnati ad pretium redemptionis procurandum tenebantur; & quidem quo quis servo conjunctior fuit, eo magis hoc ipsi debuit officium, caeteris hunc ordine excipientibus*

(a) Ant. L. XV. (b) Similiter CONSTANT. in l. 2. C. de parent. qui liberos distraxerant, disposuit, ut ii, qui extrema necessitate essent venditi, ad ingenuitatem statim redeant, cum redemptionis facultas data, siue pecunia emptori reddita fuerit,

bus pro diverso conjunctionis gradu. Si nemo ex proximis agnatis potis fuerit, quilibet ex servi familia, cui facultates sup-
 perebant, ad redemptionem ejus fuit obli-
 gatus, prout v. 49. nos edocet. או דדו או
 בן דדו יגאלנו או משאר בשרו ממשפחתו
 יגאלנו *Aut Patruelis, aut hujus filius eum re-
 diment, vel quivis ex reliquis suae familiae
 membris ipsum redimet* Quod si integra fi-
 milia ob paupertatem aliasve circumstan-
 tias non potuerit non a religione officii
 declinare, quivis Israelita lege adstrictus
 fuit ad servum redimendum. Huc referri-
 mus verba: אחרי נמכר גאלה תהיה לו
 אחיו יגאלנו *Postquam venditus fuerit,
 redemptio ipsi erit, unus ex fratribus ipsum
 redimet.*

XIV. Quo modo servi redempti fuerint,
 praeunte Scriptura Sacra exponam.
 Quando servus se Domino in perpetuum
 vel ad jubilaecum addixit, & mercedem pro
 integro ministerio reportavit, tum si intra
 annos suae servitutis velit se redemptione
 a servitute liberare, Herus & servus prae-
 sente redemptore, vel minus, ad calculos
 revocabunt, quantum faciat integrum ser-

vi pretium ab anno venditionis usque ad Jubilaeum, postea dispiciunt, quot annos servus suo ministerio fuerit functus, quotve supersint ad Jubilaeum, tandem servus pretium annorum, quibus emtori a ministerio fuit, subducit, sibi que servat, reliquam partem pro annis ad Jubilaeum residuis domino restituere tenetur. Caeterum, quia facile evenire potuit, ut Dominus sua abutatur potestate, & servo in illa supputatione vel vi vel fraude injuriam faciat, hanc DEVS redemptori injunxit curam, ne emtorem servum arte deludere aut injuste tractare patiatur, utque prospiciat, quo servo non minus ac mercenario pro singulis annis ministerii debita exsolvatur merces.

XV. Consequens redemptionis fuit plenaria libertas. Non enim existimamus, servum postmodum sui redemptoris potestati subiectum fuisse. Nam (N) nulla ejus rei mentio facta est in lege Mosaica; Scriptura autem tacente loqui erubesco (2) opera amicorum non debet esse mercenaria (3) adversatur talis reiterata subjugatio sapientissimo DEI instituto, quo

quo servitutem in republica Judaica voluit imminui non multiplicari (7) comparatur haec redemptio cum manumissione Jubilaco facta (a). Proinde uti posteriori plena perfectaue libertas fuit reddita, ita nec priorem alia servitus commitari potuit.

XVI. Quae haftenus de redemptione monui, applicari non possunt ad illos casus; ubi 1. servus se domino ad certos annos mancipavit quorum ultimus praecessit Jubilacum; Tum enim juri naturae conveniens fuit, ut supputatio fiat a die venditionis ad annum ministerii finalem, non ad Jubilacum, quod illum subsequutum est 2. quando stipendium adhuc in manu emtoris fuit; tum enim nulla restitutio a servo facta est, sed servus ab emtore accepit, quod ipsi debuit: 3. Si Hebraeus extra Judaeam gentili in alia provincia fuit venditus, Hoc enim casu servus, Hero pretium recusante, redimi non potuit.

XVII. Quod si Hebraeus, servus proselyti vel alterius gentilis in Judaea com-

H 5

mo-

(a) v. 55. cit. cap.

morantis, modo memorato non fuerit redemptus, se ipsum dolo gentilis dominio subducere non potuit, sed permanere debuit in servitio ad Jubilaeum usque, quo adveniente servus una cum liberis suis liber exiit (a). Caeterum vel me tacente quivis ex hac lege legislatoris sapientiam perspicit; cum ita nechonori populi DEI aliquid deesset, quia Israelitae tandem jugum hominum exuerunt, & ad servitium, quod DEO debuerunt, regressi sunt; simul vero adversus infirmos & peregrinos justitia fuerit servata.

XVII. Fori additione fures, non tamen omnes, in aliorum potestatem fuerunt traditi. Ordinaria quidem furti poena fuit mors aut restitutio. Morte mulctati sunt, qui hominem furto ablatum vendiderunt (b); duplum restituebant, qui animal rapuerunt, quod adhuc vivum penes ipsos fuit repertum (c); quod si autem animal a fure fuerit aut venditum aut mactatum in furto bovis quintuplum, alterius jumenti quadruplum red-

(a) Ibid. (b) Ex. XXI, 16. (c) Ex. XXII, 3.

reddere tenebatur (a). Si fur solvendo non esset, illi, cui furtum erat factum addici debuit. וְאִם לֹא יִשְׁלַם הַפֶּשֶׁעַ יִתֵּן לַאֲדֹנָיו
Si non possideat facultates, vendatur ob furtum suum (b). Haec lex parum differt a notissima Jure consultorum regula. Luat in corpore, qui non habet in aere. Ex locis citatis JOSEPHVS sua transcripsit (c), quae ita sonant: ἐπ' ἀνθρώπων μὲν κλοπή θανάτος ἐστὶν ζημία. Ο' δὲ χρεὼν ἢ ἀεργον

(a) Ex. XXI. 37. (b) Ex. XXII. 2. (c) Ant. Jud. L. IV. c. 8. Apud alias quoque gentes ob delictum quidam servi facti sunt, siquidem antiquitus hoc permutationis genus justum judicarunt, cum servitus sit poena morte mitior. Furibus in specie hanc poenam fuisse irrogatam AULUS GELLIUS nos edocet noct. Attic. L. XI. c. 18. *Decemviri autem nostri, qui post Reges exactos leges, quibus P. R. uteretur, in XII. Tabulas scripserunt, neque pari severitate puniendis omnium generum furibus, neque remissa nimis lenitate usi sunt. Nam furem, qui manifesto furto prehensus esset, tum demum occidi permiserunt, si aut, cum faceret furtum, nox esset, aut interdiu se telo, cum prehenderetur, defenderet. Ex cæteris autem manifestis furibus liberos verberari, addicique jusserunt ei, cui furtum factum esset, si modo id læci fecissent, neque telo se defendissent.*

ριον ὀφειλόμενος το διπλὸν ἀπολύνει· βοσκήμα
 δὲ ὁ κλέψας τετραπλὴν τὴν ζημίαν ἀπολύνει
 πλὴν βοῦς πενταπλὴν δὲ ὑπὲρ ἑξῆς καὶ αὐθαλείᾳ.
 ὁ δὲ τὸ ἑπιτίμιον ἀπορὸς διαλυθεῖται δόλος
 ἔστω τοῖς καὶ αὐθιγασμένοις. *In furto hominis,*
poena sit mortis; si quis vero aurum & ar-
gentum abstulerit, condemnatur in duplum.
Quod si jumentum rapuerit, damno quadru-
pli condemnatur praeter bovem, pro hoc enim
quintuplum solvat. Qui vero ad solvenda
multa fuerit inops, sit servus eorum, quibus
est condemnatus.

XVIII. Foeminae aeque ac viris hanc poenam fuisse irrogatam a vero non ab-
 ludit. Nam (N) furtum a quocumque sexu fuerit commissum, impunitum di-
 mitti non potuit. Verum quas poenas dedisset mulier, si ob inopiam ablatum non restituere, nec per legem alteri ad-
 dici potuisset. (2) Uxor expilatoris ob flagitium sui mariti vendi potuit, & servitutis jugum subire debuit (a). Quan-
 to magis foemina, quae suo proprio scelere hoc supplicium fuit merita? (3)
 Deut. XV. 2. non tantum de spontanea sed

(a) Matth. XVIII, 23.

sed & fori additione agitur; Nam quia Scriptura non restringit, nos verborum sensum restringere non possumus, ibi autem Hebraea comparatur & jungitur Hebraeo, proinde Hebraea aeque ac Hebraeus a foro addici potuit.

XIX. Eadem quoque poena secuta fuit malum debitum, quae furtum (a). (N) Par enim utriusque sceleris ratio est. Al-

(a) Aliis quoque gentibus in usu fuit eos, qui versuram fecerunt, nec solvendo fuerunt, creditoribus addicere. Bochoris equidem apud Aegyptios peculiari lege id ipsum prohibuit, ut refert DIOD. SICULUS Rer. Ant. L. II. c. 3. *Solutio*, inquit, *ex bonis debitoris solum fiebat, corpus non poterat addicere creditori.* Putabat enim oportere bona tantum subdita esse debitis, corpora, quorum opera bello & pace uterentur civitatibus addicta esse. Athenis e contra malus debitor servus fiebat creditoris usque ad tempora Solonis, qui primus constituit *ἡ πτωχική μὴ δαμένεσθαι* ne corpus pro credito obligaretur; PLUT. in Sol. p. 86. Romae ex Lege XII. Tabularum inops debitor creditori per Magistratum adjudicabatur, quae lex postmodum non fuit ahrogata. Hinc tam frequens nexorum mentio fit. Nexi autem sunt, qui vel ultro, vel iudicis sententia ob aes alienum operas praestabant. Sic *Heracleas*, cum iudicatum non faceret, *Hermippo* addictus & ab hoc

Alterum est furtum manifestum, alterum occultum, adeoque priori longe periculosius; Utrumque injusta alienae rei detentio citra legitimi possessoris consensum. (3) Luculenta sunt Scripturae testimonia, ita ut Judaeorum hanc veritatem negantium pervicaciam satis mirari non possim. Queritur Vidua Prophetac, quod creditor filios suos ob debitum ad servitium trahere velit (4) Ille exactor autem sive Judaeus sive paganus potestati Judaicae subiectus fuerit, legibus Judaicis se accommodare debuit. Excipiunt equidem Judaei peregrinum fuisse; sed nulla veritatis specie se commendat, Judaeum & quidem Propheetam a pagano extraneo mutuum accepisse. Et posito hoc ipso, at non concesso.

ductus. CICERO in Orat. pro Flacco c. 20. T. IV. p. 151. ed. Graev. cont. LIV. L. II. c. 24. & 27. VARRO. 6. de L. L. 82. Addictus autem a servo quid differat docet QUINTILIANUS L. VII. *Servus, qui manumittitur, sit libertinus, addictus recepta libertate est ingenuus.* Postea tamen Imperatores nullum benenatorum ex supplicio servum fieri ulterius permiserunt. Nov. 22. c. 3.

(4) 2. Reg. IV. 1.

cesso. Quid juris fuisset huic peregrino in terra Judaica? Elidant denique, si vires suppetunt, Salomonis testimonium, qui scribit (a) ועבר לזה לאיש מלוה *Debitor creditoris servus.* Et annon ipse DEVS hoc indirecte indigitavit, quando per Jesaïam populo suo hanc proponit quaestionem (b) מי מנושי אשר מכרתיו? אתכם לו *Quis est exactor meus, cui vos vendiderim?* Christianis omne dubium eximit CHRISTVS in parabola de rege servum debitorem vendente. Ex ipsis quoque Judaeis nostrae sententiae accedit R. Simeon prout legimus in Veikra Rabba f. 121. אמר שמעון בן לקיש זרכו של לזה להיור עבר למלוה *Asservuit Simeon filius Lakischi, moris esse, ut debitor fiat servus creditoris.*

XX. Jus fures aut debitores addicendi penes forum fuisse multae suadent rationes. Neque enim in potestate furis relinqui debuit, utpote qui nunquam sponte servitutem subiisset, nec creditor in propria causa judex esse potuit, nec nisi legislatori causae cognitio compete-
bat.

(a) Prov. XXII. 7. (b) C. L. v. I.

bat. Tandem uti reus in foro accusari, ita ibidem ob furtum commissum condemnari debuit: A foro autem nec gentili, nec profelyto, sed Judaeo duntaxat, nec illi nisi ad 6. annos addici potuit (a).

XXI. Patris venditione nonnulli suam amisere libertatem, aliorumque servi facti sunt (b). Quod lex Mosaica de hoc acquirendi modo sileat, mirum videri non debet. Naturae lex est, quae proinde

(a) Lev. XXV. 44. Ex. XXI. 1. 2. (b) Similiter Thebani infantes, sive masculi sive foemellae fuerint, alios hoc pacto alendos tradiderunt, ut pro educationis mercede eorum accipiant operas AELIAN. II. var. 7. Phrygibus patrium quasi fuit liberos addicere PHILOSTRATUS in vita Apollonii Thyanaei L. VIII. haec forte Onesimi fors fuit. Athenis lex non vetabat liberos in casu necessitatis distrahere. PLUT. in Sol. p. 8c. Solon tamen filias & sorores vendere prohibuit. Ibid. p. 91. Romanis liberos non semel tantum, sed & secunda ac tertia vice venum exponere licuit, quam legem & refert & improbat DION. HALICARNASAEUS L. II. 28. p. 97. Postea tamen CONSTANTINUS in L. 2. C. de patribus, qui filios distrahunt, prohibuit, ne filii extra casum extremae paupertatis a parentibus vendantur. Germanis urgente necessitate filium in servitutem dare permissum fuit, quod ex Theodoro Cantuariensi probat du FRESNE in Gloss. T. 3. p. 23.

inde alia manifestatione non indiget, nec
desunt in S. L. similes casus, ex quibus id
ipsum colligi potest. Judaeorum dissensus
veritati nocumento esse nequit. Ipso-
rum enim somnia lymphatica omni ra-
tione destituta certitudinis norma &
mensura non sunt. Inconcussa manet
haec thesis, quia firmis stat talis. Etenim
(N) natura jus dat ad illud omne, sine
quo obrineri non potest, quod ipsa im-
perat. Quodsi Pater fuerit inops pari-
ter ac aegrotus, nec filias habeat, quas
vendat. Quidni liceret ipsi filios in sum-
mo necessitatis casu vendere? (2) Licuit
Parenti in summa paupertate filias aliis
addicere. Filii conditione meliores non
sunt filiabus. Liberis enim filii non minus
quam filiae accensentur. Quare non vi-
deo, quomodo parium in pari causa di-
spar possit esse ratio. Quinimmo Pater non
magis adstrictus erit filio, quam sibi ipsi.
Amor enim incipit a se ipso, proinde cum
Pater saepe egestate pressus ad servitu-
tem fuerit adactus; cur non, quaeso,
liceret ipsi vendere filium? (3) Patria
potestas tum temporis se ultra haec, quae
ad-

adhuc minora videri possunt, extendit. Ruben enim non dubitavit duos filios suos oppignerare, & Jacobo committere, ut morti tradat, si non reduxerit Benjamen (4). Mors autem gravius malum est servitute. Quis proinde parenti in summis angustiis constituto denegaret jus filium ad servitutem dicandi? Sed quid opus est aliis argumentis, cum Exemplum ad manus sit. Plebs enim, quando injurias a ditioribus illatas recenset, simul conqueritur de necessitate liberos addicendi his verbis (b) :
 ועתה כבשר אחינו בשרנו כבניהם בנינו והנה אנחנו כבשים את בנינו ואת בנותינו לעבדים ויש מבנותינו נכבשות
nam vero ut caro fratrum nostrorum ita caro nostra, & ut filii ipsorum ita nostri filii, & ecce necessitate impulsus subjicimus filios nostros & filias nostras ad serviendum ipsis, & sunt ex filiabus nostris quaedam ipsis subiectae. Locum proinde damus conjecturae GROTII, qui observat, Legem Thebanam, quae filium oppignerare, & si necesse sit, vendere Patri permisit, a Phoe-

(4) Gen. XLIII. 97. (b) Neh V. 5.

Phoenicibus, ac porro ab Hebraeis traxisse
ortum. Interim illud certissimum est,
nonnisi in casu extremae paupertatis ex-
ercitium hujus juris patri comperere
Num autem filii tantum עַל עַסֶּק
הַמְּזוֹנוֹת num etiam ob alia debita pu-
blica vel privata, quae bona jam absum-
ferant, fuerint venditi non satis liquet.

XXII. Ultimus acquirendi modus fuit
servilis nativitas; Domini liberos servo-
rum Hebraeorum ex ancilla Cananaea pro-
gnatos jure sibi vindicarunt, prout appa-
ret ex lege sequenti (a): אִם אֲדוֹנָיו יֵתֵן :
לוֹ אִשָּׁה וַיֵּלֶדָה לוֹ בָּנִים וּבָנוֹת הָאִשָּׁה
וַיֵּלֶדְהָ תַּהְיֶינָה לְאֲדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְגֵפוֹ
*Quodsi Dominus ei uxorem dederit, eaque pe-
pererit ipsi filios filiasque, tum uxor gnatique
ejus erunt Domino, ipse vero exhibit solus. No-
strum est, hanc legem juxta regulas fanae
interpretationis explicare, quare pauca
notabimus [1] de lege ordinaria [2] de pri-
vi-*

I 2

vi-

(a) Ex. XXI. 4. Conf. GROTIUS L. II. de I. B. &
P. C. V. §. 29. & III. BOEHMER in Diss. de commodo
servitutis perpetuae prae temporaria c. II. §. 7. qui pro-
bant idem in Jure civili & canonico fuisse statutum
adde Mev. vom Zustand der Bauren q. 2. n. 19. & Iſ.
GASAUBONUM in Animadv. ad Athenaeum p. 288.

vilegio Domini [3.] de ancilla, quae [4.] de servo, cui jungi potuit, [5.] de ipso matrimonio [6.] de causis divortii & tandem [7.] de exitu & fructu.

XXIII. Juxta legem ordinariam haud licuit ulli Reipublicae Judaicae cum extranea vel ancilla inire matrimonium. Prius interdicitur Deut. VII. 2. לא תחתן בם בתך לא תתן לבנו וכתו לה תקח לבנך *Affinitatem cum ipsis* (nimirum gentilibus) *non contrahes, nec filiam tuam dabis filio ejus, nec ipsius filiam desponsabis filio tuo.* Posterius nefas fuisse discimus ex JOSEPHI Ant. Jud. L. IV. c. VIII. §. 23. δαλας δε μη γαμεισθαι τοις ἐλευθεροῖς, μεδ αὖν ὑπ' ἐρωτος προς τῆτο ἴνες ἐκβιαζονταί; κρατην το της ἐπιθυμίας το ἐμπρεπες και τοις ἀξιωμασι προσφορον. *Ancillas liberi non ducunt uxores, nec si per amorem aliqui ad hoc compellantur. Etenim concupiscentiam retinere decorum & liberae dignitati congruum est.*

XXIV. Dominus potuit servo uxorem dare, cujuscunque etiam fuerit fortis, five ipse se sponte, five forum ipsum propter furtum addixerit. Sunt equidem

dem ex interpretibus nonnulli, qui negant servo spontaneo uxorem ab hero adjungi potuisse; sed fundamento nituntur valde lubrico. Gratis enim assument Exod. XXI. de illis duntaxat servis, quos forum vendidit, sermonem esse. Quo argumento hanc hypothesein fulcire possint, non video. Scriptura profecto non restringit, proinde nec nobis licet memoratas leges restringere. Servos Hebraeos citatum caput nobis sistit, non peculiarem eorum speciem. Sed his non immoramur. Invitis quoque servis uxorem ab hero obtrudi potuisse nostra est sententia. Nam privilegium dominis fuit irrogatum, sed hoc irritum & vanum fuisset, si a consensu servi ejus pependisset exercitium.

XXV. Uxor, quae servo dari potuit, non est nisi ancilla cananaea. Hebraeam servo nubere haud fuit permissum. Etenim (N) lege cautum fuit, ne quis ancillam Hebraeam, quam conduxit, alteri, quam sibi aut filio suo desponset, si quis judicaret ex re haud fore, ut ipsam uxorem ducat, eam dimittere,

vel saltem redemptionem ejus promoveri
& procurare tenebatur. En tibi verba le-

gis (a) : אם רעה בעיני אדניו : אשר לא יערה והפרה לעם נכרי לא ימשל למכרה בבגרו בה ואם לבנו יעדנה כמשפט הבנות יעשה לה וגו'

Si ancilla mala videbitur in oculis ejus, ita ut eam sibi non disponset, tum eam redimere curet ; tum non habebit eam vendendi extraneo perfide agendo cum ipsa. Si filio suo disponset ipsam, ei faciat juxta jus puellarum. (ב) Uxor, quam Dominus

servo adjunxit finitis 6. annis in potestate Domini permansit, econtra Ancilla Hebraea non minus ac servus Hebraeus post 6. annos libertatem recuperavit (b) :

או העבריה ועבד שש שנים ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך

Quando tibi venditur frater tuus Hebraeus aut Hebraea, tibi que a servitio fuit per 6. annos, tum septimo anno ipsos liberos dimittes a te.

(ג) Ratio legis ita melius constat ; Ancilla enim peregrina non potuit cum marito sub finem 6ti anni libera exire, quia
de

(a) Ex. XXI 8. & 9. (b) Deut. XV. 12.

de mancipiis Cananaeis lex generalis sanc-
cita fuit, vi cuius in perpetuum servire
tenebantur. Accedit (ר) testimonium
Onkelosi, qui verba legis (a) : לא תהיה
קדשה מכנור ישראל ולא תהיה
קדש בני ישראל *Ne sit meretrix*
inter filias Israel, nec scortator inter filios
Israel sequentem in modum explicat
לא תהי אתתה מכנור ישראל לגבר
עבר ולא יסב גבר מכני ישראל לאתתה
אמר *Non erit foemina seu uxor de filia-*
bis Israel viro servo, neque vir ex filiis
Israel uxorem ducet ancillam.

XXVI. Disquirunt Christiani pariter
ac Judaei, num servo caelibi an uxorato
ancilla Cananaea fuerit jungenda. Ex
verbis (a) אם בגפו יבוא בגפו יצא
Si solus venerit, solus exibit; sequi vide-
tur, servo, qui foeminam non habuit,
uxorem dari non potuisse; Venerandus
Praeceptor JO. CHRISTIANUS
KIRCHMEIER Vir acerrimi judicii
hanc forte rationem illi traditioni, si vera
sit, subfuisse judicat, nimirum quod Le-
gislator iniquum censuerit Israelitam

(a) Deut. XXIII. 18. (b) Ex. XXI. 3.

cogere, quo per generationem in servitute augeat alterius familiam, antequam sibi semen excitasset (a). Ratio nobis valde arridet, sed ipsius traditionis veritatem non possumus non in dubium vocare. Nam (א) ex verbis citatis illud modo inferri potest, quod uxor, si quae servo intra tempus ministerii datur, non libera cum ipso exeat, verum (ב) non est, cur eo confugiamus. Videntur Ex. XXI. 3. 4. tres memorari casus, quorum primus spectat ad servum, qui caelebs & ante servitutem fuit & in servitio permansit. His autem verbis exprimitur: אִם בִּגְפוֹ יָצָא *Si solus venerit, solus exibit*; secundus concernit servum, qui ante susceptum servitium fuit maritus uxoris Israeliticae. Huc spectant verba: אִם בַּעַל אִשָּׁה הוּא וַיֵּצֵא אֶתָּהּ עִמּוֹ *Si fuerit uxoratus, uxor ejus cum ipso exibit*; Tertius agit de servo, qui antea foemina non habuit, sed cui Dominus ancillam Cananaeam in uxorem dedit juxta

(a) Vid ejus Diss. de perp. Hebraeorum ex aurium perfessione servitute ad Sponsorem CHRISTUM non referenda §. VIII. p. 7.

אם אדניו יתן לו אשה
וילדה לו בנים ובנות האשה וילדיה
תהיה לאדניה והוא יצא בגפו

Si dominus ei uxorem dederit, eaque peperit filias ac filias, uxor & gnati erunt Domini & ipse solus exibit liber.

Ea certe emphasis esse videtur particulae אם, ut non modo novum quid addat, sed & antecedens excludat. (3) Huic servo non prius fuisse uxorem Israeliticam, inde quoque colligo, quia de ipso praedicatur שיהיה יצא בגפו quod solus exeat;

Constat enim ex versu antecedenti & Deut. XV. 2. uxorem Israeliticam, si quam habuisset, simul dimittendam fuisse cum ipso. & quia Scriptura non restringit, dici non potest ancillam cananaeam heic tantum excludi (4). Inter causas, quae servum impulerunt ad servitium iterato suscipiendum, recensetur uxoris nimirum Cananae amor (a). Sed annon uxori Israeliticae, quam adversarii ei tribuunt, injuriam fecisset, si ab ipsa maluisset separari, quam a Cananaea, aut si ipsam propter hujus amorem a servitutis jugo libe-

I 5

raro

(a) Ex. XXI. 5.

rare non studuisset? Tandem (ה) ex
MAIMONIDE refutabimus ipsum
MAIMONIDEM. Scribit ille (א):
 אינו יכול ליתן לו שתי שפחות
Non poterit (Dominus) ipsi duas adjungere
ancillas. Sane si hoc prohibitum fuit, mul-
to minus legitimae uxori ancilla Cana-
naea superinduci potuit.

XXVII. Conjugium servi Hebraei
 cum ancilla cananaea non fuit veri no-
 minis matrimonium, sed contubernium
 (ב). Nam 1. Consensus servi non ne-
 cessario requirebatur, nec semper adfuit;
 sed citra consensum tum masculi tum
 virginis non datur verum matrimonium.
 2. Liberi, quamvis tribuantur servo, quia
 ab

(א) הלכות עבדים c. 3. §. 5. f. 141. i. IV.

(ב) Similiter apud Romanos conjugium cum ancilla
 pro vero matrimonio non fuit habitum hinc **ALEX.**
 ab **ALEX.** Dier. Gen. L. II. c. V. f. m. 61. scribit: Si
 Romanus cum peregrina, vel latini nominis muliere aut
 serva vel barbara jungeretur, nullum fuisse jus nuptia-
 rum necessitudinisque. In Graecia tamen, & Apulia &
 Carthagine serviles saepe nuptias curati idem **ALEX.**
 author est l. cit. Ob rationam allegatam solebant
 matrimonia servorum vocari contubernia. Ita **M. SE-**
NECA contr. XXI. Servorum proprie non sunt nuptiae,
 sed contubernium & **PETRON.** c. 56. Servorum contu-
 berniales sunt eorum uxores.

ab ipso prognati sunt, re ipsa tamen a patria potestate exempti Hero paruerunt, atque ejus potestati per totam vitam subiecti fuerunt 3. Vinculum matrimoniale non fuit indissolubile, sed servus libertate sexto anno recuperata ab obligatione conjugali fuit solutus.

XXVIII. Justas autem huic divortio subesse causas, qui coecus non est, haud difficulter videbit (a). (A) Repudium Judaeis jure civili ob cordis duritiem fuit permissum (B) Uxor, quam herus jure dominii servo dedit, fuit alienigena, quacum in conjugio post servitutem exactam vivere non potuit. Saltem tale matrimonium nec legitimum, nec DEO gratum fuisset (b). (C) Ipsa quoque servitus justa fuit causa dirimendi hoc conjugium, prout ex legibus aliarum gentium
rium

(a) ὁ πρὸς τὸν δαλεῦς CORN. a LAPIDE qui in comm. ad Ex. XXI. 4. scribit *Matrimonia in lege veteri valde imperfecta fuisse, cum conjuges tam facili posuerint separari, nec aliud ejus imperfectionis fundamentum fuisse tradit, quam quod tum temporis matrimonia nondum habuerint rationem Sacramenti, utpote quae ea in nova lege reddat plane indissolubilia.* (b) Neh. XIII. 3. Est. X. 2.

tium luculenter apparet (a). (D) Procreatio servilis sobolis fuit officium servi, quo cum intra dies ministerii sui functus esset, matrimonium ultra constare non debuit, quia ex fine actionum qualitates metimur.

XXIX. Consequens hujus matrimonii erat perpetua servitus uxoris & liberorum. Mater fuit Cananaca, partus sequitur matrem (b), proinde filii filiaeque ejus non potuerunt non pro cananaeis haberi. Cananaeis per legem indictum fuit perpetuum servitium. Proinde nec matri nec liberis injuria facta est,

(a) ALEX. ab ALEX. Dier, Gen. L. II. c. V. f. 58 b. *Apud Hetruscos in conjunctione nuptiali, viri sublimis porcam immolant, quasi Deus testibus illud bene cessurum & futurum inviolabile. Quod quidem dirimere non licebat, nisi divortio, morte, captivitate vel servitute.* (b) Auth. modo cit. f. 61. *Nati liberi sub patris jure aut familia non erant, sed matrem sequebantur.* Idem de Germanis tradit & evincit du FRESNE in Gloss. T. 3. p. 838. In Anglia tamen Patris conditionem sequuntur velut apparet ex legibus Henr. I. Regis Angliae c. 77. & 68.

est, quando ipsis negabatur liber exitus (c).

XXX. Haec quoque lex declarat imperscrutabilem DEI σοφίαν. Finis enim hujus contubernii fuit, ut servus suscipiat liberos, qui cedant in usum Domini, ejusque servi fiant. Ita autem voluit DEVS damnum dominis illatum per privilegium servis de libertate sexto anno recuperanda concessum, denuo gratiose compensare & servitutem saltem in semine & prole servi Hebraei perpetuare.

XXXI. Servi Hebraei omnes, si modo discefferis ab illis, qui ab ancilla cananaea fuerunt prognati, & hinc ad Cananaeos magis quam Hebraeos referri merentur, dominorum mancipia nequaquam fuerunt (b). (N) Liberantur enim servi He-

(a) CAJUS L. 10. de acq. rer. Dom. & PAULUS L. 14. de ritu nuptiarum. *Qui in potestate alterius est nihil suum habere potest, itaque filios etiam servos procreabat. Inter ipsos enim non matrimonium, sed contubernium erat. Hi sunt qui vernae vocantur.* (b) Conferri hic meretur, quod GROTIUS observat in I. B. & P. L. II. c. V. §. 30. *Praeter perfectam servitutem sunt & imperfectae,*

*Hebraei a servitio mancipii per interd-
ictum divinum (4). לֹא תַעֲבֹד עֶבֶד*
*Non coges ipsum servire ser-
vitium servi.* Respicitur his verbis ad
Canaanem, quem servum servorum
[Hebr. עֶבֶד עֲבָדִים] futurum esse No-
achus praenuntiavit (6). Supra autem
notavi phrasin ibi adhibitam de infimo
mancipio explicandam esse. Proinde
his quoque verbis insinuat, servos He-
braeos pro mancipiis habendos non esse,
nec ita tractandos. Hanc interpretatio-
nem confirmat v. 46. hujus cap. ex quo
apparet per עֶבֶד in sensu strictiori de-
signari personam, quae in domini posses-
sione est, id est mancipium (2.) Servi
He-

*ut quae aut in diem sint, aut sub conditione, aut
ad certas res. Talis est libertorum, statuliberorum,
nexorum, addictorum, adscriptorum Glebae; se-
ptem annorum servitus apud Hebraeos & altera
ad jubilaum usque; Penestiarum apud Thessalos;
eorum, quos manus mortuas vocant, ac postremo
mercenariorum. Vid. Commentatores ad illum lo-
cum. POTGIESER de Stat. & Cond. serv. l. i. c. 3.
JOANN. ERN. KNICHEN in opere politico L. I.
c. III. th. III. &c. Cl. D. MULLER in J. N. c. XIV. §. V. XI.*

(4) Lev. XXV. 49. (6) Gen. IX. 25.

Hebraei in Sacris tabellis cum mercenariis & inquilinis comparantur (a), at nemo sibi unquam jus corporis in mercenarium vel alienigenam citra evidentem iniustitiae notam arrogavit (3). Servi Hebraei opponuntur cananaeis (b); Cananaeos mancipia fuisse sequentes versus evidenter declarant. Alius itaque ac mancipiorum status Hebraeis assignari debet (4). Hebraei ultra 6. annos in servitute detineri non potuerunt (c). E contra mancipii servitus perpetua est, quia ejusmodi servus sui corporis dominus amplius esse nequit (5) Merces non datur mancipio, erogari tamen debuit servis Hebraeis (d). Tandem (6.) DEVS plus una vice testatur, Israelitas suos esse servos; Unde colligimus, ipsis potestatem non fuisse suam personam aliis addicendi, nec potuisse Hebraeos servorum servos aut mancipia esse.

XXXII. Unum tamen est quod obstat videtur, nimirum, quod servus vocetur כסף *argentum Domini* (e), adeoque bonis

(a) Lev. XXV. 40. (b) Ibid. v. 44. (c) Deut. XV. 12. Ex. XXI. 2. (d) Deut. XXV. 13. 14. & alibi. (e) Ex. XXI. 21.

bonis, quae in possessione sunt,aequiparetur. Quid Judaei respondeant, haud me fugit. Contendunt illi, in loco citato de Cananaeo, non Hebraeo sermonem esse, verum meretur hoc commentum somniis Judaeorum lymphaticis accenseri. Legislator sub initium hujus capituli leges tulit de servis Hebraeis, non Cananaeis. Quis proinde putaret in fine Hebraeos excludi & Cananaeos solos notari, cum tamen Scriptura haecenus non meminisset eius distinctionis? Privilegia v. 19. 20. irrogata non possunt non Hebraeis cum Cananaeis communia esse, quia DEVS in privilegiis servorum Hebraeorum potissimam rationem habuit. Quid nobis itaque videatur, exponam. Argentum servus metaphoricè dici potuit, quia argento fuit paratus. Quando autem sacer scriptor exinde conficit, Herum ob servum castigatum & ex castigatione post unum alterumve diem mortuum non posse poena ordinaria adfici, hinc colligi non debet, Legislatorem cum bonis servum conferre voluisse, ac si Dominus de servo

ut de caeteris bonis disponendi jus habeat, sed in eo vis argumenti collocanda, quod Dominus servi equidem juxta statuta ordinaria poenam fuerit meritus, nihilominus in praesenti casu ab illa liberandus sit, quia poenae adinstar fuit, quod una cum operis servi argentum pro ipso erogatum perdiderit & ita sibi nocumento fuerit.

XXXIII. Potestati dominicae jura dominorum adcommodata fuerunt. Jus vitae & necis Hebraeis in Hebraeos nequaquam competebat (a), praeterquam

K

enim,

(a) Legi Hebraeorum respondet lex Aegyptiorum: *Qui mortem intulit vel servo sponte, morte luebat homicidium. Scelera enim consilio factorum, non conditione hominum aestimanda censent.* Vid. leges & consuetud. FRANCISCI ROBERTELLI L. XV. ed. Bonon. & DIOD. SIC. R. A. L. l. c. XVII. Paucis ex Graeciae populis hac in re convenisse cum prioribus docet ATHENAEUS, L. VI. & VII. De Romanis refert PRISCUS in excerptis legationum: *οὐδὲν γὰρ ἔδει αὐτοῖς θανάτου, ὡς περ ἐκυδαί, ἰπὰ γένει θάπτει* Neque enim ipsis jus est servos occidere, ut apud Schythas. Saltem temporibus postremis DIVUS PIUS, HADRIANUS & alii servos a Dominis occidi vetuerunt. Vid. ALEX. ab ALEX. Dier. Gen. L. 3. c. 20. f. 158. Quid aliis gentibus hac in parte placuerit, observavi in Diss. I. de Servis §. 26.

enim, quod illud cum sanæ rationis di-
 ctamine adversa pugnet fronte, accessit
 lex divina, qua servi occisio poena mor-
 tis mulctatur; En tibi verba legis (a):
 בִּי יִכְרֶה אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ אוֹ אֶת
 אֲמָתוֹ בְּשֶׁבֶט וּמֶרְזֶל תַּחַת יָדוֹ נָקָם
 יִנָּקֵם *Si quis percusserit servum aut ancil-*
lam, ita ut sub manibus ejus fuerint mortui,
vindicando vindicabitur. Postrema phrasi
 mors indigitatur. Ea enim ordinaria
 homicidii poena fuit. Quod si vero Le-
 gislator extraordinariam voluisset statue-
 re, exprimere illam debuisset. Judæi
 quidem hæc ad solos Cananæos refe-
 runt. Sed non modo hypothesis illa
 falsa est ob rationes supra citatas, verum
 etiam, si vel maxime vera esset, nostram
 sententiam non evertit, sed confirmat.
 Nam si herus fuit morte puniendus ob
 servum Cananæum, quem interfecit,
 quanto magis si Hebræum necasset? Nec
 minus aberrant coeci illi duces, quando
 literæ inhaerentes non aliam percussio-
 nem quam virga factam intelligunt, ve-
 runtamen, si & hoc ipsis concedamus, nihil de-

(a) Exod. XXI, 20.

derogat illa traditio nostrae thesi. Etenim si ultio sumi debuit de eo qui virga servum percussit, quantomagis vindicabitur, is qui gladio vel alio instrumento lethali quem interfecit?

XXXIV. Unicum tamen est, quod thesin nostram haud parum infringere videtur, nimirum quod Patrifamilias jus devotandi personas potestati suae subiectas relictum fuerit, prout apparet ex lege sequenti (a):

כל חרם אשר יחרים : (a)
 איש ליהוה מכל אשר לו מאדם
 ובהמה ומשרה אחותו לא ימכר
 ולא יגאל כל חרם קרש-קדשים
 ליהוה: כל חרם אשר יחרים מן האדם
Omne devotum, quod quis devovebit lehōvæ ex omni-
bus, quae in ejus potestate, hominibus bestiis
& agris suae possessionis, non vendetur, nec
redimetur. Illud omne DEO sacrosanctum
erit. Omne devotum, quod devovebitur
ex hominibus, non redimetur, sed morte
afficietur. Si cum CAPELLO haec ver-
ba de furibundo & temerario voto irati
parris aut domini, qui hoc vel illud ca-
 K 2 put

(a) Lev. XXXVII. 28. 29.

put morti consecrare studet, explicemus, negari nequit, furori hominum impotentium nimium quantum freno fuisse laxata & tragicis casibus patentissimam fenestram fuisse datam. Quod si enim omnes furibundi Patris aut domini anathemate percussi ita fuissent constricti necessitate obeundae necis, ut exitus pateret nullus, funestissima materia existere debuit maiorum ac scelerum, & in quacunque familia cor & linguam Patris vel Domini ira invasisset & in votum furiale praecipitasset, rivi cruoris fluere debuissent & omnes urbes atque agri sanguine innocuo fuissent contaminati.

XXXV. Haec aliave interpretes adduxerunt, ut aliam in citati loci expositione viam ingrediantur. Verum nec idem omnes hac in parte sentiunt. Aliorum autem sententias hac vice non morabor (a). Meam paucis subjiciam. 1. In his verbis integra lex devotionis exhibetur, utpote quae alibi nusquam tota traditur, sed partes ejus tantum me-

(a) Retulit illas JOANNES NICOLAI in tr. de Synedrio Aegyptiorum c. 5. §. 6. p. 88. & seqq.

memorantur. 2. Devotatio distingui debet in religiosam & profanam. Nisi enim inanem ταυτολογίαν scriptori adfin- gere velimus, dicendum erit, de alio casu v. 29. quam v. 28. agi. Verum alia differentia admitti nequit, quam quae ex verbis elicitur. Quando verba inspicimus, observamus in v. 28. ליהוה ad- jici in v. 29. illud omitti; in illo subje- ctum devotionis esse omnia quae in po- testate viri sunt, in hoc simpliciter ho- mines; in priori aliam devotandi ratio- nem notari quam in posteriori. Haec si conferantur, inde fuit discrimen devota- tionis religiosae & profanae. 3. Devo- tatio religiosa ita a nobis concipitur. Si quis ea, quae possedit, DEO Sacra dixisset, veluti servos Cananaeos, jumenta & proventus agri, tum non amplius ipsius potestati subiecta fuerunt, sed DEO cesserunt, eaque propter DEI ministris sacerdotibus tradi debuerunt, ut ad ministerium & cultum publicum adhibeantur convenienter suae naturae. Adeoque servi ad servitia publica in san- ctuario vel alibii praestanda, jumenta

sacrificiis, proventus agri tum oblationibus, tum sacerdotum conservationi inservierunt. Quae semel hoc modo devota fuerunt, nec vendi vel a possessoribus vel a sacerdotibus, neque etiam redimi (nimirum oblato & exhibito Sacerdotibus pretio pro rebus devotis) potuerunt (a). Devotionem profanam quod attinet, notandum certos homines potuisse devoveri & morti consecrari, veluti Idololatrias (b), hostes (c), immo etiam homines alicujus potestati subiectos in casibus extraordinariis, veluti si insignis victoria a DEO fuerit sub voto petita & concessa, quorsum referimus votum Jephthae (d). Et videntur mihi hoc sensu explicanda verba, quae Pontifex Maximus tempore CHRISTI elocutus est. Satius est, ut unus homo moriatur, quam ut totus populus pereat. Qui vero ita devoti fuerunt, non redimi potuerunt, sed morte necessario affici debuerunt. Ex allatis autem liquere pu-
to

(a) Conf. Num. XVIII. Luc. XXI. 4. 5. (b) Exodo XXII. 20. (c) Deut. VII. 2. XX 17. (d) Jud. XI. 30. 31. coll. V. 34.

to servum Hebraeum devotari non potuisse, quia is quoad corpus dominorum potestati subiectus non fuit, sed tantum quoad operas nec ut hostis aut idololatra considerari potuit.

XXXVI. Non licuit Hero servum Hebraeum alteri vendere. Nam (א) corpus servi non possedit, sed tantum operas ejus, proinde personam alteri addicere non potuit; (ב) expresse hoc commercii genus prohibetur Lev XXV. 42. לֹא יִמְכְּרוּ מִמֶּכְרָתָא עֶבֶר. *Non vendetis eos venditione servili, id est servi communes sive mancipia jure gentium a Dominis pro lubitu divendi possunt, quia sua servitute ut caetera omnia ita se ipsos perdiderunt. Sed ea non erit sors servi Hebraei. Is vobis quidem serviet, aliis autem addici non poterit. Ratio adjecta non est de nihilo : כִּי עֲבָדֵי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם quia mei servi sunt, quos eduxi ex terra Aegyptiorum. q. d. Multis variisque beneficiis, in quibus primum locum occupat educatio ex Aegypto, servitutis domo, Israelitas tanquam pretio quodam mihi vindicavi*

& comparavi. Mei proinde servi sunt, & ego supremus eorum Dominus pariter ac vindex sum. Consequenter mihi soli competit jus de his servis meis disponendi. Jam vero mea dispositione vestri servi facti sunt, quod fieri permitto, quia cedit & in vestrum & in servorum usum. Vos itaque non estis nisi domini vicarii. Vicario non competit facultas bona domini directi & primarii in alterius potestatem pro lubitu tradendi. Vobis itaque citra meum consensum, quem hac in parte denego, non licet cum meis servis negotiari. (2) Mercenarii a conductore nunquam possunt divendi. Mercenariis servi Hebraei assimilantur, adeoque nec hos alius addicere licuit (7) ultra 6. annos Hebraeus in servitio detineri nequit. Quod si quis autem per annum alterumve annum domino fuisset a servitiis, postea alii venditus adhuc 6. annos ministrare debuisset, servitium sane statutum annorum numerum excederet. Tandem (7) a pari argumentamur. Lege cautum fuit, ne Herus ancillam Israeliticam alteri ad servitium tra-

tra-

tradat (a): *לעם נכרי לא ימשל למכרה*
Extero ne quis audeat eam vendere. Quo-
 minus idem servis Hebraeis adplicemus,
 quantum ego novi, nihil obstat.

XXXVII. Haftenus, καὶ αἴτιον quae-
 dam de Dominorum Hebraeorum juribus
 monui, nunc κατὰ θεσιν illa explicabo.
 Ante omnia ipsis tribuenda facultas in-
 jungendi operas domesticas & reliquas.
 Haec enim constituit potissimum pote-
 statem dominicam & jure gentium omni-
 bus dominis competit. Ab illa centurio
 CHRISTI potentiam depraedicatoris
 simile fuit mutuatus dicendo (b): *Ego*
homo sum, sub potestate constitutus habens
sub me milites & dico huic: Vade & vadit;
& alteri: veni & venit: & servo meo: Fac
hoc, & facit. (quanto magis itaque tu,
 qui es dominus dominorum, servis, di-
 scipulis tuis mihi aut aliis committere
 potes, ut servum meum sanent.) Et
 quis negaret tantum domino in servum
 licere, quantum conductori in mer-
 cenarium licet? Dicitur enim: כשכיר
 יהיה עמך *Sicut mercenarius eris re-*
 cum

K 5

cum

(a) Ex. XXI. 8. (b) Matth. VIII. 9.

cum (a). At mercenarius tenetur operas
 praescriptas exequi. Quidni & servus?
 Verum, quia monente ALOMONE
 (b) servi מַעֲבָדִים ob animi tenacitati-
 nem delicatius a Dominis habiti tandem
 ipsos tractant ut infantes, hinc verbis
 non modo sed & verberibus subinde ca-
 stigari debent, qui suo officio defunt.
 Hanc castigandi potestatem Dominis He-
 braeis denegare non possumus. Patris-
 familias est curare, ut familia sit incor-
 ruptis moribus, servi a contumacia &
 negligentia, liberi a corruptione prae-
 serventur, necesse itaque est, ut media,
 quae ad hunc finem obtinendum condu-
 cunt, in ipsorum potestate sint posita.
 Et quando DEVS prospexit, ut mode-
 ratae sint poenae (c). Annon hoc ipsum
 supponit facultatem servorum malitiam
 vel emendandi vel frangendi. Nec
 de-

(a) Lev. XXV. 40. (b) Prov. XXIX. 19. 21. Conferri
 meretur illud MENANDRI:

Διλογουμένων δ' ἄλ' δ' ἀλευεῖν φόβῳ.

* Ἀμνημονεῖ γὰρ ταυτοῦ ζυγῶ.

Servire servo metue, qui servus fuiz.

Jugo absoluti semet non norunt boves.

(c) Exod. XXI. 20, 26, 27.

desunt Exempla. Elisaeus puerum suum propter talentum citra ipsius consensum a Naamane acceptum punivit (a). Idcirco, ait *lepra Naamanus adhaereto tibi & semini tuo in saeculum. Sic egressus est a conspectu ejus affectus lepra alba, sicut nix.*

XXXVIII. Potestati dominicae in servis respondit obediendi necessitas. Cl. ABICHT (b) de debito servorum obsequio explicat verba Davidis (c): כְּעֵינֵי עֲבָדִים אֶל יַד אֲדֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל יַד גִּבְרָתָהּ *ut oculi servorum spectant ad manum Dominorum suorum, ut oculi ancillae ad manum herae suae &c. q. d.* Sicut servi cum omni attentione atque expectatione mandata dominorum excipiunt & exequuntur. Aliud tamen MAIM placuit, qui locum illum sequentem in modum exponit (d): חֲכָמִים הָרָאשׁוֹנִים הֵיוּ נוֹתְנִין לַעֲבָד מִכֶּל תְּבִשִׁיל וְתִבְשִׁיל שֶׁהֵיוּ אוֹכְלִין וְסֻקְדִּימִין מִזֶּן הַבְּהֵמָה וְהַעֲבָדִים לַסְּעוּדָה עֲצָמוֹ הָרִי הוּא אוֹמֵר כְּעֵינֵי עֲבָדִים וְגו' *Sapi-*

(a) 2. Reg. V. 27. (b) In Diff. de Serv. Hebr. acquisitione §. 7. p. 27. (c) Psalm. CXXIII, 2. (d) Hilch, avod. c. IX. §. 8. f. 148. c. 1V.

Sapientes veteres de quovis cocto, quod comederunt servis suis dederunt, & prius quam ipsi cibum sumserunt, pecudes & servos suos cibabant. Hinc Psaltes dixit: sicut oculi servorum &c. Verum neuter mentem Scriptoris Sacri fuit assecutus. In Psalmo memorato nec de mandatis domini, nec de servorum cibatione sermo est, sed David DEVM ibi veneratur, ut tandem cesser ipsum per aliorum contemptum & injurias castigare, quod declaratur verbis postremis hujus v. & v. seq. oculi mei ad te respiciunt, donec gratiam feceris mihi. חנני יהוה חנני כי רב שבענו בזה Misere mei, Domine, gratiam fac mihi, quia satis est, sati sumus contemptu. Is proinde verborum sensus est, quem AVGVSTINVS nobis exhibet (a): Qui sunt, inquit, servi isti & ancillae, qui sic habent oculos in manus Domini directos, nisi qui jubentur caedi. & paulo post. Fac ergo aliquem Dominum jussisse servum suum caedi, vapulat servus, sentit plagarum dolores, attendit ad manus Domini sui, quoad usque dicat parce. Manus enim

(a) Enarr. in hunc Psalm.

*enim potestatem dicit. Aliae tamen phras-
ses suppetunt, quae hanc obedientiam
involvunt, veluti servire, stare coram
Dominis (a) quo notatur, quod servi in
Dominorum potestate constituti tene-
antur dominorum mandata expectare &
exequi.*

XXXIX. Ex generali servorum obli-
gatione ad obedientiam derivari debent
specialia eorum servitia. Fuerunt au-
tem ea partim servis Hebraeis commu-
nia cum Cananaeis, partim ipsis priva.
Ad priora spectant agricultura & custo-
dia gregis sibi commissae. Utriusque me-
minit CHRISTVS (b) : *Τις δε ἐξ ὑμῶν
ἔχει δούλον ἀγρολεμνῆα ἢ ποιμαίνοντα* *Quis
vestrum habet servum arantem aut pascen-
tem ?* Hinc RASCHI ad verba : *Quasi
mercenarius & advena erit tecum.*
עבדך קרקע ואומנות בשאר שכירים
תתנה בו *Operi ruri faciundo, atque
exercendae non aliter ac mercenarios alios-
que conductitios adhibeto.* Servorum quo-
que fuit negotia domestica curare, con-
vivas

(a) Jer. LII. 12, coll. 2. Reg. XXV. 8. (b) Luc.
XVII. 17.

vivas ad epulas tum ante iusto tempore, tum etiam sub ipsam coenae horam invitare (a) si caeteris praefecti essent, ipsis alimenta & alia iusto tempore praebere debuerunt (b). Fuerunt denique servi ad mercaturam adhibiti, quod ex CHRISTI parabola (c) conjici potest. Opina- tur equidem Cl. ABICHT (d) sub nomi- ne δαλων ibi venire liberae sortis mini- stros, sed non video, cur a proprio vocis significatu sit recedendum. Nulla enim documenta prostant, quae doceant mer- caturam liberorum hominum privilegium fuisse, multo minus probari potest fa- mulos sive liberos ministros apud Ju- daeos in usu fuisse. Nec emphasi caret, quod ἰδίοις αὐτοῖς δαλῶν vocentur, qua phrasi innuitur, ipsos fuisse servos more con- sueto & legitimo acquisitos, ipsique proprios. Accedit, quod poena servis propria illi servo, qui talento suo ab- usus fuit, jussu Domini fuerit inflicta (e).

Mini-

(a) Prov. IX. 1. 2. Matth. XXII. 3. Luc. XII. 4. (b) Luc. XII. 4. (c) Matth. XXV. 14. (d) In Diss. cit. §. 4. p. 33. (e) Conf. Diss. m. 1. de Servis not. a. ad §. 29. p. 30.

Ministerium servo Hebraeo proprium fuit procreatio sobolis in usum Domini (a). Verum quidem est, prolem servi Cananaei similiter domini potestati addictam fuisse, sed negamus Cananaeo invito ancillam jungi potuisse, ut procreet servilem sobolem. Tandem huc referri debent officia, quibus servi regum defungi tenebantur, quaeque satis accurate describuntur 1. Sam. VIII. 11. &c. בניכם יקח ושם לו במרכבתו ובפרשיו ורצו לפני מרכבתו ולשום לו שרי אלפים ושרי חמשים ולחרש חרישו ולקצור קצירו ולעשות כלי מלחמתו וכדי רכבו ואת בנותיכם יקח לרקחות ואת *Filios vestros accipiet & disponet in curribus & equis suis, ut currant ante cursum suum, & ad disponendum sibi chiliargos & praefectos quinquagenis, & ad arandum arva sua, & ad merendum messem suam. Similiter filias vestras accipiet in maguentarias, coquas & pistrices.* Huc denique referimus armigeros (b) equites & tandem litarchos, quorum officium fuit mensae regis prospicere, & per

(a) Exod. XXI. 3, (b) 1. Sam. XIV. 1.

per mensem ministerio mensae fungi, nec non hordeum & stramen in equos & in angarias adferre ad locum ubi erant (a).

XL. Tres potissimum virtutes in servis ejus aetatis desideratae & laudatae fuerunt. (א) Obedientia, qua opus injunctum promte & diligenter perficitur. Hanc CHRISTUS commendat dicendo (b) : *Beatus ille servus, quem Dominus, quum venerit, inveniet ita facientem* (nimirum, prout a Domino mandatum fuit). (ב) Prudentia, qua quis commodis domini cum fructu invigilat. Ejus praestantiam depraedicat prudentissimus SALOMO tum Prov. XIV. 35. רצון מלך לַעֲבֹד מִשְׁכִּיל *Benevolentia Regis erga servum prudentem tum* Prov. XVII. 2. עֶבֶד מִשְׁכִּיל יִמְשֵׁל בְּבֶן מִבִּישׁ *servus prudens dominatur in filium pudescentem.* (ג) Fi-

(a) 1. Reg. IV. 26. & seqq. Conf SCHIKARD. de Jur. Reg. Hebr. De Operis servorum apud alias nationes alii pluribus egerunt, & quidem de Romanis PIGNORIUS & POPMA; de Graecis MEURSIUS, CRAGIUS; & PETITUS, de Helotis in speciali Diss. CAROLVS SCHLAEGERS; de Germanis POTGLER, THOMASIVS & alii legi possunt. (b) Luc. XII. 43.

לֹא תִמְכֹּר מִמְכָּר עֶבֶר *Non ven-*
dito eum venditione servili. Quid sibi illa
 phrasis velit, tum demum adparet, quan-
 do significatus vocis עֶבֶר accurate con-
 stat. Per illam vero heic servum com-
 munem vel mancipium notari antece-
 dentia, consequentia & res ipsa docet.
 Eo enim sensu illud nomen adhibetur v.
 39. ubi עֶבֶר עֲבֹדָה opponitur servi-
 tio mercenarii cuius mentio fit v. 40. &
 v. 44. ubi servos ex gentibus circumja-
 centibus petendos esse monetur. Hos
 autem mancipia fuisse subsequenter evin-
 cunt. Et tandem, cum hic servus oppona-
 tur servo Hebraeo, ejus quoque conditio
 multo deterior sorte Hebraei suppose-
 tur.

Similiter apud Thessalos, qui non genere, sed fortuna
 erant servi, non servili venditione venditi sunt, sed media
 inter liberos & servos conditione habebantur & hinc
 πνευδάι pauperes dicebantur potius quam δέσλοι. Ro-
 manorum addictos, qui privatim heris operas suas
 addixerunt serviisse, at non servos fuisse observat FA-
 BIUS. Nec desunt, qui Christianis a PAULO I. Cor.
 VII 13. verbis : Μη γινώσθε δέσλοι ἀνθρώπων idem
 injunctum esse censent. Verum explicat Apostolus
 mentem suam Eph. VI. 5. 6. 7. : οἱ δέσλοι ὑπακούετε
 τοῖς κυρίοις μὴ κατ' ὀφθαλμοδουλειαν ὡς ἀνθρώποις
 κοί, ἀλλ' ὡς δέσλοι τοῦ κυρίου.

tur. Quis proinde non videt, mancipii
statum eo vocabulo exprimi? Verum ut
pateat, quid sit venditio talis mancipii,
oportet notare, qua de causa, quo mo-
do, & sub quibus conditionibus servi
communes fuerint venditi. Pagani sive
praelio sive obsidione devicti tanquam
captivi in servitutem fuerunt redacti (a),
& quidem publice, praecone praecedente,
qui eorum venditionem proclamavit,
in platea vel ad locum mercatus (b), ea
L 2 simul

(a) Deut. XXI. 10. Num. XXXI. 26. JOSEPHVS
Archaeol. L. IV. c. 7. (b) Judaeis illud extra contro-
versiam positum est. In Scriptura non aliud publicae
illius venditionis documentum occurrit, praeter solen-
nem perforationis ritum, quo ipso Hebraeus, qui pri-
vilegio renunciavit עֶבֶר כֶּנֶס mancipium quasi
perpetuum publice factus & declaratus est. Aliis ta-
men gentibus publicam servorum venditionem rece-
ptam fuisse manifestum est. Graecis, ubi venalia
perducuntur mancipia cicli, ubi vero conscendunt,
ut essent conspicua omnibus, trapezae dictae sunt.
ALEX. ab ALEX. Dier. Gen. L. III. c. XVI. f. 152. b.
Hinc Κυκλος HESYCHIO dicitur τοπος ἐν ἀγορᾷ
ἐνθα σκευη καὶ σκευατα πωροῦνται locus in foro, in
quo vasa & mancipia vendebantur. & HARPO-
CRATION Κυκλος ἐκαλεῖτο ὁ τοπος, ἐν οἷς ἐπω-
λεῖτο τινες. Apud Romanos praecon lapidem ascende-
bat

simul conditione, ut in perpetuum Dominis serviant, & ab eorum nutu toti pendeant (a). Hac ratione Hebraeos vendere prohibuit Legislator: Non vendes ipsos venditione servili, i. e. (1) Non subjugabis Hebraeum in bello civili captum, nec eum vel contreraneis vel aliis addices. Victoria enim pretium est, quod pro mancipio pagano, non vero pro fratre solvitur (b). (2.) In ipsa autem venditione fratris honori parcendum erit. Quapropter non publice servorum more ipsum vendes, puta, quod super lapide sistatur & praeco alta voce exclamet: Hic vacuum exponitur servus. (3.) non-
nisi

bat & venales proclamavit, qui postmodum de lapide emti dicti sunt. Vid. ERASM. Adag. Chil. II. cent. X. num. 77. & conf. PLAUT. in Asin. Act. I. Sc. I. v. 16. & in Bacchidibus Act. IV. Sc. VII. v. 16. 17. Alii pileati fuerunt expositi, quorum nomine emtori venditor nihil praestabat. AUL. GELL. Noct. Attic. L. VII. c. IV. quibusdam titulus fuit inscriptus, ita ut intelligi potuerit, quid vitii morbove cuique sit, quis fugitivus erro-ve sit &c. Idem. L. IV. c. 2. Nonnulli stigmatibus sunt notati, ut Dominus no'ceretur. VIL R. ad Apoc. XIII. 16. Alii sub hasta aut corona vendebantur ALEX. ab ALEX. l. cit. subinde de catasta emti fuerunt. Vid. GOLLINGII Diss. Philol. de Catasta servorum.

(a) Lev. XXV. 45. 46. (b) Vid. supra §. 3.

nisi ad 6. annos vel Jubilaeum poterit addici. Mancipia enim sunt perpetua, sed servi Hebraei fuerunt temporarii (4) (4.) cum tibi non idem jus competat in Israelitam, quam quidem in paganum, hinc nec Hebraeum, qui tuae potestati subiectus est, alteri de novo vendere poteris (6).

XLIII. Ad operas denique, quas injunxerunt, lenitas illa fuit extendenda. LXX. huc referunt sequens interdictum (6) לֹא תִרְדּוּ בּוֹ בַּפֶּרֶךְ *Non dominaberis in eum cum saevitia*, ex eorum versione, ὃ καταλείψεις αὐτὸν ἐν τῷ μόχθῳ. *Non conficies eum labore.* Mallem ego cum PHILONE (c) transferre per κατακορῶς χρῆσθαι τῆς ἐξουσίας κατὰ τῶν ὀνημάτων, quia non ad solos labores sed & ad poenas servorum in verbis citatis respicitur. Vi hujus legis non licuit Hebraeis impo-

L 3

nerere

(a) Exod. XXI. 2. & alibi. (b) Vid. supra § 36. (c) Lev. XXV. 43. (d) L. II. de specialibus legibus ad Deut. XV. Conferri hic meretur dictum SALOMONIS quod exstat Prov. XIV. 3. עֹשֶׂה דָּל חָרָף עֲשֹׂהוּ עֲשֵׂה דָּל חָרָף עֲשֵׂהוּ עֲשֵׂה דָּל חָרָף *Qui opprimit pauperem, sternit creatorem ejus, qui hunc autem glorificat, miseretur egeni.*

nere labores 1. indeterminatos, quorum finem, modum, tempus, locum servi ignorarent. Neque enim nares porcinae ipsis sunt ut odorari possint, quid his in partibus domino placeat; 2. frustraneos, unde nullum commodum ad Dominum, ejus familiam & oeconomiam redundaret. 3. infinitos, qui eorundem vires superarent, siue absolute fuerint impossibiles, cujus generis fuit servitus Aegyptiacae, quae hinc *liquefactio in ferro catini* dicitur (a) [α] quia Aegyptus fuit regio extremi caloris, [β] quia Israelitae subiecti fuerunt מסי שרי praefectis liquefactoribus, & tandem [γ], quia sub immensis laboribus eorum anima fuit liquefacta; siue relative, quatenus servi ministeria sibi injuncta non calluerunt (b); 4. illicitos, qui conscientiam laederent, & in DEVM aut proximum injurii fuissent.

XLIV.

(a) Deut. IV. 20. (b) Huc spectat exemplum Domini, peregre abeuntis, qui servis suis bona sua commisit, ut cum illis negotiarentur, & quidem unus alteri 2. talenta tertio unum dedit, *ixaso xata ruy idias durapuv cuiusvis pro viribus suis*, ita ut nec absolute, nec relative impossibilia ab ipsis exigeret.

XLIV. Verum quia DEVS insuper discrimen quoddam inter servos Hebraeos & paganos statuere voluit, hinc prohibuit labores his proprios ab illis exigere. En tibi verba legis (a) לֹא תַעֲבֹד בֶּן עֶבֶר *Ne cogas ipsum servare servitium mancipii* : sive ut RASCHI explicat : לֹא תַעֲבֹד בֶּן עֶבֶר שִׂיָּהָ בֶּן נִכְר *Non injunges ipsi ministerium turpe & vile, quo agnoscitur esse servus.* Referuntur autem ad ministerium servi communis (b) solutio calceorum. Teste namque THEOPHYLACTO (b): Το λυειν το ὑποδήμα της ἐσχάτης διακονίας ἐστὶν *solvere calceum infimum ministerium est.* (c) Functio ostiarii. Ad portas enim excubare vilissimorum hominum officium fuit, quare veteribus hujusmodi servi canes vocantur (c), nec desunt, qui servos ostiarios Epulonis in illa CHRISTI parabola (d) per canes intelligendos esse

L 4

judi-

(a) Lev. XXV. 39. (b) In Hom. ad Joh. I. 27. plura in seq. parte hac de re monebo (c) Vid. SAUBERTVS de Sacris. Veterum c. XIV. p. 337. (d) Luc. XVI. 22.

judicant (a). (ב) Molae circumactio. Hinc DEVS, quando Mosi indicat, se Aegyptiorum primogenitos a maximo ad minimum interfecturum esse, his utitur verbis (b) : **וּמָרָה כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכוֹר פֶּרְעוֹ הַיֹּשֵׁב עַל כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשְּׂפָחוֹת אֲשֶׁר אַחֲרֵי הָרְחִים**
Et morietur omnis primogenitus in terra Aegyptiorum a primogenito Pharaonis, qui sessurus erat super thronum ejus usque ad primogenitum ancillae, quae est post molas. Sunt qui memoratis officiis alias adjungunt operas, veluti Dominum induere, portare instrumenta in balneis adhibenda, devestire, lavare, ungere, fricare &c. (c). Justo denique modo operas fuisse exigendas dubium nullum est; si verparum Magistris fides habenda, non licuit mulierum servitia viris injungere, nec ministeria noctis cum operis diurnis confundere. (d).

XLV.

(a) AMELIUS in Diss. ad h. l. Ejus autem cogitata de h. l. & illo Paulino 1. Chor. XI. 15. examinat Gabr. FISGHER. in Diss. Philol. Regiomonti 1712. edita. (b) Exod. XI. 5. (c) Gem. Bab. Kidd. f. 12. 1. Sed de his infra. (d) MOSES MIKOTZI praecc. neg. 174. 175. & alii Vid. infr.

XLV. Et tandem cum ratio valetudinis simul habenda sit, siquidem corpus aegrum laboribus impar est, hinc suo quoque tempore quies fuit concedenda. DEVS caeteris hac in parte praeivit, quando praecepit, ut servi singuli & universi die septimo ab operibus suis quiescant (a), quo instituto supremus Legislator miserae servorum conditioni subvenire, Judaeorum fastum suppressere, quippe qui hac lege monebantur, se natura & origine a servis nihil differre, nec non cavere voluit, ne quies Sabbathi per illos homines turbetur.

XLVI. Lege quoque cautum fuit, ne domini in poenis se immites praebeant, & modum excedant (b) : וְכִי יִכְרֶה אִישׁ

L 5

אֶת

(a) Exod. XX. 10, Deut. V. 14. Conf. L. 26. ff. de operis libert. (b) Exod. XXI. 26. 27. Hebraeis proxime in lenitate accedunt Athenienses, quorum servi, si crudelius fuerint habiti, injuriarum actionem contra heros instituere, eosque eo adigere potuerunt, ut mitiori domino ipsos venderent. Vid. PLUTARCHUS de superstitione pag. 166. & si hoc remedio uti noluerint, licuit ipsis ad templa Thesei & Furiarum tanquam ad asyla confugere, unde abigi non potuerunt ARISTOPHANES in equitibus v. 1309. Similiter ANTON. RIVE

אֵת עֵין עֶבְרֹו אִו אֵת עֵין אִמְתּוֹ וְשַׁחֲתָהּ
 לַחֲפְשִׁי יִשְׁלַחְנוּ הָחֵרֶת עֵינָו וְאִם שֵׁן
 עֶבְרֹו אִו שֵׁן אִמְתּוֹ יִפִּיל לַחֲפְשִׁי יִשְׁלַחְנוּ
 שֵׁן תַּחַר *Quum quis percusserit oculum
 servi sui vel ancillae suae, liberos dimittet
 ipsos pro oculis suis. Et si dentem servi sui
 vel dentem ancillae suae excusserit in liber-
 tatem dimittet ipsos pro dente.* Pla-
 cuit mihi sequentia notare, ut verbis exi-
 gua quaedam lux adfundatur.

XLVII. (N) Subjectum, cujus mentio
 infertur, est servus, non modo Chana-
 naeus, sed & Hebraeus. Judaei quidem
 Hebraeos heic excludunt, & legem stri-
 ctius de Cananaeis interpretantur. Ve-
 rum ignorat hanc limitationem contex-
 tus non modo hujus versiculi, sed totius
 capituli, ignoravit eandem accuratus hu-
 jus legis interpretes PHILO (a), respuit
 denique hanc restrictionem mensura pro-
 babilitatis. Quis enim verosimile puta-
 ret, a DEO Hebraei populi Rege ac
 vin-

PIVS servos ab injuria defendit §. 2. Inst. de his, qui
 sui vel alieni juris sunt. *Germanie veteribus nefas ha-
 bebatur servum verberare.* ALEX. ab ALEX. Dier.
 Gen. L. III. c. XX. TACITVS Hist. c. 24.

(a) Loco mox citando.

vindice majora privilegia servis Chanaanais, quam Hebraeis concessa fuisse? inprimis cum aliis in casibus clementia erga Servos Hebraeos multis commendata, & severitas prohibita fuerit.

XLVIII. (2) Castigatio utriusque servi fuit permessa, si saltem justa adesset causa. Non modo dictamen sanae rationis tantum juris dominis in servos tribuit, sed nulla quoque specialis lex servorum vitia poenis coerceri vetuit, unde ad minimum colligitur, impune servos ab heris fuisse castigatos; Accedit tandem, quod certi ponantur limites servorum suppliciis, quod omni ratione careret, si omnis censura fuisset prohibita (a).

XLIX. (3) Excessus tamen in illa castigatione vitari debuit (b). Nefas fuit membrum quoddam servi vel ancillae ita laedere, ut hinc inutile reddatur ad officium suum praestandum. Nemini mirum videri potest, quod verbis latiore tribuamus sensum, cum tamen specialis in

(a) Conf. praeter supradicta Prov. XXIX. 19. Syr. XXIII. 10. XXXIII. 27. & seqq. (b) Prov. XIV. 31. Syr. VII. 22.

in illis notetur casus. Etenim (a) privilegia, non principium, ut Jure consulti ad assentationem eruditi philosophari amant, sed hominum miserorum, servorum &c. late sunt interpretanda. (b) Fons hujus privilegii fuit lex generalis לֹא תִרְדּוּ בְּכַפְרֵךְ *Non dominaberis in ipsum cum saevitia.* Saevitia autem non minor occurrit in lacione reliquorum membrorum, quam dentis & oculi. (c) Nihil obstat, quo minus his quam praecedentibus verbis eandem latitudinem tribuamus. Jam vero a v. 22--26, ubi jus talionis exponitur, expresse monetur, non tantum oculum pro oculo, dentem pro dente reddendum esse, sed & manum pro manu, pedem pro pede. Quidni hinc concludamus servis a dominis non modo pro oculis corruptis aut dentibus excussis, sed & pro manu abscissa aliisque membris libertatem fuisse reddendam? (d) Parium par ubique habetur ratio. At PAVLO teste (b) ποταμα μεν μελη, εν δε σωμα. Ου δυναται οφθαλμος ειπεν τη χειρι. Χρειαν σου ουκ

(a) Lev. XXV. 43. (b) 1. Cor. XII. 19. 20. 21.

οὐκ ἔχω ἢ πάλιν ἢ κεφαλὴ τοῖς ποσὶ χρεῖαν
 ὑμῶν οὐκ ἔχω. Ἀλλὰ πολλὰ μακρὸν τὰ δοκουν-
 τα μέλη τοῦ σώματος ἀσθενέστερα ὑπάρχουσιν
 ἀναγκαστικά ἐστι. *Multa quidem membra sunt,*
unum vero corpus. Non potest autem ocu-
lus manui dicere, Te mihi non est opus, aut
rursum caput pedibus. Non est mihi vobis
opus. Immo multo potius, quae videntur
membra corporis infirmissima esse, sunt ma-
xime necessaria.

L. (7) Non tamen ratione sua caret,
 quod oculi & dentis prae caeteris men-
 tio fiat. Nimirum voluit DEVS hoc
 ipso duplex damnorum genus notare &
 arcere, alterum, quod membris exter-
 nis, & alterum, quod internis infertur.
 In externis merito oculus primas sibi
 vindicat partes, siquidem corporis lu-
 cerna est (a). Quapropter caeterorum
 loco ponitur & nominatur. Ex internis
 dentes nobis maxime sunt perspecti, quia
 labiis remotis statim adparent, & usus
 eorundem maxime familiaris & commu-
 nis, hinc etiam in castigationibus magis
 laesioni obnoxii sunt, quia irati facillime
 ma-

(a) Matth. VI, 22,

num versus offensoris faciem extendunt, & alapis, quas vehementius infligunt, vel oculos corrumpunt, vel dentes excutunt.

LI. (π) Poena feris illis heris irrogata nec ultra modum severa nec remissa nimis, sed sceleri adcommodata fuit. Extat in hanc rem pulcher locus PHILONIS, qui haud parum hanc legem illustrat (a). Οὐίω γὰρ, inquit, ὅς μεν ἀνθ' ὧν ἐδράσε, διτλήν ἐκδέξεται ζημίαν, αἷμα τιμὴν καὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἀφαιρέσεις, καὶ πητόν ὃ τῶν λεχεντῶν χαλεπωτέρων ἀναγκάζομενος ἐν τοῖς μεγιστοῖς εὐεργελεῖν ἐχθρόν, οὐ ἴσως ἢυχέλο κακῆν αἰεὶ δύνασθαι, ὁδε, ἀνθ' ὧν ὑπεμεινέ, παρηγορίαν ἐξεί διπλήν, οὐ μόνον ἐλευθερώσεις, ἀλλὰ καὶ ἀργαλέον καὶ ὤμον δεσπολὴν ἐκφυγών. *Sic ille pro facto duplicem pendet poenam, amissis & operis & servi precio, & adhuc tertium his duobus gravius, quod cogatur in rebus maximis benefacere homini exoso, & quem optasset semper vexare posse, alter autem pro malo, quod pertulit, duplex habet solatium non libertatem tantum adeptus, sed a tam fero saevoque domino exsolutus.* (b) LII.

(a) In L. 2. de Legibus specialibus ad Exod. XXI. 26. 27. (b) Ad hanc legem videtur alludi verbis

LI. Familiae ut bene sit provideto, ne
algeat, neve esuriat. Non magis Israelitae
suam in servos voluntatem atque le-
nitatem testatam facere potuerunt,
quam victum & amictum praebendo. Nec
est, cur dubitemus hoc in officiis Judaeo-
rum haud fuisse postremum. Extat hac
de re lex generalis & symbolica, quae ad
servos & mercenarios aeque ac ministros
publicos spectat; nimirum (a) לֹא תַחַס שִׁרְ

שִׁרְ

JESAJAE c. XVIII 6. הֲלֹא זֶה צִוִּים אֲבָחֶרְהוּ
פֶתַח הַרְצֻבוֹת רָשָׁע הִתָּר אֲנִירָת מוֹטָה
וְשִׁלַּח רְצוּצִים חֲפָשִׁים Nonne hoc est je-
junium, quod eligo, ut solvatis nexus improbi-
tatis, & dissolvatis fascēs lorīs vinctis & liberos
dimittatis conquassatos (i.e. servos, quorum mem-
bra a vobis sunt conquassata & violata) Hinc quoque
explicari debet phrasis, quae occurrit Luc. IV. 18.
ἀποστέλλαι τιθρασμένους ἐν ἀφίσει.

(a) Deut XXV. 4. Nulli hac in parte liberaliores
fuerunt, quam Lacedaemonii. Audiamus PLUTAR-
CHUM in Instit. Lacon. p. 239. 'Οι ἐλάττω τοῖς Λα-
κεδαιμονίοις ἐργάζοντο τῇ γῇ, ἀποφάσαι τὴν ἀνάγει
ἐσαμενῇ. Ἀπαρῶτον δὲ ἢ πλείονος τινα μισθῶσαι.
Helotes Lacedaemoniorum colebant agros, pende-
bantque redditus antiquitus constitutos. Exsecra-
bile autem erat, si quis pluris praedium locasset.
PLUT. hoc factum esse perhibet ἡ αἰλατὴ κερδαί-
νεται.

πορτεῖται

שור בריש *Bovi irrituranti os ne occludas,*
 quibus verbis innuitur, aequum non esse
 rei cuius operam dare, neque tamen
 ex sua opera fructum colligere ad sui
 con-

mittis, ἵδμεν ὑπερταύτην ut *Helotes* lucrum facien-
 tes eo libentius serviant. Sed probabilius est, hanc
 subesse rationem, ne *Lacones* effoeminati fiant pecu-
 niae abundantia. Nec servis *Atheniensium* aliquid
 defuisse non modo ad sustentationem, sed & ad lu-
 xum docet locus *PLAUTI* supra allegatus. Videntur
 etiam certae ciborum species servis propriae fuisse,
 Hinc *PERSIVS* Sat. IV.

Tunicatum cum sale mordens caepe

Allium quoque cibus servorum graecorum.

Servis Romanis contra Dominos ipsos fame torquentes
 auxilium praebet *ANTONINUS* §. 2. I. de his, qui sui
 vel alieni juris sunt. L. 1. §. 3. C. de Latin. lib. roll. De-
 mentum sive σιτομετρον tempore *Senecae* constabat
 §. modis & §. denariis Vid. ejus *Epist.* LXXX. Nihilo-
 minus in universali fame fraudabant parte diurni cibi
 servitia LIV. IV. 12. Conf. *LAVRENT.* de prand. &
 coena veterum. Apud Germanos adhuc laxior erat
 servitus, dum sibi acquisiverunt, & proprium pecu-
 niam habuerunt. *ALEX.* ab *ALEX.* loc. cit. Recen-
 tius adhuc *CLEMENS* Const. Ap. IV. prohibuit ne
 ab ejusmodi saevis & sanguinariis hominibus,
 qui fame, verberibus, & acerbo dominatu fa-
 miliam vexarent, oblata recipiat *Episcopus.*
Damnatur ab historicis crudelitas saeculorum, qui
 captivos fame necabant. Vid. *DIOD. SIC.* rec.
 ant. L. XII.

conservationem & sustentationem. Quod non parum confirmat SYRACIDIS monitum (a): *Pabula, virgaque & onera sunt opus asino, cibus, & castigatio, operaque famulo.* Accedit, quod ancillae Hebraeae alimentum vel operimentum denegare nefas fuerit (b), cur autem hac in parte melior ancillae, quam servi conditio esse debeat, non video. Rabbinii insuper hoc probant ex comparatione servi cum mercenario, quia de postremo dicitur *ישב עמך* *sit tecum* (c), nimirum in potu, cibo, vestimentis & lecto. At potiori jure huc referuntur verba (d): *כי טוב לו* *quibus verbis docetur, causam servitutis perpetuandae simul fuisse mittere dominium, vi cuius servus prospere egit, siquidem ei nec cibaria ad vitam sustentandam, nec vestimenta ad frigus arcendum defuerunt.* Verum cum servus nihil proprium habeat, hinc nec uxori nec liberis suis prospicere potest, quapropter eorum cura incumbit heri, qui ipsis similiter necessaria vitam

M

ser-

(a) C. XXXIII. 25. (b) Exod. XXI. 20. (c) Deut. XXIII. 16. (d) Deut. XV. 16.

servandi media subministrare debuit (a). Caeterum nemo non videt servos oportuisse contentos esse cum iis, quae Domini voluntas concessit; Nam ut in genere pietas cum animo sua sorte contento magnus quaestus est (b), quare habentes alimenta & quibus tegamur, haec nobis satis erunt: ita in servis praecipuis hoc desideratur, quippe qui iure perfecto ultra necessaria nihil a dominis exigere possunt (c).

LII, Ultimum lenitatis documentum cernitur in manumissione, siquidem servus Hebraeus non vacuus fuit dimittendus, sed muneribus, quae de grege, area & torculari sumenda fuerunt adficiendus (d), de quibus infra plura recurrent.

LIII.

(a) Videtur primis temporibus mulierum potissimum officium fuisse cibare servos & ancillas; hinc Prov. XXXI 14. id ipsum virtutibus mulieris accensetur verbis sequentibus: ותקם בעור לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה

Et surgit, cum adhuc nox esset & dat escam familiae suae & dimensum puellis assignat (b)

1. Tim. VI. 6 8. (c) Elle Schenoi Rabba Sect. 19. & Berachot. f. 58. 1. (d) Deut. XV. 13. 14. coll. cum v. 18.

LIII. Scriptura, quae in tradendis servi Hebraei privilegiis satis prolixa fuit, in exponenda liberorum praerogativa prae servis admodum parca est, quod ideo dubio procul factum, quia Domini natura sua prona sunt ad suppressendos subditos, eorumque jura imminuenda, quapropter legibus non tam heris, quam miseris servis fuit prospiciendum. Quaedam nihilominus ad ductum Scripturae & JOSEPHI hic notanda veniunt. Reliqua Rabbinum in cap. sequenti suppeditabunt. Discrimen quoddam sub lege fuisse inter liberos & servos vel inde satis evidenter adparet, quia PAVLVS plus una vice Oeconomiam novam prae veteri & legali eo quoque nomine commendat, quod nunc omnis differentia Judaeos inter & gentiles, liberos atque servos sublata sit (4). Magnam autem libertatis prae servitute praerogativam fuisse nemo sanus in dubium vocabit. Nonne praestat

M 2

fui

(4) Gal. III. 28. 1. Cor. XII. 13. Col. III. 11. Quibus lucem foenerantur alia duo loca, nimirum 1. Cor. VII. 12. & Eph. VI. 8.

fui quam alieni juris esse? Nonne illa pro privilegio fuit reputata? Quanto nifi illam & conservare & recuperare Israeli-
tae studuerunt? Quantum de illa glo-
riati sunt? Contra servitus ut jugum
spectatur, quod maxime premit nostra
colla. Verum non est, cur in re tam e-
videnti adeo prolixus sim. Discre-
pat autem fors servi a conditione libero-
rum tum in naturalibus, tum in civilibus,
tum in ecclesiasticis, tum denique in-
differentibus.

LIV. Naturalia concernunt vel ani-
mam vel corpus vel statum externum
divitias, honores &c. Anima maculam
contrahit ex servitute. Dimidium enim
virtutis aufert late sonans Jupiter servo
teste HOMERO (a), sive servi spiritu
servitutis impulsus sibi metuunt (b), in mi-
nutiis & externis haerent, neque ad ex-
cellsa animum erigunt, affectus sequun-
tur & rationi valedicunt (c), *παρρησια* nec
in

(a) Odyss. L. XVII. v. 323. & 324 p. 502. (b) Rom.
VIII. 15. conf. Ditt. Avi mei de Spiritu servitutis sub
lege (c) Vitiis indulgere animi servilis, non liberi & ge-
nerosi est. Hinc veteribus servi *συνετα* a parte potiori
dicta,

in sermonibus, nec in actionibus pol-
lent (a). Corpus continuis laboribus,
verberibus, cibis ad palatum non satis
adcommodatis aliisque modis affligitur (b).
Maxime autem status externus multis
incommodis fuit obnoxius. Dignitas eo-
rum fuit imminuta. Ὁυκ ἐστὶ δαλος ὑπὲρ
τον κυρίον αὐτοῦ. Ἀρκετόν τῷ δαλῶ εἶαν γενή-
ται ὡς ὁ κύριος αὐτοῦ. *Non est servus major
Domino suo. Sufficit ipsi, (immo super-
abundans quid est) si aequiparetur Domi-
no suo (c).* Beneficii loco habetur, quod
servus Hebraeus assimilaretur mercenariis
& indigenis (d). Hos ipsos autem fuisse

M 3

CX

dicta, quia parum rationis in ipsis observatur. Vid.
Apoc. XVIII. 13, & alibi.

(a) Cum allusione ad statum naturalem haec &
similia bona in S.S. verae & spiritali libertati appro-
prianur. Vid. Hebr. X. 16. &c. imprimis v. 19. Apud
Persas famulo nec loqui, nec hincere, nec sperare licuit.
AMMIAN. MARC. L. VI. c. 23. p. 415. (b) Huc quo-
que respiciunt phrasae de spiritali servitute adhibitae,
veluti quando servi peccati & legis Matth. XI. 28. ut
καταπιοντες καὶ περιφορτισμένοι & Matth. XX. 12. Pondus
diei & aestum portantes describuntur. (c) Matth. X.
24. 25. Ubique autem servi pro infirmis habentur. Qua-
re FLORVS non dubitavit novum hominum genus ex
iis conficere. Rem extra dubitationis aleam constitu-
tam testimoniis obscurare nolo. (d) Lev. XXV. 40.
Quo-

ex postremis Judaicae reipublicae membris nemo ignorat. Ipsa denique servitus fuit reale testimonium extremae inopiae (a), quandoquidem nonnisi ob extremam paupertatem vel propter res alienas furto ablatas, quas restituere non potuerunt, addicti sunt.

LV. Nec minora fuerunt servitutis incommoda in statu civili (b). Haeredes enim institui non potuerunt; ὁ γὰρ ἐστὶ κληρονόμος (c), ab omnibus officiis & muneribus publicis fuerunt exclusi, non modo quia his indigni censebantur, sed &

Quocum loco conferri meretur illud CICERONIS in off. L. I. c. XIII. *Est autem infima conditio & fortuna servorum, quibus non male praecipiunt, qui ita jubent uti ut mercenariis, operam exigendam, iusta praebenda.*

(a) Jure Romano servus nihil proprii habet SEN. VII. ben 4. THUAN. 12 p. 254. administratio bonorum quidem ad ipsum, sed dominium vel possessio ad dominum pertinet l. 16. ff. de pecul. (b) PAULUS l. 3. ff. de capite minutis: *Caput servile nullum jus habet, caret nomine, censu, tribu.* (c) Gal. IV. 7. Similiter ex Inst. Tit. XIV. l. 2. de Haered. Instit. liquet, servum non potuisse haeredem institui, quia in calatis comitiis comparere non potuit, nec mancipatio circa ipsum locum habuit.

& quod alias suo ministerio non potuissent defungi (a), hinc, quando JEREMIAS deploratum reipublicae statum depingere voluit, hoc extremae miseriae documentum allegat (b). עבדים

בני ישראל *Servi nobis dominantur.* Denique ad testimonium servi admissi non sunt. Audiamus JOSEPHUM (c):

Γυναικων μη εσω μαρτυρια δια κυφοτητα και
θρασος της γενεας αυτων. Μαρτυρησονται δε
μηδε δαλοι δια την της ψυχης αγενειαν ες η
δια κερδος εικος η δια φοβον μη ι αληθη μαρ-
M 4 τυρη-

(a) Hoc etiam apud alias gentes obtinuit, inprimis tamen prohibitum fuit, ne servi militiae nomen darent, quorsum spectat edictum Mariani l. ab omni ii. ff. de re militari. De Graecis idem refert OS. LAURENT. de re vestiaria c. III. excipitur tamen casus necessitatis LIVIUS L. XXII. Jure Ecclesiastico servi invito domino ordinari & clerici fieri non possunt. Vid. Frid. SPANHEM. Misc. Sacr. L. VII. p. 896. & 897. & III. BOEHMER in Jur. Eccl. l. i. tit. XVII de servis non ordinandis. (b) Thren. V. 8. (c) Ita Servis Graecis testimonium dicendi autoritas non competebar. Vid. Joach. STEPHANUS de Jurisdictione veterum Graecorum c. X. Apud Romanos sub initium, cum alia indicia non adessent, ad testimonium dicendum admissi fuerunt, l. 22. Tit. 3. de probat. & praesunt. postea tamen Nov. Just. 90. c. 6. & Nov. Leonis constit. 49. ab omni testimonio exclusi fuerunt. Apud Wisigothos servis non licuit testari L. W. Lib. 2. tit. 4. §. 4.

τογεναι. *Mulierum testimonium recipiendum non est propter levitatem & procacitatem generis earum. Sed neque servi testimonium perhibeant propter ignobilitatem animi, quos aut propter lucrum, aut propter timorem verosimile est non vere testaturos esse.* Tandem in judiciis non tanti fuerunt aestimati servi, quam quidem liberi. Hinc si quis liberum interfecisset, mortis poena adficiendus fuit, etiamsi alter post unum alterumve diem adhuc in vivis esset. At si servus esset, occisus ab hero suo, tum tempore illo praeterlapso, de ipso vindicta sumi ulterius non potuit. Similiter quando quis oculum liberi corrupit, aut dentem ipsi excussit, jure talionis ejus membrum aequae laedi potuit, vel etiam debuit, at servus pro membri sui laesione nonnisi libertatem recuperavit (a).

LVI. In Ecclesiasticis multa quidem servi privilegia cum liberis communia habuerunt; Ita utrisque licuit Sacris interesse, officiis pietatis defungi, quiete
Sab.

(a) Exod. XXI. 19. 20. 26, 27.

Sabbati frui, (a) de fructu septimi anni & de Sanctis comedere (b), agno paschali vesci (c), legem audire, quam post septennia quaevis Pontifex Maximus in festo Scenopegias coram toto populo, & cujuscunque aetatis & conditionis hominibus, si a peregrinis discesseris, ab umbone recitavit (d), in festis lactari modo nimirum praescripto (e), & quae sunt plura. Quaedam nihilominus his concessa, illis autem denegata fuerunt. 1. Nemo servus ad officium ecclesiasticum

M 5

cum

(a) Exod. XX. 10. Deut. V. 14. Nescio, an cum hac lege conferri debeat placitum aliarum gentium, quae diem festum instituerunt, quo domini cum servis non modo vesciebantur, sed honores illis in domo gerere permiserunt. Vid. SEN. Epist. 47. ALEX. ab ALEX. Dier. Gen. L. II. c. 23. f. 228. MACROBIUS in Saturn. & alii. (b) Lev. XXV. 6. & XXII. 11. (c) Exod. XII. 44. (d) JOSEPHUS Ant. Jud. L. IV. c. VIII. p. 289. (e) Deut. XII. 12. 18. XVI. 11. 12. Unde sponte sua liquet, servis licitum fuisse ingredi atrium, in quo Graecis cum Hebraeis convenit. DEMOSTHENES enim contra Neeram. testatur. Τοις ξεινοῖς καὶ τοῖς δαλοῖς ἰλθῆναι ἔχειν εἰς τὰ ἱερὰ δημοτελῆ, καὶ διασάμειν καὶ ἑτερονότας εἰσιέναι Peregrinis & servis licitum esto ingredi sacra publica vel videndi vel supplicandi causa. Conf. de Romanis Inst. de his qui sui vel alieni juris sunt.

cum promoveri potuit, etiam si fuerit ex familia Levitarum (a). 2. Non consummata fuit servorum spes atque fides, siquidem servitus ipsorum *μνηστρον* quasi pristinae in Ægypto servitutis esse debebat, quapropter DEVS illam perpetuam esse noluit, eo quod sui servi sint, quos eduxit ex Ægypto (b), & quatenus naturali libertate gavisi non sunt, eatenus simul privati fuerunt symbolo & pignore verae libertatis (c) a servili legis disciplina (d), a mortis metu (e), a paedagogis (f) nec 3. tam plena aut perfecta eorundem cum caeteris communio in cultu DEI esse potuit, ac si sui juris, suarumque actionum domini fuissent.

LVII. In indifferentibus quoque quaedam cernitur differentia. Fuerunt liberis sua peculiaris vestimenta, quibus ornari solebant; Vocantur illa

כְּנֵרִי

(a) Hominum servi DEI ministri esse haud commode potuerunt Lev. XXV. & alibi, nec devoti nisi pristina servitute sublata ad ministerium sacrum admissi faciunt. (b) Deut. XV. 12. 15. Lev. XXV. 42. (c) Es. XL 1. 2. & LXI. 1. 2. (d) Gal. IV. 5. 6. 7. Col. II. 16. 20. 21. (e) Hebr. II. 15. (f) Gal. IV. 2. 7. Hebr. II. 2. & XII. 9. 10.

בגדי חפשי (a) Videntur autem huc
 referri posse toga alba, quapropter Viri
 insignes in Sacris literis audiunt בני
 חורין (b), item annuli aurei, quorum
 mentionem injicit JACOBUS in episto-
 la sua, quam ad fideles Israelitas ἐν τῇ
 διασπορᾷ direxit. En tibi verba ejus (c).
 Ἐὰν γὰρ εἰσέλθῃ εἰς τὴν συναγωγὴν ὑμῶν
 αὕτης χρυσοδακτυλίου ἐν ἐσθῇτι λαμπρᾷ &c.
*Nam si quis in Synagogam vestram ingredia-
 tur aureos in quovis digito gestans annulos
 veste splendida &c.* Calcei denique (d),
 &

(a) Ezech. XXVII. 20. Possent hic plura adduci, si
 de servis Graccorum vel Romanorum sermo esset. At
 de servis Hebraeorum hac in parte eadem non liquent.
 Scriptura enim has minutias maximam partem intactas
 reliquit. Qui conjecturis delectantur, iis permitti-
 mus ut ex ingenio suo foecundo plura addant plura-
 que fingant. (b) 1. Reg. XXI. 8. Eccl. X. 17. Jer. XXVII.
 19. Judaeis ingenuos ita dici infra notamus. Conf.
 WOKEN. de albis Judaeorum p. 6. Graecis similiter
 albam uestem libertatis signum fuisse probat d'Outre-
 in Obs. Misc. p. 175. nec non Romanis. Vid. ABRAM.
 in not. ad Cic. Orat. in Luc. Pisonem c. 38. (c) Jac. II. 2.
 de illis viris χρυσοδακτυλίοις communiter dictum fuit:
In quocunque digiti articulo lucet gemma. Conf. Cel.
 ELSNER in Obs. ad Luc. XV. 21. (d) Vid. BYNÆVS
 de Calceis Hebraeorum & BALDUINUS de calceo
 antiquo. c. XXIII, p. 210. & seqq.

& tandem pileus (a). Alius econtra fuit servorum habitus, qui nudipedes, lintheo succincti ministrarunt dominis suis (b), & certis signis apud veteres notari fuerunt. Similiter Domini prius cibum sumere fuerunt soliti, quam quidem servi, qui mensae adstantes Domini ministrarunt (c); prout Salvator noster observat (d): Τῆς δὲ ἐξ ὑμῶν δούλου ἔχων

(a) Huc respicitur 1. Petr. II. 16. ὡς ἐλευθεροὶ καὶ μὴ ὡς ἐπικαλυμμενοὶ ἔχοντες τῆς κακίας τὴν ἐλευθερίαν ἀλλ' ὡς δούλοι. Quorum verborum hic sensus esse videtur. *Ambulate ut liberi, sed ne libertate illa abutamini* eis ἐπικαλυμμενοὶ pro colorato pileo (qui libertatis signum atque pignus fuit) *vel tegmine* Exod. XVI. 14. *maliciae* tum in communi, ac si a lege DEI soluti efferis, eamque possitis adhibere eis ἀφορμὴν (ita Graecis quartus & summus concupiscentiae gradus dicitur) *carni* Gal. V. 13. *vel in specie odii, invidiae, irae, rebellionis in superiores, quae in proverbio* הַיָּשָׁר *vocatur.* Vid. 1. Sam. XIV. 14. Apud Graecos pariter servis Pileus non concessus fuit MEURS, in Misc. Lacon, L. I. c. XVII. & de Romanis legi merentur OROV. FERRARIUS de re vestiaria & Theoph. RAYNAUDVS de pileo caeterisque capitis tegminibus tam sacris quam profanis. (c) Joh. XIII. 4. Vid. LIGHTFOTVS in hor. Hebr. ad h. l. D. WOLF in Cur. crit. ad eund. De vestitu servorum Romanorum Vid. IOSLAURENT. de re vestiaria c. III. (d) Luc. XXII. 27. (d) Luc. XVII. 7. 8. MAIM. equidem in הלכות עבדים

ἔχων ἀρολιανῆα ἢ ποιμνιαινοντα, ὅς ἐπισελθόντι ἐκ
του ἀγρου ἔρει ἐνθεως Παρελθὼν ἀναπεσοι,
Ἄλλ' ἔχι ἔρει αὐτῷ, ἐτοιμαστον τι δεῖπνησω, καὶ
περιζωσάμενος διακονεῖ μοι, ἕως φαγω καὶ πιω·
καὶ μετὰ ταῦτα φαγεσθαι καὶ πιεσθαι σὺ;

*Quis autem vestrum habet servum arantem,
aut pascentem, qui regresso ab agro dicat sta-
tim; Accede & recumbe? Nonne dicit ei,
Para, quod coenem & praecinctus ministra
mibi, usque dum edero & bibero; postea &
edito tu & bibito? Insuper non licet ser-
vis de benefactis gloriari, cum omnes
operas suas debeant dominis, (quod ibi-
dem innuitur*

Μη χάριν ἔχει τῷ δούλῳ
ἐκείνῳ, ὅτι ἐποίητε τὰ διαταχθέντα αὐτῷ. Οὐ
δοκῶ. Οὐλῶ καὶ ὑμεῖς, ἵνα ἐποιήσετε πάντα τὰ
διαταχθέντα ὑμῖν λεγέτε ὅτι δούλοι ἀχρεῖοι ἐσμεν.
Οτε

עבדים c. IX. §. 8. f. 148. contrarium testatur dum
scribit חבמים הראשונים מקרימים

מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן
הרי הוצא אומר כעני עבדים אל יר
ארוניהם כעני שפחה אל יר גבירתה

*Antiquiores nostri sapientes cibum dederunt ju-
mentis & servis ante prandium suum. Idcirco
David dixit: Sicut oculi servorum ad manus Do-
minorum suorum, & oculi ancillarum ad manus
dominae suae directi sunt &c.*

Ὅτι ὁ ὀφειλόμεν ποιῆσαι, πεποίηκαμεν. Num gratiam habet servo illi, quando fecit, quae ipsi (praeter operas ordinarias) edicta fuerant? Non puto, ita & vos, quam feceritis omnia opera supererogatoria, (wann ihr alle neben Commissiones ausgerichtet habt) dicite: servi inutiles sumus; nam quod debuimus facere, fecimus.

LVIII. Magna sunt servitutis incommoda, quae hactenus exposui; at longe majora forent, si nulla libertatis recuperandae spes superesset. Servis Hebraeis fortuna adfulsit, quippe quae medium servitutis tempestatem effugiendi ipsis reliquit. Variis autem modis in libertatem adserti sunt, quorum alii sunt naturales, alii legales.

LIX. Ad naturales referimus (N) manumissionem strictè sic dictam, qua Dominus vel domina servitutis vinculum, quo sibi servi obligati fuerunt, libera voluntatis declaratione solverunt, iisque liberum exitum propter fidèlem & bonam, quam sibi praestiterunt, operam citra ullam compensationem concesserunt. Hoc manumittendi jus heris
Israc-

Israeliticis, nemo, qui sanae mentis compos est, denegabit, siquidem nulli non licet juribus & commodis suis renunciare. Hinc legimus de Juditha, quod ancillam suam Abram manumiserit, sive in libertatem dimiserit (a). (b) Redemptionem contractu vel pacto bilateralis constitutam & firmatam. Fatemur equidem nec propinquos potuisse obligari ad redimendum servum Hebraeo addictum, nec dominum ad acceptandum redemptionis pretium. Quod si tamen uterque se pacto obligarit, dominus ad libertatem reddendam, servus ad pretium solvendum, promissis stare tenebantur. Immo, spectat ad officia domini, ne servo libertatis cupido obicem ponat, quo minus voti sui compos fiat. Huc tendit Syracidis monitum (b). *Famulum intelligentem diligito anima tua, neve ejus libertati viam inter-*

(a) Jud XVI. 28 (b) Syr. VII. 21. Quocum loco conferri meretur exemplum Diogenis Cynici. qui Manem servum, cum aufugisset, non modo verberare non adfecit, sed liberum ire iussit ac dimisit, turpe existimans Manem sine Diogene vivere posse, non autem Diogenem sine M. de AELIAN. var. XX III. 28. ALEX. ab ALEX. L. III. c. XX.

inexcludas. Cui non dissimilem esse puto legem de ancilla latam (a) : *si malis videbitur in oculis suis, et ut eam non desponses sibi, illam redimi curabit.* (3) liberationem servitutis ac molestiae morte paratam. Mors servi sustulit obligationem, siquidem ad impossibilia nemo tenetur, & hinc nec mortuus ad operationes vitales voluntati domini conformandas obligari potest, quia ejus vires superant. Mors domini finem imposuit iuri & potestati dominicae. Sublata potestate tollitur obligatio, quippe quae juris correlatum est. Regeri quidem posset, ad filium, Patris imaginem & successorem, in posteriori casu transiisse potestatem, & ita servitutis nexum nondum esse solutum. Sed, quamvis concesserim. In mancipiis haereditariae possessioni locum fuisse (b), 2. liberos servorum dominorum filiis celsisse 3. pactis quoque talem possessionis continuationem potuisse decerni, immo 4. nihil certi hac in parte determinari posse, quia non expressa lex ea de re in Sacris tabellis extat,

(a) Exod. XXI. 8. (b) Lev. XXV. 46.

extat, nihilominus perquam probabile mihi videtur, servos Hebraeos cum essent temporarii & mercenariis equiparandi, a Dominio liberorum patre mortuo fuisse exentos, non tam ob phrasin, qua eorum venditio describitur **אם ימכר** **לך** Quando tibi (non filiis tuis,) venditur &c. (quo argumentandi genere Judaei utuntur,) sed quia de servis Cananaeis in oppositione ad Hebraeos praedicatur, illos demum jure haereditario posse acquiri. Ent tibi verba legis (a): **והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה לעולם בהם תעבדו ובאחיכם בני ישראל איש לא תרדה בפרך** Et jure haereditatis possidebitis ipsos, (nempe Cananeos,) & filii vestri post vos, (liquidem) eorum possessionem acquiratis, & in perpetuum eorum servitio utemini; at fratres vestros Israelitas quod attinet, nemo in fratrem suum dominator cum saevitia. Morte proinde finitur servitus, quod ipsum testatur IOBVS (b): *Parvus ac magnus illic (nimirum in sepulchro) est; Servusque liber a Domino suo.*

N

LX.

(a) Loco modo citato (b) Job. III. 18.

LX. Libertatis speciem quandam esse fugam, observant Jure consulti (a); Est autem fuga remedium naturale, quo a potestate dominica de praesenti saltem liberamur. Hinc in quaestionem venit, an Servis Hebraeis licuerit a Tyrannis sive dominis durioribus aufugere, an minus. Quid mihi videatur, paucis dicam. (N) Fugam proprie ac ordinario fuisse illicitam jus naturae & lex divina testantur. Pactum enim, quo servus Domino suas addixit operas, violatur. Hinc DEVS ne quidem servo Hebraeo permittere voluit, ut a pagano vel profelyto citra redemptionem aufugiat (b): אִם לֹא יִגָּאֵל בְּאֶרֶץ וְיָצָא בְּשַׁנַּת הַיָּבֵל *Si modo memorato non fuerit redemptus, in anno Iubilaeo (demum) exhibit, (in fugam se non conferet).* Quanto minus proinde Hebraei dominio se subducere licuit? Nec (כ) quaevis castigatio aut dura tra-

(a) Vid. D. l. 21. T. 1. de Aedil. edict. l. 17. §. 10.
 (b) Lev. XXV §4. conf. de servis fugitivis aliarum gentium ALEX. ab ALEX. Dier. Gen. L. III. c. XX. p. 158. PETRON. in Sat. cap. III. p. 480. edit. Burmann. HOPPII Diss. de servis litteratis §. 4. & seqq.

tractatio justa & sufficiens fugae causa fuit. Utut enim Sara Hagarem adflixerit, nihilo tamen minus angelus eam redire jubet (a): שׁוּבִי אֶל־גְּבוּרְתְּךָ וְהָתַעֲנִי: תֵּחָרֵץ יְדִיָּהּ *Revertere ad heram tuam, & patere te affligi sub manibus ejus.* Nec ob quasvis laesiones, sed unice ob membra corporis violata, servos in libertatem dimitti voluit DEVS (b). Hinc (c) sua sponte fluit, eum, ad quem confugit, in tali casu obligatum fuisse ad reddendum servum domino suo, siquidem communis Salvatoris regula, quae juris naturae est, ad hoc officium quem vis obstringit, nimirum, *quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Accedit lex DEI generalis ad servos aequae ac alias res referenda (c): *Videns bovem fratris tui, aut pecudem ejus devios, non occultabis te ab ipsis, sed omnino reducito eos ad fratrem tuum. Quod si frater tuus non erit propinquus tibi, aut non nosces eum: tum recipies illum intra domum tuam, ut sit apud te, donec quaerat frater tuus illum, & eum ipse*

N 2

ipse

(a) Gen. XVI. 9. (b) Exod. XXI. 26. 27. (c) Deut. XXII. 1. 2. 3.

ipsi restituas. Et sic facito asino ejus, sic etiam vestimento ejus, & sic facito omni rei amissae fratris tui, quum perierit ei, & inveneris illam; non poteris ab ipso occultare. In eo quoque PAULVS nobis exemplum praeivit, qui Onesimum Philemoni & quidem cum lucro restituit (a). Veruntamen (b) evidens est, casum immanis saevitiae hic excipi, illisque servis, qui nulla sua culpa in eam calamitatem devenerant, perfugium fuisse, non modo quia jure naturae servis quoque moderamen inculpatae tutelae competit, & saevitia illa compensationis instar fuit pro eo, quod Domino debetur, sed & propter expressa DEI mandata, quae huc spectant (b):

לֹא תִסְגִּיר עֶבֶד אֶל אֲדֹנָיו אֲשֶׁר יִנָּצֵל אֵלָיךְ מֵעַם אֲדֹנָיו
 Non trades servum Domino suo, qui ad te (velut asylum) confugit prae domino suo (id est, prae saevitia domini sui.)

Nec est, cur ad servos gentilium cum Franc. BURMANNO aliisve restringamus, siquidem humanitas vetat servos fugi-

(a) Vid. Epistola Pauli ad Philemonem, in primis v. 10. 11. 12. 16. &c. (b) Deut. XXIII. 5.

fugitivos iratis reddere heris, si forte nostram appellent fidem, nostrumque praesidium; officia humanitatis autem omnibus debemus. Sunt, qui huc simul referunt dictum SALOMONIS (a):
 אל רחשן עבר אדוניו פן יקללך ואשמת
 Verum ex collatione Psalmi CI. v. 5.
 רחשין
 manifesto liquet, per vocem
 notari illum linguae abusum, quo
 quis proximo clam lingua sua detrahit,
 nec non intempestive, aut calumniatorie,
 ex mera dicacitate, aut petulantia,
 aut nocendi libidine alterius dicta
 & facta prodit. Rectius forte cum prior
 loco conferuntur dicta Prophetæ (b):
 סתרי נדחים נור אל תגרי
Ab-sconde propulso, vagantem ne prodito.
 ישבי ארץ תימא בלחמו קדמו נור
Incolae regionis Thema cibo suo praeveniant vagantem:
 quamvis lubens concesserim,
 in locis citatis de servis proprie sermonem non esse.
 Illud tamen (c) notandum venit,
 fugae non prius fuisse locum,
 N 3 do-

(a) Prov. XXX. 10. conf. M. COCCBJVS ad h. l. (b) Elai. XVI. 3. XXI. 14.

donec Magistratus malo mederi vel non potuerit, vel noluerit. Quamdiu remedium civile reliquum est, naturale adpetere nefas habetur, siquidem in societate civili non privatis, sed judici vindicta competit. Quodsi tamen (1) servus eo saltem fine ad alios confugerit, ut ibi tamdiu commoretur, donec commoda reconciliationis ratio iniri possit, injusti nihil commisisse censendus erit. Ita enim Apostolus pro Onesimo fugitivo intercessit (a), & Johannes fugitivo adolescenti omnem spondit clementiam atque indulgentiam (b): Atque huc potissimum pertinet versus sequens cit. c. XXIII. ex Deut. ubi de secura habitatione servo prospicitur.

LXI. Ad legales manumittendi modos me converto, quos inter primum sibi vindicat locum privilegium a supremo Legislatore servis Hebraeis irrogatum, vi cuius anno septimo suam recuperarunt libertatem. Extat illud Exod. XXI. 2. כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֶבְרִי

(a) In Epist. cit. (b) EUSEBIUS L. III, Hist. Eccl. c. XXIII.

עברי שש שנים יעבר ובשש יעיר
 חפשי יצא *Quum emeris servum He-*
braeum , 6. annos tibi serviet , &
septimo liber exhibit (a). Occasione hu-
 jus privilegii duo potissimum quaeri so-
 lent 1. quis fuerit annus ille septimus,
 quo libertas fuit reddenda. 2. Quam
 fervorum speciem concernat memora-
 tum privilegium.

LXII. Ratione prioris quaestionis eru-
 diti in diversas abeunt partes. CORN.
 a LAPIDE (b) & Cel. CREMERVS (c),
 aliique per septimum annum intelligunt
 annum Sabbathicum sive Schmitah. Rab-
 bini, FAGIUS & VATABLVS (d), nec
 non Authores magno agmine a LUN-
 DIO citati explicant de septimo servitu-
 tis anno. His accedere nullus dubito.
 Verum ut pateat non sine ratione hoc
 a me fieri, nostram prius sententiam gra-
 vissimis & firmissimis argumentis adstrue-

N 4

re

(a) Conf. Deut. XV. 12. Jer. XXXIV. 14. (b) In
 comm. ad locum supra cit. (c) in Comm. literali ad
 Ex. XXI. p. 5. & seqq. inserto ejus Exercitationibus Pro-
 phetico Typicis. Vide plures Authores allegatos apud
 LVND. in seinen Jüdischen Heiligthümer L. IV, c. XXIV.
 (d) ad Deut. XV.

re conabor, postea adversariorum hypothesein examinabo, eorumque objectiones pro viribus enervabo.

LXIII. Differentia temporis primum nobis subministrat argumentum. Fateor equidem, utramque legem, tam illam de anno Sabbathico, quam alteram de servi manumissione a DEO Moysi in monte Sinai fuisse promulgatam, attamen prior Israelitas non obligavit ante occupationem & inhabitationem terrae Canaan, prout Exordium legis evidenter nos edocet (a): דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ ליהודה *Loquere ad filios Israel & dic ipsis: Quum venerint ad terram, quam ipsis dabo, tum quiescet illa terra, eritque Sabbathum lehorvae.* Lex posterior autem in deserto non modo sancita fuit, sed & valuit, tum quia nulla restrictio ei adjecta est, tum quia seniores & alii servos Hebraeos jam ante ingressum in terram Canaan possederunt, qui non potuerunt non hoc privilegio gaudere, tum quia JERE-
MIAS

(a) Lev. XXV. 2.

MIAS hoc ipsum insinuare videtur verbis sequentibus (a) : אנכי כרתתי ברית : את אבותיכם ביום הוצאתי אתם מארץ מצרים מבית עבדים לאמר Ego pepigi foedus meum cum patribus vestris eo die, quo ipsos eduxi ex regione Aegypti, e domo servitutis, dicendo : In fine septem annorum &c. Omne autem foedus obligat a die institutionis, nisi specialis exceptio occurrat. Hinc manifestum esse puto, servos Hebraeos in deserto non potuisse in anno Sabbathico, ac debuisse proinde septimo servitutis anno in libertatem dimitti. Temere autem adseritur, hanc consuetudinem postmodum fuisse immutatam, cuius rei nulla in Sacris literis mentio fit.

LXIV. (ב) Gratis assumitur per שביעית annum Sabbathicum designari. Illud quidem extra dubitationis aleam constitutum est, anno septimo Sabbathum in lege memoratum fuisse celebratum, sed hinc non sequitur eo quoque nomine in sacris tabellis venire, siquidem

N 5

voca-

(a) Jer. XXXIV. 13.

vocabula, quae numeros exprimunt, sunt relativa, quae pro diversitate initii, a quo calculantur, diversos notant annos. Quapropter nunquam hic vel ille dies, hic vel ille annus simpliciter potest dici septimus, nisi forte usus specialiter hoc ei nomen proprium fecerit; Alius enim annus in relatione ad aliud quid similiter septimus esse ac vocari poterit. Usus non declarat annum Sabbathicum audire septimum, dum ubique vocatur Schmita (4), si discefferis ab his locis controversis. Inde colligo, posse in locis vexatis aequae alium annum juxta alium calculum, quam quidem Sabbathicum indigitari. In illud proinde sedulo inquirendum erit, quae relatio Scriptori Sacro fuerit obversata, & pro sabstrata materia numerus erit explicandus. Jam vero quisquis loca huc spectantia apertis oculis inspicit, facile videt de servi venditione & emtione in locis citatis agi & ad hanc ipsam respici voce שביעיר prioribus proxime adnexa, econtra altum de Sabbatho ibidem silentium esse. Quapropter

(4) Lev. XXV, Deut. XV. & XXXI,

propter non potest non septimus servitutis annus, minus autem Sabbaticus, intelligi.

LXV. (ג) Ex locis huc spectantibus evidenter liquet eum indigitari annum, quem 6. integri servitutis anni praecesserint, hinc toties dicitur: שש שנים יעבר וּבִשְׁבִיעִירָהּ יֵצֵא וְגו' *Per 6. annos serviet, & in septimo exibit.* Quodsi autem anno Sabbathico liber exitus fuisset concedendus, non potuit non fieri, quin multi vix duorum aut trium annorum ministerio fungerentur pro diverso servitutis initio, quod vel remotum a Schmita, vel ei proximum fuit. Et sic Domini adversus clarum & perspicuum legislatoris mandatum fuissent obligati ad manumittendum servum ante 6. annorum decursum. Haud me fugit, quid excipi possit ad hoc argumentum, nimirum verbis שש שנים יעבר id saltem innui, servitute[m] spatio 6. annorum, quod antecedit annum Sabbaticum, licitam ac permissam fuisse, & hinc intra 6. illos annos potuisse quemvis pro lubitu suo servitium obire, parum autem interesse, num

num ministerium servi integrum temporis memorati spatium exhauriat nec ne. Et videtur huic interpretationi haud parum roboris conferri per similem fere locutionem, quae in Decalogo extat (a): ששת ימים תעבד ועשית כל מאכתי id est, non necessario per 6. integros hebdomatis dies servies, sed saltem 6. illis diebus licitum tibi erit servire, & opera servilia perficere. Verum enim vero non modo contorta nimis haec explicatio mihi videtur, siquidem י. gratis assumitur per שש שני notari spatium quod anno Sabbatico praevium est 2. frustra quoque asseritur verba Decalogi permissionem duntaxat, non vero mandatum exhibere, quis enim negare ausit servum singulis illis diebus teneri ad nutum Domini suas componere actiones 3. haud observatur differentia, quae inter imperativum & indicativum intercedit. Mandatis enim subinde pro rei natura talis restrictio subesse potest, sed simplex relatio eam respuit 4. nulla habetur ratio explicationis, quam ipsa Scriptura

sup.

(a) Exod. XX. 9.

suppeditat, quando dicitur (a): תשלחו איש את אחיו העברי אשר ימכר לך ועבדך שש שנים quae verba eiusmodi sensum non admittunt. Sed accedit insuper, quod ipsa servitus 6. annorum, quae equiparatur ministerio duplicis mercenarii, pro ratione adducatur, propter quam dominus haud gravate servo dimissionem concedere debeat. En tibi verba Scriptoris Sacri (b): לא יקשר בעיניך בשלחך אתו חפשי מעמך כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים *Non durum videatur in oculis tuis, quum liberum ipsum dimittes a te. Duplum enim est mercedis mercenarii, quod tibi servivit 6. annis.* Bene autem Cl. ALTINGIVS (c) & ex eo Cel. CREMERVS observant, mercenarios fuisse diurnos (d), annuos (e), & triennales (f), & hinc servos, quibus dabantur bis ter id est 6. anni, considerari debere ut duplices mercenarios. Hinc autem sua sponte sequitur, in verbis citatis mi-

(a) Jer. XXXIV. 14. (b) Deut. XV. 18. (c) In C. ad h. l. (d) Job. XIV. 6. Matth. XX. 1. (e) Jes. XXI. 16. (f) Jes. XVI. 14.

ministerium 6. annorum spectari, ut fundamentum dimissionis. At fundamento sublato non potuit non cessare ipsum privilegium, quod ei inaedificatum fuit. Re-gerit equidem Cel. CREMERVS non inde sequi, omnes servos fuisse obligatos ad serviendum 6. annos, sed illos, qui 6. annos serviunt, considerandos esse ut mercenarios duplices, & septimo fuisse dimittendos. Ratio, quam adjungit, inde petita est, quod pro differentia paupertatis ac furti debuerit differre venditio ad plures vel pauciores annos. Sed, quod cum venia viri doctissimi dictum sit, videntur mihi haud pauca latiore verborum sensum postulare 1. An hoc durum videri potuit servum, qui ad 6. annos tantum se addixit, anno septimo dimittere? Neque enim tum aliud quid praestitit herus, quam quod vi pacti cum servo initi praestare debuit. Ad 6. annos servus operas promisit, & dominus adstipulatus fuit. Ergo ultra 6. annos eas exigere non potuit, quia promissis stare est juris naturalis. Naturae officia autem nemini dura videri possunt. (2) Non

video, qua de causa illi potius, qui 6. annos serviit, quam qui ad decem vel plures se addixit, libertas ingravate fuerit concedenda. Hujus enim servitium adhuc diutius duravit, adeoque praestantius fuit ministerio duplicis mercenarii. (3) Nemo inficias ire poterit hoc mandato respici ad v. 12. hujus capituli, quocum conveniunt Ex. XXI. v. 2. & Jer. XXXIV. 14. Sed haud facile quis mihi persuadebit in locis citatis de illis servis, qui ad 6. annos se addixerunt, unice agi, caeteris omnibus exclusis. Etenim (a) verba, quae huc spectant, tam generalia sunt, ut ad omne servorum genus referri non modo possint, sed & debeant, veluti **כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה** Quod servorum discrimen hic occurrit? Nec est cur abutamur verbis sequentibus **ועבדך שש שנים** quasi his ipsis certa species eorundem exprimatur. Etenim, quae heic in indicativo ponuntur, alibi per modum imperativi proponuntur: **כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד** Quum emeris servum Hebraeum 6. annis serviet. Fingamus autem, eam servitutis spe-

speciem subintelligi, cujus Cel. Author mentionem fecit, tum non alius verborum sensus esse potest, quam qui sequitur: Quum emeris servum Hebraicum, qui 6. annos serviit, 6. annos serviet. At non puto, hanc viri doctissimi mentem esse. (β) Inter omnes convenit, jura & privilegia servi Hebraei in locis citatis exponi. Verum nulla probabilitatis specie se commendat ea sententia, quam Author hic adoptare tenetur, ac si ea singula & universa uni servorum generi priva essent, ad reliquos autem non spectarent. Cur his, qui 6. annos servierunt potius, quam caeteris munera fuissent eroganda, aures perforandae &c. Ejusmodi limitatio profecto ex sacris tabellis evinci non poterit. (γ) Quam rationem subesse judicabimus, quod DEVS maluerit servitutem 6. annorum, quam aliam servitii speciem describere. Immo (δ) videtur potius haec servitus per 6. integros annos praestanda haud bene convenire cum dimissione anno Sabbatico ex hypothesis priva, quacum nihilominus immediate conjungitur. Etenim, ut supra monui, non

non potuerunt non plures juxta hunc calculum ante sextum annum suam recuperare libertatem. Nec (7) dubium, quod ipse Author obmoveret, removeretur per ipsius hypothesein, ac si alias nulla ratio fuisset habita diversorum graduum paupertatis & furti. Etenim id saltem ipse Author concedere teneretur, ad plures quam 6. annos servos Hebraeos vendi non potuisse, quia ex 7. annis unus saltem fuit Sabbathicus, qui omnes servos liberos fecit. Hoc nisi admittere velit, adfirmare teneretur, ab illo privilegio fuisse exemptos omnes illos, qui se ad plures quam 6. annos addixerunt. Sed non video, quomodo hoc respondeat instituto ac fini legislatoris qui servituti Hebraeorum certos limites ponere proposuit. Manet proinde adhuc controversum, quod remedium paupertati aut furto fuerit adhibitum, si ejus pretium superaret mercedem, quam herus servo pro ministerio 6. annorum debuit. Quod vero ad pauciores quam 6. annos potuerit vendi, illud authorem parum juvat, siquidem in hoc casu pretium 6. annorum

O

rum

rum multo magis sufficiens fuit ad paupertatem sublevandam & furtum compensandum. Sed de his infra.

LXVI. (7) Haud videbor probabilitatis leges transgredi, si ex ipso Scripturae silentio argumentum deponisero, quo nostra firmeretur sententia. Quisquis enim secum reputat, in iis locis, quae Jubilaei beneficia exponunt servorum dimissionem, qua praecipuum hujus festi privilegium, diligenter fuisse notatam, omnibusque civibus Israeliticae reipublicae serio mandatam (a), non potest non in eam incidere opinionem, tantam anni Sabbathici prae caeteris praerogativam haud fuisse, ut servis nativam redderet libertatem, siquidem nulla hujus rei mentio facta est in iis Scripturae locis, quae privilegia anni Sabbathici accurate recensent. Haud dubito, fore, qui, meo me posse jugulari gladio, heic sibi persuadeant, quandoquidem Deut. XV. manumissio servi Hebraei cum lege anni Sabbathici proxime conjungitur. Verum nihil metuo, siquidem non is est

ver-

(a) Lev. XXV. 10.

verborum nexus, quem adversarii fingunt, cum lex de servitute non legi anni Sabbathici, sed illi de fratre egeno jungatur. Absolum proinde foret, ad remotiora referre, quae longe commodius ex proximis derivantur. Dicam itaque, quid mihi de nexu hujus capitis videatur. Tria potissimum in citato capite occurrunt subiecta. Primo debitores, ad quos spectat lex anni Sabbathici a v. 1. ad 7. Secundo pauperes, quorum indigentiae duplex procuratur remedium. Alterum est pecunia promutua, quae ipsis non obstante anni Sabbathici propinquitate a ditioribus erogari debuit a v. 7. ad 12. Alterum vero est servitus non perpetua, sed temporaria, non dura & intolerabilis, sed moderata, a v. 12. ad 19. Tertio primogenitura, cujus ritus & jura exponuntur a v. 19. ad finem usque. Quam parum itaque primogeniturae consuetudines, & caetera servorum jura ad legem anni Sabbathici spectant, tam parum eorundem manumissio huc referri potest. Accedit, quod in ipso anno Sabbathico

dominis adhuc servi & ancillae tribuantur (a): והיתה שבת הארץ לכם (a): *Sed erit* לאכלה לך ולעבדך ולאמתך (fructus) *Sabbathi ipsius terrae vobis ad comedendum, tibi, & servo tuo, & ancillae tuae.* Non video, qui hoc fieri potuisset, si hoc ipso anno servi fuissent dimittendi. Posset equidem regeri sub finem anni Sabbathici servos exiisse, sed tum omnem vim probandi amittit argumentum, quo Cel CREMERVS nostram opinionem conficere conatur. *Videntur quoque* (inquit) *Servi esse oneri Heris, si ipso in Sabbathico anno, ubi nihil sevebatur, atque agricultura cessabat, in sua perseverassent servitute, aut saltem operibus inutilibus & pecaminosis adhibendi propter agriculturae cessationem.* Nec est, cur ad solos Canaenaeos restringamus legem modo citatam. Hanc enim limitationem Scriptura ignorat. Tandem in eadem nobiscum sententia fuisse videtur JOSEPHVS, quando scribit (b): *πραθεις δε ὁμοφυλωτις ἐξ ἐν δαλευειω, τω δε ἐβδομω ἐλευθερος αἰφαισ-*

(a) Lev. XXV. 6. (b) Ant. Jud. L. IV. c. VIII. §. 28. p. 307.

αἰθεῖον Si quis fuerit contribuli venditus, sex annos serviat, septimo autem liber discedat.

LXVIII. Sunt tamen nonnulla, quae hoc privilegium anno Sabbathico vindicare videntur. Huc potissimum spectat Jer. XXXIV. in quo capite ex sententia adversariorum refertur, DEVM ad normam illius legis, quae in monte Sinai de servorum manumissione lata fuit, foedus pepigisse cum Israelitis, eosque obligasse ad servos dimittendos; Huic stipulationi Israelitas in continenti satisfecisse, postmodum vero denuo servos reduxisse & subjugasse. Hinc jam colligunt, annum, quo servum dimitti DEVS voluit, fuisse Sabbathicum, siquidem juxta nostrum calculum singulis annis libertas promulganda & servi quidam dimittendi fuissent. Fateor huic argumento primo intuitu speciem veritatis haud vulgarem inesse, quodsi tamen veritates illius capitis justo ordine collocentur, evidenter adparet, hanc rationem non sufficere, quo missa naturali explicatione ipsarum legum contrariam adoptemus sententiam.

Faxo, ut hoc in omnium incurrat oculos. Narratur in citato capite (N) legem fuisse latam de servis anno septimo manumittendis v. 14. septimum autem servitutis annum intelligendum esse, ex eo patescit, quod servus dicatur ante manumissionem 6. annos completos servisse (ב) hanc legem veteres Hebraeos transgressos fuisse ibidem : לֹא שָׁמַעוּ אֲבוֹתֵיכֶם (ג) Zedekiam vero ad compensationem hujus iniquitatis in DEVM Legislatorem & servos injuriae novum cum populo foedus pepigisse de promulganda libertate v. 8. (ד) hoc foedus non ad normam prioris foederis DEI cum populo in monte Sinai institutum fuisse. Ut ut enim utrumque in eo conveniret, quod servis libertatem reddat, distulit tamen in modo. Nam prioris causa fuit ratio & utilitas reipublicae, posteriori occasionem praebuit prioris negligentia, illius Author fuit DEVS, hujus Rex Zedekia v. 8. coll. v. 13. illud fuit ordinarium hoc extraordinarium ibid. Illo libertas non ante septimum annum, hoc autem omnibus

bus servis illa uno die fuit restituta, quapropter non ibi, sed heic libertas publice promulgari debuit. Tandem post manumissionem ordinariam haud fuit prohibita reiterata servitus, sed postremo foedere illa fuit denegata v. 9 (7) vi hujus foederis extraordinarii non vero ordinarii omnes heros fuisse obligatos ad servos quosvis Hebraeos simul atque semel dimittendos. Quotquot enim illam legem quae v. 14 proponitur, pro norma hujus foederis habent, aberrant, siquidem ejus occasio duntaxat ibi notatur, quae fuit illius transgressio. (Hinc sequitur ex eo quod tempore Jeremiae ob mandatum Zedekiae omnes servi uno quasi die manumissi fuerint, male concludi, vi divinae legis in monte Sinai datae eodem modo servos fuisse dimittendos) (1) Foedus illud sub initium ab omnibus Israelitis fuisse servatum v. 10., hocque DEO placuisse v. 15. at (1) hos ipsos postmodum ad priora scelera rediisse, quatenus servos denuo ad servitium reduxerunt v. 11. quo ipso foedus violarunt, vid. v. 9. & DEI indigna-

dignationem provocarunt v. 16. & hinc
(n) Prophetam ipsis nomine DEI debitas poenas fuisse minatum.

LXVIII. Videtur denique Cel. CRE-
MERO libertas anni Sabbathici melius
cum politia populi Israelitici conspirare.
Verum non dicam hac vice, argumenta,
quae hinc petuntur maximam partem hy-
potheses, & consequentias esse, quae
nullam necessitatem imponunt a claro &
perspicuo verborum sensu discedendi,
sed illud saltem demonstrabo, nostram
sententiam tam bene cum politia Judaica
conciliari posse, quam contrariam. Etenim
(a) manumissio septimi anni commodum
signum & pignus fuit liberationis a servi-
tute Aegyptiaca. Utrobique occurrunt ser-
vi. Apud hos non minus, quam illos certus
& determinatus servitutis annus, idem
amborum vindex DEVS, idem eorum
privilegium, libertas a servitute, eadem
personae privilegii capaces Hebraei soli
atque omnes, nec obstat, quod horum
liberatio publica & simultanea fuerit; si-
quidem hujus rei non manumissio septi-
mi anni, sed Jubilaeum signum & memo-
riale

riale esse debuit. (b) Manumissio septimi anni magis adhuc convenit cum Sabbatho dierum, quam annus Sabbathicus. Sex enim dies septimanae dicati erant operibus, ita & heic sex anni servituti erant consecrati, quod non potuisset semper obtinere, si juxta annum Sabbathicum calculus fuisset instituendus. In Sabbatho & septimo servitutis anno quies hominum, in anno Sabbathico quies terrae fuit mandata. Utrobique etiam fixum & determinatum tempus occurrit, ibi respectu omnium, hic respectu singulorum. (c) Frustra objicitur, servos heris in anno Sabbathico oneri fuisse, siquidem pecoris cura & alia officia ipsis committi potuerunt. Haec denique exceptio non minus Scripturae quam nobis opponitur, quippe quae servos hoc ipso tempore dominis adscribit. (d) publicas tabulas faciendas fuisse gratis assumitur, siquidem per testimonium aliorum de primo & ultimo servitutis anno constare potuit. Quaerit (e) Cel. Author; unde victus & amictus servo fuisset, si septimo servitutis anno dimissus esset? Respon-

demus, munera ipsum non modo accepisse intra tempus servitii, sed & in ejus fine, quae primo anno ipsi sufficere potuerunt, sed & pretium pro ministerio suo ei solutum fuisse, quo mediante laborum initium facere, & laborando alimenta & alia comparare potuit. Simile exemplum nobis suppeditant hodierni famuli, quorum hac in parte eadem ratio est ac servorum Hebraeorum.

LXIX. Haftenus in genere demonstravi, septimo servitutis anno libertatem servis Hebraeis fuisse redditam, sed nunc specialius illa temporis particula, qua manumissi fuerunt, notanda venit. Nonnulli interpretes initio septimi anni hoc privilegium vindicant, quos videntur Scripturae phrasae in hanc opinionem adduxisse, siquidem servi 6. annos serviisse, & postmodum libertatem recuperasse perhibentur, verum, quia observant verba : **שבע שנים** sibi adversari, hinc varia excogitarunt ad solvendam hanc difficultatem. ABEN-ESRA monet, **שבע** significare extremum temporis, extremum autem duplex

plex dari, prout in linea duplex datur terminus, a quo, & ad quem. In verbis citatis intelligi extremum a quo sive initium. RIVETO authore illa verba ita erunt vertenda: Quum advenerit annus septimus. Is enim in subsidium vocat regulam, quam viri docti in Scripturae interpretatione commendant; nimirum impletum aliquando dici, quod tantum inchoatum est. Aliis videtur קדמ significare ante finem, quandoquidem praepositio מִן hinc inde non in sed ante notat, quo sensu etiam venit Mich. V. 1. על־מִן ante dies saeculi. Verum nihil obstat, quo minus haec verba sensu communi atque ordinario interpretemur, nimirum: *In fine septimi anni*; nihilominus & illud verum manet, servum per 6. tantum annos nempe completos a ministerio fuisse, quia septimus annus consideratur ut annus libertatis: Nihil autem insoliti heic video. Nam & Germani hoc privilegium non aliter exprimerent. Ein Jüdischer Knecht soll 6. Jahr dienen / und zu End des siebendten frey ausgehen. Quis non

vi-

videt haec verba sensum minime incommodum fundere?

LXX. Cur DEUS septimum praecipue annum libertati dicarit, haud certo constat; variae tamen conjecturae in medium heic proferuntur. Sunt, qui id ipsum derivant a servitute Jacobi, qui 6. annos pro grege Labani serviit, & septimo nativam dignitatem denuo adeptus fuit; Probabilius tamen videtur, DEUM, qui septimo die quievit ab omnibus operibus suis, ejus quietis signum & memoriale in republica Judaica statuere voluisse, eumque in finem Sabbathum terrae, hominum, & servorum septimo tum anno, tum die, ad ipsius nutum celebrandum fuisse. Video ABARBANELLEM ejusdem nobiscum sententiae esse, quare ipsius testimonium adponere placuit (a):

וידוע במשפט הזה כמה הוא :
 אלהים בענינו שהגביל זמנו בשש
 שנים יעבור ובשביעי יצא לחפשי
 כענין השמיטה שצוה בה שש
 שנים תעבור ובשביעית תשמטה
 וכמו מצות העבר שנאמר בה
 המספר הזה בעצמו ששת ימים
 תעשה

(a) In Par. Mischp., f. 178. b.

תעשה מלאכה וביום השביעי שבת להודיע
שהמשפטים האלה אשר ישים
לפניהם היו אלהים ויסודם הוא
אמונת חרוש העולם כי אין המשפט
הזה מהדינים בהחלט אבל יש לו
סדר עמוק בחרוש הבריאה ומי ידענו

וגו' *Adparet ex hoc iudicio, quantus sit
DEVS in sua ratione, (quippe) qui tem-
pori limites posuit: sex annos serviet, & septi-
mo exhibit liber, ad normam Schmitae, de qua
praecepit, 6. annis, (terram) coles & septimo
eam quiescere facies, nec non convenienter
praecepto de Sabbatho, in quo similiter hic nu-
merus exstat: Sex dies opus (tuum) facies &
die septimo erit Sabbathum, ad manifestan-
dum, quod iudicia quae positurus est coram
ipsis, sint divina; quodque ipsorum fundamen-
tum sit fides creationis mundi, siquidem hoc
iudicium non est ex juribus absolutis, verum
est ipsi profunda dispositio in nova creatione.
Et quis nobis haec nota faciet?*

LXXI. Reliqua adhuc est alte-
ra quaestio, qua quaeritur, quinam
servi huius privilegii capaces fuerint. In
eo eruditi conveniunt, quod nemo
non potuerit hoc privilegio frui, siqui-
dem

dem is, qui 6. annos serviit, sub finem septimi liberam sui dimissionem exigere, ac discedere potuit, prout ex legibus jam saepius allegatis patescit. Unde certo constat, Hebraeos ad plures quam 6. annos nec se addicere, nec a Magistratu propter furtum vendi potuisse, quia 1. illa venditio fuisset frustranea. Etenim per privilegium illud pactum potuit annihilari 2. pugnat cum utraque sententia ea non minus, qua Schmita, quam altera, qua septimus servitutis annus pro tempore manumissionis legitimo venditur. Nam ex octo annis non potuit non unus esse Sabbathicus. Quodsi itaque in Schmita omnes servi fuerint dimittendi, non potuerunt ultra 6. vel 7. annos addici. Illud autem adhuc in dubium vocari potest, an nulli ante septimum annum exire licuerit. Fatemur ordinario & regulariter omnibus servis fuisse expectandum tempus libertatis statutum, quodsi tamen alia intervenissent, quae ipsos in libertatem asseruerunt, huic privilegio per casus illos extraordinarios nihil decessit, contra finis & scopus pri-

privilegii, qui fuit vindicatio Israelitarum ex servitute, tum eo citius fuit obtentus. Hinc lubentes largimur, servos, qui propter debita fuerunt addicti, in anno sabbathico, quando praecessit annum servitutis finalem, dimitti potuisse, quia tum omnia debita fuerunt remittenda, & hinc debitorum causa serviens retineri non potuit. Cessante enim causa, cessat effectus. Idem de furibus dicendum videtur, si minori pretio, quam quod servitute 6. annorum paratur, damnum illatum compensari potuit. Veruntamen, quia Scriptura haec silentio praeterit, cavendum erit, ne propter consequentias, & opiniones, in quas ratio nos adducit, ea quae clare & evidenter in Scriptura traduntur, pervertamus, & ita sensum potius inferamus, quam effe-ramus.

LLXII. Ut ut maxima pars hominum naturalem libertatem expetat, & oblatam utrisque amplectatur manibus, reperiuntur tamen nonnulli adeo servili ingenio, qui sordes, quibus affueti sunt, illi praefereunt. Non potuit autem hic libertatis
con-

contemptus laudabilis censeri, siquidem & creaturam rationalem, & Judaicae rei-publicae membrum dedecet. Servitus enim naturalis non modo sed & politicae sive acquisitae dignitatis imminutio fuit, quae proinde non tantum aequalitate, sed multis insuper privilegiis & juri-bus hominem subiectum privat (*a*). Quare hujus appetitus fuit propriae salutis neglectus. Idem nobiscum sentiunt JOSEPHUS (*b*), & qui ejus vestigia premunt RICHARD. MONTACUTIUS atque SPENCERVS, quibus hinc servitus Ægyptiaca Jos. V: 9. tanquam *חֶרֶם מִצֵּרִים* describi videtur, quod ipsum tamen propter *συναφειαν* textus adhuc in dubium vocari potest. Longe evidentius hoc perspicitur ex lege Perforationis, qua DEVS displicentiam suam testatus fuit. Hanc paulo plenius explicare operae pretium erit. Notabimus autem primo occasionem; secundo ipsum perforationis ritum; tertio hujus effectum. LXXIII.

a) Vide, quae supra hac de re monui, & conf. Cel. KIRCHMBIERI Diss. cit. §. 11. p. 11. (*b*) Ant. Jud. L. V. c. 1.

LXXIII. Perforationi occasionem praebuit servi voluntas, qua libertatem septimi anni acceptare recusavit, servitutum autem, qua Hero alligatus fuit, sponte continuare decrevit. Hanc exprimunt verba (a): *וְאֵשֶׁת נָחַן לֹא* *liber non exibo*, (sive exire nolo.) Verum quia omnis voluntas per motiva fluctatur, hinc evidens est, nec hanc servi voluntatem potuisse suis destitui causis. Ratio autem continuandae servitutis alia esse non potuit, quam amor eorum, quibuscum tempore servitii in societate vixit, nimirum 1. heri, qui ipsi benefecit, omnem injuriam ab ipso arcendo, necessaria & debita vitae alimenta suppeditando, immo indebitam quoque aequitatem & lenitatem erga ipsum servando, nec non hujus familiae 2. ancillae Cananaeae, quam Dominus ipsi in uxorem dedit, quaeque cor ipsi furata fuit, ita ut maluerit cum ipsa servire, quam solus liber esse. 3. liberorum, quos ex illa ancilla procreavit, & ut pignora sui amoris, quo charissimam thori sociam complexus

(a) Exod. XXI. 5.

plexus fuit, pariter in deliciis habuit, ita ut ipsorum curam & educationem praetulerit suae libertati. Huc spectant verba (a):
 אהבתי את־אדני את־אשתי ואת־בני
Amo Dominum meum, uxorem meam, & liberos meos, quibuscum conferri mereatur sequens dictum (b):
 אהבך ואת־ביתך *Amo te & familiam tuam*, quia bene mihi est tecum. Quamvis autem haec primo intuitu in servi virtutibus commemoranda esse videantur, siquidem amor est vinculum societatum, non possunt tamen non ea penitus inspecta, partim infamia, partim humilia, & ab honestate remota judicari, quia amor rationalis non aliam agnoscit normam, quam DEI amorem, sui potius quam aliorum felicitatem promovere studet, nec versus illicita dirigitur, neque in carnis & sensuum delectatione fundatur. At nemo non videt servi amorem ita comparatum non fuisse, & hinc pro irrationali amore habendum esse.

LXXIV. Voluntas servi nulla fuit, quamdiu non publica ejus declaratio ac-

(a) Ibid. (b) Deut, XV, 16,

והגישו אדוניו אל-האלהים (a):
Et adducet ipsum Dominus ipsius ad Deos,
 quibus ex versu praecedenti adjungi de-
 bent illa duo verba יאמר אומר *dicendo*
dicet &c. Oportet autem ante omnia
 nosse, quinam sub nomine אלהים heic
 veniant. Quem in finem observamus
 (א) hanc vocem in Emphasi sumtam
 nonnisi soli vero DEO competere (b)
 (ב) in singulari nuspiam de angelo vel
 iudice, sed solo DEO adhiberi (c). (ג)
 In plurali saltem primario & principaliter
 sive juxta primam impositionem DEO,
 aliis autem vel abusive, vel tropice tri-
 bui, abusive, quando regibus & idolis
 datur, vel cum particula imminuente &
 alienante velex opinione & iudicio nunc
 proprio nunc cultorum (d), tropice de
 Angelis & Magistratibus occurrit, qua-
 te-

P 2

(a) Exod. XXI. 6. (b) Vid. Deut. IV. 35 coll. v. 39.
 & innumera alia loca (c) R. SAMUEL ZIRZA in
 ולא מצאנו שיקרא f. 4. c. i. l. 28. המלאך או הדיון אלוה אלא הכורה יתב'
Nuspiam invenimus, quod Angelus aut index qui-
dam אלוה sit vocatus, sed solus DEVS benedictus.
 (d) Ezech. XXVIII. 13. 14. & conf. LACTANT. de
 ira DEI c. XI. p. 740.

tenus venerandi Numinis vestigia in ipsis
 exstant, vel ejus inter homines vices &
 munia gerunt (a), (ה) ultimum signi-
 ficatum heic voci אלהים tribuen-
 dum esse substrata materia evincit. Ser-
 vus enim non ad DEUM immediate,
 sed ad Judices ejus in terra vicarios ad-
 ducendus fuit. Nec probabile est ipsum
 divinum judicium heic notari, prout vi-
 sum fuit LXX., qui reddiderunt πρεσ-
 βητο κριτη εαυτων τας θεας & ABARBANELI, qui
 multis hanc sententiam adstruere cona-
 tur (b). (ה) Hoc judicium ex tribus ad-
 minimum constituisse universalis Judaeo-
 rum sententia est. Hinc R. Chalpeta de
 vico Chanajae probaturus, DEUM tribus
 in ipsius honorem congregatis interesse,
 provocat ad verba hymni Davidici (c)
 אלהים בקרב q. d. *in medio trium lu-*
dicum judicat quocum conferri meretur
 id, quod in N T. exstat: Ubi duo vel
 tres in meo nomine congregati sunt, in
 eorum medio ero. Huc etiam spectat
 illud

(a) Psalm. LXXII. 1. ubi Targ. במצע דיינין
 Conf. GOUSSET. ad v. אלהים (b) In Comm.,
 ad legem f. 5. c. 3. & 4. (c) Ps. LXXII. 1.

illud MAIMONIDIS ב"ד לה יהיה פחות משלושה והם נקראים אלהים
 Synedrium non ex paucio-
 ribus, quam tribus constat, & illi vocantur
 Dii respectu judicii- (1) Ad hos iudices
 dominus servum adduxit, qui coram iis
 serio voluntatem suam testari debuit, a
 qua postmodum discedere non potuit.
 Haec est emphasis verborum אמר יאמר
 dicendo dicet i. e. non tantum joci causa,
 fed certo declarabit &c.

LXXV. Servus, qui voluntatem in
 servitio permanendi declaravit, haud
 fuit coactus ad acceptandam libertatem.
 DEVS enim qui nemini beneficia sua
 obtrudit, multo minus Judaeis propter
 ipsorum σκληροκαρδϊαν potestatem huic
 juri suo renuntiandi denegare voluit.
 Hoc ipsum JOSEPHUS tradit (a):
 Ἐάν τις τέκνα αὐτῷ γενομένη ἐκ δούλης παρθε-
 νος περιλαμβανόμενος διὰ τὴν εὐνοϊαν καὶ τὴν πρὸς τὰ
 οἰκεια φιλοσοργίαν βεληται δουλεῖν ἐνθάυτος
 ἢ Ἰωβηλ, πεντεκοστὸς δὲ ἐνιαυτος ἐστίν, ἐλευ-
 θερεῖται, καὶ τὰ τέκνα καὶ τὴν γυναῖκα ἐλευ-
 θεραν ἐπαγομένους Quodsi vero filio ei ex
 P 3 ancil-

(a) Ant. Jud, L. IV. c. VIII. §. 28. p. m. 307.

*ancilla nato apud emtorem propter affectum
ejus ex familiaritatis dilectione servire vo-
luerit, instante anno iubilaeo, qui est quin-
quagesimus, liber efficiatur una cum uxore
& liberis.*

LXXVI. Non tamen hoc ipso DEVS
illud servi factum probavit. Signum enim
displicentiae dedit in perforatione hujus
servi injecta, qua vere heri mancipium
factus est, quia hujus manu captus &
januae adfixus fuit. En tibi verba legis
de perforatione^(a): והגישו אל הר"ח :
אין אל המורה ורצע ארניו את
אין במרצע Et adducet ipsum ad janu-
am vel ad postem, & subula aurem ejus
perforabit. Quum sensus verborum lite-
ralis, si non quoad omnia, saltem plera-
que verba planus atque perspicuus sit, in
rationes hujus ritus potissimum erit in-
quirendum, sed ut ordine heic proce-
damus oportet distincte considerare א
ipsam perforationem, ב causam ejus ef-
ficientem, ג testes hujus solennitatis.

LXXVII. In perforatione spectamus
(a) subjectum patiens, (β) passionem,
quam

(a) Exod. XXI. 6.

quam sustinere debuit, (γ) locum, quo haec fieri solebant.

LXXVIII. Subiectum patiens fuit in genere servus tam furti causa, quam propter extremam egestatem addictus Haud quidem ignoro, totam hanc legem ad priores unice referri, sed quo jure, mihi nunc perinde est. In specie auris servi, qui septimo anno exire noluit, non utraque, sed alterutra, num vero dextra, an potius sinistra perforanda fuerit, ex Sacris haud constat. Quaerunt Judaei non minus, quam Christiani, cur servus per aurem potius, quam aliam corporis partem fuerit terebrandus? Rab-
bini ad unum omnes respondent aurem hanc poenam fuisse meritam, ideo quod in monte Sinai audierit: Filii Israelis erunt mihi servi. Non erit ipsis alius dominus coram facie mea, neque tamen huic divino mandato obsequens fuerit. Si CORN. a LAPIDE fides habenda (a), servus hoc symbolo monebatur, se teneri multa dura, gravia atque molesta heri imperia audire & obire, quae non

P 4

secus

(a) Vid, ejus Comment, ad Exod. XXI, 6.

secus ac subula terebrarent aures ejus. Subtilior est Cl. ALMELOVEENIVS in indaganda hujus rursus ratione, qui aures ideo posti alligatas fuisse scribit (a), eo ut indicarent, perpetuam ipsis esse illarum legum, quae ostiis postibusve erant inscriptae, servandam memoriam aequae ac obedientiam. Constat enim aures memoriae olim consecratas fuisse, ut recordarentur eorum, quae audierunt; item Minervae, ut indicetur, sapientiam auribus esse percipiendam, veluti id etiam docet ipsa sapientia, cum toties filium, ut aures arrigat, legatur adhortari. Quid mihi videatur, dicam, postquam de perforatione nonnulla monui, quia haec duo ab invicem separari non possunt.

LXXIX. Illa servi auris ostio fuit applicata, quo significabatur hunc servum domui heri jugiter & fixe mancipari, ita ut nunquam domo illa exire possit absque venia domini sui. Applicationem insecuta fuit perforatio, quae subula facta est. Hanc aurium incisionem poenam fuisse hujus libertatis contemptui adcom-

mo-

(a) In Amoenit. Theol. Philol. p. 24.

modatam Ven. KIRCMEIERS, pro more suo solide evincit (a) ex eo, quod 1. doloris plena 2. ignominiosa fuerit, tum singulis & universis, siquidem templorum & rerum sacrarum violatoribus aures olim findebantur, tum ingenuis in specie, eo quod mancipiorum signum & character fuerit, prout loca ab authoribus magno agmine citata evidenter probant (b), tum Judaeis specialissime non modo quia integritas corporis, qua requisitum Sacerdotum eo majori in pretio fuit habenda, sed & quia haec nota carni impressa erat indicium exclusionis & rejectionis a sanctitate foederali, 3. quod circumstantiae hujus perforationis ejusque rationes haud obscure innuant inobedientiae poenam fuisse hunc ritum. Quibus omnibus Cel. Author tandem adjungit testimonia Rabbinorum.

LXXX. Sed nec locus silentio praetereundus, qui, Scriptore Sacro obser-

P 5

van-

(a) In Diss. saepius laudata (b) Ibid. conf. DOUGT. Anal. Sac. V T. excurs. 37. p. 65. & FRISCHMUTHVM atque Cel. D. JUNGSTIUM in Diss. ad Pl. XL. 7.

vante, in genere domus, in specie ostium, specialissime postis januae fuit. Sunt, qui per domum intelligunt curiam, sive domicilium, in quo Magistratus convenire consuevit, eo quod servus ad illum a Domino fuerit ductus, & in ejus praesentia perforatus. Sed quamvis propter silentium Scripturae nihil certi possit statui, probabile tamen nobis videtur, domum heri heic designari, tum quia porta urbis & curiae שער non דלתא dicitur, tum quia ita ratio hujus ritus facilius demonstrari potest. Fuit nimirum hoc ipso indicatum, servum domui heri perpetuo affixum & mancipatum fore. Quod vero in ostio atque poste potissimum, non vero aliis domus instrumentis servi auris fuerit perforata, ejus rei variae ab interpretibus adducuntur rationes. Rabbinus ut plurimum hoc factum esse perhibent, quia janua & postes fuerunt testes in Aegypto, quando DEVS ad conspectum sanguinis aedes Judaeorum transierat, & filios Israel sibi vindicaverat (a). Sunt tamen qui servi ignominiam hac

re

(a) In seq. cap. loca quaedam producam.

re notari malunt, eo quod legis divinae jugum excusserit, quo hominis jugum subeat. Huc collimat illud in Midrasch (a) : אמר הקבר אני פתחתי לו פתח הבית לצאת חפשי והוא סגר עליו פתח הבית להיות עבד Ego, dicebat DEVS *Benedictus, recluseram illi ostium domus, quo liber exeat, & ipse elusit januam post se, quo servus maneat. Idcirco plectetur in ostio.* Alii hanc auris renebrationem in ostio ejusque poste factam eo spectasse judicant, ut servus hinc agnoscat, se teneri ad portas excubare & totam domum custodire, non aliter, ac canis qui posti alligatur. Ego cum Cel. ALMELOVEENIO (b) auguror, hanc ritui subesse rationem, quod servi hoc modo sua quasi nomina postibus inscripserint, nisi malis, legibus illis postibus adfixis subscripserint se in aeternum, id est, ad mortis diem lubenter praeceptis domini ejusque mandatis aures apertas & obsequentes praebituros. Si cui tamen

(a) Ad Exod. XXI. 6. & quidem in specie ad verba : adducet eum ad ostium. (b) Vid. locum supra cit.

men videatur, rationes memoratas secum invicem conciliari, & universim subintelligi posse, me non adversarium experietur.

LXXXI. Debuit autem perforatio ab ipso servi hero peragi. ורצע אדניו Et perforabit dominus ipsius aurem. Nec defunt, inter Judaeos potissimum, qui hoc denuo ad labeculam ignominiae hero adpersae revocant, eo quod dominus hoc pacto carnificis officium sustinuerit. Idcirco autem herum hac poena affectum fuisse contendunt, ne blanditiis & promissionibus servum induceret, sed ut eum potius deserat. Ita R. BECHAI observat (4), hero & servo sic fuisse insinuaturn, quod DEO serviendum sit.

LXXXII. Testes ex eorum sententia, (qui statuunt servo praeponenti vincula libertati, in quam semen Abrahamidarum erat vindicatum, ignominiae notam publice in curia inuri debuisse,) fuerunt omnes qui civitatem ingressi & egressi sunt, sed juxta alios soli judices. De po-

(4) In Comm. ad legem, ad Lev. XXI. 15.

postremis dubium nullum superest, si-
quidem servus, qui ad iudices fuit ad-
ducendus, & coram illis voluntatem
suam declaravit, etiam inspectante Ma-
gistratu fuit perforandus, tum ut sen-
tentiae legislatoris, qua ad 6. annos tan-
tum venditus fuit, satisfaceret, tum ne
per oppressionem fratris opera exigere-
tur gratis, quod crimen fuit Judaeo-
rum tempore Zedekiae, tum ne servus
a domino in servitio detineatur sub prae-
textu, quod egredi nolit (servo nam-
que, quamdiu in potestate domini fuit,
non licuit hero contradicere,) tum ut
dominus habeat, quo aequitatem suam
tueatur, si ei objiceretur, servum ab
ipso ultra terminum in lege statutum
fuisse detentum.

LXXXIII. Perforatione servus heri
mancipium factus est, ut docent verba
לעולם ועברו & *serviet ipsi in aeter-*
num (a). Mirum in modum vox עולם
Interpretes exercuit. JOSEPHO vi-
sum fuit, Iubilaeum ea significari, quare
de servo perforato scribit (b) : Εἰσαπτοε-

ΤΩ

(a) Ex. XXI. 6. conf. Deut. XV. 17. (b) loc. supra cit.

τε ἰωβηλ ἐλευθερωθῶ. Ei adstipulantur
 Rabbinī fere omnes, quorum partes non-
 nulli Christianorum tuentur, veluti
 HIERONYMUS qui observat (a),
 עולם quando cum vau scribitur sae-
 pius notare aeternitatem, quod si vero
 scribatur sine vau, ut in loco praesenti,
 tum significare saeculum, Jubilaeum.
 BUXTORFIVS quo Authore עולם
 non necessario significat aeternitatem,
 nisi ei conjungatur עז vel ער & quidem
 vel post priorem vocem ut עולם ער
 vel ante illam ut ער עולם Utrosque
 conficit unus idemque locus, qui extat
 Gen. lll. 22. ubi vocabulo olam nec ער
 jungitur, nec vau inseritur, quo non ob-
 stante evidenter liquet aeternitatem ibi
 notari. Quapropter alii, qui pariter
 significatum Jubilaei huic voci in prae-
 senti loco tribuendum esse existimant,
 eam pro substrata materia vertendam
 esse censent; Unde ipsis videtur olam
 ordinario designare tempus perpetuum
 συνεκδοχικῶς vero hinc inde sumi pro parte
 temporis continui tum indeterminata,
 tum

(a) In Comm. ad Gal. i.

tum finita. In casu postremo Jubilaei significatu ex ipsorum sententia gaudet (a). Ab his discedit AINSWORTHVS, qui de morte domini interpretatur. Verum omne punctum ferunt, qui illud olam cum GOVSSETIO & aliis (b) ad mortem servi referunt. Quo sensu autem ALARDVS de RAAT hunc locum illustrissimum in hanc rem (dogma nimirum de poenarum aeternitate) exemplum nuncuparit, mihi non satis liquet.

LXXXIV. Ne videar frustra priorum sententiam deseruisse, & illam GOUSSETII laudasse & adoptasse, rationes, quae me eo induxerunt, exponere constitui. Suppeditant mihi illas tum radicalis vocis significatus, tum ejus usus, tum circumstantiae & Jubilaei & perforationis, (N) עֲלֵי descendit a עֲלֵי quod abscondere & occultare significat, adeoque notatur hac voce tempus, cujus vel uterque, vel saltem alter-

(a) Vid. SAVBERT. in Diss. ad Jes. IX. 6. 7. GALAT. de arc. cat. verit. XI. 5. f. 293. c. 1. & alios. (b) Vid. B. LAMPII Diss. de Poen. aetern. §. VI.

alteruter terminus occultus & absconditus est, quod ipsum ex multis Scripturae locis confirmari potest (a), Jam vero nemo ignorat, Jubilaeum fuisse quinquagesimum quemvis annum, & hinc tempus certum, determinatum, omnibusque Hebraeis perspectum. Hinc non video, qui fieri possit, ut Jubilaeum sub illo nomine veniat. Diem mortis econtra nemo novit; Hic itaque commode עולם vocari potuit. (ב) Quando Legislator servos. Cananaeos heris in aeternum addixit verbis sequentibus (b): וְהָיָה עִלְמְכֶם לְבָנֵיכֶם אֲחֵרֵיכֶם לְרֶשֶׁת אֲחֵרָהּ לְעֹלָם tum omnes interpretes uno fatentur ore, עולם hic notare tempus perpetuum ad supremum obitum usque, quod ipsum evidenter liquet ex collatione hujus loci cum v. 40. ex quo patescit nonnisi servis Hebraeis privilegium Jubilaei concessum fuisse. Temerarium itaque foret, aliter vocem in lege perforationis, quam hic interpretari, cum tamen nulla discriminis ratio suppetat.

(ג) Po.

(a) Psalm. XC. 2. CXIX. 93. 1. Sam. 1. 23. 28. (b) Lev. XXV. 46.

(1) Potissima ratio, quam propter DEUS servum anno Jubilaeo liberum exire iussit, fuit Tyrannidis declinatio, ne herus cum saevitia dominetur in servum Hebraeum. Verum quomodo saevus aut crudelis esse potuit dominatus, quem quis sponte elegit, & quidem ea de causa, quod prospere agat cum domino suo. (2) Lex de Jubilaeo eo tempore, quo perforationis ritus Israelitis fuerunt propositi, nondum fuit lata, siquidem ea praecepta, quae Exod. XXI. capite occurrunt ante foedus Sinaiticum, illa vero quae Leviticus exhibet, post *μοσχολαλῆσαι* demum iuncta & enarrata fuerunt. Proinde non potuit ibi per *יובל* Jubilaeum designari. (3) DEUS summopere indignatus fuit & improbavit libertatis contemtum in servo Hebraeo, quapropter hic servus non modo in perforatione servilis ingenii poenas luere, sed & spes libertatis recuperandae ejus contemtori praecidi debuit. Quare nulla veritatis specie se commendat ea sententia, quae Jubilaei privilegium perforatis adjudicat, (4) Quod si ponamus, annum servitutis septimum,

Q. mum,

mun, quo servus dimittendus fuit, proxime praecessisse Jubilacum, & servum egredi nolentem tum temporis perforatum fuisse, tum admissa illa sententia de Jubilaco perforatos liberante, dicendum foret, voce עול, unum, duos, tresve annos posse significari, sed quis non videt haec usui vocis maxime adversari?

LXXXV. Antequam servi Hebraei perforationem missam facerem, placuit duo subicere Scripturae loca, quae ex communi interpretum sententia ad hunc ritum respiciunt, quamvis alii hanc allusionem in dubium vocent. Huc autem primo referuntur verba Davidis (a): זבח ומנחה לא תפצתה אונים כרית לי
Sacrificium & munus non placuerunt tibi, aures perfodisti mihi. Ex iis, qui de perforatione heic cogitarunt, Doctissimus ALTINGIUS praecipue nominari meretur qui in peculiari Dissertatione (b) hoc dictum ex illa lege inlustrare conatus fuit. Verum non sine ratione ab
 ejus

(a) Psalm. XL. 7. (b) Quae VI. est heptad. VII.

ejus sententia discedunt Viri Celeberrimi Joannes Christianus KIRCHMEIER, (a) Albertus SCHULTENS & alii, quorum alteri ob Theologiam & Philosophiam novo lumine hinc inde illustratam, alteri propter solide jacta A-
rabismi & Antiquitatum fundamenta, & reliquis multis aliis nominibus Ecclesia & orbis literatus gratias agunt. Et sane argumenta partis negantis tam varia, tamque gravia sunt, ut non possint non assensum nobis imperare. Observatur enim disconvenientia quaedam (N) in verbis. Exod. XXI. capite adhibetur verbum רצע, quo terebratio & perforatio quaedam notatur. Sed Psalmo XL. occurrit vocabulum כרה quod parare, fodere, significat (ב) in circumstantiis. Ex priori loco haud injuste colligitur, unicam saltem servi aurem fuisse perforatam, siquidem in singulari exprimitur. רצע ימין Sed in posteriori loco plurium aurium mentio facta est; gratis autem heic assumitur, dualem loco singularis poni, quia nulla necessitas nos ur-
get

Q 2

get

(a) In Diss. cit.

get a proprio vocis significatu recedere. Myſterium, quod Cel. ROELLIVS hic latere putat (a) ac ſi per duas aures duplex CHRISTI natura, humana, & divina, nec non utriusque obedientia fuerit inſinuata, poterit equidem pro ſpecimine elegantis ingenii admitti, ſed ſolidi argumenti vicem non praeſtabit (b) in perſona. Perforationis ſubjectum fuit ſervus libertatem ſeptimi anni ſpernens, eaque propter heri mancipium factus, ſed perſona quae in cit. Pf. loquitur, fuit Rex Meſſias, poſt ſervitutem exactam exaltatus, & cum iis omnibus, quos Pater ipſi dedit in priſtinam dignitatem & libertatem reſtitutus (c) in factis. Servi propositum fuit peccaminosum & DEO diſplicuit, prout omnes particulares circumſtantiae evincunt, econtra Meſſiae obedientia DEO & hominibus grata fuit. (d) In ipſa paſſione & ejus ſequela. Servus non fuit innocuus, ſed poena ipſi aſſignata dignus. Contra Chriſtus mortem ſuo ſcelere meritus non fuit. Ille poſt perforationem non exiit. Hunc mors

(a) In Diſſ. de Oecon. ſervi DEI.

mors liberavit. Accedit tandem explicatio LXX. interpretum & Pauli (a), qui verba Davidis reddunt *σωμα δε κατασκευαζομαι*. Novi equidem adversarios his verbis abuti ad stabiliendam suam sententiam, illisque hunc sensum adfingere. *Corpus mihi ad servitutem praeparabo*. Verum cum *σωμα* in s. literis rarissime mancipium, frequentissime corpus denotet, *κατασκευαζεν* autem nusquam ad servitutem praeparare significet, evidens est, contortam nimis esse hanc verborum translationem. Accedit, quod *σωμα* heic opponatur sacrificiis, quod, qua ratione fieri possit, si mancipium hac voce indigitaretur, non video. Hinc aliis visum fuit alludi Apostoli verbis ad *אגן פסח כבש* *ש* *Corpus agni paschalis*, q. d. nunc corpus victimarum minime desiderari, sed ipsius Messiae (b). Nobis tamen videtur eo confugiendum non esse, sed possunt textus Hebraeus & Graecus commode inter se componi, si

Q 3

modo

(a) Hebr. X. 5. (b) Joh. Henr. MAYVS Obs. S. P. II. p. 60. & Cel. TACO HAYO vanden HONERT in libro Belg. *Waarsichtige Wegen*, p. 1199.

modo cum RAMBACHIO notemus. 1. כָּרָה gaudere generali notione parandi & formandi, quae si ad foveae formationem transfertur, necessario significatum fodiendi obtinet. 2. In textu Hebræo exprimi partem nempe aures, in Græco totum nimirum corpus, ut sensus emergat: *Præparasti & formasti mihi corpus auribus instructum & ad extremam obedientiam paratum*. Adeoque non male conjiciunt, qui existimant Metaphoram petitam esse a statuariis, qui quando statuas perficiunt, aures & nares subinde excavant, ut ars & imago perfectior atque accuratior sit (a). Et forte LXX. qui verbo κατασκευάζω usi sunt, huc respexerunt.

LXXXVI. Alter locus, cui ex perforationis ritu LEIFILDVS & GATAKERVVS (b) lucem adfundunt, extat Psalmo LXXXIV. 11. בַּחֲרָתִי הַסְתּוֹפָה Malo בבֵּית אֱלֹהֵי מִדּוֹר בְּאֹהֶלִי רָשָׁע *alligatus postesse in domo DEI mei, quam libere versari in tentoriis improborum*. Ex communi sententia haec verba respiciunt ad

(a) Vid. LEIDEKKER de Rep. Hebr. c. X. (b) In advers. Misc. LII. c. XI.

ad servos janitores, quos heri non aliter ac canes custodes vinculis ad limina affixerunt, prout constat ex historia tam Sacra (a), quam profana. Hinc OVIDIUS scribit (b):

Ianitor indigna dura relegate catena.

& MARO (c):

*Reginam thalamo cunctantem ad limina imi
Poenorum expectant.*

Nituntur autem hujus sententiae patroni eo potissimum fundamento, quod לָמֶנֶס limen significet. Sed quamvis hoc certum sit, potest tamen etiam haec vox per postem verti, prout nonnulla Scripturae testimonia nos edocent (d): דָּוָר autem quod a דָּרַר descendit, designat חֵירוֹת sive libertatem, & quidem plenariam libertatem qualis Jubilaeo promulgata fuit, ut RASCHI testatur verbis sequentibus (e): Dixit R. Juda: Ecquid significat דָּוָר? Res similis est viatori מַדְיִיר qui divertit, quocunque vult, qui דָּר i. e. divertit, in quovis

Q 4

loco

(a) 2. Reg. XI. 9. (b) L. 1. Elog. VI. (c) Aen. L. IV.
(d) Amos. IX. 1. Ez XL. 6. &c. (e) Vid. ejus Comment.
ad Lev. XXV. 10. & conf. Jalk. Part. I. fol. 191. col. 1.

loco pro lubitu suo, nec ipse in aliorum potestate est. Hinc ille enascitur verborum sensus : *Malo in domo DEI mancipium & infirmum & perpetuum agere, atque postea, ut servus, cuius auris perforatur, adfixus esse, quinimmo similis esse Sacerdotibus excommunicatis, qui ad limina relegantur (a), quam cum plena libertate versari in tentoriis improborum.*

LXXXVII. Tandem Jubilaeum servis Hebraeis plenariam restituit libertatem, quo spectant verba legis (b) :
 כשכיר כתושב עד שנה ה'כל יעבד עמך
Vt inquilinus & mercenarius erit tecum, ad annum jubilaum usque serviet penes te.
 Hoc fundamento nititur, quod JOSEPHVS tradit (c) : Καλεῖται δὲ ὑπὸ Ἑβραίων ὁ πεντηκοστος ἐνιαυτός Ἰωβηλος ἐν ᾧ οἱ τε χρεώσαι των δανείων ἀπολύονται, καὶ οἱ δουλεύοντες ἐλεύθεροι ἀφίενται, οὓς ὅστας ὁμοφυλοὺς καὶ παρὰ βάντας ἰι των νομιμῶν τῷ σχηματὶ τῆς δουλείας ἐκόλασε, θανατόν οὐκ ἐκδεχόμενους
Annus quinquagesimus ab Hebraeis vocatur jubilaus, in quo & debitores a credito
 re-

(a) Ezech. XL, 6. & XLIII, 8. (b) Lev. XXV, 40. Ant. Jud. L. III. c. XII. §. 3. p. 231.

relaxantur, & servi liberi dimittuntur, quos, cum contribules essent, (DEVS) propter quandam legum transgressionem, servitii schemate castigavit, mortem econtra sustinere prohibuit. Possumus autem hic distincte considerare (א) personas privilegiatas, (ב) privilegii tempus, (ג) solennitatem, (ד) rationes fonticas, & tandem (ה) durationem.

LXXXVIII. Personae, in quarum gratiam annus Jubilaeus fuit institutus, sunt debitores & servi. Illos a debitis, hos a servitio liberavit. Utrosque ad pristinum reduxit statum. Et quidem, si a perforatis discesseris, omnes servorum species libertate donavit. (א) illos, qui paupertate prelli se ipsos vendiderunt, aut furtum commiserunt, & hinc venditi sunt (א) : *כי ימוך אחיך ונמכר לך : (א)* Cum *attenuatus fuerit frater tuus tibiue venditus &c., tum serviet tibi ad annum lubilaeum usque (ב) servorum liberos (ב) :* *exibit a* *te*

(א) Lev. XXV. 39 40. (ב) Ibid. v. 41.

te ipse una cum liberis suis. Et quamvis lex uxoris non meminerit, traditio tamen hunc defectum supplet, quod in Jalkut observatur: חלמור לומר הוא Traditio habet: ipse (*egrediatur*) & uxor ejus & liberi ipsius. (ג) Servos, qui alienigenae venditi & non redempti fuerunt, eorumque liberos (a). אם לא יגאל באלה ויצא בשנת Si modo memorato non fuerit redemptus, anno Iubilaeo exhibit ipse & ejus liberi cum ipso. Quin immo posset videri ipsos perforatos ab hoc privilegio non fuisse exclusos, siquidem singulis terrae incolis libertas adjudicatur (b): וקראתם דרור בארץ לבל ישכיה יוכל היא תהיה לכם ושבתם איש אל-אחוזתו ואיש אל-משפחתו Et proclamate libertatem in ipsa terra omnibus habitatoribus ejus: Iubilaei annus ille esto vobis, ut revertamini quisque ad possessionem & quisque ad familiam suam. Quodsi tamen legis sensum penitius inspiciamus, haud difficulter observamus, haec verba non tam stricte & juxta lite-

(a) Lev. XXV. 5. (b) Ibid. v. 10.

literam esse explicanda, siquidem 1. non omnes Judaeae inhabitatores libertatis proclamatione indiguerunt, cum non omnes essent debitores aut servi, & 2. Servi Cananaei, quamvis inquilini essent, tamen anno Jubilaeo non fuerunt dimissi. Quapropter hic verbis tribuendus erit sensus, quod libertas in tota regione Judaica coram omnibus ejus incolis nullo non loco promulgari debeat iis omnibus, qui fato & fortuna, non sponte serviunt. Etenim cum beneficia nemini obtrudantur, probabile non est, servos nolentes volentes ad familias & possessiones suas debuisse regredi. Adeoque cum perforati essent servi voluntarii, & lubenter huic privilegio renuntiassent, dubitari nequit, illos ad acceptandam libertatem haud fuisse obligatos vel potius coactos. Tandem nulla regula est tam universalis, quae non patiatur suam exceptionem. Quia itaque ipse DEVS perforatos excipit, hinc universalitati suos posuit limites, quos nos haud removebimus.

LXXXIX. Tempus nobis describitur

Lcv.

וספרת לך שבע Lev. XXV. 8. & seqq. שבתת שנים שבע פעמים והיי לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחדש כיום הכפרים תעבירו שופר בכל ארצכם וקדשתם את שנת החמישית וגו' *Numerabis tibi deinceps septem annos Sabbathicos, septem annos septem vicibus, ita ut tempus septem septimanarum annorum sint tibi 49. anni & tuba personabis mense septimo die decimo illius mensis ipso expiationis die personabitis tuba per totam terram, ita ut sanctificetis annum 50. &c.* Nostram haud faciam hac vice controversiam Chronologicam de justo Jubilaei tempore, quod flos & honor Chronologorum SCALIGER, puta, (a) CALVISIUS (b), immo gravis Scaligeri adversarius PETAVIUS (c) septimum annum Sabbathicum sive annum 49. fuisse judicant. USSERIVS econtra, SPANHEMIUS & alii pro anno quinquagesimo stant. Priori sententiae contradicere

(a) Lib. 5. de emend. temporum (b) In Isagoge c. XXV. (c) L. 9. de doctrina temporum c. XXVIII.

cere haud plane sustineo, veruntamen posteriori subscribere tutius censeo, siquidem Hebraeae veritati, loco inprimis citato, magis conformis est. Etenim (1) in hoc loco evidenter septimus Sabbathicus sive quadragesimus nonus a quinquagesimo distinguitur. Tantundem itaque foret, ac si quis diceret in sermone communi septimo anno hoc faciam, & alter hoc interpretaretur de anno octavo. (2) Libertatis promulgatio die decimo mensis septimi, adeoque dimidia parte anni quadragesimi noni jamjam praeterlapsa, facta est, non potuit itaque ipse 49. annus Jubilaeus esse. Accedit (3.) quod publica annunciatio Jubilaei saltem aliquot menses ante Jubilaecum fieri debuerit, quo se omnes praeparent ad caeremonias hujus anni celebrandas neque enim tam promte possessiones alienatae & multorum annorum tractu divenditae antiquis dominis reddi potuerunt. Caetera argumenta authores citati suppeditabunt. Id saltem addo, fuisse plures, qui a libertatis restitutae privilegio huic anno nomen יובל impositum esse

existimarunt. Hinc JOSEPIVS scribit (a):
 ἰνσταντος τῆς ἰωβηλῆς, ἐλευθερίαν δὲ σημαίνει
 τὸ ὄνομα &c. *Instante enim iubilaeo, quod
 nomen libertatem significat &c.* Quae sen-
 tentia nititur dicto JEREMIAE (b):
 Benevolentiae ergo ipsos reducam ac
 restituum, ἐν παρακλήσει ἀναξω αὐτοὺς,
 אובילים בתחנונים Quod si ad genui-
 nam vocis Etymologiam magis, quam
 Jubilaei beneficium attendere velimus,
 observamus, hoc thema in hiphil nimi-
 rum אוביל Synonymum esse verbi
 אוביח adduxit, hac tamen differentia,
 ut prius pompam simul, magnificentiam
 & celebritatem ex magno confluxu or-
 tam denotet, prout varia loca testan-
 tur (c), in quibus pompam & celebra-
 tem tum nuptialem tum funebrem signi-
 ficat. Possumus itaque אוביל expone-
 re annum pompantem, magnifica qua-
 dam celebritate insignem cum omnium
 ordinum atque aetatum incredibili con-
 fluxu conjunctum.

XC.

(a) Loco modo cit. (b) C. XXXI. 9. (c) Psalm.
 XLV. 16. Esai. LV. 12. Hof. XVI. 7.

XC. Solennitates, quae comitatae sunt hanc nativae dignitatis restitutionem, aliae a Rabbinis notantur, aliae in Sacris literis memorantur. Priores suo reservamus loco. Ad posteriores referimus insignem clangorem cujus lex meminit (a): והעברת שופר & tuba personabis. Quales fuerint tubae clangentes disceptatur; juxta sapientes quibuscunque cornubus praeter bubula, juxta R. Judam תאיש αἰγείαις, juxta alios τὰς κερατιναίς clangebatur. Verum cujuscunque etiam generis fuerint, illud certo constat, nihil buccina Jubilaei validius, nihil productius audiri inter voces humanas, quorum spectant loca sequentia (b) במשוך היובר quod redditur: ὁ ποτε προμνησθε σαλπιγξή sive ad instar clangoris Jubilaei & alibi (c): במשוך בקרן היובר Accesserunt deinde confluxus hominum & publica libertatis promulgatio וקראתם דרור

(a) Lev. XXV. 9. (b) Exod. XIX. 13. (c) Jos. VI. 5.

יְשֻׁבִּיהָ דְּרֹר כָּאָרֶץ לְכָל *Et proclamabitis libertatem in terra omnibus ejus inhabitatoribus.* Qua facta omnibus servis licuit ex servitio discedere & ad familiam suam regredi.

XCI. Variæ & graves fuerunt rationes, quæ DEVM impulerunt ad concedendum servis Hebraeis hoc privilegium. Hac enim lege prospexit 1. ut Israelitæ memores sint & mancant libertatis in quam DEVS ipsos asseruit, liberando Hebraeos a servitute Ægyptiaca. Hinc tam frequenter addit (a) : כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עָבְדֵי הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם *Quoniam mihi Filii Israel sunt servi, mei servi sunt, quos eduxi ex terra Ægyptiorum.* 2. Ne multitudo servorum rebellionem occasionem præbeat. Nihil enim magis rempublicam turbare potest, quam numerus & copia servorum, atque civium liberiorum inopia. Quis enim ignorat, quid desperata servitus valeat, efficiatque & quantum bella servilia Romanos, Volsinenses, Tyrios & Siculos exercuerint, atque

(a) Lev. XXV. 55. & 41.

atque adflixerint 3. ut familiarum dignitas & totius populi aequalitas conservetur. Huc spectant verba (a): **לְכָן וְלָכָן יָשׁוּבִים אֲדָמָה** *Et quisque ad familiam suam revertetur.* 4. ut domini dediscant Tyrannidem atque saevitiam, nec non cogitent se ipsos servos fuisse in Ægypto (b) & tandem 5. ad notandam laetitiam & libertatem a Messia praestandam, vi cuius tempore jubilaei spiritualis liberari debuerunt a iugo Diaboli, peccati, legis & hominum (c).

XCII. Quamdiu Jubilaea & una cum his iura servorum duraverint, ex Scriptura certo determinari nequit, sed Rab-
bini nobis materiam hac in parte sup-
peditabunt, quapropter sequenti ca-
pite hac de re pauca monenda erunt.

XCIII. Qui servorum curam egit per totum ministerii tempus, eorum com-
modis in ipso quoque exitu invigilavit. Hinc non modo prohibuit manumissio-
nis pretium a servo exigere verbis (d):

R

נֶאֱמַר

(a) Lev. XXV. 10. (b) Deut. XV. 15. (c) Vid. FLACCIUS ILLYRICUS ad vocem Jobel. (d) Exod. XXI. 2.

חנם חפשי יצא Liber exhibit gratis,
 sed ex adverso muneribus eum adficere
 iussit (a): וכי תשלחנו חפשי מעמך לא:
 תשלחנו ריקם: העניק העניק לו מצאנך
 מזרנך ומיקבך אשר ברכך יהוה אלהיך
 חתן לו Et quum dimiseris ipsum liberum
 abs te, non dimittes ipsum vacuum. Veluti
 torque ipsum cinges muneribus de grege tuo,
 de area tua, & torculari tuo. Prout Iehova
 DEVS tuus tibi benedixit, ita dabis ipsi.
 Posset videri ac si huic loco: contradice-
 ret alter (b): בגפו יצא cum corpore suo
 exhibit, quasi his verbis notaretur, ipsum
 nudum discessurum esse, atque indona-
 tum, sed facile haec inter se concilian-
 tur, si modo observetur, גוף ibi signi-
 ficare personam, quo significatu etiam
 apud Rabbinos gaudet. Sensus itaque
 erit: quoad suam personam id est solus
 exhibit. Verum paulo accuratius haec
 lex de donatione servi manumissi erit
 enodanda. Possumus autem hic atten-
 dere (א) ad ipsa munera, (ב) ad dona-
 tionis modum, & (ג) ad mensuram, nec
 non (ד) ad ejus rationes.

XCIV.

(a) Deut. XV. 13, 14. (b) Exod. XXI. 3.

XCIV. Munera fuerunt desumenda de grege, area, & torculari. Noluic DEVS servo pecuniam aut alia ejus generis erogari, quibus facile ad luxuriam vel intemperantiam abuti potuisset. De necessariis vitam conservandi mediis ei prospiciendum fuit. Indiget homo tum alimentis ad corporis nutritionem, & vestimentis ad frigus arcendum. Alimenta sunt duplicis generis, alia partes solidas humani corporis in suo esse conservant, & sanguinis nutrimentum sunt, alia succum praebent. Priora sub esculentorum, posteriora sub potus nomine veniunt. Neutrum servo deesse voluit Legislator. Esculenta fuerunt panes ex proventu areae confecti & caro gregis; potum subministravit torcular. His accesserunt vestimenta quae ex lana & pelle ovium sibi praeparare potuit. Nollem tamen inficias ire, fuisse haec munera tum temporis ordinaria & consueta, siquidem in his maxima divitiarum pars penes Israelitas fuit posita.

XCV. Modus donationis describitur verbis: **וְהָיָה הָעֵיךְ הָעֵיךְ** quibus verbis (א) munerum ratio, (ב) eorundem

præstantia, & (1) abundantia notatur. קַנָּוֹעַ enim designat torquem, sive ornamentum, quod collo adpenditur. Verum 1. Ejusmodi torques apud veteres, Ægyptios, Chaldaeos aliosque, nonnisi a liberis & quidem viris maximæ auctoritatis gestari solebat (a), quapropter verba citata hunc sensum admittunt. *Honorando honorarium ipsi dabis* id est. Munera illa erunt quasi signum & indicium manumissionis & pristinae dignitatis, in quam hic Judaicae reipublicae civis restitutus est. 2do Torques constabat ex pretiosissimo auro & splendidis gemmis, hinc merito colligitur, non de eo, quod vitiosum fuit ex proventu areae &c. sed de præstantissimis fructibus fuisse sumenda. Ideo Targum verba illa reddit לְהַנְתִּים מִתְּרֵם תְּרָם separando separabis illi de grege tuo &c. 3. Torques circumquaque cingebat collum; quod indicat munera non tam parce, sed liberaliter & in sufficienti copia servo manumisso fuisse eroganda, ita, ut his quasi undiquaque cinctus abierit.

XCVI.

(a) Dan. V. 7. Psalm. LXXIII. 6.

XCVI. Mensura donationis fuit divina benedictio (a) : **אמר ברכך יהוה** : Prout DEVS tibi benedixit , ita cum donabis. Haud quidem ignoro ABARBANELEM in ea esse sententia , quod in his verbis contineatur motivum liberæ donationis. Quare scribit (b) : **והנה אמר אשר ברכך יהוה אלהיך נתן לו לומר שאל ירע לבבו בתתו אל העבד ההוא היצא מעמו מאשר יש לו כי לא מממונו הוא נתן אליו ומעניקו אם מאשר ברכו יהוה יתן לו כמו שדברתי למעלה שהאדם נתן בהצדקה מהשאינו שלו כי אם** Et ecce dixit : quia benedixit tibi Ichova DEVS tuus , dabis ipsi , vult dicere. Ne ipsi displiceat in corde suo , quum dederit servo a se exeunti ex eo , quod possidet , siquidem non ex suis facultatibus ipsi erogabit , eumque donabit , sed ex eo , quo ipsi DEVS benedixit , dabit ipsi , prout supra monui , quod homo non ex suo , sed ex eo quod DEI est , eleemosynam erogat. Verum

R 3

rum

(a) Deut. XXIII. 14. In comm. ad legem Par. f. 290.

rum licet res heic proposita in dubium vocari nequeat, illud tamen obstat, quo minus doctissimo Magistro accedam, quod sensus porius in scripturam inferri, quam ex illa efferri deprehendatur. Quare mihi probabilius videtur, his verbis mensuram donationis notari. q. d. non tantum quod sufficit, sed quo carere poteris, non pro servi indigentia, sed pro tuis facultatibus ipsi dabis, siquidem pro divinae benedictionis mensura vel largiori vel minori munera modo augebis, modo imminues. Benedictio enim non immediate, sed mediate facta est mediante servi ministerio. Servus proinde, qui plura acquisivit, majus honorarium fuit meritus, quam qui exiguas tantum divitias paravit suo servitio. Caeterum non dubitamus, sapientissimo Legislatori haud defuisse rationem, quando noluit numerum & exactam mensuram munerum exprimere, (quam proinde Judaei temere determinant.) Forte voluit ita cavere, ne domino cui parva suppellex fuit, de necessariis alimentis quid decederet, si magnam copiam ei praec-

praescriberet, & ne servus conquerendi occasionem habeat, si huic donationi nimis arctos poneret limites.

XCVII. Hujus legis de donatione manumissorum tres in Sacris tabellis allegantur rationes. Primo fuit instituta in memoriam liberationis a servitute Ægyptiaca, prout docent verba sequentia (4):
 וזכרת כי עבר היית בארץ מצרים
 ויפדך יהוה אלהיך על כן אנכי
 מצוך את הדבר הזה היום
*Ut memineris te servum fuisse in terra Ægyptio-
 rum, & Iehovam DEVM tuum te redemis-
 se, idcirco praecepi tibi hodie hanc rem.* Pri-
 mo intuitu haec verba cum versu praec-
 edenti haud bene cohaerere videntur.
 Neque enim statim adparet, quomodo
 servi donatio educationis ex Ægypto me-
 moriale esse possit. Verum qui peni-
 tius contextum inspicit, observat in
 prioribus agi tam de manumissione servi
 quam de modo manumittendi. Utroque
 libertas, in quam DEVS Israelitas asse-
 ruit, fuit significata. Servi dimissio vel
 septimo anno, vel Jubilaeo facta fuit si-
 gnum

R 4

gnum

(4) Dent. XV. 15.

gnum & pignus divinae liberationis & redemptionis a servitute Aegyptiaca. Munera servis data in memoriam revocabant spolia Aegypti, quae Israelitis in exitu ex Aegypto providente DEO cesserunt. Etenim Scriptore Sacro notante haud vacui exierunt Hebraei. *Loquere*, inquit Jehova ad Moſen (a), *audiente hoc populo*: ut petant quisque ab amico suo, & quaeque ab ab amica sua instrumenta argentea & instrumenta aurea. Reddideratque Jehova gratiosum populum illum in oculis Aegyptiorum:

XCVIII. Secundo voluit legislator, ut illa donatio sit remuneratio quaedam & compensatio quasi fidelis operae quam servi praestiterunt; Huc spectant verba (b): *לֹא יִקְשֶׁה בְּעֵינַיִךְ וּבְשִׁלְחֶךָ אֶת־אָדָם חֲפָזִי בִּי מִשְׁנֵה שָׂכָר שָׂכִיר עֲבֹדְךָ נִמְצָא בְּעֵינַיִךְ* Ne tibi malum videatur in oculis tuis, quum servum liberum dimiseris, siquidem duplum est mercedis mercenarii, quo tibi servivit 6. annis. Varias sunt interpretum sententiae de hoc loco (c). Nonnullis duplex merces idem est, ac merces

CO.

(a) Exod. XI. 2. (b) Deut. XV. 10. (c) Vid. POLJ Biblia Crit. ad h. l.

copiosa & liberalis, juxta alios servus dupla mercede dignus judicatur, vel quia necessaria servitute defunctus fuit, vel quia majori fidelitate servivit, quam peregrinus, nec potuit servitium suum domino cunctanter & negligenter praestare. Quidam observant, mercedem fratris spectatam in relatione ad mercedem aliorum duplicem esse. Verum rem acu tetigisse videntur, qui contendunt, mercenarium triennalem hic intelligi, & servum ut mercenarium duplicem considerari, qui dupla mercede dignus sit (a). q. d. Ne tibi grave videatur servum anno septimo liberum cum donis dimittere. Cogita, quid mercenario per triennium daturus fueris, & cogita hunc alterum tantum temporis tibi inservivisse & invenies te multum lucrum fecisse.

XCIX. Tandem prospexit DEVS hac lege servo de viatico, quod innuitur verbis (b): לֹא תִשָּׁלַח אֶת הַעֶבֶד רֵיקָא
Non dimittes vacuum. Servus propter extremam paupertatem iterum operam suam in sexennium addicere debuisset, nisi

R 5

nisi

(a) Vide quae supra monui (b) Deut. XV. 13.

nisi DEO placuisset alio modo sub-
venire hujus paupertati; Hac de cau-
sa jussit benignissimum Numen, ut servo
exeunti ea concedantur munera, quae ad
corpus nutriendum & vestiendum in-
servire possint. Huc oculos suos di-
rexisse videntur LXX. quando verba :
לֹא תִפְדִּיאוּ אֹתוֹ הָעֵנִיק הָעֵנִיק לֹא
ἐφῳδίασεις αὐτόν ἡ ἐφῳδίασις αὐτοῦ viaticum ei suppeditabis.
Saltem ABARBANEL hoc ipsum ut
potissimam hujus mandati rationem
commendat (a) : שֶׁהָעֵנִיק הָעֵנִיק לֹא :
מִצֶּאֱנֶךָ מִגֶּרֶךְ וּמִקֶּבֶךָ לְפִי שְׂבִיאוֹתָן
מִשֶּׁם יְהוָה לֹא מִדָּה שִׂיבֶלֶךָ
*Onerando onerabis ipsum muneribus de grege
suo, de area tua & torculari tuo, ea de
causa, ut statim in exitu suo
habeat, quod co-
medat.*

SECTION

(a) In Par. ראה f. 290.

SECTIO III.

Continens Dogmata Rabbinorum
de Servis.

§. I.

Rabbinis membra reipublicae Judai-
cae distinguuntur in חורים בני חורים
liberos, servos, & manumissos. Prout enim in Sacris lite-
ris homines ex illustri prosapia prognati,
ita in scriptis Talmudicis ingenui חורים
audiunt. Hinc in Gemara plus una vice
scribitur (a): חורים למעוטי עבדים
ingenui, excipe servos. Hunc vocis signi-
ficatum MAIMONIDIS interpres nota-
vit (b): ומשאמר ובני חורין מראמרין
כפ"ר שולח שרג נכנס לבית הכנסת
ולא מצא עשרה שחרר עבדו להשלים
לעשרה. Quod vero dicat MAIMONI-
DES, illos decem debere esse בני חורין,
illud ex eo est; quod c. IV. Cod. Gittin lega-
tur, R. Gamalielelem, cum aliquando intrasset
scholam, nec decem invenisset, illico servum
suum

(a) Vide Bava Kama c. i. §. 3. (b) KARO in
Keseph Mischne ad hilch, teph. c. VIII. §. 4.

suam manumississe ad supplendum numerum denarium.

II. Servorum duplicem constituunt speciem verparum Magistri. Prima sub se complectitur servos Hebraeos, altera nobis sistit servos Cananaeos. De illis agitur in Kiddusch. c. I. §. 2. עֶבֶר עֶבְרִי *Servus Hebraeus emit- tur argento &c.* Observante autem ABENESRA servus Hebraei peregrinus nunquam vocatur עֶבֶר עֶבְרִי. Hinc scri- bit : הֵנָּה בְּכָל הַמָּקוֹרָא לֹא מֵצֵאנוּ : מִלֵּת עֶבְרִי כִי אִם עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל *Ecce in tota Scriptura non reperimus nomen Hebraei de aliis adhibitum quam quidem de filiis Iacobi.* Cananaeorum mentionem inficit §. 2. cap. cit. עֶבֶר כְּנַעֲנִי נִקְנָה *Servus Cananaeus emit- tur argento & contractus &c.* Hic autem notandum venit omnes servos e qua- cunque gente Ethnica a Judaeis coem- tos adpellari servos Cananaeos. Hinc adplicant ipsis dictum, quod omnes servos peregrinos concernit (a) : וְהַתְנַלְתֶּם לְבָנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לֵרְשׁוֹתֵי אֲחֵיהֶם

(a) Lev. XXV. 46. & conf. R. ISAACIDES ad h. l.

וְהָיָה עִי וְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֵיכֶם וְהָיָה עִי וְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֵיכֶם
 Et jure haereditario relinquetis
 ipsos filijs vestris post vos, ita ut eorum pos-
 sessionem acquiratis. Rationes hujus de-
 nominationis potissimae sunt, quod Ca-
 naan servus servorum fuerit dictus, &
 ex Cananaeis ut gentibus vicinis maxi-
 ma servorum pars desumpta sit. Hoc est,
 quod haud obscure ABARBANEL nos
 edocet (4) : וְהָיָה נַח בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ :
 רָאָה כָּל אֲשֶׁר רָאָה לְהוֹרֵת עַל
 כְּנָעַן מִדֶּם עֲבָדוֹת וְהַכְנָעָה וְהַגְרוּשׁ
 Et ecce Noachus מֵאֶרֶצוֹ וּלְכֵן קָרָא וְגו'
 in Spiritu Prophetico praevидit, quicquid
 Canaani eventurum sit, (posterorum)
 servitutem, depressionem, & ejectionem ex
 terra, hinc ipsi maledixit &c.

III. Quid de servi Hebraei acquisitione
 Magistri statuant, modo exponam.
 Negant nobiscum Hebraicum bello de-
 victum potuisse subjugari, novum au-
 tem argumentum ex Oratione Sacerdo-
 tis ad populum in praelium exeuntem
 exsculpunt, quo, memoratam thesin c-
 victam dare conantur. Transcribam
 illud

(4) In Comm. ad legem & quidem ad Gen.
 IX, 25. &c.

ונגש הכהן זר. (a).
 כהן משוח אל תמלחמה ודבר אל
 העם בלשון הקודש ואומר אליהם
 שמע ישראל וגומר על אויביכם
 ולא על אחיכם לא יהודה על
 שמעון ולא שמעון על בנימין שיאם
 תפלו בידם ירחמו עליכם כמר
 Et acce „
 dit Sacerdos, qui est Sacerdos ad bel- „
 lum unctus & alloquitur populum lingua „
 sancta (i. e. Hebraea) & dicit ad ipsos : „
 Audi Israel &c. Contra inimicos vestros „
 (expeditionem suscipietis) non contra „
 fratres vestros. Non Juda contra Si- „
 meonem nec Simeon contra Benjami- „
 nem. Ideo, ut si in ipsorum manus inci- „
 deritis, vestrum misereantur, prout „
 scriptum est (2. Chron. XXVIII. 15.) „
 Et surrexerunt viri &c. „ Huic tamen
 argumentandi generi quo ex certa
 subjecti vel praedicati determinatione
 alterius exclusio colligitur, per exiguam
 inesse vim nullo labore agnoscimus.
 Quippe cui non modo duo Logicorum
 axiomata, quorum alterum verba valere
 docet,

(a) Cap. VIII. Mischn. 2.

docet, quantum valere possunt, alterum hujus fere tenoris est : Uno posito non negatur alterum ; sed & varia Scripturae exempla adversantur.

IV. Duobus tantum modis servus Hebraeus ex sententia Rabbinorum acquiri potuit, nimirum additione tum spontanea, tum fori. Audiamus MAIMO-

NIDEM (a) : עבר עברי האמור : כתורה אה ישראל שםכר אותו בית דין על כרחו או המוכר עצמו *Servus Hebraeus in Scriptura memoratus est Israelita, quem invitum vendidit forum, aut qui se ipsum sponte addixit.*

Ad priorem referunt leges, quae Exod. XXI. capite traduntur. De posteriori explicant Cap. XXV. Lev. Ne sine teste loquar, R. ISAACIDIS monitum in medium proferam (b) הוה אומר כי

ימוך אחיד עמך ונמכר לך דרי מוכר עצמו מפני דחקו אמור ומה אני מקיים כי תקנה בנמכר בבית דין *Quando Scriptura dicit (Lev. XXV. 39.)*

Cum frater tuus fuerit attenuatus, de eo, qui

(a) Hilch. avod. c. r. §. 1. f. 139. T. IV. Jad chafatka. (b) Vid, ejus Comment. ad Exod, XXI. 1.

qui propter necessitatem se vendidit, id ipsum dictum est. Sed quid inde stabilio? Quod verba *תקנה כי* quando emes. &c. (quae extant Ex. XXI.) de servo quem forum vendidit, debeant intelligi. Hac hypothesis nititur illa inter *מכרוהו בית דין* & *מכרוהו עצמו* differentia, quae in Gem. Kidduschin (4) fusius exponitur. המוכר עצמו נמכר לשש ויתר על שש מכרוהו בית דין אינו נמכר אלא לשש המוכר עצמו אינו נרצע מכרוהו ב"ד נרצע מוכר עצמו אין מעניקים לו מכרוהו ב"ד מעניקים לו המוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה כנענית מכרוהו ב"ד רבו מוסר לו *Servus, qui se ipsum vendit ad 6. & plures, quam 6. annos venditur, is vero, quem forum addicit, non nisi ad 6. annos venditur; ille non perforatur, hic perforatur; illi non dantur munera, at huic erogantur; Priori dominus ancillam Cananeam non adjungit, sed posteriori illam tradit. Nostram quisquis imitator hic desiderabit, ei paucis dicimus, Judacos hac in parte sapere ultra id, quod scriptum est.*

V. Spon-

(4) f. 14. b.

V. Spontanea servi additio primo loco erit explicanda. Possumus autem heic distincte notare (א) personam, quae se potuit addicere, (ב) personam, cui se potuit vendere, (ג) modum, quo in alterius potestatem pervenit, (ד) tempus, ad quod suam servitutem spondere permis- sum fuit.

VI. (א) Non foeminis, sed tantum viris servitutis jugum sponte subire licuit. Evidens hujus rei testimonium occurrit in Mechilta (a): *איש מוכר את עצמו ואין האשה מוכרת את עצמה שהיה ברין* *Vir vendit se ipsum, at non foemina, quod continetur in jure.* Consentit MALMO- NIDES (b): *אשה אינה מוכרת את עצמה* *Foemina se ipsam vendere nequit.*

VII. Verum (ב) nec viris nisi in ca- su extremae paupertatis se in servitutem dicare permissum fuit. Testis est R. SI- MEON (c): *מנין שאין אדם רשאי למכור עצמו ולהצניע פונדו ולקח לו*

(a) Fol. 29, a. col. 1. lin. 19. (b) Hilch. avod. c. i. §. 2. f. 139. (c) In Jalkut. Par. behar. Sinai fol. 194. qui sua exscripsit ex Siphre siphre:

לו בהמה וליקח לו כלים וליקח
 לו בית אלה א"כ העני ת"ל כי
 וגו' *Vnde (constat,) quod nemini li-*
ceat se vendere, quo pretium abscondat, aut
bestias, vel vasa, vel domum sibi comparet, sed
tantum, si summa egestate fuerit pressus?
Scriptura dicit, cum fuerit attenuatus.
 Addit MAIMONIDES (a), nec ad hoc
 se vendere potuisse, ut creditori debitum
 solvat. Forte nosse cupis; cur ad ser-
 vitutem obeundam extremam illam pau-
 pertatem requirant Judaei? Illud eo ni-
 titur fundamento, quod Lev. XXV. di-
 versi notentur paupertatis gradus, eo-
 rumque ultimus atque supremus habea-
 tur is, quo quis ad sui venditionem adi-
 gitur. En tibi ABARBANELIS testi-
 monium, (b) quod ex Gem. Kidduschin (c)
 defumtum est: אחר שצוה על העני
 שירד מן נכסיו עד שמוכר אחוזת
 שדהו וכרמו וצוה אם ישפל ענינו
 ויגדל דלותו עד שיבא למכור את
 ביתו שהיא מדרגה שנית מהדלות וצוה
 עוד אם יגדל דלותו במדרגה שלישית עד
 שימשכן משכנותיו בער מעורת או מאכל
 בהלואה

(a) avod. c. I, §. r. (b) In Par. Behar Sinai f. 217.
 P. 2. (c) t. 20, a.

בהלוואה צורה עוד אם יגדל דלותו
 יותר במדרגה רביעית עד שימכור
 עצמו לעבד או יגנוב ונמכר בגנבתו
Postquam leges tulisset de egeno, cujus pecu-
niae in tantum defecerunt, ut possessionem
suam, agrum, (nempe) & vineam vendere
(coactus sit,) praecepit illi qui ma-
jori egestate fuit pressus, cujusque paupertas
in tantum crevit, ut neccesse habuerit vendere
domum suam, in quo secundus paupertatis
gradus consistit, his alia mandata addit de iis,
quorum paupertas ad tertium devenit gra-
dum, ita ut pignora sua oppigneraverint, quo
proximus ipsis mutuo det argentum vel ci-
bum, & tandem praecipit nonnulla de illis,
quorum paupertas ad quartum ascendit gra-
dum, ita ut vel se ipsos aliis addixerint, vel
furati, & propter furtum venditi sint.

VIII. Sed licet quis tanta premeretur
 inopia, ut praeter servitutem nullum su-
 peresset remedium, non potuit tamen foc-
 minae suas spondere operas, ne videatur
 sub illicita conditione ejusmodi pactum
 conditum esse, quod ipsum MAIMO-
 NIDES testatur scribendo (a):

S 2

אִתָּהּ

(a) AVOD. C. I. §. 2.

איננה קונה לא עבד עברי ולא
 Foemina non
 emit servum Hebraeum, nec servum Cananae-
 um propter suspicionem scortationis. Mul-
 tominus licuit se gentili vel proselyto ad-
 dicere, prout infra ex Rabbinorum te-
 stimoniis evincam.

IX. Modus venditionis describitur in
 Kidduschin (a): עבד עברי בקנה בכסף
 Servus Hebraeus emitur argento &
 contractu. His tertium addit MALMO-
 NIDES qui scribit (b): נקנה בכסף ובשורה
 Servus spontaneus emitur argento, argenti
 pretio, (sive eo quod argento acquipa-
 ratur,) & scripto obligatorio.

X. Argento servos Hebraeos fu-
 isse paratos Sacrae tabellae satis evi-
 denter nos edocent, quo non ob-
 stante Rabbinus prolixo admodum ar-
 gumento (quod גזרה שוה ipsis vo-
 catur,) hanc thesin probare solent.
 En tibi male sanorum ratiocinia (c):
 עבד

(a) c. 1. Mischn. 2. (b) Avod. c. II. §. 1. f. 140.

(c) Petita sunt ex Gem, Kiddasch, f. 14. p. 2.

עבר עברי נקנה בכסף מנלן א"ק
 מכסף מקנתו מלמד שנקנה בכסף
 אשכחן עבר עברי הנמכר לנכרי
 הואיל וכל קנינו בכסף נמכר
 לישראל מנלן אמר קרא והפדה
 מלמד שמגרע פדיונה ויוצאה אשכחן
 אמה העבריה הואיל ומוקדשה בכסף
 מיקניה בכסף עבר עברי מנלן אמר
 קרא כי ימכר לך אחיד העברי או
 העבריה ועבדך שש שנים מקיש עברי
 לעבריה אשכחן מכרוהו ב"ד הואיל
 ונמכר בעל כורחו מכר עצמו מנלן
 ונדה (probat,) ser-

*vum Hebraeum argento emi? Scriptura dicit
 (Lev. XXV. 50.) ex argento venditionis
 suae, quo docetur, ipsum argento parari. Hoc
 (dictum) reperio de servo, qui extraneo
 venditur, siquidem omnis emtio (peregrini)
 argento fit. Vnde (idem constat) de servo
 qui Israelitae venditur? Scriptura dicit (Exod.
 XXI. 8.) & curet eam redimi, quo docetur,
 quod redemptionem suam subtrahat atque ex-
 eat. Hoc (notatum) invenio de ancilla
 Hebraea; ea enim, quum argento desponsetur,
 etiam argento emitur. Quomodo (idem)
 de servo Hebraeo (probabo?) Scriptura dixit:
 (Deut. XV. 12.) Quando tibi venditur*

frater tuus Hebraeus, aut Hebraea & servit tibi 6. annos. Heic comparatur Hebraeus cum Hebraea. Ita deprehendo servum a foro addictum (argento emi), quoniam is invitus venditur. Vnde (evincam,) idem de servo, qui se ipsum vendidit (dicendum esse)? Unus alteri aequiparatur, quia uterque cum mercenario confertur.

XI. Servos Hebraeos scripto obligatorio vendi ex Rabbinorum scriptis supra demonstravi. Supereft, ut argumentum, quo hanc sententiam suam stabilire conantur, in medium proferam. Depromam hoc ipsum ex Gem. Kiddushin (a):

בשטר מנרן אמ' עולה א"ק
 אם אחרת יקח לו הקיש הכתוב
 לאחרת מה אחרת מקניי' בשטר
 אף אמה העבירה מקניי' בשטר

Vnde (probat,) contractu (servum emi?) Respondet Olah in Sacris literis scriptum esse (Exod. XXI. 10.) Quodsi aliam duxerit &c. Comparat proinde Scriptura (ancillam Hebraeam) cum alia (virgine,) sicut alia (virgo) per contractum (desponsatur,) ita

(a) f. 16. a.

ita & ancilla Hebraea scripto obligatorio
acquiritur. Non est, cur mireris, servi
Hebraei heic nullam mentionem fieri.
Etenim jam supra notavi, hunc alibi
cum ancilla Hebraea conferri, atque ita
idem ipsi adplicandum esse. Quomo-
do tale scriptum obligatorium confe-
ctum fuerit, MALMONIDES refert (a):
כיצד בשטר כותב לו על הנייר או
על החרם הרינו מכור לך הרינו
קנוי לך ונותן לו השטר
*Quomodo scripto obligatorio (acquiritur?) Scribit ser-
vus super charta, aut testa: Ecce me: Tibi
venditus sum, a te emtus sum, & porrigit ei
(nempe Domino) hoc scriptum.*

XII. Monui, servos Hebraeos
quoque argenti pretio coemi potuisse.
Forte rationem hujus dogmatis deside-
rabis! Eam nobis subministrat JOSE-
PHVS KARO (b):
שורה כסף ככסף דילפינן מנזיקין
*Ubiue id quod argento aequivalet, habetur
pro argento, veluti discimus ex Tract. de
damnis.*

S 4

XIII.

(a) Avod. c. II. §. I. (b) In Keseph Mischne ad
Maim, avod. c. II. §. I.

XIII. Ad quod tempus servus spontaneus se addicere potuerit, dispiciendum erit. Ex mente Hebraeorum fere omnium hujusmodi servo a DEO nullus venditionis terminus fuit constitutus. Audiamus ABARBANELEM (a):
 הנמכר מעצמו יש לו רשות למכור
 לשנים רבות ומועטות כרצונו
Verum is, qui se sponte vendit, potestatem habet se vendendi ad plures vel pauciores annos pro libitu suo. Quocum consentit, quod MAIMONIDES tradit (b):
 המוכר עצמו יש לו רשות למכור
 עצמו לוותר על שש
Et, qui se ipsum vendit, licet se ad plures quam 6. annos addicere. His oculatior fuit R. ELIESER, qui jure contrarium statuit in Gem. Kiddusch.
 אף על גב דרבי אליעזר פליג: (c)
 והם ואמר זה וזה אינו נמכר אלא
 לשש
Licet R. Elieser controversiam hanc movisset & dixisset: Uterque nonnisi ad 6. annos venditur, decisio tamen juxta priorem doctorem facta est.
 XIV. Ratio, qua sententiam suam stabilire

(a) Par. Mischp. fol. 144. (b) Avod. c. 2. §. 3.
 (c) f. 14. p. 2.

ועבדך שש bilire conantur, ex verbis שש
 שנים depromitur, siquidem primam
 vocem ad servum a foro addictum non
 vero spontaneum referunt. En tibi ver-
 ba Gem. (4) : מ"ט דה"ק דאמר מכר
 עצמו נמכר לשש ויתר על שש
 מיעט רחמנ' גבי מכרוהו ב"ר ועבדך
 שש שנים זה ולא מוכר עצמו
Quae est ratio Doctoris primi, qui asserit,
quod servus spontaneus ad plures, quam 6.
annos vendi possit ? Restrigit DEVS (ver-
ba:) שש שנים ועבדך שש ad illum, quem
forum vendit. Proinde hic (ad 6. annos uni-
ce venditur,) non is, qui se ipsum addicit.
 Quam infirmum hoc Rabbiorum ar-
 gumentum sit, vel me tacente nemo non
 videt. Etenim [נ] affixum in voce
 עבדך ad dominum, non servum spe-
 ctat. Quodsi proinde restrictio quac-
 dam heic locum haberet, dicendum fo-
 ret, domini haeredes, non servos spon-
 taneos, ibi exclusos fuisse; quod ipsum
 ex Magistris quidam agnoverunt.
 ואירך ועבדך לך ולא ליורש Non-
 nulli (vocem) ועבדך (ita interpretantur;
 S s ser-

(*) Loco modo cit.

serviet) tibi, non haeredi tuo. [ב] Illa argumentatio, qua affixis sensus exclusionis tribuitur, non ubique obtinet, siquidem data occasione de uno aliquid adfitmatur, quod ea propter de altero non negatur. [ג] Hypothesis, qua argumentum nititur, vacillat; quandoquidem Cap. XV. Deut. non tantum ad servos a foro addictos spectat, prout Judaei opinantur. Nam [1.] jus servi ibi subjungitur juri pauperum, quo innuitur, eos quam maxime servos notari, qui extrema paupertate ad miserum hunc statum pervenerunt. [2.] Coniunguntur in citato capite servus Hebraeus & ancilla Hebraca: עבד או העבריה *Hebraeus aut Hebraea.* At juxta propriam Judaeorum confessionem foemina propter furtum non addicitur, unde sua sequitur sponte, servos a foro propter furtum venditos non posse heic potissimum indigitari, [3.] Cum pauper intra 6. annos sibi necessaria vitae alimenta potuerit parare, non est credibile DEVM ipsi ulteriorem servitutem concedere voluisse. Caeterum una cum Ju-

daeis in errore versatur LVNDIVS, qui existimat (a), servos spontaneos fuisse obligatos ad serviendum usque ad Jubilaeum, nisi agnatus ipsum redemisset, aut herus fuisset mortuus.

XV. Servus Hebraeus populari venditus potuit se ipsum redimere, at non potuit ab agnatis suis vel aliis redimi. Prius nos edocet MALMONIDES (b): אחד המוכר עצמו בין לישראל בין לגוי ואחד שמכרוהו בית דין הרי זה מגרע מפריונו ויוצא כיצד? הרי שמכרוהו בששים דינרים ועבר ארבע שנים ומצאה ידו הרי זה מגרע ארבעה דינרין לכל שנה שעבר ונותן לו הנשאר כסף או שוה כסף *Sive quis se ipsum vendiderit, & quidem tum Israelitae tum gentili, sive forum ipsum addixerit, subtrahit de pretio redemptionis suae & liber discedit. Quomodo? E.g. ubi quem forum vendidit (puta, ad 6. annos) pro sexaginta denariis, & (servus) servit quatuor annos, tum si fuerit affecutus, reddit domino viginti denarios, & liber exit. Similiter, si quis seipsum ven-*
di-

(a) Vid. Die Jüdische Heiligtümer. c. XXX. p. 1077. (b) In ayod. c. II. §. 8.

diderit pro quadraginta denariis, ad 10. annos, tum servus pro quolibet anno sui ministerii quatuor denarios sibi subtrahit & residuum sive argentum sive argenti pretium domino reddit. Posterius traditur in Gem. Kidduschin (a) : עבר עברי הנמכר לישראל נגאל לקרובים או אינו נגאל אליבא דר' לז' הבעי לך דאמ' מי שאינו נגאל An servus Hebraeus, qui Israelitae fuit venditus, per agnatos redimitur, nec ne? Iuxta sententiam Magistorum hac quaestione tibi non est opus, quippe qui dicunt, eum, qui per agnatos non redimitur, per (decursum) 6. annorum redimi. Consentit MALMONIDES (b) : אבל הנמכר לישראל אין : הקרובים פורין אותו ואינו לוה וגואל Verum servum Israelitae venditum nec agnati redimunt, nec ipse mutuum accipit, quo se redimat. Duobus autem fulcris haec Rabbinorum positio nititur, primo Lev. XXV. 5. ubi ex verbis בגל בגל exsculpunt, per agnatos non redimi, qui

(a) E. 20. (b) Avod. c. II. §. 7.

qui anno septimo dimittitur, nec hoc anno liberari, qui per priores redimitur (a). Secundo v. 45. hujus capitis, in quo redemptio duntaxat ad servos exteris addictos refertur. En tibi argumentum prout in Gem. Kidduschin exhibetur. (b) עבר עברי הנמכר לישראל לנ"ע הנמכר לנכרי בהרי' כתיב בידה או דורו יגאלנו או בן דורו יגאלנו *Servus Hebraeus, qui Israelitae venditur, non est servus Hebraeus, qui peregrino venditur. Iam vero de servo Hebraeo qui alienigenae venditur, (tantum) scriptum est: Aut agnatus ipsius, aut hujus filius ipsum rediment. Argumento priori parum roboris inesse nemo non judicabit, posteriori vim probandi tribuendam esse mecum agnoscent omnes, qui nullis praedictis laborant. Proinde erravit LVNDIVS, qui asserit servum Hebraeum per agnatos potuisse redimi.*

XVI. Veruntamen Hebraeorum Domini esse vel saltem permanere non potuerunt גר ועקר למישפחה גר *Pro-*
sely-

(a) Vid. Keschph. Mischn. ad cit. Maim. loc. (b) L. modo cit.

selytus & gentilis, qui in familia profe-
lyti radices egit. De priori voce nulla mo-
verur controversia. Quid vero per
עקר significetur, Rabbinis disquirunt.
Flerique in eo conveniunt, notari idolo-
latram, vel potius ipsum cultum idolola-
tricum. Hinc in Bava Kama (a), &
Kidduschin (b) illud verbum sequen-
tem in modum explicatur לעקר זה
הנמכר לעבודת אלילים *h. e. venditus*
ad cultum idolorum. Clarius mentem
Magistrorum nobis exprimit R. ISAA-
CIDES (c) : זה נמכר לע"ן עצמה
לחטוב עצים לה לשם אלהות
Qui venditus est ad ipsum cultum idolola-
tricum, ut ligna caedat, & reliqua ministe-
ria necessaria exequatur, non ut idolo serviat.
Rationem hujus denominationis submi-
nistrat R. SALOMO ben MELECH (d),
quando servum ita vocatum esse scribit,
eo quod ab omnibus aliis negotiis fuerit
eradicatus, quo cultui idololatrigo ser-
viat. Non est, cur moneam hunc signi-
ficatum & a notione radicali & a con-
textu

(a) f. 113. a. (b) f. 20. a & b. (c) In comment ad
Lev. XXV. 47. (d) In Michlal Jophi ad Lev. XXV. 47.

textu maxime remotum esse, quippe quod vel oculis clausis perspicui potest.

XVII. His se vendere nefas habebatur; Hinc Author Sepher Siphra scribit (a):
 ומניין כשיהא נמכר אינו נמכר אלא
 לך תלמוד לומר כי ימכר לך *Vnde*
nam evincitur, quod servus, quando vendi-
tur, non nisi tibi soli vendatur? Scriptura
dicit לך כי ימכר לך Quum tibi fuerit
venditus. Accedit MAIMONIDES
 המוכר עצמו אינו רשאי למכור: (b)
 Ei, qui *Ei, qui*
se ipsum vendit, non licet se addicere gentili,
etiamsi fuerit profelytus portae. Rationes,
 propter quas DEVS lege prospexit, ne
 paganus atque profelytus Hebraeis do-
 minentur, in medium protulit ABAR-
 BANEL quando nexum Cap. XXV.
 Lev. cum Cap. XXVI. demonstrat (d):
 כי לי בני ישראל עבדים / ולמה
 אם כן דהגר או העקר ירדה בעבדי
 בפרך ואם יעמוד עבדי עם הגר
 או העקר אולי שיצוהו לעשות אילים
 ולהקים מציבה ולתת לאבן משכית
 ולחלל

(a) Par. Behar. Sinai c. 6. c. 219. unde R. SI-
 MEON in Jalk. Par. ead. f. 194. c. 4. sua transcripsit (b)
 Avod. c. 1. §. 3. (d) Par. Behar. Siaai, fol. 117. p. 2.

ולחלל את השבת ומפני זה סמך לזה
 אסורי עכ"ם לא תעשו וגו' כי בלי
 ספק הישראלי הנמכר לגר או לעקר
 ע"מ כך היתה מכירתו לעשות את
 כל התועבות האלה ולזה אמר
 ג"כ את שבתותי תשמורו ואת
 מקדשי תיראו שהישראלי הנמכר לגר
 או לעקר לא ישמור את השבת
 כראוי ולא ילך למקדש לחשתחוות
 ליהוה *Quoniam filii Israel mei sunt ser-*
vi. Quodsi proinde profelytus vel idolola-
tra meo servo dominaretur cum sacvitia,
atque Hebraeus in societate pagani vel pro-
selyti viveret, ipsi fortasse in mandatis da-
ret, ut idola faciat, statuam erigat, & la-
pidem figuratum ponat, nec non Sabbathum
profanet. Hinc (dicto citato) adnectitur in-
terdictum de vitanda idololatria: Non fa-
cite vobis idola &c. Siquidem dubio procul
Israelita idololatrae vel profelyto hac condi-
tionem fuit venditus, ut faciat omnes istas ab-
ominations, eademque de causa dixit quoque:
Sabbatha mea observate & sanctuarium
meum reveremini, eo quod Israelita profelyto
aut pagano addictus non sit Sabbathum ob-
servaturus, prout oportet, nec sanctuarium vi-
sitaturus, quo se incuruet coram Iehova.

XVIII. Israelita non ante venditionem servi Hebraei ad dehortationem, sed post illam ad redemptionem fuit obligatus. Audiamus MAIMONIDEM (a):

בא ואמר לך הריני מוכר עצמי
לגוים אין אתה זקוק לו עד שנמכר
אכל לאחר שנמכר לגוי אף על פי
שעבר ועשה שלא כהוגן מצוה
לפרותו ולא יטמע בהם שנאמר
אחרי נמכר גאולה תחיה לו

*Quum quis venerit, tibiue dixerit: Ecce
me vendam gentilibus, ante venditionem
nullo obligationis vinculo ipsi adstrictus eris
(i. e. non teneris ad eum dehortandum)
sed post quam gentili venditus fuit, tibi,
non obstante quod legem transgressus sit, &
injuste egerit, injunctum est, ut ipsum redi-
mas, ne inter gentiles abscondatur. Etenim
dicitur: Post venditionem redemptio ipsi
erit.*

XIX. Quaenam fuerint personae ad
servum redimendum obligatae Magistri
ex Lev. XXV. 49. nos edocent (a):

או רודו או בן רודו יגאלנו זה
גאולת קרובים או השיגה ירו זו
גאולת

T

(a) In Gem. Kiddushin. fol. 15. b.

גאולה עצמו וגאולה זו גאולה אחרים
Aut patrueis, aut ejus filius ipsum rediment ;
haec est redemptio agnatorum. Aut ipse asse-
quitur ; haec est redemptio propria. Et re-
dimetur ; haec est redemptio aliorum. Ve-
 rum falluntur heic Rabbini , quando
 verba postrema, quae arctissimo vincu-
 lo colligata sunt, ab invicem separant, &
 duplicem redemptionem ex illis excul-
 punt. Non par fuit, omnium obliga-
 tio. Hic enim ordo in redemptione fuit
 servatus, ut primo ipse , postea proximi
 agnati, hinc reliqua familiae membra &
 tandem alii redemptionis pretium procu-
 rarent. Testem habemus amplissimum,
 puta MAIMONIDEM (a) : הנמכר
 לגוי אם לא השיגה ידו לגאול
 קרוביו פורין אותו וקרוב קרוב קודם
 שנאמר או דודו או בן דודו יגאלנו
 לא פראוהו קרוביו או שאין ידם
 משג' מצודה על כל אדם משרא
 לפרותו *Quando quis gentili fuit vendi-*
tus, nec habet, quo se redimat, agnatiejus
ipsum redimunt ; & quidem, quo quis ipsi
conjunctior est, eo prius tenetur ad servum
redi-

(a) Avod. c. 11. §. 7. fol. 140. a.

redimendum, quia dicitur: Aut patruelis aut hujus filius ipsum rediment. Quodsi autem agnati ejus ipsum non redemerint, nec facultates (ad hoc opus) requisitas possideant, cuius Israelitae hoc redimendi officium incumbit.

XX. Quo modo quave ratione servus Hebraeus redemptus fuerit, Rabbinifatis prolixè nobis exponunt. Praecipua tantum heic loci notabo.

XXI. (א) Observant servum gentilis vel profelyti potestati subiectum argento duntaxat, non vero eo, quod argento aequivalet, redimi potuisse. Huc spectat, quod legimus in תורת כהנים
הוא נגאל בכסף ואינו נגאל לא (א):
Argento redimitur & non redimitur proventu (agri) vel vasis. Quocum consentit, quod MAIMONIDES tradit (ב):
תבואה ולא כלים שנאמר כסף ממכרו בכסף הוא נגאל מיד הגר
Nec ואינו נגאל בשוה כסף
fructus nec vasa (pro redemptione dari possunt,) quia

T 2

(א) Par. Behar Sinai ad, Lev. XXV. 50. (ב) ayod. G. II. 5. 1. f. 140. b.

quia dicitur : De argento suae venditionis. Argento ipse redimetur a potestate gentilis, non vero argenti pretio. Qua difficultate haec ipsorum positio prematur, Rabbinum animo suo praeviderunt, quam propterea solvere omni nisu & animi contentione studuerunt. Audiamus eorundem verba (a) : בכל אתר אתר עביר שוה : כסף כסף והכא לית אתר עביר שוה כסף כסף אמר רבי אבהו מהו שנייה היא ששנה עליו הכתוב כסף כסף In omni loco argenti pretium ponis in locum argenti, at heic non comparas id quod argento aequivalet cum argento : Dixit proinde R. Abba. Quid hoc rei est ? Intercedit diversitas quaedam, quia hac in causa Scriptura argentum cum argento permutavit (vel comparavit.)

XXII. (ב) Docent Magistri, nonnisi accurata supputatione hanc redemptionem procurari potuisse. Huc spectat lex generalis (a) : עבד עברי קונה את עצמו בשנים ביובר בגרעון כסף Servus Hebraeus se ipsum redimit annis, Iubilaeo

(a) Vid. Keseph. Mischn. ad loc. Maim. cit. (b) Kiddusch, c. 1. Mischn, 2.

lilaeo & supputatione. Postremus redimendi modus in sequentibus Scripturae verbis fundatur (a) : וחשב עם-קנהו : משנת המכרו לו עד שנת היבול והיה כסף ממכרו במספר שנים כימי שכיר יהיה עמו אם עוד רבות בשנים לפיהן ישיב גאלתו מכסף מקנתו ואם מעט נשאר בשנים עד שנת היבול וחשב לו כפי שניו *Supputabit autem cum emtore suo ab anno, quo vendidit se ei usque ad lubilaeum, ut sit pecunia venditionis ejus pro numero annorum, sit penes ipsum sicut pecunia dierum mercenarii. Si adhuc multi supersunt ex illis annis ante lubilaeum, pro eorum numero restituito pretium redemptionis sui. Sin autem parum superest ex illis annis ad lubilaeum usque, ubi supputaverit cum eo pro numero annorum, restituito redempturam suam.* Hanc legem fusius & quidem satis accurate nobis exponit R. ISAACIDES dum scribit (b) : לא תבא עליו בעקיפין מפני חלול השם אלא ליגאל ירקרק בחשבון לפי המגיע בבל שנה ושנה ינכר לו הגוי מן

T 3

(a) Lev. XXV. 50, (b) In comm ad h. l.

מן רמיו אם היו עשרים שנה
משימכר עד היוכל וקנאו בעשרים
מנה נמצא שקנה הגוי עבדות
שנה במנה ואם שהיה זה אצלו
חמש שנים ובא ליגאל ונכרת לו
חמשה מנין ויתן לו העבר חמשה
עשר זהו והיה כסף ממכרו בשנים

Non fraudulenter servus (cum emtore suo) aget, ne nomen (DEI) profanetur, sed quum venerit ad se redimendum sollicitè cum ipso supputabit juxta convenientiam. De quovis anno, (qui ad Iubilaeum adhuc superstes erit,) detrahèt herus servo de pecunia (qua emtus fuit.) v.g. si viginti fuerint anni a tempore venditionis ad Iubilaeum, & ipse viginti minis fuerit acquisitus, deprehenditur, quod gentilis una mina servitium alicujus anni comparaverit. Quod si proinde servus quinque annos penes herum moratus fuerit, & postea se redimere velit, tum detrahèt quinque minas & dabit servus (emtore suo) quindecim minas & illud est quod dicitur: Et erit pecunia venditionis suae pro numero annorum. Conferri meretur locus MALMONIDIS §. XIII. hujus capituli citatus.

XXIII. Tandem referunt Judaei, hanc
supe

supputationem servo modo emolumento, modo noxae fuisse. Nititur autem hoc ipsum illa hypothese, qua statuitur, solutionem non semper simul etque semel, sed haud raro successive fuisse factam. Quapropter, cum pretium personae pro temporum differentia modo adauctum, modo imminutum fuerit, non potuit non supputatio servo mox commoda mox molesta esse. Explicat nobis Magistorum

mentem **MAIMONIDES** verbis sequentibus (a):

הנמכר לגוי הואיל ויש
לגאול עצמו לחצאין כמו שביארנני פעמים
יהיה להקל ופעמים להחמיר כיצד להקל?
קנה אותו במתי' ונחשף והרי הוא
עתה שוה מאה ונתן לו חמשים
חצי דמיו והכריז והרי הוא שוה מאתים
נותן לו מאה שהן חצי דמיו הנשאר
ויצא כיצד ולהחמיר? קנה אותו במאתים
ונתן לו חצי דמיו שהן מאה ונשחף והרי
עתה שוה מאה נוהג לו חמשים שהן דמי
חציו הנשאר ונמצא שנתן מאה
וחמשים אף על פי שהוא עתה
שוה מאה *Servo, qui se pagano addixit,*

eo quod se ipsum per partes redimere possit,
ut exposuimus, sui redemptio modo facilitatur,

T 4

modo

(a) Avod. c. II. §. 10.

modo difficilis (sive molesta) redditur. Quomodo facilitatur? Quando herus ipsum comparavit ducentis (florenis,) servique pretium fuit imminutum, ita ut de praesenti constet centum (florenis,) dabit ipsi 50. & postea fuit adauctum ita ut denuo ducentis constet, dabit ipsi centum florenos qui residuam partem dimidiam efficiunt, & liber exhibet. Quomodo aggravatur? Quando herus servum acquisivit ducentis florenis & servus ipsi dedit dimidiam pecuniae partem videlicet 100. florenos, & postea pretium ejus minuitur, ita ut 100. florenis constet servus, & hinc dabit ipsi quinquaginta florenos dimidium residuum, tum deprehenditur, quod servus dederit centum & quinquaginta florenos, quamvis hoc ipso tempore non nisi centum florenis constet.

XXIV. Hujus privilegii participes facti sunt omnes & soli Hebraei pagano addicti ea tamen conditione, ut in eorum redemptione ordinis ratio fuerit habita. Nimirum cum quilibet sibi proximus sit, hinc singuli se prius quam caeteros, parentes prae alienis, sapientes prae idiotis, levitas prae Israelitis, Israelitas prae

prae spuriis redimere soliti fuerunt. Hic profecto ordo in captivorum redemptione fuit observatus (a), nec ut spero, male hic a me adplicatur.

XXV. Hoc redimendi officium summe necessarium fuisse R. ISAACIDES observat, quando verba תהיה תורה מיר אל תנוחהו שיטמע עד שנת היובל שהרי כל עצמו לא קנאו אלא לעבדו עת היובל שהרי ביוכל יצא כמו Ex templo (redimetur,) ne patiaris ipsum abscondi ad annum lubilaeum usque. Quivis enim non aliter emit servum, quam ut sibi serviat ad lubilaeum usque, siquidem in lubilaeo quivis exit, ut inferius dicitur. Haec desumpta sunt ex Gem. Kidduschin. ubi sequentia leguntur (c): עבר עברי הנמכר לנכרי בהרי כתיב כיה או דורו יגאלנו או בן דורו יגאלנו והוא לקובעו חובה De servo Hebraeo, qui peregrino venditus fuit, scriptum est: Aut patruelis aut huius filius ipsum rediment, quo ipso debitum

T 5

(agna-

(a) Vid. Gem. Horajot. f. 13. a & MAIM. in Mat. not. aniyim. c. VIII. (b) In Comm. ad Lev. XXV. 48. (c) f. 21. a.

(*Agnatorum*) determinatur. Posset lectori in illo R. Isaacidis loco significatus vocis יטמע obscurus aut ambiguus videri, quare necesse erit, ut ejus explanationem ex schiphthe chachamim addamus. רצה לומר אל תניחורו עד שיהא טמון בין עבודת אלילים *Rasche vult dicere, ne relinquatis eum, donec sit occultatus in cultu idolorum.*

XXVI. Ex illa redemptionis necessitate ut fonte sequentes Judaeorum observationes velut rivi profluxerunt. Nimirum, (א) quod agnati vi potuerint compelli ad servum redimendum. Audiamus MAIMONIDEM (a): בית דין כופין את קרוביו לפדותו שלא יטמע בגוים *Forum cogit agnatos ad ipsum redimendum, ne inter gentiles abscondatur;* (ב) quod servis licuerit pecuniam commodare, & se per vices sive successive redimere. In Gem. Kiddusch. (b) proluxa disputatio hac de re inter R. Scheschet & R. Chunanam fuit habita, cujus finalis decisio parti adfirmanti favet. Quapropter MAIMONIDES non dubitavit idem asserere

(a) Avod. c. ii. §. 7. f. 140. a. (b) f. 20.

יש לו ללוקח לגאול את: (a) *Est*
 עצמו מן הגוי וגואל לחצאין
servo potestas accipiendi mutuum, quo se
redimat, & per vices se redimendi. (b) quod
 servus, qui secunda vice se addixit, altera
 quoque vice redimendus, non vero, si
 posthac venditus fuerit. Huc spectat
 sequens in Mischnajot (b) locus: המוכר
 את עצמו ואת בניו לע"א אין פורין אותו
 אבל פורין את הבנים לאחר מיתת
 אביו *Quando quis se ipsum & liberos*
suos vendit (tertia nimirum vice) cultui
idololatrigo, tum ipsum non redimunt, at li-
beros redimunt post obitum eorundem patris.
 Explicat haec verba MALMONIDES (c):
 מי שמכר עצמו ובניו לגוים או שדוה
 מהן ושבו אותן או אסרוהו בהלוואתן
 פעם ראשונה ושנייה מצוה לפדותן
 שלישית אין פורין אבל פורין את
 הבנים לאחר מיתת אביו ואם
 בקשוהו להורגו פורין אותו מידם
Vbi quis אפילו אחר כמה פעמים
prima & altera vice se liberosque suos gentili
addicit, aut ab eo mutuatur, & hinc capti-
vus abducitur, vel propter mutuum in vin-
cula

(a) Avod. c. II. §. 7. (b) Gittin. c. IV. §. 9. five
 ult. (c) In Matnot, aniyim, c. VIII. §. 13.

tula coniicitur, Hebraeis injunctum est, ut ipsos redimant. Tertia vice venditum non redimunt, sed parente mortuo liberos redimunt. Quodsi gentilis eum interficere studeat, liberant eum ab ipsius potestate etiam post plurimas vices.

XXVII. Neque tamen hac ipsa lege gentili aut profelyto injuria fuit facta, siquidem is, qui se ipsi addixit, legitimus ejus servus fuit teste MAIMONIDE (a): ואם עבר ומכר עצמו אפילו לעובר ע"ז ואפילו לע"ז עצמה הרי Quod si transgrediatur (praeceptum) seque ipsum vendat etiamsi idololatrae, quin immo ipsi idololatriae; Ecce venditus est (et manet,) quia dicitur aut gentili. Hinc sua sequitur sponte, ipsum, nisi redemptus fuerit, non ante Jubilaeum suam recuperasse libertatem, quod Scriptura praecunte idem tradit MAIMONIDES (b): עצמו לגוי אם לא נפרדה אינו יוצא אלא ביוכל שנאמר ואם לא יגאל באלה ויצא בשנת היוכל Qui se ipsum gentili ven-

(a) Avod. c. i. §. 3, f. 139, a. (b) Ibid. c. i. §. 6.

vendit, nisi redimatur, non exit praeterquam in Iubilaeo, quia dicitur, si non redimetur per agnatos, exhibit in anno Iubilaeo ipse una cum liberis suis. Quisquis proinde ante hoc tempus aufugit, is non modo iniuste agit sed & damnum illatum compensare debuit ut testatur JOSEPHVS KARO (a) : שם תנא מנין לבורח : להשלים Exinde discimus de profugo, quod teneatur compensare (illos annos.)

XXVIII. Verum uti nulla datur regula sine exceptione, ita & heic notandum venit Hebraeos pagano extraneo venditos non potuisse redimi aut per Iubilaeum liberari. Ita sentiunt Magistri in Gem Kidduschin (b) : ויצא בשנת חייב בנך שיטנו תחרת ירך או אינו אלא בנכרי שאינו תחרת ירך וכי מרה אפשר לעשות לו הכתוב מדבר Exhibit in anno Iubilaeo (nimirum) a gentili, qui tuae potestati subiectus est, vel forte res ita se non habet, sed simul (id referendum erit) ad extra-

(a) In Kescheth Mischne ad loc. modo cit. (b) f. 15. a. & b.

extraneum, qui a potestate tua exemptus est? Verum quid ipsi facies, (quando obedire recusat: Vides proinde Scripturam non loqui de pagano, qui tuae potestati non subjacet. Consentit R. ISAACIDES (a) בנר שתחרת ירך הכתוב מרבר de profelyto, qui tuae potestati subiectus est, Scriptura loquitur, quem locum R. JEHU-DA LEO ita explicat (b): si gentilis non fuerit sub potestate Israelitarum, quis coget illum, ut iudaeum liberum dimittat in anno iubilaeo?

XXIX Fur, qui solvendo non fuit, propter furtum commissum vendi non modo potuit, sed & debuit, prout Scriptura praeceunte testantur Rabbinii. Ita MAIMONIDES (c): דין הגנב לשלם הקרן והכפר או תשלומי ארבעה וחמשה מן המטלטלין שלו אם לא נמצאו לו מטלטלין בירת דין יורדין לנכסיו וגובין הכל מן היפה תנכסיו כשאר הנזקין שנאמר בהן מיטב שרדה ואם אין לו לא קרקע ולא מטלטלין ב"ד מוכרין אותו ונותנין דמיו לניזק שנאמר

(a) In Comm. ad Lev. XXV 47. (b) in Gur. Ariel five not. ad Isaac, f. 159. c. 3. (c) Aniba c. III, §. II. f. 19. a. T. IV.

שנאמר אם אין לו ונמכר בגניבתו
*ius furis est, ut restituat summam atque du-
 plum vel etiam quadruplum & quinduplum
 ex bonis suis mobilibus, si non possederit ejus-
 modi bona, tum forum ad reliquas faculta-
 tes suas se convertit, & tollit id quod potissi-
 mum est de facultatibus ipsius, prout in reli-
 quis damnis fieri solet, de quibus dicitur: ex
 optimo proventu agri (restitutio fiet.)
 Quod si nec fundum nec bona mobilia possi-
 deat, forum vendit ipsum & ejus pretium
 laeso adjudicat quandoquidem dicitur. Si
 non fuerit solvendo, vendetur propter fur-
 tum suum.*

XXX. Foeminam propter furtum
 commissum vendi potuisse Judaei teme-
 re non minus quam obstinate negant;
 prout ex Tract. Sota (a) evidenter ad-
 paret: האיש נמכר בגניבתו ואין
 האשה נמכרת בגניבתה *Vir vendi-
 tur propter furtum suum, sed foemina non
 item.* Veruntamen circa hanc ipsam
 thesin Magistri in partes abeunt, quo-
 rum alii ex traditione alii ex Scriptura
 illam derivant. Prioribus accedit MAL-
 MO-

(a) C. III. §. 8.

האישה אינה נמכרת: (a) :
בגניבתה ודבר זה מפי הקבלה

*Foemina non addicitur propter furtum, quam
thesin traditioni acceptam ferimus.*

Posterioribus calculum suum adjicit R. ISAA-

CIDES (b) : נמכרת איין האשה

בגניבתה שנאמר בגניבתו ולא בגניבתה

Non venditur foemina propter furtum suum,

quia dicitur propter furtum ab ipso non ab

ipsa commissum. Verum errant & illi,

qui suae traditioni nimis fidunt, & hi,

qui pro more suo nihil non ex Scriptura

eliciunt.

XXXI. Rabbinī per גניבה in loco
citato duntaxat furtum stricte sic dictum

intelligunt. Testis est MAIMONIDES

אין לך איש בישראל שמוכרין: (c) :

אחריו בירת דין אלה הגנב בלבד

Non est vir in Israele, quem forum vendit,

praeterquam fur. Ex illa Pseudermeneia

sequentes theses profluxerunt (N) ne-

minem propter debita ad servitium ad-

dici posse, prout loca a doct. ALTINGIO

cita-

(a) Vid. ejus Comm. ad Mischn. cit. & Avod. c.
VI. §. 2. (b) In comm. ad Deut. XV. 13. (c) avod.
c. I. §. 1.

citata confirmant. (ב) Falsos testes, qui furti quendam postularunt, hujus loco vendi non potuisse, qua de re proluxa disputatio extat in Gem. Macoth (a) :

אין נמכרין כעבר עברי סבר רב המנונא
למימר הני מילי היכי דאירא ליה
לדידיה ומיגו דאיהו לא נזרבן
אינהו נמי לא מזרבנו אבל היכא
דלירא ליה לדידיה אפע"ג דאירא
להו לדידהו מזרבניה אמר ליה רבא
ולומרן ליה אי אנת הוה לך מי הוה
מזרבנת אנך נמי לא מזרבנינן
אלא סבר רב המנונא למימר הני
מילי היכי דאירא ליה או לדידיה
או לדידהו אבל היכי דלירא ליה
לא לדידיה ולא לדידהו מזרבני א"ל
רבא ונמכר בגניבתו אמר רחמנא

(Falsi testes) non
venduntur. Opinatur R. Menunda id posse di-
ci, si (accusato) fuerint facultates, quas pro
sua persona possit solvere, quia enim hoc in
casu (accusatus) non venditur, nec (fal-
sus testis) vendendus erit (quippe qui in
prioris locum succedit.) Respondet ei Rabba
dicendo; si tu fueris solvendo, quis te ven-
didisset? ita & nos falsum testem (cui sup-
perunt

U

petunt facultates) non vendimus. Verum
 putat itaque R. Menuna illud dici posse, si
 utrisque fuerint facultates, sed si utrisque
 desint, tum ad minimum falsum testem ven-
 ditum iri. Responder Rabba : (Dicitur
 Exod. XXII. 2) בגנבתו quo DEVS in-
 nuit, ob furtum non ob falsum testimonium
 vendi (3) Servos non pro duplo, qua-
 druplo vel quintuplo, sed tantum pro
 re ipsa sive summa furti servire. Paucis
 hoc traditur in Gem. Kidduschin
 בגנבתו ולא בכפירתו propter furtum
 suum & non propter duplum vendetur &
 fusius idem exponitur a R. EZECHIELE
 HECHAIM (a) : אין גנב נמכר על
 כו"ה רק על הקרן הקרן מאה ודמיו נ'
 נמכר ושאר הקרן חוב עד שיעשיר
Fur non venditur propter quadruplum aut
quintuplum, sed tantum propter summam.
Quod si summa furti centum florenis constet,
& ipse pretio quinquaginta florenorum aesti-
metur, tum venditur & reliqua pars sum-
mae manet debitum, donec ditescat. Et in
 Mechilta (b) : נמכר בגנבתו ולא פחות
 ולו יתר רבי יהודה אומר אם גנב
 פחות

(a) In Hilch. Gonen, Mammon, c. i. (b) Par.
 Mischp. Sect. 13, f. 32, c. 3. in fine.

פחור ממה ששורה אינו נמכר יותר
 ממה ששורה הרשור ביד בעל
 הגניבה אם רצה למכור ימכר ואם
 לאו כותב לו שטר רבי אליעזר
 אומר גנב פחור ממה ששורה אינו
 נמכר יותר ממה ששורה דין להשתכר
Venditur ob
furtum suum, nec vilius, nec carius. R. le-
huda dixit: si furatus est minus, quam
valet, non venditur, si plus, quam valet,
tum in furis arbitrio positum est. Quod si
velit se vendere, se vendit; Sin mi-
nus, scribit Domino scriptum obligato-
rum. R. Elieser dicit: si minus furatus est,
quam valet, non venditur, si plus, quam va-
let, furatus est, jus est, ut furti partem re-
cipiat, partem perdat. His poterit ad-
jungi testimonium, quod Gem. Kid-
 ח"ר גניבו
 אלה ושורה חס' מאור נמכר וחור
 ונמכר גניבו חמש מאור ושורה אלה
 אינו נמכר כלל ר"א אומר אם
 היה גניבו כנור ממכרו נמכר ואם
 לאו אינו נמכר אמר רבא בה"א
 ר"א לרבנן זכנהו דמ"ש גניבו ה' מאור
 ושורה אלה דאין נמכר דנמכר כולו אמר
 רחמנא

U 2

רחמנא ולא חציו הכא נמי
 נמכר בגניבתו אמר רחמנא ולא
 Docuerunt Rabbini,
 servum, qui mille florenos furatus est, &
 quingentis constat, vendi, & quando rever-
 titur, denuo vendi, quodsi vero quingentos
 furatus fuerit, nec nisi mille florenis valeat,
 non venditur, quae regula generalis est. R.
 Elieser respondet, quando ipsius furtum re-
 spondet pretio suae venditionis, venditur, sin-
 minus, non venditur. Dixit Rabba: In eo
 R. Elieser vicit Rabbinos. Prouti enim ipsi
 dicunt, servum, qui quingentos furatus fuit
 & Millemis constat, non esse vendendum, eo
 quod DEO notante totus vendi debeat, non
 eius dimidium, ita & heic DEVS dixit, ser-
 vum vendendum esse propter furtum suum
 (nempe integrum,) non propter dimidiam
 furis partem. Quod si haec ita se habe-
 rent, prout Judaei narrant, sane per-
 pauca forent exempla servorum, qui
 propter furtum aliis fuissent addicti.
 Verum his singulis falsitatis suspicionem
 subesse vel inde colligimus, quia in sacris
 literis ne gry quidem hac de re occurrit.

XXXII. Hujusmodi fures (i.) a Sy-
 nc-

redrio & quidem (2.) solis Hebraeis ,
nec (3.) his nisi ad 6. annos fuerunt addi-
cti. Primum vel inde satis evidenter
adparet, quia servus ob furtum venditus
Hebraeis perpetuo nuncupatur מכרוהו
is, quem Synedrium vendi-
dit. Alterum MALMONIDES suo
confirmat testimonio (4) : עבר עברי
שמכרוהו בית דין אין מוכרין אותו
אלה לישראל או לגר צדק
Quando Synedrium servum Hebraeum ven-
dit, tum eum nonnisi Israelitae aut profe-
lyto justitiae addicit. Tertium traditur
in Gem. Kidduschin (b) : מכרוהו ב"ד
Servus a foro
addictus non venditur, nisi ad 6. annos.
Quod ipsum in Glossa exponitur ratio-
ne simul notata. מכרוהו ב"ד וגו' דכתיב
ועבדך שש שנים אבל במוכר
עצמו לא כתיב דכי תקנה עבד
Servus, quem
forum vendit &c. quia de ipso scriptum est,
& serviet tibi 6. annos, verum de illo, qui
se ipsum vendit, hoc scriptum non est.
(Quando enim dicitur : Exod. XXI. 2.)

U 3

Quum

(a) Avod. c. l. 5. 3. (b) f. 14. c. b.

*Quum emeris servum Hebraeum &c. tum
subintelligitur ex manu aliorum.*

XXXIII. Quia Sacrae tabellae non
meminerunt, quid faciendum sit, ubi
servus vel gentili, vel uni saepius, vel plu-
ribus simul furatus fuit, hinc Rabbini illos
casus determinare operae pretium judi-
carunt. Placuit haec ex MAIMONI-
DIS loco jamjam citato vestris subji-
ce oculis (a):

גנב ארז הגוי או הקדש : (א)
אינו נמכר על הקרן אלא הרי
זה עליו חוב עד שיעשיר גנב ונמכר
וחזר וגנב אם לשני גנב הרי זה
נמכר פעם שנייה ואפילו גנב למאה
אנשים נמכר מאה פעמים ואם
לראשון גנב פעם שנייה אינו נמכר
שנייה אלא ישאר עליו הכל חוב גנב
לזה וחזר וגנב לזה וחזר וגנב לזה
כולם שותפין בו אם היו דמיו כנגד
הקרן של שלשתן או פחות מן
הקרן נמכר ומחלקין ביניהן ושארו
הכפלות חוב עליו ואם היו דמיו
יתר אינו נמכר והכל חוב עליו עד
שיעשיר שותפין שגנבו כאחד משלשים
ביניהן וכל אחד מהן נמכר בחלקו
מן הקרן וכל מי שדמיו יתר על
חלק

(a) Aniba c. III, §. 13. & seqq.

חלק הקדן שנתחייב בו אינו נמכר

Qui furatus fuit gentili aut sanctuario, non venditur propter furti summam, sed manet illa debitum, donec dicescat. Qui propter furtum fuit addictus, & postmodum denuo furatur, is ubi duobus furtum fecit, utraque vice venditur, & si vel centum viris furatus esset, centies venditur, ubi vero priori bis fuit furatus, huic altera vice non venditur, sed manet super ipso debitum.

Quando huic furatur, & postea redit ac furatur alteri, & denuo revertitur, ac furatur tertio, tum omnes de ipsius pretio participans, si pretium suae venditionis aequivaleret furti summae. Quodsi fuerit infra summam, venditur, & partiuntur (illi tres servi pretium) inter se, reliquorum duplorum debitum restat furi solvendum.

Quando pretium servi superat (furti summam), tum totam summam ablatam tamdiu debet, usque dum facultates acquirat.

Socii fures sunt sicut unus, quando furtis inter se deponunt. Eorum quisvis venditur propter summae ablatae partem, verum quando ipsius pretium superat partem summae ablatae, quam debet, tum non venditur.

XXXIV. Capite superiori notavi, potuisse filios in casu extremæ necessitatis a Patre aliis addici. Verum hoc ipsum est, quod Judæi literæ strictè inhærentes strenue negant, prout satis luculenter claret ex Mechilta (4):

וכי ימכר איש וגו' האיש מוכר את בתו ואינו מוכר את בנו שהיה ברין מה אם הברת שאינו נמכרת על הגניבה אביו רשאי למכרה הבן שהוא נמכר על הגניבה אינו דין שיהא אביו רשאי למכרו ת"ל וכי ימכר איש את בתו האיש מוכר את בתו ואינו מוכר את בנו

Et si quis vendet &c. Vir vendit filiam suam, non filium suum, quod continetur in jure. Quid? si Patri licet filiam addicere, quæ non venditur propter furtum. Nonne juris erit ut ipsi (multo magis) liceat vendere filium, qui propter furtum addicitur? Scriptura dicit. Si quis vendet filiam suam; adeoque Pater vendit filiam, non item filium suum.

XXXV. Nativitate alios servos fuisse factos Scriptura satis evidenter nos edocet,

(4) Par. Mischp. f. 29. c. 1.

cet, quando liberos servi Hebraei ex ancilla Cananaea prognatos dominis adjudicat (a). Quid Judaei ad inlustrandam hanc legem conferant, dispiciendum erit.

XXXVI. Ex eorum sententia non licuit [1.] Israelitis liberis matrimonium inire cum ancilla Cananaca. Audiamus MAIMONIDEM (b):

המוכר עצמו
אסור בשפחה כנענית בשאר כל
ישראל *Servo, qui se ipsum vendidit, non*

minus ac caeteris Israelitis universis ancilla
Cananaea prohibita est, nec [2.] *servo*

spontaneo talis ancilla in thori sociam
adjungi potuit, prout prolixè traditur in

Gem. Kidduschin. (c) מ"ט דת"ק מוכר
עצמו אין רבו מוכר לו שפחה

כנענית מיעט רחמני גבי מכרוהו
ב"ד ואם אדוניו יתן לו אשה לו

ולא למכר עצמו ואיך לו בעל
בורחו ואיך מכי משנה שבו שבו

עבוד שבו אינו עובד אלא ביום
עבר עברי עובד בין צביום בין בלילה

וכי תעלה על דעתך שעבר עברי עובד
בין ביום בין בלילה והלא כבר נאמר
כי

U 5

(a) Exod. XXI. 4. (b) Aved. c. III. §. 3. (c) f. 15. a.

כי טוב לו עמך עמך במאכל ואר יצחק
מכאן שרבו מוסר לו שפחה כנענית

Quae est ratio Doctoris primi, qui dicit: servo spontaneo Dominus non associat ancillam Cananaeam? Excludit DEVS omnes praeter servum a foro addictum (dicendo Exod. XXI. 14.) Si dominus ejus ei dederit uxorem, ipsi, (quem forum addicit,) non ei, qui se sponte vendit. Nonnulli tamen illud ita explicant. ipsi, nempe invito. Sunt denique, qui ex verbis: duplum est mercedis mercenarii, quo tibi servivit, (eliciunt hanc positionem. (Mercenarius non servit, nisi interdum, sed servus Hebraeus tibi servit tam die, quam nocte. Quodsi tibi in mentem venerit, quomodo servus noctu & interdum servire possit, cum supra dictum sit: prospere tecum aget in cibo (& in lecto). Respondet R. Izehak prius eo respicere, quod Dominus servo ancillam Cananaeam in thori sociam adjungat. Quinimmo [3.] ne quidem is, qui ex parte servus & ex parte ingenuus fuit, hanc ancillam ducere potuit, prout notatur in Schulchan aruch (4): מי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו יכול לישא לא

(4) Hilch. avod. fol. 218. b.

לֹא שְׁפָחוּ וְלֹא בֵּרַת חֵרִין לְפִיכָךְ
Qui partim servus, partim ingenuus est, non poterit uxorem ducere nec ancillam, nec liberam, quapropter dominum cogunt, ut ipsum dimittat liberum.

XXXVII. Servus, qui potuit obligari ad ducendam Cananaeam & prolem servilem ex ea procreandam fuit is, quem Synedrium vendidit, ut MAlM. testatur
 בֵּין הָאֲדוֹן בֵּין בֶּן שֶׁל אֲדוֹן הָרִי: (א)
 זֶה נוֹתֵן לוֹ שְׁפָחוּ וְכוּפָהוּ עָלָיו זֶה
Tum Dominus tum ejus filius servo ancillam in uxorem dant, eumque cogunt ad hoc ipsum, ut ex illa liberos procreet, qui sint servi. Nec ratio habetur in hoc casu interdicti, quo alias cautum fuit, ne Judaeus cum pagana & ancilla jungatur. Etenim nec Sacerdoti, cui alias maxime matrimonii puritas commendata esse debuit, si addictus fuerit, tale contubernium illicitum fuit, ut idem MAIMONIDES observat (b):
 וְדָבָר זֶה קְבִלָה הוּא: (ב)
 וְאִפִּילוּ הִיזָה הַנִּמְכָּר כֹּהֵן הָרִי זֶה מוֹתֵר
 בְּשִׁפְחוּ

(a) L. cit. (b) Ibid. §. 4.

בשפחה כנענית כל ימי עבודתו

Per traditionem illud accepimus, quod, quamvis Sacerdos sit addictus, ei permessa sit ancilla Cananaea intra dies servitii.

XXXVIII. Sunt, qui ne ab hoc quidem servo ancillam Cananaeam ductam fuisse judicant, si non ante fuerit maritus foeminae Israeliticae, & ex ipsa sibi procrearit liberos. Huc spectat illud in Gem.

א"ר נחמן בר יצחק : (א) יש לו אשר ובנים רבו מוסר לו שפחה כנענית אין לו אשר ובנים אין רבו מוסר לו שפחה כנענית

R. Nachmanides filius Isiaci dixit : Quod si servo fuerint uxor Hebraea, & ex illa liberi, cum Dominus ipsi ancillam Cananaeam dare poterit ; sin minus, non dabit. Ne autem gratis hoc assumi videatur, argumentum quo suam thesin stabiliant, petunt ex verbis אדם בגפו יבא בגפו יצא qui solus venit, solus exhibit. Huc nos manu quasi ducit R. SALOMO ben MELECH, quando verba citata explicat, ut sequitur (ב) : אדם בגפו לבדו יבא

(א) f. 20. a. (ב) In Michlal Jophi ad Exod. XXI, §. Conf. Kidd. f. 20, a.

יבנה שלמה בנה גוף אחר עמו והוא
 אשור (*Scriptor Sacer*) vult dicere. *se*
solus venerit, ita ut non aliud corpus nimi-
rum uxor una cum ipso venerit, (tum etiam
solus exhibit. Noluit tamen his suum adde-
 re calculum ABARBANEL qui in Com-
 ment. ad Exod. XXI. statuit, non nisi
 servo caclibi ancillam Cananaeam dari
 potuisse. Nec diffiteor, me hac in par-
 te plus hujus, quam Magistrorum sen-
 tentiae deferre.

XXXIX. Servi contubernalis ancilla He-
 braea esse non potuit, sed tantum cana-
 nea. Hoc uno omnes Rabбини adfirmant
 ore. Sufficiat hac vice testimonium ISAA-
 CIDIS (a):
 אם ארוניו וגו' מנין :
 שהרשות ביד רבו למוסר לו שפחה
 כנענית להוליד ממנה עבדים או
 אינו אלא בישראלית תלמוד לומר
 האיש והאשה וילדה תהיה לארניה הא
 אינו מדבר אלא בכנענית שהרי
 העבריה אף היא נאמרה בשש ואפילו
 לפני שש אם הביאה סימנין יצאה
 שנ' אחיך העברי או העבריה מלמד
 שאף

(a) In Comm. ad Exod. XXI. 4. Conf. Kidd.
 f. 68. b. Jev. f. 21. b.

שנא העכריה יצאה כשש *Si Domi-*
nus &c. Hinc adparet, quod Dominus ha-
 beat potestatem servo associandi ancillam
 Cananaeam, ut ex illa servos progignat: sed
 forte de ancilla Israelitica illud erit intelli-
 gendum! Scriptura dicit: Vxor, ejusque
 gnati erunt Domino. Vnde patescit eam heic
 nonnisi de externa loqui, siquidem Hebraea
 in fine 6ti anni exit, quinimmo ante 6 annos
 exit, ubi signa suae virginittis adduxerit.
 Dicitur enim (Deut. XV.) frater tuus
 Hebraeus aut Hebraea, quo docetur ipsam
 quoque Hebraeam exire 6to anno.

XL. Liberi in hujusmodi contubernio
 prognati matris conditionem fuere se-
 cuti, & hinc servitio una cum matre ad
 extremum halitum usque defungi tene-
 bantur. Testimonium, quo thesis mea
 confirmatur, extat in Schulchan Aruch (a):

ישראל שבא על שפחה אפילו
 שפחתו הולד עבד וי"א שאם בא
 על שפחתו או קדשה הולד בן
 חרין לכל הדברים ויש מי שאמר
 שאע"פ שלשאר דברים דינו כבן
 חורין אינו מותר בבת ער שיקבל
 צט

(a) Hileh. avod. f. 219. a.

שחרור גט *Quando Hebraeus concumbit cum ancilla utut propria, tum gnatus erit servus. Alii tamen contendunt, infantem ex propria ancilla vel meretrice prodatum esse liberum ex omni parte. Nonnemo dixit, quod in caeteris quidem pari jure gaudeat cum homine liberae conditionis, veruntamen cum virgine Hebraea non possit matrimonium inire, nisi prius libellum manumissionis acceperit. Diffimulare quidem haud possum, in loco citato de illicito congressu Civis Hebraei cum ancilla aut meretrice, non vero de contubernio servi sermonem esse, verum hoc non obstante argumento vis sua remanet, non modo quia parium par debet esse ratio, sed & quod sufficienter inde patescit, sottre matris gaudere liberos. Accedunt alia dicta, quae huc specialius referri merentur, ut ABARBANELIS (a):*
 כי אין : (a) מן השפחה
 הבן הבא לישראל מן השפחה
 או מן הגויה קרוי בן ישראל ולכן
 אמר בפרשת משפטים בבנים שיוולדו
 לישראל מן השפחה הכנענית שהם
 עבדים כמותה ולא ישראלים כאביהם
 Filio

(a) In Comm. ad 2, Sam. XIII. fol. 156. c. p. & q.

Filius, quem ancilla vel pagana Hebraeo peperit, non vocatur filius Israel. Hinc in Parascha Mischpatim dicitur, quod liberi Israelitae ex ancilla Cananaea progenerati sint servi sicut mater, non Hebraei, ut ipsorum Pater. Ex hac liberorum cum matre connexionione profluit, quod juris matrimonialis sint incapaces non minus ac ipsa mater, quae est ancilla. Audiamus Magistros (a):

שפחה כנענית אשכחן : (a)
 דלג תפסי ביה קידושי וילדה
 כמותה מכל דא"ק האשה וילדה
 תורה לארונה

Ita deprehendo, quod ancilla Cananea (cum libero cive reipublicae Israeliticae) sponsalia celebrare non possit. Sed unde evincam eandem esse liberorum sortem? Scriptura dicit: Vxor ejusque liberi erunt Domino.

XLI. Proles ancillae Cananacae dum Cananacis accensetur, non potest non indissolubili servitutis jugo subesse, quod Rabbini plus una vice fatentur ut MAIMONIDES (b):

ישארה שבה על
 שפחה כנענית אף על פי שהיא
 שפחתו

(a) In Gem. Kidduschin. f. 68. 2. (b) Hilch. ayod c. 9. §. 1.

שפחתו הרי זה הולד כנעני לכל
 דבר ונמכר ונקנה ומשתמשים בו
 לעולם כשאר העבדים *Quando Israe-*
lita concumbit cum ancilla Cananaea, etiamsi
propria, gnatus Cananaeis adnumeratur in
omnibus rebus, adeoque venditur, emitur,
parique dominio in perpetuum subest, ac caete-
ra mancipia. Nec non ABARBANEL
 (a), cujus verba latine ita sonant :
 Quodsi Dominus servo dederit uxo-
 rem, ancillam cananaeam puta, eaque
 filios aut filias ipsi pepererit, liberi non
 una cum patre exhibunt, quia sunt heri
 mancipia. De mancipiis Cananaeis au-
 tem dictum est, quod omnibus vitae
 diebus servire teneantur, filiisque in
 haereditatem cedant.

XLII. Quot modis servi parentur, ex
 Rabbinorum documentis haecenus de-
 monstravi. Postulat ordo, ut quam do-
 minis in servos potestatem tribuant iidem
 Magistri, dispiciamus. Erit autem in an-
 teceffum notandum, potestatem domi-
 nicam differre, quatenus vel corpus seu
 ipsa persona hero mancipatur, vel tantum
 X opo-

(a) Par. Mischp. f. 173, b.

operae ei locantur. Servi, quorum corpus possidetur, mancipia, illi vero, quorum operae potestati heri subsunt, mercenarii adpellantur. Nec invitis Hebraeis hoc discrimen notatur, quippe qui עבד כסף servitutem personalem seu personae adhaerentem distinguunt a servitute ad ידיו a servitute ad solas operas restricta (a). Hinc in quaestionem venit. Num servi Hebraei mancipia, an vero mercenarii fuerint. Operam dabo, ut Judaeorum mentem distingere exponam.

XLIII. (N) Discrimen, quod inter utrumque ministerium mancipiorum videlicet & mercenariorum intercedit, non ex jure naturae, sed Hebraeo derivant. Per-

(a) Huc spectat illud in Baal Hatturim. ad Ex. XXI. 20. in Bibl. Buxt. f. 86. המוכר עבדו לשלשים יום רבי מאיר אומר ראשון ישנו ברין יום או יומים ולא שני דקנין פירות לא כקנין הגוף Ubi quis servum suum vendit alteri ad 30. dies, ibi servum ratione prioris, si eum occidisset, judicatur iudicio diei vel bidui, at non respectu posterioris, siquidem operarum emptio similis non est corporis seu personae acquisitioni.

Personalem enim servitutem non nisi Mosaica lege constitutam fuisse, & lege naturae sive dictamine sanae rationis servorum operas duntaxat acquiri contendunt (a). Quo ipso satis superque produnt, quam parum naturae leges perspectas habeant. Proprie enim jus naturae omnem servitutem ignorat, quandoquidem aequalia omnibus tribuit jura, at ea semel introducta tam parum ministerium personale, quam operatum sponsonem prohibet, quia pacto corpus, non minus quam operae, heris addici potest.

XLIV. Paganis denegant jus disponendi de persona servi, sive Ethnicus, sive Israelita, sive emptus, sive bello captus fuerit. De servo gentili id ipsum adseritur in Gemara Babylonica (b): **לֹא הֵם קוֹנִים זֶה מִזֶּה לְגוֹפוֹ אֶלֶּם לְמַעֲשֵׂהוּ יְדִי** *Gentilium alter alterius personam non acquirit, sed tantum ejus operas.* De servo Hebraeo Gentili vendito idem testatur R. ISAACIDES (c): **בְּמַלְכָּה תְּהִיָּה לֵוִי**

X 2

ל

(a) Vid. Gittin. c. II. f. 45. & 46. (b) Gittin. c. IV. f. 38. 2. (c) In comm. ad Lev. XXV. 48.

לו מיד אל תניחו שיטמע עד שנת
היובל שהרי כל עצמו לא קנאו אלא
לעבדו עד היובל שהרי ביובר יצא

*Redemptio ipsi erit ; statim. Ne sinas eum
immergi usque ad annum Iubilaeum. Nam
ecce (Ethnicus) totum illum non compara-
vit (id est, corpus ejus non acquisivit,) sed
tantum ut ei serviat usque ad Iubilaeum,
quandoquidem in Iubilaeo egreditur. Huc
refert SELDENUS (a) responsum, quod
Christo dederunt Judaei (b) : Semen
Abrahamae sumus, και ουδενι δεδουλευκαμεν
πωποτα & nemini servivimus unquam q.d.
servitus nostra, qua aliorum dominio pa-
rere coacti sumus, non fuit servitus per-
fecta, aut personalis, proinde veri no-
minis libertate nunquam privati fuimus.
Servos a pagano tam emtos, quam ca-
ptos a ministerio personali liberos decla-
rat MAIMONIDES (c) עבר עבד לא
לעבדות לא קנה גופו ואין לא
Gentilis, qui
alterum ad servitium sibi comparat, non
ejus corpus seu personam, sed tantum operas
acquirat.*

XLV.

(a) In Jure Nat. & Gent. L. VI. c. 19. p. 816 & 817.
(b) Joh. VIII. 32. (c) Avod. c. IX. §. 5. 147. b. t. IV.

XLV. Hebraeis econtra Rabbinis adjudicant jus absolutum in servos, eorumque personam non minus quam operas, quos proinde ut eorundem mancipia spectant. Testis est MAIMONIDES loco modo citaro.

ואף על פי כן אם מכרו לישראל
Hoc non obstante,
ubi servus venditur Israelitae, ejus corpus ab
hoc acquiritur. Dubia, quae hanc positionem premere videntur, optime solvit, Maimonidis interpres (a) קשה שהרי בהדיא אמרין בפרק החולין דלוקח עבד מן הגוי לא קנה גופו משום דגוי לא מצי מקני לישראל אלא מאי דאית ליה ביה דהיינו זכור מעשה ידיו וכתבו רבינו בפרק שקוד' זה והיאך כתב כאן גוי שקנה גוי לעבדות וכו' אף על פי כן אם מכרו לישראל הרי גופו קנוי לישראל וי"ל דה"ק גוי שמכר עצמו לגוי לא קנה הגוי גופו ואע"פ כן אם הגוי מכר עצמו לישראל הרי גופו קנוי לישראל כדאמרינן בגמרא אתם קונים מהם ויותר נ"ל דה"ק גוי שקנה גוי לעבדות לא קנה גופו אע"פ כן אם בא הגוי הקונה הזה ומכרו לישראל הרי

X 3

(a) JOSEPHUS KARO in Keseph Mischne
 five not. ad loc. cit.

חרי גופו קנוי לישראל אחר שיטבילנו
 לשם עבדות דלא אמרו דאין גופו
 קנוי לישראל אלא קודם שיטבילנו
 לשם עבדות אבל אחר שהטבילנו
 לשם עבדות קני ליה לגפיה

Heic difficultas quaedam occurrit. Perspicue enim in Gem. cholin dicitur, quod servum a gentili paraturus non acquirat ejus corpus, eo quod gentilis nihil possit Israelitae vendere, nisi quod sui juris est (sive ad ipsum spectat,) & hinc non nisi ministerium & operas servi, (quo non obstante) scribunt Rabbinii capite praecedenti & heic etiam Maimonides scribit: Gentilis, qui alterum gentilem acquirit ad servitium &c. Veruntamen ubi, Israelitae venditur, servi corpus ab Israelita, acquiritur. Poterit dubium ita solvi. Quando gentilis seipsum vendit alteri pagano, hic illius personam non acquirit, contra ubi gentilis se ipsum Hebraeo addicit, servi corpus ab hoc acquiritur, prout refertur in Gemara (quae ita incipit) vos parabit ex illis &c. Deinde, poterit etiam hoc modo conciliari. Paganus, dum alterum gentilem emit, in ejus personam nullum prorsus jus obtinet. Vbi vero Ethnicus comparat ser-

servum & hunc ipsum Israelitae vendit, tunc postquam additus servitii nomine fuerit baptizatus, ejus persona domino cedit. Neque enim alia ratione dicitur: servi corpus non acquiri domino Hebraeo, quam antecederet ad baptismum servi, sed post baptismum jus in corpus servi Israelitae competit.

XLVI. Veruntamen (ד) nec hujus, (puta Israelitae,) potestati subicitur corpus servi Hebraei, sed tantum Cananaci. Prius tradunt MAIMONIDES (a): לא תעבד בו עבד עבד אינו נזהג בו אלא כשכיר שנאמר כשכיר כתושב יהיה *Non coges ipsum servare servitium mancipii, id est, non aliter eum tractabis, quam ut mercenarium, siquidem Scriptura dicit: Ut mercenarius & ut inquilinus erit tecum. Nec non R. ISAACIDES (b): איזהו תושב זה נרצע שהוא קנוי לו עד היובל ואיזהו שכיר זה קנוי קנין שנים שיצא בשש בא הכתוב ולמדך כאן שאין גופו קנוי ליה *Quis est ille inquilinus? Is est servus perforatus, qui possidetur ad annum jubilaicum usque. Et quis mer-**

X 4

(a) Avod. c. i. §. 7. (b) In Comm. ad Lev. XXII. 10.

mercenarius? Hic est servus, qui ad certos annos acquiritur, nimirum qui 6. annis finitis egreditur. Venit hic Scriptura, ac docet te, quod corpus ejus non acquiratur domino, quapropter nec de sancto comedere potest & paullo post (a): וְכֵן כִּי יִקְנָה נַפְשׁוֹ עִבְדִּי כְנַעֲנִי שְׁקִנְיִי (a). Sacerdos autem, si emerit aliquem nimirum servum Cananaeum, qui quoad ipsum corpus a Domino emitur.,

XLVII. Licet autem servus Hebraeus ministerio personali non defungatur, nec proprie mancipiis accenseri queat, non poterit tamen (ה) servitio servi communis se penitus subducere. Hanc in rem notatu dignum est testimonium quod exstat in Sepher Siphra (b): אַחִיךָ שֶׁתִּנְהַוֶּה בּוֹ בְּאַחֻזָּה יָכוֹל אָף הוּא לִנְהַוֶּה בְּעַצְמוֹ בְּאַחֻזָּה תִּלְ עִבְדִּי יָכוֹל אָף אֵת תִּתְנַהֵּג בּוֹ כְּעִבְדִּי תִלְ אַחִיךָ הוּא הֵא כִּיצַר אֵת נוֹהֵג בּוֹ בְּאַחֻזָּה וְהוּא Frater tuus : proinde fraterne cum ipso conversaberis. Forte ipse etiam se ut frater erga te poterit gerere ? Scriptura dicit : Servus. Forte

(a) Ibid. ad v. 11. (b) Par. Behar. Sinai c. 7: f. 45, c. 3.

Forte tu poteris ipsum tractare ut servum? Scriptura dicit: Frater tuus ille. Ecce uti tu cum ipso fraterne ages, ita ipse se erga te ut servum geret.

XLVIII. Potestate dominica cactera dominorum jura nituntur. His ordinario accensentur jus vitae & necis, jus alienandi, jus disponendi de fervorum actionibus, eosque propter inobedientiam castigandi. Priora Magistri dominis Hebraeis denegant, posteriora iisdem vindicant. Faxo, ut asserti veritas in omnium incurrat oculos.

XLIX Rabbini in eo nobiscum convenit, quod servi Hebraei occisionem prohibitam fuisse judicent. Id ipsum patescit ex regula generali, quam praecunte Talmude MAIMONIDES notavit (a) אחר ההורג את ישראל או (a) ההורג עבד כנעני הרי זה נהרג עליו *Sive quis Israelitam sive servum Cananaeum occiderit, ejus loco morte mulctandus erit.* Nemo non videt, servum Hebraicum sub nomine Israelitae simul venire. Inde est, quod

X 5

הלכות רוצח ושמירת נפש (a)

c. 2. §. 10. f. 52, b. t. IV.

quod R. ISAACIDES legem de occisione civis Hebraei latam huiusmodi servo adplicare nullus dubitet, dum scribit (a) : *Omnes etiam servos percussos exceptis Cananaeis contineri sub regula illa : Si quis percusserit aliquem, ita ut moriatur.* Hanc denique positionem confirmant, quae ex Maimonide recenset HENR. HOTTINGERUS (b), quaeque argumentum a minori ad maius referunt : Quod jubeamur, inquit, occidere transgressores quorundam praeceptorum legis, gladio. Atque hoc supplicium vocatur a Rabbinis nostris occisio, quae mors facilis est. Unus autem eorum, qui hoc supplicio tollendi sunt, est, qui servum suum percusserit, etsi Cananaeus fuerit, si submana ejus moriatur, sicut dicitur ; vindicando vindicator. Exod. XXI. id est, occidatur occisione gladii. Ratio hujus praecepti est, quod ita DEVS benedictus de medio populi sui sancti eradicare voluerit malitiam cordis, & magnam illam crudelitatem.

Man-

(a) In comm. ad Exod. XXI. 10. (b) In Tr. de Jure Hebr. p. 60.

Mandavit propterea, ut omnis, quem forte iracundia effervescentes ita vicerit, ut lethali ictu servum suum, quem domi suae alit, percutiat, neque sit, qui eum liberet, occidatur. Quod si tamen herus inscius & invitus servum occidisset, non aliter ac caeteri homicidae involuntarii in civitatem refugii sese recipere debuit. Veluti liquet ex Gem. Macoth: עֶבֶר וְכוֹתִי גֹלָה עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל גֹּלָה עַל יְדֵי כוֹתִי וְעֶבֶר *Servus & Cuthaeus aufugiunt propter Israelitam (ex improvise interfectum,) & Israelita fuga se salvat propter Cuthaeum aut servum occisum.*

L. Nihilo tamen secius a nobis discedunt in explicanda illa lege, quae specialius servi interfectionem concernit: Si quis (sunt verba legis) percusserit servum suum vel ancillam virga, ita, ut mortui fuerint in manibus ejus, vindicando vindicator &c. Hanc ipsam non ad servos Hebraeos, sed tantum Cananacos relatam volunt. Ita R. ISAACIDES (א): וְכִי יִכֹּה אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ בְּעֵבֶר כִּנְעָנִי הַכְּתוּב

(א) L. modo citato.

הכתוב מדבר או אינו אלא בעברי
 ת"ל כי כספו הוא מה כספו קנוי
 לו עולמית אף עבד הקנוי לו עולמית
Si quis percusserit servum suum &c. De
servo Cananaeo Scriptura loquitur. Vel forte
res ita se non habet, sed de hebraeo hic ser-
mo est? Scriptura dicit, quia argentum ipsius
est. Sicut argentum perpetuo possidetur ab
ipso, ita & servus ejus, qui ab eo in perpe-
tuum emtus est. Hinc inferunt, domi-
 num servi Hebraei non judicari judicio
 unius diei aut bidui, sed, ubi eum ita per-
 cusserit, ut ex percussione mortuus sit,
 homicidii reum fore, etiamsi servus per
 integrum annum adhuc superstes fuerit.

LI. Non possum hic silentio transmit-
 tere varia Judaeorum commenta, quae
 legi Mosaicae de servi occisione lucem
 adfundere conantur, quaeve tum servum
 occisum, tum tempus, tum instrumen-
 tum, quo fuit interfectus, tum poenam
 homicidae concernunt.

LII. Servus, cui necem attulit herus,
 vel fuit ei proprius, vel ad alium perti-
 nuit. Propter utrumque morte mul-
 tandus fuit interfecto, ea tamen diffe-
 ren-

tentia, ut, si proprius esset servus, biduo praeterlapso vindicari non potuerit, si vero alienus esset, dominus per longum tempus mortis reus permaneret. Haec notata reperio apud MAIMONIDEM

אחר ההרג את עבד אחרים : (א)
או ההרג עבדו הרי זה נהרג עליו
שהעבד קבל עליו מצות וטסס על
נחלת ה' מה בין עבדו לעבד אחרים
שעבדו יש לו רשות להכותו לפיכך
אם הכהו הכאה שיש בה כדי
להמית ונטה למות ועמד ארבעה
ועשרים שעות ואחר כך מרת אינו
נהרג עליו אף על פי שמרת מחמת
המכה שנאמר לא יוקם כי כספו
הוא אבל המכה עבד שאינו שלו
אפילו מרת לאחר כמה ימים מחמת
המכה הואיל והכהו כדי להמית הרי
Sive quis זה נהרג עליו כשאר בני חורין
servum alienum, sive proprium occidisset,
caedis hujus nomine morte plectendus erit, si
modo servus in se receperit praeceptorum ob-
servantiam, & ita haereditati seu possessioni
DEI adjectus sit. Quaenam igitur inter
servum proprium & alienum (hac in causa)
differentia intercedit? Si proprius fuerit,
dominus potestatem habuit eum plectendi,
pro-

(*) Rozeach. c. ii. § ii. 12. &c.

proinde ubi eum percusserit percussione, (vehementi) ferme usque ad mortem, ita ut (servus) morti proximus, neque tamen nisi post quatuor & viginti horas mortuus esset, (dominus) morte adficiendus non fuit, etiamsi ex percussione decessisset, quia dicitur: Non vindicabitur, quandoquidem argentum ipsius est. Si quis autem percusserit servum alienum, is, licet post multos demum dies percussio ipsi necem attulerit, morte erit mulctandus propter servum occisum aequae ac propter ingenuos, eo quod ad mortem usque ipsum percusserit. Dantur denique alii casus, qui exceptionem formant circa legem de iudicio unius diei vel bidui, veluti si servus alteri esset addictus, & priori adhuc a servitio fuerit, si quis & servus & ingenuus simul esset, vel etiam duobus ministerium suum locasset. Paucis haec singula exequitur Author modo citatus (4):

המוכר עבדו ופסק עמו שישמשנו שלשים
יום והכירו אחד מהן בתוך השלשים
יום והמיתו הרי זה נהרג עליו ואינו
ברין יום או יומים הראשון לפי
שאינו כספו המיוחד לו והשני לפי
שאינו

(4) Ibid,

שאינו עדיין חתיו וכך מי שחציו
עבד וחציו בן חורין ועבד של שני שותפין
אינן ברין יום או יומים שהרי אינו
לארור מהן כספו המיוחד לו ולפיכך
Qui servum
suum alteri vendit, atque cum ipso pacisci-
tur, ut ejus ministerio adhuc per triginta
dies frui possit, intra quos postmodum unus
ex duobus (nimirum vel venditor, vel em-
tor) servum ita percutit, ut moriatur.
(percussor) morte erit plectendus, nec gau-
det privilegio diei vel bidui. Non prior,
(qui ipsum vendidit,) quia non est argen-
tum ipsius proprium, nec posterior (qui ipsum
acquisivit,) quia illius potestati nondum sub-
jectus est. Similiter si quis fuerit partim
servus & partim ingenuus vel servus duorum
sociorum, tum domini, qui ejusmodi ser-
vos interficiunt, non judicantur judicio diei
vel bidui, quia ad neutrum spectant ut argen-
tum ipsis proprium, & proinde hujus caedis
ergo morte adficiuntur, non aliter ac reliqui
homicidae ex populo.

LI. Tempus quod intercedere de-
buit, donec herus servum ad montem
percutiens a poena ordinaria absolvi po-
tuit,

tuit, in citata lege describitur **או יום** quod verbotenus sonat per diem vel duos dies. Verum Rabbinī alium verbis sensum tribuunt, ne videatur sceler Scriptor superfluum quid inseruisse. Nimirum per **יום** intelligunt tempus 24. horarum adeoque diem perfectum, qui noctem includit, per **יומים** vero dies imperfectos sive quoad partem absolutos. Hinc ABENESRA scribit (a): **חכמים ז"ל אמרו כי טעם יום או ימים שתהיינה העוה"מ מארבעה** *Sapientes nostrī dicunt, eum esse verborum יום או ימים sensum; ut, si ad horas referatur tempus, viginti quatuor horae unius diei notentur.* His accedit R. ISAACIDES (b): **אך אם יום או ימים יעמוד לא יוקם אם על יום אחד הוא פטור על ימים לכש אלא יום שהוא כיומים ואי זה זה מעת לעת** *Verum si per diem aut biduum steterit, non vindicabitur &c. Si per unum diem liberatur (a poena,) nonne multo magis per biduum? (Quem in finem itaque additur alterutrum?) Rs. per יום intelligitur*

(a) In Comm. ad Exod. XXI. 20. (b) Loc. cit.

tur dies, qui est quasi biduum. Quis ille?
Qui de tempore ad tempus durat (i. e. dies
24. horarum) Nescio,annon & hinc argu-
 mentum peti possit, quo interpretum
 sententia de triduo CHRISTI sepulti
 (a) firmetur.

LIV. Notatur etiam in lege memo-
 rata instrumentum, quod in percussio-
 ne adhiberi solet, sub voce שבט, qua
 tum virga tum baculus communiter de-
 signantur. Sunt ex Rabbinis, qui verba
 κατά το γένος interpretantur, & negant
 hanc legem illos simul complecti casus,
 ubi dominus alio instrumento, ferro ni-
 mirum &c. usus fuit. Hujus sententiae
 fuisse MAIMONIDEM, evidenter ad-
 paret ex sequenti ejus testimonio (b):

יראה לי שהמכה את עבדו בסבין
 וסייף או באבן ואגרופ וכיצא בהן
 ואמרו למיתה ומה אינו בדין
 יום או יומים אלא אפי' מרת לאחר
 שנה נהרג עליו לכך נאמר בשבש
 שלא נתנה תורה רשות להכותו
 אלא בשבט מקל ורצועה וכיצא
 בהן
 Y

(a) Conferri meretur Doctissimi & Cel. D.
 SCHRAMMII Collegae desideratissimi Diss. de hoc tri-
 duo. (b) Extat in Hilch. Rozeach, c. II. §. 14.

Mihi videtur, quod si quis servum suum percusserit
 cultro, gladio, lapide, pugno aut simili instru-
 mento, eumque interficere existimarit, ubi
 servus obierit, non judicetur iudicio diei aut
 bidui, sed etiam si post annum demum servus
 (ex percussione) mortuus esset, hujus caedis
 ergo morte plectendus sit, hinc dicitur
 בשבט, siquidem lex non dedit (hero) po-
 testatem (servum) aliter percutiendi, quam
 virga, baculo & subula, minus autem percus-
 sione mortifera. Aliud tamen placuit
 ISAACIDI qui per שבט omne in-
 strumentum ad alterum necandum ido-
 neum intelligit, prout sequentia ejus ver-
 ba testantur (a):
 להמית הכתוב מדבר או אפי' אין
 בו כדי להמית ת"ל בישראל ואם
 יד באבן אשר ימור בה הכהו והלא
 דברים קל וחומר מזה ישראל חמור אין
 חייב עליו אלא אם כן חכהו
 ברבר שיש בו כדי להמית ועל
 אבר שהוא כדי למור בהכאה זו
 Virga &c. Scriptura
 loquitur de quovis instrumento ad interfi-
 cien-

(a) Loc. saepius citato,

ciendum idoneo, vel forte loquitur de re, quae non est sufficiens ad occidendum? Scriptura de Israelita dicit & si manus lapide, quo morietur, percusserit illum. Nonne hic a maiori ad minus argumentari licet? Si aliquis propter Israelitam, qui est res gravis, non (homicidii) reus sit, nisi illum percusserit in instrumento ad interficiendum idoneo, ut & propter membrum (abscissum), quod per istam percussione[m] mortem consciscere potest, quanto magis id obtinebit, si quis servum, qui est res levior, percusserit?

LV. Poena, qua talis homicida affici debuit, fuit capitalis, ut testantur verba נקם ינקם *vindicando vindicabitur*, quae Samaritanus reddit מור יומר *morte morietur*. Judaei poenam gladii his verbis indigitari contendunt, ad quod probandum alii traditionem, alii ipsam Scripturam in subsidium vocant. Ex prioribus allegari meretur saepe laudatus MAIMONIDES, qui scribit (a): כל הורג נפש אדם משראל עובר בלא תעשה שנאמר לא תרצח ואם רצח בזדון בפני עדים מיתתו בסיף

Y 2

(a) Rozeach. c. i. §. i. f. 15. b.

בסיף שנאמר נקם ינקם מפי השמועה
 למדו שזו מיתת סייף בין שהרג
 את חברו בברזל בין ששרפו באש
 מיתתו בסיף *Quisquis interficit homi-*
nem ex Israele interdictum DEI trans-
greditur, quoniam dicitur: Non occides
Et si eum consulto praesentibus testibus oc-
cidit, gladii poena afficitur, quia (Exod. XXV.
20.) dicitur: Vindicando vindicator. Ex
traditione autem discimus, his verbis notari
supplicium gladii. Quare hac gladii poena
mulctandus erit, siue ferro socium interfece-
rit, siue igne eum cremaverit. Ex Scriptu-
ra argumentatur CHASKUNI (a):
 דין מיתת רוצח בסיף מקל וחומר
 דעבר השתא קטל עבדא דינו בסיף
 דהוה חמור כדכתיב נקום ינקם
 ואין נקמה אלא חרב כדכתיב חרב
 נוקמת נקם ברית קטל בן חורין
Supplicium mortis, quo homicida ple-
ctendus, esse poenam gladii argumentando
a minori ad majus evincimus. Etenim quis-
quis virum servum interfecit, gladii poena,
quae strangulatione gravior est, afficitur, ut
scriptum est, vindicando vindicator. At non
exer-

(a) Notata reperies apud WAGENSEILIUM
 in Sota c. IX, p. 916. Conf. ISAAC. l. cit.

exercetur vindicta nisi gladio, siquidem scriptum est (Lev. XXVI. 25.) gladium vindicantem ultionem foederis. Quanto magis proinde hanc poenam subire debet, qui hominem liberum interfecit?

LVI. Non obstat memoratis dogmatibus lex devotionis, qua omne devotum ex hominibus internecioni fuit dandum. Eam enim Rabbinii ita interpretantur, ut cum illa altera lege de servi nece vindicanda commode possit conciliari. Statuunt quippe (N) non servos Hebraeos vel ancillas Hebraeas devoveri potuisse, eo quod juri & potestati dominorum non quoad corpus, sed quoad operas tantum sint subiecti, prout fusius docetur in Tract. Talm. Erachin. (a) & in Gur. Arich (b). (c) ad Cananaeos proinde spectare, quod dicitur (c):

כל חרם אשר יחרם איש ליהודי
מכל אשר לו מאדם ובהמה וגו'

Omne devotum, quod quis devovebit ex facultatibus suis, sive fuerit homo, sive pecus &c.

Eam profecto sententiam praeter alios

Y 3

ad-

(a) Fol. 28. b. (b) Fol. 162. c. 1. (c) Lev. XXVII. 28.

adoptavit R. ISAAC. quando in not. ad
 vocem כגון שהחרים מארם scribit : *Veluti si quis*
 הכנענים עבדיו ושפחות *devovisset servos suos & ancillas suas Cana-*
neas neque tamen hinc (ג) sequi hos ipsos
 Cananaeos morte fuisse adficiendos.
 Quod si enim anathema constaret ex per-
 sonis & rebus devoventis potestati sub-
 jectis, ad usus Sacros destinatae sunt per-
 sonae devotae, veluti ad caedenda ligna,
 hauriendam aquam & similia ministeria
 morte vero plecti non potuerunt quem-
 admodum in suis ad h. l. commentariis
 testantur R. MOSES NACHMANI-
 DES, R. BECHAI, R. LEVI ben
 GERSON & ABARBANEL, eaque
 de causa (ד) versum sequentem, qui de-
 votis mortem indicit, de alia anathema-
 tis specie volunt loqui, puta de homini-
 bus & animantibus vel ex mandato spe-
 ciali DEI vel ex Regis aut Synedrui sen-
 tentia vel ex alia causa perdendis atque
 occidendis, prout iidem Authores lo-
 cis citatis observant. Sunt tamen (ה)
 qui his ipsis verbis alium adfingunt sen-
 sum, notantes eorum heic unice prohi-
 beri

beri redemptionem, qui morti proximi,
& hoc ipso mortuis adnumerandi sunt.
Hos inter nomen suum proficitur MAL-
MONIDES (a): לא אין לו לא ערך ולא דמים הואיל ורוב הגוססין למיתה הרי הוא כמרת וכן מי שנכמר דינו בבית דין של ישראל להורגו על עבירה שעבר והעריכו אחר או שהעריך עצמו או שאמר דמי עלי או שאמר אחר דמי זה עלי אינו הייב כלום שזה כמרת הוא והמרת אין לו ערך ולא דמים ועל זה נאמר כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה כלומר אין לו פדיון אלא הרי הוא כמרת *Ei, qui in mortis articulo constitu- tus, nec aestimatio nec pretium est, nam quoniam eorum, qui morti proximi, pluri- mi ad mortem abeunt, hinc pro mortuo ha- betur. Similiter ubi Synedrium Israeliti- cum in quem poenam mortis statuit propter transgressionem, cujus se reum fecit, & postmodum alter ejus aestimationem in se suscepit, aut ipse hoc fecit, vel dixit: Ero obligatus ad pretium meum (solvendum,) aut alter elocutus fuit: Pretium ejus mihi*

Y 4

incum-

(a) In הלכות ערכין וחרמין Cap. I. §. 13. & seqq. f. 48. a. l. 3.

incumbat, nihil prorsus deberet, quod sit quasi mortuus, cujusmodi (homini) nec aestimatio nec pretium est. Idipsum in Scriptura traditur verbis: Omne devotum, quod devovebitur ex hominibus, non redimetur, id est, nulla ei erit redemptio, at mortuis adnumerabitur.

LVII. Negant denique Magistri dominis Hebraeis jus & facultatem servum, Israelitam inprimis, alteri vendendi, quod tamen maxime de traditione ejus in potestatem gentilis intelligunt. Nihil namque magis averfantur, quam paganorum dominium atque Tyrannidem. Hinc Talmudici SELDENO referente (a): נסור למסור ישראל ביד Nefas est Israelitam tradere in potestatem gentilium, quod tam de bonis ejus sumendum quam de persona. Hinc etiam negant traditori sortem fore in futuro saeculo & simul adjiciunt: מותר להורג המוסר בכל מקום ואפילו בזמן הזה שאין דני דיני נפשות ומותר להרגו קודם שימסור Fas

(a) In Jur. Nat. & Gent. juxta Discipul. Hebr. L. IV. c. 3. p. 499,

Fas est occidere traditorem ubivis, etiam hoc ipso tempore, quo (Israelitae) non amplius exercent judicia capitalia, quinimmo licet eum occidere, antequam israelitam tradiderit. Alia quoque poena plectendus fuit, cum servum tradiderit, videlicet servi tum redemptione, tum dimissione. Huc spectat illud MAIMONIDIS (a):

המוכר את עבדו: (א) לגוים יצא בן חורין וכופין את רבו לחזור ולקנותו מן הגוים עד עשרה בדמיו וכותב לו גט שחרור ואם לא רצה הגוי למכרו אפילו בעשרה בדמיו אין מחייבין אותו יתר וקנס זה אין גובין אותו ודנין אותו אלא בכ"ד מומחין ואם מרת המוכר אין קונסין את היורש להחזיר את העבד לשחרור

Domino vendente servum suum gentilibus, hic liber discedit, quinimmo cogunt herum ipsius, ut revertatur, eumque redimat ex potestate gentilium vel decima facultatum suarum parte, posteaque ipsi libellum manumissionis scribat, quo facto exit. Quodsi noluerit paganus servum

Y 5

ven-

(a) Gittin. c. IV. §. 6. (b) Avod. c. VIII. §. 1. &c. f. 145. b.

vendere etiamsi pro decima illa parte opum, herum ad ulteriora non obligant. Caeterum hanc mulctam nec tollunt, nec dijudicant nisi probata Synedria, & mortuo traditore, eam non imponunt haeredi, ut is abeat, servumque in libertatem pristinam restituat. Nec heic discrimen occurrit inter gentilem & proselytum portae. Neutri vendi potuit, venditus autem ab utroque liberari debuit. Quinimmo ne mutuum quidem accipere sub sponcione tradendi servum fas habebatur, & si non tantum operae servi, sed & persona pro mutuo fuerit addicta, plenariam suam libertatem recuperavit. De eo tamen dubitant Magistri, Num servus, qui ad 3. tantum dies ac eo quidem tempore, quo & ab operis seu servitio suo & a praeceptorum observantia vacare ipsi licuit, nec Festum aut Sabbathum celebrare necesse habuit, pagano fuit traditus, manumittendus fuerit, nec ne. Videntur tamen hac posita conditione, quod scilicet dominus ei securitatis & certi exitus fidem sufficienter fecerit, in negativam potissimum inclinare videntur. Haec aliave plura, quae tanti momenti non

non sunt, & ex foecundo Rabbiorum cerebello enata fuerunt, apud MAIMONIDEM citato loco notata reperies. Sed nec Hebraeo servum vendere licuit uti JOS. KARO nos edocet (a).

עברי עבד את הבן ואינו עבד
את הברת ובכריות אחרת
אמר דאין עבד את האח
וכתב רבי לוי בן גרסון בפרשת

משפטים שיתבאר מזה שאין האדון
Ser- שלוש למכור עבדו ולתתו לאחר
us Hebraeus servit filio heri, at non filiae &
in alia traditione Talmudica dicunt Tannaim,
quod nec fratri serviat. Hinc scribit R. Levi
ben Gerson, manifestum exinde esse, quod Do-
minus non habeat jus servum vendendi, aut
alteri tradendi.

LVIII. Servi Hebraei, utut in omnia obnoxia non fuerint, potestati dominicae nihilominus subesse debuerunt. Eam vero Magistri non ultra jus exigendi operas condictas, quod jure gentium omnibus dominis privum est, extendere solent. Inde est, quod ne quidem castigationem servi Hebraei licitam fuisse putent.

Te-

(a) In not. ad MAIM. avod. c. II. §. 12. f. 140. b.

Testis est ABENESRA (a): והכתוב שאמר זו המיתה במלח נקמה כי האדון מתגולל בעבור היותו ברשותו כי לא יוכל להכור ככה ישראל *Et Scriptura exprimit hanc mortem voce נקמה, quia dominus sese devolvit super servum suum proprium (nempe Chananaeum) eo quod potestati suae subiectus sit. Ita enim non licuit hero percutere fratrem suum Israelitam. Et forte haud multum a vero aberrabit, qui hanc judicaverit subesse rationem illi Rabbiorum hypothesis, qua solum Cananaeum, non vero Hebraeum propter oculos & & dentes excussos (sive ut ipsi loquuntur, propter viginti quatuor membra) dimissum fuisse statuunt. Ratio enim communis, quam ut plurimum desumunt ex verbis לא תצא כצאר העברים tanto laborat defectu, ut nec ipsis singulis atque universis arrideat.*

LIX. Uti dominorum est imperare, ita servorum officium est obedire, obediunt, quando servitiis injunctis debito modo defunguntur. Hebraeos autem nonnisi

(a) In Comm. ad Exod. XXI 20.

nonnisi ad operas mercenariorum obligatos fuisse, communis est Rabbinorum sententia; Audiamus hac vice ISAACIDEM (a): כשכיר כתושב עבדות קרקע ומלאכה כשאר שכירים תתנהג בו *Agris colendis (seu operi ruri faciundo) artique exercendae non aliter ac alios mercenarios ipsum adhibeto. Consentit MAIM. (b): אינו נוהג בו אלא כשכיר שנאמר כשכיר כתושב יהיה עמך ומותר לספר לו שער ולכבס לו כסותו ולאפור לו עיסתו אבל לא* *Non aliter ac mercenarium eum tractabit, quia dicitur: ut mercenarius & inquilinus erit tecum; proinde permissum est servo, ut ipsi barbam detondeat, vestimenta lavet, & panes coquat. At pluribus haec non faciet. Ex-*
cipiunt tamen procreationem sobolis in usum domini, quam servo Hebraeo privam fuisse agnoscunt, teste eodem ISAACIDE (c): משנה שכן שכיר מכאן אמרו עבד עברי עובד בין ביום בין בלילה זהו כפלי שבעבודת שכירי יום ומהו עבודתו בלילה רבו מוכר לו

(a) Avod. c. 1. §. 7. (b) In Comm. ad Lev. XXV. 40. (c) In cod. ad Deut. XV. 18.

לן שפחה כנענית והולדות לארון

Duplex merces mercenarii : Hinc dicunt servus Hebraeus servit tam interdiu, quam nocte, & hoc est duplum ejus, quo mercenarius diurnus servit. Sed quodnam ejus servitium nocturnum est ? Dominus tradit ei ancillam Cananaeam, cujus liberi spectant ad dominum. Huic obedientiae comitem adjungunt fidelitatem, quam pariter in servis desiderant. Idcirco non tantum Gehasi infidelis poenam diligenter notarunt, sed & servo DEI fidum ministrum comparant. Ita enim ABAR-BANEL ad Jes. XLII. 1. הוּא דְּבוֹרַת הַמֶּלֶךְ הַנֶּשֶׁן בְּעִבְרוֹ
Est simile petrum a Rege, qui innititur servo suo fideli in domo sua. Cui accedit R. D. KIMCHI (a): דְּרַךְ מֶשֶׁלַּךְ הַמֶּלֶךְ הַנֶּשֶׁן בְּעִבְרוֹ הַנֶּשֶׁן בְּעִבְרוֹ הַנֶּשֶׁן
Est similitudo desumpta a Rege, qui innititur servo suo fido. Verum cum ad haec officia stimulus sit animus sua sorte contentus, hinc eundem servis imperant tum in Schemot Rabba (b) tum in Berachot. (c).
 LX.

(a) In comm. ad Es. XLII. 1. (b) Sect. 19.
 (c) fol. 58. 1.

LX. Ne vero Domini limites justitiae & aequitatis transgrediantur in exigendis operis, Rabbinis observantibus, lege divina tam scripta quam orali cautum fuit. Officia ea in parte praescripta spectant partim ad operas, partim ad modum eas exequendi. Operas quod attinet, nefas fuit servis imponere (א) labores indeterminatos, veluti MAIMONIDES docet (a):

אי זו היא עבודת פרך זו עבודת שאין לו קצבה מכאן אמרו חכמים שלא יאמר לו ערור תחרת הגפנים עד שאבא שהרי לא נתן לך קצבה אלא יאמר לו ערור עד שעה פלונית או עד מקום פלוני

*Quodnam est servitium durum? Illud quod non determinatur (seu cui nulli ponuntur limites.) Hinc monent sapientes nostri, quod hero non liceat dicere: Sarri inter vites, donec venero, nam nullum ei constituit terminum; & dicet ipsi, Sarri ad hanc vel illam horam, ad hunc vel illum locum usque. Nec (ב) labores frustra-
neos quibus nec ipse, nec ejus familia, nec res domestica indigent. Quare
ISAA-*

(a) Avod. c. i. §. 6. f. 139.

לא תרדה בו ISAACIDES ad verba
 מלאכה שלם לצורך : scribit : בפרך
 כדו לענותו אל תאמר לו החם
 לי ארץ הכוס הזה והוא אינו
 צריך ערור תחרת הגפן עד שאבא
 שמה תאמר אין מכיר מדבר אם
 לצורך אם לאו ואומר אני לו שהוא
 לצורך הרי הדבר הזה מסור ללכו
 Opus, quo tibi non est
 opus, nisi ad servum affligendum, ne injungas.
 Ne dicas ipsi : Calidum fac mihi poculum
 istud, cum tamen necesse non habeas, sarculo
 fode sub ista vinea, donec venero. Nec di-
 cas, non est qui rem cognoscit, utrum illud
 servitium sit necessarium, nec ne, quare ipsi
 dicam, eo opus esse. Haec res ipsius cordi tra-
 dita est, quapropter dicitur (in fine hujus
 loci) & timebis. Nec (ג) servitia ab
 honestate paululum remota atque infi-
 mae conditionis hominibus priva teste
 MAIMONIDE (a). כל עבד עברי
 אסור לישראל שקנהו להעבירו
 בדברים שהם מיוחדים לעשות
 העבדים כגון שיוליך אחריו כליו
 לבית המרחץ או יחלוץ לו מנעליו
 שנאמר לא תעבוד בו עבד עבד
 Haud

(a) Loc. cit. §. 7.

Haud licet Israelitae servum, quem sibi comparavit, adhibere servitius a mancipiis praestari solitis v.g. ut vasa post ipsum deportet in balneum, aut calceos sibi exuat. Dicitur namque, opus servile ne ipsi injungas. Nec (ה) operas impossibiles tam absolute, quae totius humani generis vires superant, quam relative, quas ipse non callet, eo quod antea nullam iis navasset operam. A prioribus jus naturae eum eximit, quia ultra posse nemo obligatur; a posterioribus Magistri eum pronunciant liberum, veluti MAIMONIDES (א):

וְאִם הִיתָה אֲוִמְנוּתוֹ וְאִתָּךְ קוֹדֶם
שִׁמְכָּר הָרִי זֶה יַעֲשֶׂה אֲבָל לֹא
יִלְמְדֶנּוּ כִּתְחִלָּה מִלֵּאכָרָה כֹּלֵל אֵלָּא
אֲוִמְנוּתָ שֶׁהִיָּה בָּהּ הִיא שְׁעוֹשָׂה
כְּשֶׁהִיָּה עוֹשֶׂה מִקּוֹדֶם בְּמֵה רַבִּים
אֲמֹרִים בַּעֲבָר עֲבָרִי מִפְּנֵי שֶׁנִּפְשׁוּ
Si quis arte quadam fuerit eruditus ante additionem suam, eam et postmodum exercebit. At non de novo opificium quoddam addisces, verum illud, quod prius ipsum districtum seu occupatum tenuit, post ut ante continuabit. De quibus hoc dictum est? De servo Hebræo,

Z

cu

(*) Loc. cit. §. 7.

cujus anima depressa est propter venditionem.

LXI. Quomodo operae fuerint exigendae, dicendum nunc erit. Servitia primo personis, secundo temporis, & tandem viribus attemperari debuerunt, quapropter nec servitia virorum atque mulierum, nec ministeria diei ac noctis confundi, nec servi sua quiete privari potuerunt. Primum, quod posui, & secundum MAIMONIDES suo confirmat assensu (a): *פרך מפרך האמור במצרים תניא בפרך שהיו מחליפין עבדות אנשים לנשים ועבדות נשים לאנשים עבדות יום ללילה ועבדות לילה ליום* Quae durities sit intelligenda, ex saevitia Aegyptiis tributa discimus. Ea enim, ut traditio habet, consistebat in eo, quod quae mulieribus convenerunt, viris, quaeque viris priva sunt, mulieribus injuncta fuerint, quodque servitia nocte praestanda die, & operae diurnae nocte exigerentur. Ex eo in interdicitis Judaeorum (b) & illud continetur: Israelita non dure imperet fratri suo, „ne-

(a) In not. ad ayod. c. i. § 6. (b) In prace. neg. num. 175. 176. &c.

neve abutatur servis Hebracis , ita ut ,
 ipsis mulierum servitia injungat. ,, Ter-
 tium seu postremum abunde firmatur
 ex eo , quod quietem Sabbathi servis
 Scriptura praeceunte non tam concedant,
 quam injungant Rabbini. Ejus rei te-
 stimonium extat in Schulchan Aruch (a):

אדם מצווה על שביתת עבדו
 שמל וטבל לשם עבדות וקבל
 Curvis עליו מצות הנוהגת בעבד
*Israelitae imperatum est , ut ejus servus Sab-
 bathum observet, si nimirum circumcissus, ac
 nomine servi baptizatus fuerit , nec non in se
 receperit praecepta , quae ex more ad servos
 attinebant.*

LXII. Verum non tantum in operis
 sed & caeteris lenitas fuit declaranda, &
 quidem (a) in venditione. Publice enim
 Hebraeum vendere nefas fuit. Audia-
 mus MAIMONIDEM (b): אחר המוכר
 את עצמו או שמכרוהו בית דין
 אינו נמכר בפרהסיא על אבן המקח
 ולא בסימטא כדרך שהעבדים נמכרין
 שנאמר לא ימכרו ממכרת עבד
 אינו נמכר אלא בצנעה ודרך כבוד
Sive quis se ipsum vendiderit, sive a foro addi-

Z. 2

Etus

(a) Tit. Schabbat. c. 10. (b) Avod. c. 1. §. 1.

Etus fuerit, non venditur publice super lapi-
 de emtionis, nec in semita more servorum
 communium, qui ita vendi solent. Dicitur
 namque: Non vaeneant venditione servili.
 Proinde servus Hebraeus nonnisi in occulto
 & honeste vendendus erit. (ב) In susten-
 tatione tam ipsius servi, quam ejus ux-
 ris atque liberorum. De priori quae-
 dam notantur in Gem. Kiddusch. (א):
 דתניא כי טוב לו עמך עמך במאכל
 עמך במשתה שלה חהא אתה
 אוכל פת נקיה והוא אוכל פת
 קיבר אתה שותה יין ישן והוא
 שותה יין חדש אתה ישן על בני
 מוכים והוא ישן על גבי התבן
Docetur ipsi bene fore tecum, tecum in cibo,
tecum in potu. Neque enim tu comedes pa-
nem purum & ipse surfuraceum, nec tu bi-
bes vinum vetus, & ipse recens, nec tu ja-
cebis in lecto molli & ipse super stramen cu-
babit. De posteriori prolixè & accu-
 rate differit saepius laudatus MALM. (ב),
 cujus verba brevitatis studio latine dabo:
Vxori, quam servus Hebraeus duxit, Dominus
alimenta debet, non desponsatae aut fratriae,
sed illi, quae servo permissa est. Si fuerit ex
pro-

(א) Fol. 22. a. (ב) Avod. c. 3. §. 1. l. 140. b.

prohibitis, utut secunda, dominus non tene-
tur ei alimenta praebere, quia dicitur &
uxor ejus cum ipso, id est, quae ab ipso duci
potuit. Similiter liberos servi alere debet &c.
Et paulo inferius. Sive servo Hebraeo
uxor & liberi fuerint, eo, quo addictus fuit,
tempore, sive post sui venditionem, Dominus
aeque obligatus est, si modo conscio Domino
cum ea inierit matrimonium, at si inscio
hero eam duxerit, ad alendum non fuit adstri-
ctus. Quo non obstante Hero in operas uxo-
ris & liberorum nullum jus competit, quippe
quae sunt in potestate foeminae, ita ut ea-
rum fructus cedat marito. Quicquid pro-
inde maritus per foeminam acquirit, ad
ipsum spectat, etiamsi fuerit servus He-
braeus. (ג) In eroganda mercede de-
bita, prout notatur in Sepher Siphra (א):
אבר עובר אתה כבין חורים עבדות
עבד כשכיר מה שכיר ביום תתן
שכרו אף זה ביום תתן שכרו
Tu enim servis sicut filius nobilium servitu-
tem servi. Sicut mercenarius? Quia de hoc
scriptum est (Deut. XXIV. 15) tempore suo
dabis ipsi mercedem, sic etiam huic nempe ser-

Z 3

vo

(א) Par, Behar. Sinai c, VII, f. 45, col. 3.

vo justo tempore merces eroganda est. Et ut paucis complectar omnia, fraterne herus cum servo suo conversari debuit:

מכאן אמרו החכמים הקונה עבד
Hinc dicunt sapientes, qui servum Hebraeum emit,
similis ei est, qui dominum sibi met ipsi ac-
quirit (a).

LXIII. Non tamen minora fuerunt servitutis incommoda, quam quidem privilegia, quinimmo majora viderentur, si omnia Judaeorum dogmata veritati consentanea essent. Usitatissima proinde penes ipsos formula est נשים ועבדים וקטנים פטורים quae non pro privilegio sed adhaerentis maculae atque labis testimonio reputari debet, siquidem ea a juribus tum Ecclesiasticis tum politicis excluduntur, adeoque beneficiis tam immediatis quam mediatis privantur. Ecclesiastica quod attinet, (א) a legis notitia arcendos fuisse judicant Magistri. Huc spectat illud MAIMONIDIS (b):

נשים ועבדים וקטנים פטורים
מתלמוד

(a) Vid. Kidd. f. 22. a. (b) In הלכות תלמוד
ד. i. f. 17. a. i. תורה

מתלמוד תורה *Mulieres, servi & in-*
fantes a doctrina legis liberi sunt. Funda-
 tur haec positio in verbis ורמדתם אותם
 בניכם unde conficiunt, filiis uni-
 ce & quidem adultis studium legis fuisse
 injunctum. Quo non obstante praece-
 ptum de fundendis precibus ad servos
 quoque spectasse concedunt. Audiamus
 MAIMONIDEM (a) : לפיכך נשים
 ועבדים מחייבין בתפלה לפי שהיא
 מצוה עשה שלא הזמן גרמה
 אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא
 אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד
 שבחו של הק"ו ואחרי כן שואל
 צרכיו שהוא צריך בבקרה ובתחנונה
 ואחרי כן נותן שבח והודיה ליהוה
 על הטוב שהשפיע לו כל אחד לפי
 כחו *Et propterea etiam mulieres & servi*
obligantur praecepto orandi, quia absolutum
praeceptum est, quod a certo tempore non de-
pendet, obligatio autem hujus praecepti haec
est, ut homo DEVM O. M. supplex adoret,
ejusque laudem enarret, tum vero ea, qui-
bus ipse quotidie indiget, humiliter petat, ac
denique debitas DEO pro collatis in se bene-
ficiis grates laudesque reddat. Vnumquem-
 Z 4 que

(a) In Hilch. tephilla c. i. §. 2.

que vero id pro viribus suis agere oportet.

(ב) Ad coetum & conventum publicum admissi non fuerunt, quod tradit MAl-

MONIDES (a). וכיצד היא תפלה

הצבור יהיה אחד מתפלל בקול רם

והכל שומעין ואין עושין כן בפחית

מעשרה גדולים ובני חורים ושליח צבור

אחר מהם Quenam est precatio coetus

(publica)? Unus precatur voce alta & cae-

teri omnes audiunt. Neque tamen id fieri

solet, si pauciores quam decem adulti & liberi

adfuerint, ex quorum numero unus est mini-

ster coetus. Quocum conferri meretur,

quod in Keseph Mischne explicationis

loco adfertur (b): ומ'שומר ובני חורין

מדאמרין בפ' ד' שולח שר"ג נכנס

לבית הכנסת ולא מצא עשרה

ושחרר עבדו להשלים לעשרה

Quare vero MAIMONIDES dicit illos de-

cem debere liberos esse? Illud ex eo est, quod

c. lV. Cod. Gittin. legatur, R. Gamaliel cum

aliquando Synagogam ingressus decem ho-

mines in illa non inveniret, e vestigio ser-

vum suum manumississe ad numerum dena-

rium supplendum. Nec (ג) praecepta de

ge-

(a) Hilch. teph. c. VIII. §. 4. (b) Ad loc. cit.

gestandis phylacteriis & precatione quae incipit : Audi Israel &c. servos obligant. נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש ואין התפילין וחייבין בתפלה במזוזה *Mulieres, servi & infantes nec ad phylacteria gestanda nec ad precationem : Audi Israel &c. recitandam adstricti sunt, sed obligati sunt ad preces communes, Mesusam & benedictionem cibi (a) :* Nec (ב) in festis eadem servorum ac liberorum ratio aut conditio fuit. Servi namque festum tabernaculorum non una cum caeteris celebrare aut soliti fuerunt, aut debuerunt. נשים ועבדים וקטנים פטורים מן הסוכה *Foeminae, servi & infantes a celebrando festo tabernaculorum exempti sunt (b).* Nec tandem (ג) super servis condicere consueverunt עבדים וקטנים אין מזמנין עליהם (c).

LXIV. Animus irreligiosus haec forte ut minora parum curavit, magisque doluit, quod juribus civitatis gaudere non licuerit. Neque enim servi ad testimonium dicendum admissi fuerunt. Qua de causa

Z 5

in

(a) Berachot. c. III. Mischn. 3. (b) Succa II. 7. (c) Berachot. c. VII. §, 2.

in Bava kama (a) non aliis testandi facultas conceditur, quam qui sunt בני חורין foederati atque liberi, & in Gem. ad h. l. expresse excluduntur חורין למעוטי עבדים & servi quod ipsum MAIMONIDES plenius tradit (b): נשים ועבדים הרי הן כשאר נשים & פסולי עדות ואין מעידין *Mulieres & servi, aequae ac caeteri, ad testimonium perhibendum sunt incapaces & testari nequeunt.* quo in loco haud incommode junguntur foeminae atque servi, quia ad quod testimonium foemina non est apta, ad idem servos ineptos esse docetur in Rosch haschana c. 1. §. 8. Sed (c) prout libero homini fas erat, quemvis patrem compellare, ut ita ab isto homine ambiendo quasi adoptionem sibi praepararet, ita ex adverso servis & ancillis Dominos patris nomine compellare non licuit, prout ex Judaeorum scriptis probat SELDENUS (c). Et videtur hoc institutum eo tendisse, ne Patris familia sic

(a) C. l. §. 3. (b) הלכות קדוש החדש In Cap. II. §. 1. f. 289. b. t. i. (c) In tr. de successione in bona defunctorum. c. IV.

sic ascita servilis maculae fama aspergeretur. PAVLVS, ni fallor, huc respexit, quando scribit (a): 'Οτι δε εσε υιοι εξα-
 πεσειλαν ο Θεος το πνευμα τα υου αυτα εις
 τας καρδιας υμων κραζων Αββα ο πατηρ.
 Nec (3.) servi plenam haereditatem
 adire potuerunt. Quodsi enim dominus
 servum haeredem ex asse constitueret,
 hic eo ipso libertatem recuperavit, prout
 notatur in tr. Peah. (b): הכותב נכסין לעבדו: יצא
 בן חורין שייר קרקע כל שהוא
 לא יצא בן חורין Quando (herus)
 omnes facultates suas servo assignat vel legat,
 servus liber exit, quodsi autem agrum qua-
 lemcunque reliquisset, (eumque servo haud
 iegasset,) servus non liber discedit. Tan-
 dem, (4.) servi & ancillae, ubi vitae prae-
 senti valedixerunt, a Dominis suis non
 lugentur observante MAIMONIDE
 העבדים והשפחות אין מספידין אותן: (c)
 ואין עומדין עליהן בשורה ואין אומרין
 עליהן ברכות אכלים והנחומי אכלים
 אלא אומרין לו כעל שורו או על
 Servos חמורו המקום ימלא חסרונך
 &

(a) Gal. IV. 6. (b) c. III. Mischn. 8. (c) In
 הלכות אכל c. XII. §. 12, seu ult. f. 296. a. t. IV.

& ancillis non lugent, nec propter eos seria-
 rim adstant, nec recitant orationes lugubres,
 aut consolationem admittunt, sed tantum u-
 tuntur ea formula, quae in bovis aut asini in-
 teritu usitata est: Dominus penset jacturam
 tuam. Hoc non obstante prostant exempla,
 ex quibus patescit, heri luctum non fuisse
 prohibitum, cum servus probus domino
 diligentem navasset operam. Unicum
 adponam ex tr. Berachot (a).

וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין אמרו
 לו תלמידיו לא למדחנו רבינו שאין
 מקבלין תנחומין על העבדים א"ל
 אין פבי עבדי כשא' כל העבדים
 היה Cum mortuus esset Tabi ser-
 vus ejus, consolationem super ipso admisit.
 Tunc dixerunt ei ipsius discipuli. Nonne
 Rabbinus nostri nos docuerunt, quod consola-
 tionem non accipiamus super servo, verum
 respondit ipsis, Tabi servus meus non similis
 erat caeteris servis, probus namque fuit.

LXV. Servituti finem imponit ma-
 numissio, quae hinc merito ultimo consi-
 deratur loco. In Sacris exprimitur phrasi
 לחפשי יצא cui qualemcunque lucem
 ad-

(a) C. II, Mischn, 7.

adfundit R. SAL. ben MELECH (a) :

לחפשי יצא למקום שיהיה
חפשי כלומר שיצא מבית אדוניו
אל ביתו ויש מפרשים כי חור
נוסף וחור כמו לחופש ואחרים
אמרו כי הלמד נוסף לחפשי

id est discedet in locum, ubi sua gaudet libertate, quasi diceret, quod ex domo heri sui in propriam domum sit reversurus. Alii interpretes hoc illud redundare censent & tum sensus erit ad libertatem. Adhuc alii dicunt Lamed illud additum esse.

LXVI. Plures a Judaeis enumerantur manumissionis modi, quorum tres servis ordinariis, & duo perforatis in tr. Kid-dulch. tribuuntur. En tibi verba (b) :

עבר עברי קונה את עצמו בשנים
ביוכל ובגרעון כסף הנרצע קונה
את עצמו ביוכל ובמירת הארון

Servus Hebraeus seipsum redimit complemento annorum praescriptorum, Iubilaeo & supputatione, perforatus a servitute liberatur tum Iubilaeo, tum morte Domini. MAIMO-NIDE

(a) In Michlal Jopbi ad Par. Mischp. h.l. (b) C.I.

NIDE teste (a), quinque de causis servus Hebraeus in pristinum statum fuit restitutus, quae deficientibus omnis libertati via praecclusa fuit: עבר עברי קונה :

ארת עצמן בחמשה דברים בשנים
או כיוכל או בגרעון כסף או

בשטר שחרור או במיתת אדון ברא
בן ובנוי או בגר אפילו הניח בן

Servus Hebraeus quinque rebus suam acquirit libertatem, servitute 6. annorum, iubilaeo, supplicatione, libello manumissionis, morte domini, qui nullum reliquit filium, & si hebraeus fuerit paganus aut profelytus, etiam si reliquerit filium.

LXVII. Septimus annus servum Hebraeum propter expressum DEI mandatum liberum fecit. Num vero annus Sabbathicus, an septimus servitutis annus intelligi debeat, inter eruditos non convenit. Meam hac de controversia mentem supra aperui. Nunc Rabbinorum statuta in medium proferenda erunt. Haud quidem defuerunt inter Magistros, qui integram controversiam in medio relinquere, quam uni alterive parti accedere

(a) Avod. c. II §. 12.

deremaluerunt. Hos inter nomen suum
 profitetur R. SIMEON (a). Reliqui
 autem & quantum scio, maximam par-
 tem anno Sabbathico hoc manumissionis
 privilegium abjudicant, quod ipsum con-
 firmant testimonia sequentia, nimirum
 Authoris Sepher Siphra (b): כשביעיר
 אין מוציאת עבדים *In anno Sabba-*
thico non obtinet servorum manumissio.
 MAIMONIDIS (c): אם פגעה בה
 שנת השמיטה בכלל השש הרי
 זה עובר בה *Quod si inciderit annus*
Sabbathicus intra illos 6. servitutis annos,
servus in eo servire tenetur. Magistrorum
 שביעיר של *in Kidduschin (d):*
 מכירה ולא שביעיר של עולם
Septimus annus a venditione numeratus, non
septimus saeculi annus (seu annus Sabbathi-
cus) intelligendus est.

LXVIII. Nunc positive discuti-
 dum erit, de quo ἀπετινάμεν egimus. Sen-
 tentia Judaeorum de privilegio anni septi-
 mi ad tres positiones commode referri
 potest. Prima haec est, quod illud pri-
 vile-

(a) In Jaikut Par. Mischp. f. 84. c. 3. n. 311. (b) F.
 270. 1. (c) Avod. c. 11. § 2. (d) Ad c. 1. §. 2.

vilegium nonnisi servis a foro addictis irrogatum fuerit. Quapropter MAI-

MONIDES his unice illud tribuit (a):

מכרוהו בירת דין עובר שש שנים

מכירתו מיום *Servus a foro venditus a*

die venditionis suae 6. annos servit. Cujus

thesis fundamentum ABARBANEL no-

bis exponit, dum scribit (b):

הנמכר מעצמו יש לו רשות למכור עצמו

לשנים רבות ומועטות כרצונו *Ei,*

qui se sponte addicit, competit facultas se ad

plures paucioresve, quam 6., annos venden-

di pro lubitu suo. Altera propositio huc

redit, quod septimus *servitutis* annus

nativam libertatem servo restituat. Te-

stis est R. JOSEPH KARO (c):

מה שכתב מיום מכירתו במכירתו

ובשביעית שביעית למכירה או

אינו אלא לשנים תלמוד לומר שש

שנים יעבור שביעית למכירה ולא

שביעית לשנים *Quare scribit MAI-*

MONIDES a die venditionis suae? Idem

est ac illud, quod traditur in Mechilta ad

vocem בשביעית nimirum quod septimus

annus a venditione intelligi debeat, sed for-

te

(a) Avod c. II. §. 2. (b) Par. Misph. f. 144. (c) In Keseph. Milchne seu not. ad I, cit.

te res non ita se habet, & annus Sabbaticus (in citato loco) notatur? Scriptura dicit: 6. annos serviet. (Hinc manifestum est,) hac voce septimum annum a venditione non annum Sabbaticum exprimi. Tertia thesis nos edocet, servum sub initium anni septimi dimittendum fuisse. Audiamus MAIMONIDEM (a): ובתחלת השנה השביעית שלו יצא בן חורין Et sub initium septimi servitutis anni liber exit. Cui jungi meretur ABENESRA (b): בתחלת שנה השביעית למכירתו יצא חפשי אי זה שנה שתהיה ואר תתמה על מקץ שבע שנים הכתו' בירמיה כי לכל דבר יש שני קצוות והנה ימצא קץ שהוא תחלה Sub initium anni septimi a venditione sua liber discedet, quaelibetque etiam fuerit ille annus. Nec est cur mireris, in Ieremia scriptum esse מקץ in extremitate anni septimi. Quaelibet enim res duo habet extrema, (nempe a quo, & ad quod,) & subinde extremum (in Sacris) reperitur adhibitum pro initio, subinde pro fine.

A a

LXIX.

(a) Loco cit. (b) Par. Mischph. ad Ex. XXI. 2.

LXIX. Hec quaeritur a Rabbinis, an servus, qui tempore servitii aegrotavit, operarum intermissionem compensare teneatur? Responsum, quod ad hanc quaestionem communiter ferunt, extat in Kidduschin (a):

והחנ' חלה שלש
ועבר שלש אינו חייב להשלי' חלה
כל שש חייב להשלי' א"ר ששרת
בעוש' מעשרה מחט דא גופא קשיא
אמרת חלה שלש ועבר שלש אין
חייב להשלי' ה"א ארבע חיי' להשלים

Didicimus, eum, qui per 3. annos morbo laboravit, & per 3. annos servitio suo defunctus fuit, non teneri ad tempus intermissionis compensandum, eum e contra, qui per 6. integros annos aegrotavit, obligatum esse ad compensationem. R. Scheschet dixit; id ipsum sibi contrarium est respectu ejus, qui mediante acu opus quoddam perficere potest. Dixisti eum, qui tres annos aegrotat, tresque servit, ad compensationem obligatum non esse. Vides itaque eum, qui per 4. annos aegrotavit, esse obligatum. Haec, quae paululum obscuriora videntur, in claram lucem ponuntur a MAIMONIDE (b):

חלה בין שחלה שנה אחר שנה
או

(a) F. 17. a. (b) Avod. c. II. §. 5.

או שחלה חללים מקוטעים אם
הכל פחות מארבע שנים עולין
למנין שש אבל אם חלה ארבע
שנים חייב להשלים כל ימי החולי
שנאמר כשכיר כתושב ואם פגע בו
יובל יצא במה דברים אמורים שמחשבין
ימי החולי כשהיה חליו כבר שאינו
יכול לעשות מלאכה אבל אם
לא היה חליו כבר אלא יכול
לעשות מעשה מחט אפילו חלה
Si quis detinetur
morbo, siue continue siue deversis vicibus
aegrotarit, tempus morbi 6. annis accensetur,
quando infra 4. annos absolvitur, verum ubi
per quatuor annos aegrotavit, eos compensa-
re debet, quia dicitur: Vt mercenarius &
inquilinus erit. Quando nam vero supputan-
tur anni, quibus aegrotavit? Quando mor-
bus gravis fuit, ita ut nec ullum opus facere
potuerit. Quod si autem morbus non fuerit
tam vehemens, & ipse saltem cum acu opus
facere potuerit, licet tum totos 6. annos
aegrotasset, nihilominus pro 6. perfectis ser-
vitus annis reputantur.

LXX. Libertas a DEO miseris servis
oblata non potuit citra opprobrii notam
contemptum haberi ac respui. Quapropter

ABARBANEL hujus libertatis contem-
tum merito ut illaudabilem improbat,
atque culpat (a) : והתכונן בפרשו וזו
מתחלתה ועד סופו כגורל העבר
העברי תדבר כי בהיותו נמכר מעצמו
או שמכרוהו ב"ד מפני גנבתו תחרז
אשר הערה לעבדות נפשו נפסק
מעליו עול התורה וקבל על עצמו
מוטות חלי אדם ועבדות עבודתו
ואהבתו *Animadvertitur*, totam hanc
Parascham ab initio ad finem de opprobrio
servi Hebraei loqui, eo quod is non minus,
qui seipsum addixit, quam qui a foro pro-
pter furtum venditus fuit, animam suam
servituti applicuerit, adeoque jugum legis ru-
perit, ac in se suscepit jugum & laqueos
hominum, nec non funes servitii & amoris sui
& specialius ad perforationem idem re-
fert, quando ibidem scribit : Idcirco
Scriptura ipsum simpliciter servum vocavit,
ut indicet probum, quod sibi in servitute ele-
git, cui rei videtur in servuisse, quod Dominus
exponere debuerit, se servum nec hypocrisi
nec defraudatione sibi conciliasse, quodque in
sui poenam ipsemet eum perforare teneretur,
nec

(a) Par. Mischp. f. 178. b.

nec non servus publice coram omnibus, qui civitatem intrarunt, perforatus fuerit.

LXXI. Quod si hoc non obstante Hebraeus libertati servitutem praeferre non dubitaret, legi perforationis se prius subicere debuit. Haec namque DEI voluntas fuit, ut is, qui in servitute permanere vellet, perforetur; haec consuetudo penes Judaeos semper recepta. Haec Scripturae & Rabbinorum constans doctrina.

LXXII. Non ancilla mediante perforatione servitutem suam prorogare potuit docente MALMONIDE (a) : מפי השמועה למרו שאין האשה נרצעת וכן יראה מענין הכתוב שהרי אומר בנרצע אחבתי את אדוני את אשתי ואת בני ומהו שנאמר ואף לאמתך העשה כן להעניק שכשם שמצור עשה להעניק עבר עברי כך מעניק אתה Ex traditione discimus, quod foemina non perforetur, & idem Scripturae sensus esse videtur, quippe quae de perforato scribit: Amo Dominum meum, uxorem meam & liberos meos. (Sed objici potest) quid

A a 3

pro-

(a) Avgd. c, III. §, 13.

proinde sibi velint illa verba. Et ita facies ancillae tuae? (Rs.) ea spectant ad remunerationem, ita ut pari modo, ac servus Hebraeus vi praecepti positivi muneribus fuit adficiendus, ancilla quoque Hebraea his fuerit ornanda. Quocum consentiunt, quae traduntur in Kidduschin (a):

אף לאמתך תעשה כן להעניק או להעניק או אינו אלא לרציעה כשר ו' או אם אמו יאמ' העבד ולא אמר העבירה הרי רציעה אמו היא מה אני מקיי' אף לאמתך תעשה כן להעניק

Similiter facies ancillae tuae nempe eam remunerando (Obi.) Dicis ad remunerationem haec spectare, sed forte ad perforationem referenda erunt? Verum, ut alibi notatum, scribitur: Si dicendo dixerit nempe servus. Unde liquet, de servo, non de ancilla Hebraea, perforationem dictam esse. Quid jam inde stabili? Quod verba: sic quoque facies ancillae tuae, spectent ad remunerationem.

LXXIII. Sed nec servus spontaneus, verum is tantum, quem forum addixit, perforatur.

המוכר עצמו אינו נרצע

Servus spontaneus מכרוהו בית דין נרצע

(a) F. 17. b.

aneus non perforatur, sed servus a foro venditus perforatur (a). Ratio, qua positionem suam Magistri fulciunt, inde petita est, quod Exod. XXI. Cap. ut & Deut. XV. unice de posteriori servo agatur.

LXXIV. Nec hic, si fuerit Sacerdos, perforatur notante MAIMONIDE (b):

עבר עברי כהן אינו נרצע מפני
שנעשה בעל מום *Servus Hebraeus,*

qui est sacerdos, non perforatur, eo quod ita reddatur vitiatum. Idem traditur in Gem. Kidduschin (c), ubi simul objectiones prolixè solvuntur.

LXXV. Nec servum communem dominus blanditiis, promissionibus, aliave arte fraudulenta inducere potuit, quo servitutem susceptam continuaret. Lex enim oralis ejusmodi pactum annullavit & invalidum declaravit. Videri hunc in finem poterit locus ABARBANELIS §. LXIX. citatus.

LXXVI. Servus proinde sponte & quidem duplici vice sub initium nempe & in fine servitutis testari debuit, quod in

A a 4

ser-

(a) Kidduschin. f. 14. b. (b) Avod. c. III. §. 8.

(c) Fol. 21. b.

servitio permanere velit. Id clare docetur in Kidd. (a): אָם א' יאמר ער שיאמר וישנה אומר בתחלת שש ולא אומר בסוף שש אינו נרצע שנ' לא אצא חפשי עד שיאמר בשעת יציא' א' בסוף שש ולא אומר בתחיל' שש אינו נרצע שנא' אָם Si dicendo dicet, id est, donec dixerit, illudque repetierit. Quisquis enim sub initium 6. (annorum) hanc voluntatem suam exponit, & non simul in eorundem fine, is non perforatur, quia dictum est (in sacris tabellis): Non exibo liber, quod proinde ipsi dicendum erit in hora exitus. Qui in fine 6. annorum mentem suam declarat, non sub initium, similiter non perforatur. Siquidem scriptum est: Si dicendo dixerit.

LXXVII. Verum, ut illa servideclaratio optatum sortiatur eventum, insuper requirebatur, ne alterutri uxor aut familia defint, neve sors unius melior fuerit alterius conditione, utque mutuo se invicem prosequantur amore. Huc spectant, quae in Gem. Kidduschin (b), & ex ea-

(a) F, 22, a. (b) Ibid.

eadem a MAIMONIDE (a) proponun-

tur: ת"ר לו אש' ובני' ולרבו אין:

אשרה ובנים אינו נרצע שנ' כי

אהבך וארץ ביתך לרבו אשרה ובנים

ולו אין אשרה ובנים אינו נרצ'

שנ' אהבתי ארץ אדוני ארץ אשתי

וארץ בני הוה אוהב ארץ רבו ורבו

אינו אוהבו אינו נרצע שנ' כי טוב

לו עמך רבו אוהבו והוה אינו אוהב

ארץ רבו אינו נרצע שנ' כי אהבך

הוה חולה ורבו אינו חולה אינו

נרצע שנ' כי טוב לו עמך רבו חולה

והוה אינו חולה אינו נרצע Docu-

erunt Rabbini, quod servus, si ipsi fuerint

uxor & liberi, Domino his carente, non per-

foretur, eo quod dictum sit: Quia amo te,

& familiam tuam. Quodsi dominus uxo-

rem liberosque habeat, ac servus his desti-

tuatur, pariter non perforatur, quia scriptum

est: Amo herum meum, uxorem meam, &

liberos meos. Quando servus herum amat,

& dominus non vicissim servum diligit,

prior non perforatur. Dicitur namque, pro-

spere tecum aget. Si domino servum aman-

te, hic eum non redimet, haud perforatur, quia

in Sacris extat: ideo, quia te amavit, servus

A a s

qui

(*) Avod. c. III. §. II. & seqq.

qui aegrotat, cum Dominus valeat, non perforatur, quia, notante Scriptura, ipsi bene erit cum hero. Contra, ubi herus morbo laborat, & sanitas servi integra est, hic aequè non perforatur.

LXXVIII. His praemissis perforatio secuta est, cujus ritus tum antecedentes, tum constituentes notandi veniunt. Antecedentes sunt adductio servi ad Magistratum, ejusdemque appropinquatio ad ostium. Constituens fuit ipsa auris perforatio.

LXXIX. Ante omnia servus ab hero ad Synedrium seu consessum trium Judicum ducendus fuit, coram quo suam in servitute permanendi voluntatem exponere, ejusque rationes enarrare debuit. Paucis haec complectitur MAIMONIDES (a): כִּיצַר רוֹצֵעִין מֵבִיאוּ לְבֵית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה וְאוֹמֵר דְּבָרָיו לִפְנֵיהֶם *Quomodo (servum) perforant?* Adducit herus ipsam ad Synedrium, quod tribus constat iudicibus, ibidemque servus facti sui rationes exponit. Observari heic debet 1. cur illi Iudices veniant sub nomi-

(a) Loc. cit. §. 3.

mine אלהים 2. qua de causa servus his
sistendus fuerit. De primo MAIMO-
NIDES נקראים אלהים לענין המשפט
Du vocantur respectu judicii.
Clarius ABENESRA (a) : אלהים
כמו מקימי משפט אלהים בארץ
Du; eo quod judicium DEI stabiliant in
terra & subtilius ABARBANEL (b):
Quando Scriptura dicit: Ex. 21. ad „
DEOS &c. & alibi, quem condemna- „
bunt Dii, non intendit iudices adpellare „
de nomine DEI, sed vult indicare, „
omnia judicio divino dijudicanda esse. „
Judicium itaque ipsum, quia divinum „
est, juxta legem & mandata DEI insti- „
tutum, vocat Scriptura אלהים. Eo- „
dem modo, quo Ps. LXXII. 1. dicitur: „
Judicium institutum est in conventu „
fortis, & in medio DEUS judicat; hoc est „
in medio coetus judicum judicat DEus „
ipse. Et jam olim consuetudo haec ad „
gentiles deducta fuit, ut iudices qua- „
rumvis provinciarum vel urbium senten- „
tiam juxta statuta imperii pronuntiantes „
dicant, „

(a) Par. Mischp. Ex. XXI. 6. (b) In פרוש על
חתימה f. 6. c. 2.

dicant, quod Rex ita jubeat, hoc vel illud puniat. „Causam adductionis exponit R. ISAACIDES (a) verbis sequentibus: לבית דין צריך שימלך במוכריו *Ad Synedrium (adducetur). Nam opus est, ut (herus) consulat eos, qui servum sibi vendiderunt.*

LXXX. Ductus ad Magistratum ducendus denique fuit ad ostium seu postem domus herilis juxta nonnullos, curiae juxta alios, urbis juxta caeteros. Ad priorem sententiam inclinasse videtur MAIMONIDES (b): ומגישו לסוף שש אל הדלת או אל המזוזה שבשהן עומדין בבניין בין דלת ומזוזה של ארון בין של כל אדם *Sub finem sive herus servum adducet ad portam seu postem, quae in medio erectae stant loco, sive fuerint ostium & postis domus herilis sive alterius cujusdam. Et quando in Baal Hatturim notatur, hoc ritu servis inculcatum fuisse, ut domum domini sui diligenter custodiant, id eo potissimum nititur fundamento, quod domus herilis apud Mosén innuatur. Altera sententia R. ISAA-*

(a) Ad Exod. XXI. 6. (b) Avod. c. III. §. 9.

ISAACIDI & ABARAANELI magis
 arrisit, tum quod Magistratus praesentia
 & interpositio requireretur, tum quod
 publica ignominia libertatis contemptus
 puniendus fuerit. Tertiam, quae a se-
 cunda parum aut nihil differt, tueretur
 ABENESRA (a): המנהג להיותם בשער
 העיר יושבים שיש להם דלתים
 ובריה זזה טעם אל חרלת או
 אל המזוזה שיעשו זזה לפני יושבי
 השער *Consuetum fuit, ut iudices sederent
 ad portas civitatis, quae ostioli & repagulo
 instructae fuerunt. Vnde verborum ad por-
 tam seu postem hic sensus esse videtur, ut hoc
 fiat coram omnibus, qui civitatem ingredi-
 untur. Cur ostii potissimum mentio
 fuerit illata docetur in Gem. Kidduschin
 (b): ר"ש היה דורש את המקרא:
 הזה כמין חומר מה נשתנה
 דלת ומזוזה מכל כלים שבבית
 אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו
 עדים במצור בשעה שפסחתי על
 המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי
 כי לי בני ישראל עבדים ולא
 עבדים לעבדיו והוצאתים מעבדות
 לחרו' והלך זזה וקנה ארון לעצמו
 ירצע*

(a) Loc. cit. (b) F. 22. b.

בפניהם ירצע R. Simeon explicuit hanc
Scripturam argumentando a majori ad mi-
nus. Cur mutatus est usus januae & postis
prae omnibus aliis instrumentis? Dixit sanctus
benedictus ille, janua & postis fuerunt testes
in Ægypto, quando praetergressus sum super-
liminare ac postes, & dixi: Nam filii Israe-
lis mihi sunt servi, & non erunt servorum
servi. Hic vero abiit, & dominum sibi emit,
perforetur itaque coram illis, janua nimi-
rum & poste.

LXXXI. Ostio adplicanda fuit servi
auris & quidem dextra. Audiamus
ISAACIDEM (a): רצע ארונו ארז
אזנו הימנית או אינו אלא של
שמאל תלמוד לומר און און לגזירה
שורה נאמר כאן ורצע ארונו את אזנו
ונאמר במצורע תנוך אזנו הימנית מה
להלך הימנית אף כאן הימנית
Perforabit Dominus aurem ejus, nempe dex-
tram. Vel forte sinistra intelligenda erit?
Lex dicit aurem, aurem, unde argumentum a
pari formatur. Hec dicitur. Dominus per-
forabit aurem ejus, & alibi de leproso dicitur:
Imum auris ejus dexterae. Sicut igitur
ibi

(a) In Comm. ad Exod. XXI. 6.

ibi auris dextra notatur, ita & heic dextra est intelligenda. Caeterum cur servus per aurem potius, quam aliam corporis partem terebrandus fuerit in Kidduschin (a) observatur: ריב"ן היה דורש את המקרא הזה כמין חומר מה נשתנה און מכל אברי שבגוף אמר הקב"ה און ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדו לעבדו וחלך זה R. lochanan filius Zachar explicuit hanc scripturam a maiore dum quaerit, Cur servi auris potius quam aliud corporis membrum perforanda fuerit? (sequitur responsum:) Dixit DEVS: auris, quae audivit in monte Sinai vocem meam ea hora, qua dixi: Filii Israel mei erunt servi & non servorum servi, & hoc non obstante abit, sibi que dominum acquirit (praeter me,) merito perforatur. Eadem repetit R. ISAACIDES in suo ad h. l. commentario.

LXXXII. Auris applicationem secuta est ejusdem perforatio, quam paucis describit MAIMONIDES (b): נוקב את אנו בגופה של און במרצע של מתכת

(a) Loco modo cit. (b) Avod c. III. §. 9. f. 141. b.

מתכרת ער שיגיע לרלר *Perforabit ipsam auris substantiam subula ex metallo conflata tamdiu, donec pertingat ad fores.* Quatenam auris substantia sit MAIM. interpres nobis exponit (a):
 בגופה של און פירוש בתנך ורלר
 בבשר וזה מחלוקת בפרק קמא
 דקידושין ופסק כחכמים *In auris substantia, quod explicari debet in cartilagine non vero in carne, eaque de re disputatio extat in cap. i. tr. Kidduschin, & decisio facta est juxta sapientes.* Qualis subula requiratur, adparet ex tr. Kidduschin (b):
 ח"ר מרצע: אין לו אלא מרצע מנין לרבן הסור
 והסירה והמקרה והמכתב ח"ל ולקח
 לרבן כל דבר שנקח ביד ד"ר יוסי
 בר יהור' ר' או' מר' מרצע מיוח
 של מתכרת אף כל של מתכ' דבר
Docuerunt Rabbini ad vocem מרצע: Hec non reperio nisi subulam quae est species, quae proinde sub se complectitur lignum aculeatum, spinam, acum, terebram & Scalpellum.
Lex dicit & accipies, quo notatur, omnem rem comprehendendi, quae in manus sumitur.
R. Iosi filii Iehudae verba sunt: Dixit R. sicut

(a) IOSEPH KARO in Keseph Mischne ad l. cit. (b) F. 21. b.

sicut omnis subula percutiens ex metallo conficitur, ita & heic omnis res ex metallo conflata intelligitur. Cur subula perforandae auri adhibita fuerit nihil necesse est quaerere, siquidem instrumentum fuit omnium aptissimum. Quo non obstante Magistri, qui caeteris oculatiores esse volunt, rationem mysticam subesse somniant. Hinc in Baal Hatturim scribitur: כמרצע עולה כמין ת' שהשם גאלנו אחר ת' שנה מעבדות מצרים והוא הלך ונשתעבר *Vox* אחר כך לפיכך ירצע במרצע *in se complectitur numerum 400. Etenim, quia DEVS post 400. annos nos redemit ex servitute Aegyptiaca, & hic postmodum abiit, seque ipsum servum fecit, hinc subula perforari debuit. Quamdiu perforatio continuanda fuerit, adparet ex tr. Kidduschin (a):
ת"ל באזנו וברלת הא כיצ' דוקר והולך עד שיגיע אצל דלת דלת שומע אני בין עקורה בין שאינו עקורה ת"ל מזורה מה מזורה מעומר אף דלת נמי מעומר
Scriptura dicit in aure sua & janua (perforabit eum.) Quomodo hoc fieri potest? Tandiu pungit, donec subula pertingat ad

B b
fores*

(a) Fol. 32. b.

fores. Audio januae hic mentionem fieri. Forte parum refert, num evulsa fuerit necne. Scriptura dicit & in poste: Sicut postus erecta est, ita & janua erecta esse debet.

LXXXIII. Illa vero perforatio ab ipso hero peragi debuit, quod a Rabbinis ad labeculam quandam ignominiae hero adpersae revocatur, quippe qui ita carnicis opificium sustinuerit. Cum uterque in culpa esset, servus alium sibi dominum praeter DEVM quaerendo, herus in servum, qui unius DEI servus esset, admitendo, uterque etiam plectendus fuit, servus poenam ferendo, dominus eam inferendo. Hinc R. BECHAI scribit (a), lege injunctum fuisse, ut servus ab hero poenas ferret, כרי שיחבאר כי הוצא והאדון שלו שניהם יחדו כעבר כאדוניו מזהרים בעבודת האדון עליון יתברך אשר לו כל הממשל והאדנות לא לבשר ודם Quo inde manifestum fieret, hunc & illum ambos simul nempe Dominum & servum admoneri, soli DEO serviendum esse, omneque imperium &

(a) In Comm. ad legem, Par. Mischp. Ex. XXI. 6.

& dominium ipsi, non vero ulli mortali competere.

LXXXIV. Tempus, quo perforatio illa peragi solita fuit, describitur in tr. Schekalim c. 1. hal. 3. Ab initio 30. dierum ante Pascha nempe 35to mensis Adar restaurarunt vias, plateas, pontes, congregationes aquarum, ועושין כל צרכי הרבים & omnia negotia publica perfecerunt, Ubi in Gem Hieros. הן הן הן *illa sunt negotia reipublicae publicae*. Judicarunt judicia pecuniaria, capitalia & flagellativa. Redemerunt vota & sacrata, potarunt uxorem suspectam, combusserunt vaccam rufam, tebebrarunt aurem servi Hebraei, mundarunt leprosum, atque amoverunt opercula a puteis.

LXXXV. Perforationis effectus seu sequela fuit servitus perpetua, id est, ex mente Judaeorum ad Jubilaeum vel mortem Domini usque continuanda. Illud est, quod in Kidduschin (a) docetur: רצע ארנוי ארץ אנו במרצע וקונה את *Perforat Dominus aurem*
B b 2 ser.

(a) F. 21. b.

servi subula, & hic Iubilaeo seipsum redimit.
 quae thesis eo nititur fundamento, quod
 per עולם spatium Jubilaci seu 50. an-
 norum significetur. Ita namque praeter
 MAIMONIDEM sentiunt ABARBA-
 NEL, qui scribit (a): לעולם שהיה
 עד היובל קרוב יהיה בשנים או
 רחוק שמפני שחמשים שנה הוא
 זמנו של דור אחד נקרא היובל
 In saeculum id est, ad Iubilaeum, sive annus Iubilaeus
 propinquus fuerit, sive remotus. Nam quia
 quinquaginta anni conficiunt tempus unius
 generationis, hinc annus Iubilaeus, qui
 est quinquagesimus, עולם vocatur.
 R. SAL. ISAACIDES (b): עד
 היובל או אינו אלא לעולם
 במשמעו תלמוד לומר ואיש אל
 משפחתו תשובו מצור שחמשים שנה
 קרוים עולם ולא שיהא עובדו כל
 חמשים שנה אלא עובדו עד היובל
 Ad Iubilaeum בין סמוך בין מופלג
 usque (serviet,) vel forte in perpetuum
 juxta sensum vocis literalem? Lex dicit:
 Qui vis ad familiam suam revertetur, quo
 innui-

(a) In Comm. ad legem Par. Mischp. f. 178. b.

(b) In Comm. ad Exod. XXI. 6.

innuitur, quinquaginta annos vocari saeculum. Nec hoc ita accipi debet, ac si servus per totum illud tempus servire teneatur, sed serviet ad annum lubilaeum, sive propinquus, sive remotus fuerit. His accedunt R. ABENESRA & pars Rabbinorum maxima, quippe qui omnes sequuntur Gemaram Kidduschin, in qua לעולם vertitur לעולם של יובל. Unicus tamen ISAACUS ARAMA hanc vocem accipit, uti sonat, nimirum in perpetuum, כי מחגנאי והפחיתות לא יצא ביוכל eo quod servus propter ignominiam & infamiam, (qua notatus esset,) de heri potestate exire haud potuerit (a).

LXXXVI. Annus denique Iubilaeus servos & quidem omnes nullo excepto liberos fecit. Hoc Jubilaei privilegio gavisii sunt (א) servi spontanei, & a foro addicti. Audiamus ABENESRAM (b):

ויצא מעמך הוצא מעצמו או גנב Et exhibit a te ipse, nimirum tam qui seipsum sponte addixit, quam qui furatus, & propter furtum

B b 3

a foro

(a) Vid. De MULS in variis Sacris ad Ex. XXI.

(b) In Comm. ad Ley. XXV. 41.

a foro venditus fuit. (ב) Servi perforati observante MALMONIDE (a):

מכרוהו: בירת דין ועבד שש ולא רצה לצאת
הרי זה ברצע ועובד עד שנת היובל

Servus a foro addictus, qui 6. annos servit, nec vult exire de potestate heri, is perforatur, & ad annum lubilaeum usque servit. (ג) Servi

vel per totum servitii tempus, vel saltem per aliquod tempus aegrotantes, & lecto adfixi, prout idem testatur Author (b):

חלה אם פגע בו יובל יצא

Servus aegrotans incidentelubilaeo liber eva-

det. (ד) Servi, qui fuga, aliisve malis artibus se in libertatem asserere conati sunt.

Huc spectat illud MALMONIDIS (c):

אחד המוכר עצמו או שמכרוהו בית

דין וברח חייב להשלים שש ואם

Quando פגע בו יובל יצא לחירות

servus spontaneus vel a foro addictus aufugit,

compensare tenetur illos servitii annos, ast lubi-

lao incidente liber exit. (ה) Servorum uxores atque liberi.

Quamvis enim hero

haud fuerint a servitiis, adeoque illo

privilegio opus non fuisse videatur, pro-

pter dominum tamen, ut is ab obligatio-

ne

(a) Avod. c. III. §. 6. (b) Ibid. c. II. §. 5. Avod. c. II. §. 4. Conf. c. III. §. 15.

ne eos alendi liberetur, hoc ipsum Scriptura notatu dignum judicavit. Hujus rei testimonium exstat in Gem. Kidd. (a):

ת"ר ויצא מעמך הוא ובניו עמו
א"ר שמעון אם הוא נמכר בנך
ובנותיו מי נמכרין מכאן שרבו חייב
במוזנור בניו כיוצ' בדבר אתה אומר
אם בעל אשר הוא ויצאה אשתו
עמו א"ר שמעון אם הוא נמכר
אשתו מי נמכרה מכאן שרבו חייב
במוזנור אשתו

Docuerunt Rabbini (Scriptura praeunte,) quod servus una cum liberis suis exeat (de potestate heri.) Quid, ait R. Simeon, Num itaque patre vendito liberi simul venduntur (aut venditi censentur?) Neutiquam, sed ideo hoc dicitur, quia Dominus liberis (tempore, quo pater servit,) alimenta praebere, tenetur. Similiter dicitur: Si maritus fuerit, uxor cum eo exhibet. Quaerit hinc denuo R. Simeon, an marito alterius potestati subiecto uxor una subji-ciatur? Quod iterum negatur, siquidem eo tantum scopo haec dicta sunt, quod Dominus obligatus sit ad alendam servi uxorem.

LXXXVII. Manumissio servorum in

B b 4

Ju-

(a) F. 21. a. conf. MAIM. Hilch, avod. c. III. § 1, f. 141.

Jubilaeo facta non suis destituta erat solennitatibus. Sub initium hujus anni a primo Tisri ad diem expiationis usque servi nec dominis servierunt, neque tamen etiam liberi fuerunt, sed saturnalia quasi celebrarunt, donec in die expiationis post clangorem tubae eorum quivis dimissus, & ad familiam possessionemque suam reversus fuerit. Haec prolixè in Rosch haschana f. 8. c. 6. & exinde a MAIMONIDE (a) traduntur, cujus verba heic adponam: מראש השנה עד יום הכפורים לא היו עבדים נפטרים לבתיהן ולא משתעבדין לאדוניהן אלא אוכלין ושותים ושמחים ועטרותיהם בראשיהם כיון שהגיע יום הכפורים תקעו בית דין בשופר *Ab initio anni ad diem expiationis servi necdum libertate restituta ad domum suam revertuntur, nec etiam ulterius ministerio suo defunguntur, sed comedunt, bibunt, bono animo sunt, atque coronas super capite gestant. Quamprimum vero dies expiationis advenit, & tuba* in

הלכות שמיטה ויובל (a)
 f. X. §. 14. f. 141, b. c. 3.

in foro personat, liberi discedunt, redeunt ad domus suas.

LXXXVIII. Nec attenditur in illa servorum dimissione, num proxime attingat annum venditionis, num vero procul ab eo distet. Testis est MAIMONIDES (a):

הרי שמכר עצמו לעשר שנים או לעשרים שנה ופגע בו יובל מפילו אחר שנה הוא יצא כיוכל שנאמר *Qui* ער שנת היוכל יעבור עמך

seipsum ad decem aut viginti annos addixit alteri, is incidente lubilaeo liber exit, etiamsi vel unus tantum annus praeterlapsus esset, dicitur namque : Ad annum lubilaeum usque tibi serviet.

LXXXIX. Denique supputatione servus Hebraeus libertatem suam recuperare potuit. Quod tamen de iis, qui paganis addicti fuerunt, unice dicendum esse videtur, ut alibi evici. Nec est, cur supra allatis aliquid adjiciam, si non testimonium, quod exstat in בבא קמא (b), quoque hic manumissionis modus haud parum illustratur : ררש רבי עקיבא מנין לגזור נכרי שהוא אסור תלמוד

B b 5

(a) Avod. c. II. §. 2. (b) F. 113. a.

תלמוד לומר אחרי נמכר גאולה
 תהיה לו שלא ימשכנו ויצא יכול יגלום
 Interrogavit R. Akibha, unde probatur, quod pro-
 hibitum sit se clam surripere peregrino. Lex
 dicit: Postquam venditus fuerit, redemptio
 ipsi erit, adeoque se non subtrahet (servitio)
 atque exhibet. Sed forte decipiet eum in cal-
 culo? Scriptura dicit: & (accurate) calcu-
 labis cum emtore suo.

XC. Insuper mors heri solvit vincu-
 lum, quo servus Hebraeus ei alligatus fuit.
 Neque tamen simpliciter seu absolute sed
 sub certa conditione Magistri id asserue-
 runt, quapropter sequentes eorundem
 theses notari merentur (א) **אמר שמרן**
אם לא הניח בן זכר הרי זה יצא
לחירות ואינו עובד לא את הבעל
ולא את האח ואין צריך לומר שאינו עובד
Quando herus obiit, nec filium
reliquit, servus liber exit, non vero servit
filiae nec fratri; Nec opus est monere, quod
caeteris haeredibus non sit a servitiis (a).
אבל אם הניח בן זכר הרי העבד (ב)
עובד הבן עד סוף השש או עד סוף
השנים שמכר עצמו להן או עד
שיפגע

(*) MAIMONIDES Ibid. §. 12.

שיפגע בו יוכל או עד שיגרע פריונו
 ויתן דהשאר *Quodsi autem reliquerit fi-*
lium masculum, ei serviet vel ad finem anni
6ti, vel ad finem annorum, ad quos seipsum
addixit, vel ad tubilaeum, vel donec redem-
tionis pretium subtraxerit, heroque residuum
dederit (a): Fundamentum, quo utraque
 positio nititur in Gem. Kidduschin (b)
 per modum disputationis exponitur:
 עבד עברי עובד את חבן ואינו עובד את
 חב' מה"מ דת"ר ועבדך שש שנים לך ולא
 ליורש את' או' לך ולא ליורש או'
 אינו אלא לך ולא לבן כשהוא או'
 שש שנים יעבד הרי לבן אמור הא
 מה אני מקיים ועבדך שש שנים לך
 ולא ליורש מה ראית לרבות
 את חבן ולהוציא את האח מרבה
 אני את חבן שכן קם תחת אביו
 ליער' ולשרה אחוזה ארוב' מרב'
 אני את האח שכן קם תחת אחיו
 ליבם כל' יש ייבו' אלא במקום
 שאין בן אלא יש בן אין ייבם
Servus Hebraeus servit filio, non filiae. Qua-
ratione firmantur haec verba, quae Rabbinī
notarunt? (Dicitur:) Et serviet tibi 6.

am.

(a) Ibid. (b) F, 17. b.

annos, tibi & non haeredi, vel forte non hic est sensus, sed tibi & non filio? Quando lex dicit sex annos serviet, illud de filio simul dictum est, (quod nempe ei serviat.) Quid inde stabilio? verba illa 6. annos serviet, ita accipienda esse, serviet tibi & non haeredi. Verum quid necessitatis adesse vides ad includendum filium & excludendum fratrem? Filium includo, quia hic sub Patre collocatur respectu desponsationis & agri, qui possidetur. Verum juxta hanc sententiam possum & ego fratrem subintelligere, quia hic sub fratre collocatur in praecepto leviratus? Leviratus locum non habet, nisi ubi nullus adest filius, verum ubi filius relictus est, levir non datur. הנרצע והנמכר לנכרי אינו עובר (ג) לא את הבן ולא את הברת Perforatus, & qui peregrino addictus est, nec filio nec filiae servit (a). Quod ipsum latius, quam par est, extendisse videtur MAIMONIDES, quando scribit (b): הנמכר לגר צדק או לגוי אפילו הניח בן אינו עובר אלא כיון שמרת Proselyto justitiae, או gentili addictus, licet herus reliquisset filium,

(a) Kidduschin, Ibid, (b) Avod. c. II. §. 12.

filium, ei non servit, sed quam primum Dominus mortuus est, liber exit. אמרה (ר) עבדו אינו עובר לא ארץ הבן ולא *Ancilla Hebraea nec filio, nec filiae servit, (a).*

XCI. Tandem libello manumissionis servis plenaria & perfecta redditur libertas, cum quivis suo possit renunciare juri. Multa Rabbini in Gem. Gittin (b) de his libellis commenta attulerunt, quae breviter & clare proposuit MAIMONIDES, quem proinde ducem sequar. Contenta libelli non possunt alia esse, quam quae sequuntur. הכותב בשטר עשיתי פלוני עבדי בן חורין או נעשה פלוני בן חורין או הרי הוא בן חורין הרי זה יצא לחירות *Quando (herus) scribit in libello: servum NN. liberum feci, vel servus ille liber fiat, vel ecce hic servus liber est, tum de potestate heri exit (c).* Manumissio, quae hoc modo fieri solet, commode distinguui potest in solennem & minus solennem. Minus solennis nobis dicitur declaratio heri in agone constituti de servo dimittit.

(a) Kidd. l. cit. (b) F. 10. b. &c. (c) Avod. c. VI. §. 2.

mittendo qualitatibus alias requisitis destituta. Hanc, ni fallor, sequentia MAIMONIDIS verba exprimunt (a) : מי שצוה בשעת מיתתו ואמר שחרורה כופין את הירשין לשחרר אותה מפני שמצות לקיים *Vbi quis in momento mortis praecepit atque dixit. Liberam facitote ancillam N. N. cogunt haeredes ad eam dimittendam, eo quod praeceptum sit verba morientium exequi.* Solennis itaque erit, quando comitantur circumstantiae requisitae, quae in plurimis conveniunt cum qualitatibus libelli repudii. Hec denuo provoco ad testimonium Authoris citati (b) : בששר דברים שוין שחרורי עבדים לגיטי נשים ובשאר דברים הרי הן כשאר כל השטרות ואין הן הששה פסולים בערכאות של גוים וכשרים בעד גוים וצריכין כתיבה לשם המשחרר עצמו ואין נכתבין במחבר ואין חותמין עידיהם אלה זה בפני זה אחד גיטי נשים ואחד שחרורי עבדים שווין למוליק ולמביא *In 6. rebus (seu punctis) conveniunt libelli manumissionis servorum cum libellis repudii uxorum i. Virique illegitimi censentur, quando*

(a) Ibid. §. 4. (b) Ibid. §. 5.

do in consistoriis gentilium confecti sunt. 2. Testimonio gentilis firmati recti habentur. 3. Subscriptionem nominis manumissi (seu repudiatae) opus est 4. non plures conjunctim scribuntur. 5. Non subsignantur a testibus, nisi omnes praesentes fuerint 6. quatenus pari modo (ex terra Israelitica) efferuntur, & in eam inferuntur, eatenus sibi invicem assimilantur. Ad valorem hujus libelli insuper requiritur, ut plena separatio fiat heri a servo צט שחרר צריך שיהיה עניינו דבר הכורת בינו לבין אדוניו ולא ישר לארון בו זכות
In libello manumissionis necesse est, ut ejus argumentum (seu contentum) sit res servum ab hero separans (seu abscindens,) ita ut hero circa servum nulla relinquatur possessio (a). Cujus rei exempla ibidem adducuntur. Cum lis fuerit inter herum & servum de illa manumissione, judicis est dispicere, in quo consistat, remque omnem dijudicare. Quando herus asserit, se manumisisse servum suum, servus autem illud negat, ita proceditur (b): והאמר עשיתי פליני עברי בן חורין והוא אמר לא עשיתי חיששין

(a) Avod. c. VIII. §. 1. (b) Ibid. c. VI. §. 3.

חוששין שמא זכר לו על ידי אחר
אומר כתבתי גט שחרור ונתתי לו
זהו אמר לא כתב ולא נתן הוד'
של בעל דין כמאה עדים והרי זה
עבר ער שיסחרנו בפנינו
Quum
dixerit (herus) servum NN. manumisi,
& servus hoc factum esse negaverit, iudices
solicite inquirunt, num forte per alterum
eum libertate sua frui fecerit. Verum si
dixisset, scripsi libellum manumissionis, eum-
que ipsi dedi, tum servo utrumque negante,
confessio adversarii (puta servi) erit instar
mille testium, & hic serviet (hero suo) do-
nec eum in praesentia iudicum manumiserit.
Verum ubi servus se manumissum fuisse
adfirmat, herusque illud negat, prior
confirmatione indiget, quam loco cita-
to describit MALMO-NIDES (a): אין
עדים מצויין לקיימו ואמר השליח
בפני נכתב ובפני נחתם זהו קיומו
Quando testes non ex mandato aderunt ad
confirmandum libellum manumissionis, sal-
tem legatus testabitur, quod coram ipso scri-
ptus & subsignatus fuerit & haec erit ipsius
confirmatio. Ubi vero servus ipse pro-
ducit libellum, necesse non erit, ut ipsemet
illum

(a) Ibid. §. 7.

illum confirmet. Libellus ita scriptus ante insinuationem suo effectui carebat, teste eodem (a): אמר תנו גט זה לעבד אינו יכול לחזור בו ולא יצא העבד לחירות עד שיגיע הגט לידו לפיכך האומר תנו גט זה לעבד ומרת לא יתנו לאחר מיתה *Quando herus dixit, date hunc libellum servo meo, verbum suum revocare nequit, servus autem non exit, donec ad manus ipsius pervenerit. Hinc quando dixit, meo servo date hunc libellum, & (postea statim) mortuus est, post mortem (heri) ei non amplius traditur.* Excipiunt tamen Magistri casum subsequentem (b): גט שחרור לעבד וזיכה לו בו על ידי אחר ואמר זכרה בגט זה לפלוני עבד יצא לחירות אף על פי שלא הגיע גט לידו שזכין לאדם שלא בפניו *Qui scribit literas manumissionis, & servum per alium quendam legitimum earum possessorem constituit, dicendo: Has loco servi mei possideo, servus exhibet, licet ad ipsius manus haud pervenerint, quia absentem quoque alicujus rei possessorem constituunt.*

XCII. Servi manumissi muneribus fuerunt adficiendi, exceptis iis, qui sup-

C c

pu-

(a) Ibid. §. 1. (b) Ibid.

puratione se ipsos redemerunt. Huc spe-
 ctat, quod in Gem. Kidduschin (a) exstat:
 אלו מעניקים להם היוצא בשנים
 וביובל ובמיתת האדון ואמה העבריה
 כימנין *Sequentibus munera erogantur, ei*
qui finita servitute 6. annorum, vel in lubi-
lao, vel hero mortuo, exit, & ancilla Hebraea,
quae allatis virginitatis signis libera reddi-
tur. Cui adjungi debet, quod paulo post
 sequitur. אבל בורח ויוצא בגירעון כסף
 לו מעניקים אין *Verum aufugienti &*
mediante pecuniae subtractione exeunti nulla
dantur munera. Nec ratio ipsis deest, qua
 propositio adducta stabiliatur, prout pa-
 tescit ex verbis sequentibus: יכול לא
 יהו מעניקים אלא ליוצא בשש מנין
 לרבות יוצ' ביובל ובמירת' האדון
 ואמ' העברי' בסימנין ת"ל תשלחנו
 וכי תשלחנו יכול שאני מרבה בורח
 ויוצ' בגירעון כסף ת"ל וכי תשלחנו
 חפשי מעמך מי שישלוחו מעמך יצ'
 בורח ויוצא בגירעון כסף שאי' שילוחו
 מעמך *Forte nulli praeterquam post 6. an-*
nos exeunti munera conferuntur. Vnde con-
stat simul eos, qui in lubilao, & domino
mortuo exeunt, atque ancillam, quam vir-
gini-

(a) F. 16. b. conf. MAIM. avod. c. III. §. 14.

ginitatis signa liberant, his debere adfici? Lex dicit: dimittes eos &c. Verum quando plures ita dimittendi, tum forte & aufugiens, & qui per supputationem se redimit, includuntur? Lex dicit, quos liberos a te dimittes, ii proinde donis honorandi, quos herus dimittit, quo ipso excluduntur, & qui fugit, & qui se redimit, quippe quos herus non manumittit.

XCIII. Praecepto negativo cautum, ne servi memorati dimittantur vacui, & lege positiva statutum fuit, ut onerando onerentur. Audiamus MAIMONIDEM (a): כל המשלח עבדו ואמתו ריקם עובר בלא תעשה שנאמר לא השלחנו ריקם והרי הכתוב נחקו לעשה שנ' Quisquis servum suum vel ancillam suam vacuos dimittit, transgreditur praeceptum negativum, quia dicitur: Non dimittes ipsos vacuos. Et ecce Scriptura transtulit in praeceptum positivum, dicendo: onerando onerabis eum. Quid verba postrema sibi velint, R. ISAACIDES nos edocet (b): הענק העניק' לשון ערי בגובה וכמראית העין דבר שיהי נכר שהטיבו לו ויש מפרשים לשון הטענה

C c 2

(a) Avod. c. III. §. 14. (b) la Comm. ad Deut. XV. 14.

הטענה על צוארו *Onerando onerabis eum. Vox adhibetur de ornamento excelsa, omniumque oculis exposito. Unde talis res notatur, qua (publice) agnoscitur, herum servo benefecisse. Sunt vero alii interpretes, qui illam accipiunt de onere, quod alicujus collo imponitur.*

XCIV. Munera servis collata, Scriptura notante, de pecude, area & torculari desumpta fuerunt. Rabbinii autem ad alias quoque res haec verba extendunt, prout apparet ex Gem. Kidduschin (a):

יכול ליה יהו מעניקים אלא מצאן
 גורן ויקב מניין לרבנות כל דבר
 ת"ל כאשר יברכך ה' אלהיך א"כ
 מה ת"ל צאן גורן ויקב לומ' לך
 מה צאן גורן ויקב מיוחדים
 שישנן בכלל ברכה אף כל שישנן
 בכלל ברכה יצאן כספיהם דברי ר"ש
 ר"ל בן יעקב אומ' יצאן פרדות
Forte non alia munera servis dantur, praeterquam ea, quae pecus, area & torcular heri subministrant. Unde constat includi alias quoque res? Lex dicit, Prout tibi Iehova DEVS tuus benedixit. Verum, si ita comparatum est, cur Scriptura (tantum) pecudis

(a) Fol. 17. a.

audis, areae, & torcularis mentionem injicit? Hoc ipso notatur, quod sicuti pecus, area & torcular sub regula benedictionis comprehendantur, ita & caetera omnia, quae sub hac regula continentur, heic intelligenda sint. Excipitur autem pecunia juxta verba R. Simeonis. R. Elieser filius Iacobi dicit, mulos heic excipi. Hinc sua mutuati sunt MAIMONIDES (a), & ISAACIDES (b), qui in eo tamen differunt, quod prior argentum, vestes & similia exceperit, posterior mulos ex numero hujusmodi munerum eliminaverit, & notatu digna est ratio, qua postremus suam stabilire conatur exceptionem (c):
 יצאו פרדור: שאינן בכלל ברכה כי אין ילדור
 Excluduntur muli, utpote qui non comprehendantur sub regula benedictionis, quia non nisi ex equo & asina nascuntur.

CXV. Munerum quantitas divinae benedictioni respondere debuit:
 ח"ר כאשר יברך ה' אלהיך יכול נתברך
 בית בגללו מעניקים לו לא נתברך
 בית

(a) In Avod. c. III. §. 14. (b) Loco cit. (c) Vid, BREITHAUPT in not. ad cit. Isaacidis locum.

בית בגללו אין מעניקים לו ת"ל
 הענק העניק מ"מ א"כ מה ת"ל
 כאשר יברך הכל לפי ברכה תן לו
Docuerunt Rabbini nostri, prout DEVS
tibi benedixit, (ita servum donabis.) For-
te hic verborum sensus erit, cum domus
heri per servum benedicta fuerit, mune-
ribus adficiendus erit, sin minus, hisce
carebit? Lex dicit. Nihilominus oneran-
do operabis eum. Si res ita se habet, quid
proinde sibi volent verba: prout benedixit
tibi? (eorum sensus est:) Pro mensura be-
nedictionis dabis ipsi (a). Veruntamen
non infra triginta siclos ipsi dandum fu-
isse Magistri statuunt. Ita MAIMONI-
 כמה נותן לו: אין פחור: (b)
 משוה שלשים סלע בין ממין אחד
 בין ממינים הרבה כשלשים של קנס
 העבר שנאמר בו יתן לאדוניו
Quantum dabit herus servo? Non infra
pretium triginta siclorum, sive de una, sive
de pluribus speciebus, sicuti in multa servi
(occisor) hero (teste Scriptura Exod.
XXI, 32.) triginta siclos persolvere tene-
batur.

(a) Kidduschin, F. 17. b, (b) Avod. c. III. §. 14,

batur. Ejusdem sententiae fuit R. JE-
 HUDA(a): ר' יהוד' א' שלשים
 כשלשים של עבד מ"ט דר' יחורה
 יליף נתינה נתינה מעבד מה
 R. le- להלן ל' אף כן שלשים
buda dixit triginta siclos ei dandos fuisse,
sicut hero propter servum occisum triginta
dabantur. Qua ratione nititur R. Iekuda?
Comparat dationem, quae hic extat, cum ea,
quae ibi expressa fuit, & inde colligit, heic
non minus, ac ibi 30. siclos indigitari.

XCVI. Duae hujus mandati de
 servis muneribus adficiendis alle-
 gantur rationes. Prima extat Deut.
 XV. 15. Recordare, quod servus fueris in
 Aegypto, quodque te redemerit Iehova
 DEVS tuus, ideo tibi praecipio hanc rem
 bodie. Quale motivum in his verbis
 contineatur ad donationem heris in-
 culcandam, R. ISAACIDES exponit (b):
 וזכרת כי עבד היית והענקתי
 לך מבזת מצרים וזרת הים אף
 Et recordabe- אתה הענק ושנה לו
 ris, quod servus fueris &c. Ego tibi mu-
 nera

C c 4

nera

(a) Kidduschin f. 17. a. (b) In Comm. ad
 Deut. XV. 15.

nera contuli, eaque duplicavi ex praedatam
 Aegypti, quam maris rubri, hinc & in servos
 muneribus adficies, eaque duplicabis ipsi.

XCVII. Altera ratio ibid. v. 18. ad-
 ducitur, & ex eo desumitur, quod ser-
 vi merces merito duplo major consti-
 tuatur mercede mercenarii, cum tempus
 servitii ultra dimidiam partem superet
 tempus, quo mercenarius suo defunctus
 est ministerio. Notatu dignum iudico
 ABARBANELIS testimonium, quo di-
 cta haud parum confirmantur (a):
 כי משנה שכר שכיר עבד שש
 שנים שימי השכיר כסתם שלש
 שנים שאין רשות לאדם שישכיר
 את עצמו יותר משלש שנים שאמר
 הנביא שלש שנים כשני שכיר ולזה
 יהיה זה שעבד שש שנים עובד
 Quia משנה וכפל משכר השכיר
 duplum est mercedis mercenarii &c. Sex
 tibi annos servivit, cum dies mercenarii
 tantum tres annos constituent. Neque
 enim mercenario licet ultra tres annos se
 (vel suas operas) locare (aut condicere,)
 sicuti Propheta dixit: Tres annos, quot
 sunt

(a) Exstat in Comm. ad legem Pal. ראה
 f. 299.

sunt anni mercenarii, & hinc reperitur, quod is, qui 6. annos serviat, duplo majus servitium praestiterit ac mercenarius, adeoque pro duplo mercedis mercenarii laboraverit.

XCVIII. Tandem vindicandus in libertatem lustratione inauguratus fuit. Quare MAIMONIDES scribit (a) :
 כשישתחרר העבד צדיק טבילה
 אחרת בפני שלושה ביום שבו
 תיגמר גרותו ויהיה כשראל ואין
 צריך לקבל עליו מצות ולהודיעו
 עיקרי הדת שכבר הודיעוהו כשטבל
 Quando servus manu-
 mittitur, altera lustratione opus habet co-
 ram tribus (judicibus,) & quidem eo ipso
 die, quo in libertatem assertus est. Quo
 facto erit sicut Israelita, nec necesse est, ut
 de novo observantiam praeceptorum in se
 suscipiat, vel articulos fidei (publice) con-
 fiteatur, utpote quos jam ante professus
 fuit, cum servitii nomine baptizaretur.
 Ex his verbis adparet, (N) sine baptismo
 manumissionem non fuisse consumma-
 ram; Nam quia per tria Israelitae in
 C c s foc-

(a) In הלכות איסורי ביאה
 c. XIII, §. 12. f. 143. b. c. 2.

foedus mittuntur, videlicet per circum-
 cisionem, baptismum, & sacrificium,
 hinc existimarunt, servum non posse in
 libertatem & Judaismum migrare, nisi
 praemisso baptismo. (ב) Hanc lustra-
 tionem fuisse secundam. Prima nam-
 que fuit, qua servitutum subiturus
 initiabatur. Veruntamen cum in
 Schulchan Aruch (a) non minus, quam
 citato MAIMONIDIS tractatu, illa
 prior ad servum Cananaeum potissimum
 referatur, secunda autem non possit nisi
 de Hebraeo praedicari, siquidem Cana-
 naeus manumitti non potuit, illi Rab-
 binorum traditioni fidem habere vix
 potero. (ג) Tres testes requiri. Hoc
 requisitum in aliis quoque baptismi
 speciebus desiderari, testis est MAIMO-
 NIDES, qui de baptizatis לשם עבדות
 scribit (b): ומודיעו בפני הדיינים שלשם
 עבדות *Et profitentur coram tribus judi-
 cibus servitutum suum.* (ד) Tempore ma-
 numissionis id factum esse. Non prius,
 siquidem intentioni hujus baptismi illud
 haud respondisset, quae ante servitutis
 finem

(a) Part II, c. 267. § 9. (b) Loco cit.

finem ad effectum perducere haud potuit. Non post, siquidem manumisso nulla baptismum prorogandi ratio fuit. (ה) Effectum baptismi fuisse restitutionem in pristina civis Hebraei jura. Adeoque illa lustratione haud fuit indicatum servum immundum esse, & a servitutis macula purificandum; verum ipsum haecenus Hebraeorum juribus non esse gavisum. Hoc ritu autem factus est **כִּי־יִשְׂרָאֵל לְכָל דָּבָר** adeoque conubiis Israeliticis idoneus, unde ejus filii non potuerunt non postmodum pro legitimis civibus haberi. Sunt tamen interpretes, qui, teste KARONE (a), sponsalia manumissi jam ante baptismum valida & legitima fuisse judicarunt. Tandem (ו) novam fidei confessionem supervacaneam esse, quippe quae repeti non solet. Modus baptizandi duplex fuit. Vel **הוּא טוֹכֵל אֶת עַצְמוֹ** ipse se baptizavit, vel **אֲחֵרִים מִטְבִּילִין** alii ipsum baptizarunt. Immersionis modum Talmudici (b), & MAIMONI.

(a) In Keseph Mischne seu not. ad l. MAIM. cit.
 (b) In Mikvaoth. c. i. & 3.

NIDES (a) nobis describunt, ad quos lectorem remitto.

XCIX. Ita baptizatus, utut reipsa parum differret a caeteris Hebraeis, nomine tamen eorum insignitus non est. Sed ad distinctionem & in memoriam pristinae conditionis משוחרר libertinus vocabatur, quem SELDENUS in omnibus comparat profelyto justitiae (b): MAIMONIDES exinde sempe eos appellat משוחררים, prout ex citato capite evidentissime liquet. Cum profelytis eos combinari duobus potissimum testimoniis probat SELDENUS, quorum alterum in Jevamot exstat (c): גרים שנתגיירו ועבדים שנתשחררו Perofelyti, qui nostram religionem adoptarunt, & servi, qui manumissi sunt, alterum MAIMONIDES citato loco suppeditat. Nec illud silentio praeterendum esse duxi, quod LIGHTFOTUS & SELDENUS sub nomine λιβερτινων (Act. VI. 8.) hos ipsos manumissos, non vero cum ΣΥΔΑ ὄνομα ἔθνης, nec cum

(a) In Mikvaoth. c. i. & 4. (b) In J. N. & G. L. II. c. V. (c) C. VIII.

cum aliis Sectam Ægyptiorum Judaicam, aut liberrimos Romani generis indigitari censeant.

C. Leges de servis Hebraeis hactenus allatae una cum Jubilaeis expirarunt, nec verpas nostrae aetatis ulterius obligant. Plus una vice id asserit MAIMONIDES, veluti in tr. de servis (a): אין אמה העבריה נוהגת: ולא עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיוכל נוהג בין עבד עברי שמוכר עצמו בין זרה שמכרוהו בירת דין *Nec jus ancillae Hebrae, nec jus servi Hebraei in usu sunt, praeterquam eo, quo jubilaea celebrantur, tempore. Nec refert, an servus se ipsum vendat, num a foro addicatur. Idem non tantum refert, sed & caetera Jura Jubilaeis allegata adjicit in tract. de Anno Sabbathico & Jubilaeo (b): נוהג דין עבד עברי ודין בטי ערי חומה ודין שרי חרמים ודין שדה אחוזה ומקבלין גר תושב ונוהגת שביעית בארץ והשמטת כספים בכל מן התורה ובזמן שאין היוכל נוהג אינו נוהג אחר מכל אלו חוץ *Ea tempore, quo jubilaum in usu est, (sequentia quoque jura vigent,)* veluti jus servi Hebraei, jus civitatum mure cinctarum, jus agrorum excisorum, jus agrorum possession-*

(a) Cap. I. §. 10, (b) C. X. §. 9. f. 142.

sessionis, nec non profelyti recipiuntur, & terra non minus quam pecunia credita quiescunt. Sed quando jubilaecum observari non solet, nullum eorum obtinet, praeter quietem terrae. Nec est, cur illam positionem soli adscribamus **MAIMONIDI**, qui nihil aliud fecit, quam quod Magistros secutus fuerit, eorumque sententiam ex tract. Erachin (a) fideliter descripserit, prout ipsemet in not. ad hilch. geniva fateri tenetur.

CI. Sed nec ita duratio harum legum plana atque perspicua est, siquidem haud satis liquet a quo tempore Jubilaea cessaverint. **MAIMONIDES** equidem fidenter asserit, post tribuum commixtionem Jubilaea exspirasse, prout sequentia eius verba docent (b):

משגלה שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה בטלו היוכלות שנאמר וקראתם דרור בארץ לכל ישביה בזמן שכל ישביה עליה והוא שלש יהיו מעורבין שבט בשבט כורן כהקנן

Postquam deportata fuit tribus Judae, & tribus Gad, & dimidia tribus Menasse, cessarunt Jubilaea, quandoquidem dicitur: Et proclamabitis libertatem in terra omnibus ejus incolis i. e. eo tempore, quo omnes ejus incolae in terra commorantur. Et quando hoc obtinet? ubi tribus non sunt commixtae, sed quaecvis juxta suum

(a) F. 29. (b) L. cit. §. 8.

suum ordinem terram inhabitant ? Verum (N) argumentum, quod Author ad probandam suam thesin adduxit, nullius ponderis est. Neque enim tam stricte verba Scripturae sumenda de omnibus reipublicae Judaicae membris. Absentium namque nulla habetur ratio. Et quod in genere notandum, ritus a DEO praescripti non obligarunt, nisi eos, qui sua gavisi sunt libertate. Deinde illa quaestio de Jubilaei duratione est quaestio facti, non juris, quae proinde ex historia, non legibus, determinari debet. Jam vero (Z) nullum ex Historia attulit argumentum, quod ipsi faveat. Quinimmo (3) multa prostant documenta, quae contrarium probant. Ita enim ex Jer. XXXIV. 8. 9. constat, jus servi obtinuisse, postquam memoratae tribus jam fuerint abductae sub ipso Zedekia. Deinde in Seder olam (b) asseritur, Judaeos tempore Esrae aeque ac in diebus Josuae obligatos fuisse ad Jubilaea, ad annos Sabbathicos, & ad jura civitatum muro cinctarum. Tandem frequens apud JOSEPHUM aliosque mentio fit profelytorum portae, qui circa nativitatem CHRISTI & postea recepti fuerunt. Unde non possumus non illi MAIMONIDIS traditioni fidem denegare. Sed satis jam nugatum est.

ERRA-

ERRATA.

P Ag. 1. l. 7. l. Dionysii. p. 2. l. 11. l. δαλων p. 3.
 l. 13. l. servos p. 4. l. penult. l. (c) p. 5. l. 2.
 l. ὡς p. 9. in not. l. 2. l. Isaaco & l. 3. l. conduxisse
 p. 11. l. 7. l. ἐιθισαι p. 13. l. penult. in not. l. sis p. 15.
 l. antepenult. l. κατακαλυψασθαι. p. 28. in not. l. 17.
 l. voluntas. p. 46 l. 14. l. administrantur. p. 48.
 l. 18. l. θηλας & l. 19. δμωας p. 49. l. ult. l. Φευγει
 p. 50. l. ult. l. religionem p. 53. l. 3. l. simpliciter p.
 61. l. 3. l. crystalla & l. 17. ἐλευθεριος. p. 64. l. 13.
 l. Κλεατλεσσιν. p. 68. l. 3. l. exuerant p. 72. l. 16.
 l. credent. p. 74. l. 3. l. possent. p. 75. l. 1. l. teme-
 ritatis. p. 77. l. antepenult. l. potandum p. 78. l. 12.
 l. duxerant. p. 79. l. 4. l. Φρατορες. p. 80. l. 1. l.
 adiunxerunt p. 85. l. 14. ἐλευθεριον. p. 88. l. 20.
 l. πολυπραγμοσυνην. p. 91. l. 15. l. quicquid. p. 92.
 l. 15. l. perducere & converterent. p. 94. l. 16.
 & 17. l. reciperentur, ejicerentur. p. 97. l. 5. l. bene.
 p. 100. l. 13. & 14. l. ejiceret. p. 107. l. 16. l. ratio-
 nem. p. 108. l. 2. l. sexu, p. 125. in not. l. 15. l. ab-
 rogata. p. 132. l. 8. pro 2. l. 3. Ibid. l. antepenult.
 l. fuerit. p. 137. l. 21. l. Cananaeae. p. 141. l. 5.
 susciperet. p. 145. l. 2. l. argumenti. p. 148. l. 3.
 l. frena. Ibid. l. 18. ingrederentur. p. 149. l. ult.
 l. alibi. p. 153. l. 1. l. traderet. p. 159. l. 19. l. Chi-
 liarchos. p. 160. l. 5. l. desideratae. p. 162. in not. l. 4.
 l. πενεσαι. p. 165. l. 12. l. (c) & l. 16. (d) p. 166.
 l. 10. & 11. l. Aegyptiaca. p. 168. in not. l. 2 l. Cor.
 p. 170. l. 12. l. Cananaeus. p. 171. l. 1. & 2. l. Ca-
 nanaeis.

nanaeis. Ibid. l. 20. l. redderetur. p. 173. l. 1. l. έχω.
p. 174. l. 12. dele Τηλον. Ibid. l. 15. l. έχει. p. 176.
in not. l. 1. l. ὑπηρέτωσιν Ibid. l. 10. verba: Alli-
um Ec. separanda ab illis Persii. p. 178. l. 16.
post fuerunt pone comma, p. 179. l. 19. l. inter.
p. 180. in not. l. 2. l. spiritu. p. 181. l. 13. l. servus.
Ibid. in not. l. 10. κοπιωντες. p. 184. l. 19. l. servus.
p. 185. in not. l. 13. l. ιερα. p. 187. l. 8. l. εισελθης.
p. 189. l. 1. l. ἀρσενικοντα η ποιματινοντα. Ibid.
l. 4. έως Ec l. 5. μελα. Ibid. l. 16. ποιησῃτε. p. 190.
l. 4. l. quum. Ibid l. 20. l. servitutis. p. 193. l. 17.
l. Cananaeos. p. 201. l. 10. l. Exceptio. p. 202.
l. 18. l. substrata. p. 204. l. 8. l. hebdomadis. p. 225.
l. 9. l. servi. p. 229. l. 22. l. φιλοσοφίαν, item
δουλεύειν. p. 235. l. 11. l. terebrationem. p. 238.
l. 1. l. τε. p. 239. post (a) pone punctum. p. 240.
l. 3. l. confirmari. p. 245. l. 8. l. S. p. 247. l. 8.
l. primi. p. 253. l. 18. praepararent. p. 254. l. 1.
l. IOSEPHUS. p. 255. l. 10. l. cornibus. p. 261.
in not. l. 1. pro XXIII. l. XV. Ibid. post 14. adde
(b) p. 262. l. 4. l. potius. l. 13. Ec 14. l. immediate.
p. 264. in not. l. 1. pro 10. lege 18. p. 269. l. 11.
l. מהעבודות p. 270. l. 2. l. המלחמה p.
272. l. 10. l. דין p. 276. in not. l. 2. l. Kiddush.
p. 285. l. ult. l. משפחה p. 286. l. 5. l. pleri-
que p. 287. l. 5. l. במכר. p. 294. l. 1. l. היו.
Ibid. l. 4. l. יהיה Ibid. l. 12. l. anno. p. 295.
l. 20. l. ונחשף. p. 297. l. 8. l. מיר Ibid. l. 9.
l. תניחור Ibid. l. 11. l. ער. Ibid. l. 12. l. exem-
ple.

plo. p. 299. l. 19. post פורין pone p. 300. l. 2.
 l. ipsum p. 301. l. 21. post הכתוב pone אינו.
 p. 302. l. 21. l. חנכסיו. Ibid. in not. l. 1. l. Ariele.
 § l. 2. Isaac. p. 306. l. ult. l. ורצל. p. 307. l. 13.
 § 14 l. obligatorium. p. 318. l. ult. post בבר
 pone חורין. p. 319. l. 17. l. sorte. p. 322. l. 12. §
 13. l. distincte. p. 338. l. 22. l. בו. p. 347. l. 6.
 pro עבד ל. עובר. p. 357. l. 19. l. כבן. p. 366.
 lin. 7. l. שחרור. p. 377. l. 15. l. liberi. p. 382. l. ult.
 l. dextrae. p. 394. l. 9. l. accurate. p. 402. l. 5. l.
 sequentibus p. 412. l. 17. l. profelyti. p. 413. l. 5.
 l. verpos. Ibid. l. 12. Hebraeae. p. 414. l. 9. l. ipse-
 met Ibid. l. a. fin. 4. proclamabitis. Multa no-
 tavi, § forte plura supersunt, quae singula lector
 benigne emendabit, nec mihi, sed typographi
 incuriae, § correctoris absen-
 tiaae imputabit.

F I N I S,

Mieg, Johann Caspar

Halachoth Ebed Ibri h.e. Constitutiones servi Hebraei

Herborna Nassaviorum 1735

Jud. 39 qd

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10570648-2

VD18 1468005X-001